

MÓRICZ ZSIGMOND

BÁL

REGÉNY

LAPKIADÓ RT. ÉS A MAGYARORSZÁG

NAPILAP RT. KIADÁSA

A PESTI NAPLÓ KÖNYVEKET SZERKESZTI
D R LACZKÓ GÉZA FELELŐS SZERKESZTŐ.
A KIADÁSÉRT FELEL: SALUSINSZKYI MRE
MEGJELNIK HAVONTA. ELŐFIZETÉSI ÁR
12 KÖTETRE 48 PENGŐ. AZAZ EGY KÖTET
ÁRA 4 PENGŐ. A PESTI NAPLÓ, AZ EST
ÉS A MAGYARORSZÁG ELŐFIZETŐI ÉS
OLVASÓI - AZ UTÓBBIAK AZ EST-
LAPOKBÓL KIVÁGANDÓ NÉGY ÚJSÁG-
SZELVÉNY BESZOLGÁLTATÁSA MELLETT -
EGY KÖTETET EGY PENGŐÉRT KAPNAK.

ELSŐ FEJEZET

amelyből kiviláglik, hogy egy elkövetett baklövés az embert újabbakra sodorja. Vagy az is, hogy a meg nem fontolt erényes cselekedetet az ember megfontolt rossz tettekkel igyekszik jóvátenni.

1.

Október hatodikán az osztály, mint tudjuk, sztrájkot jelentett be. Otthagyta az iskolát, megszökött a hátsó ajtón s kivonult az Éden kertbe a 48-as honvédemlékhez. Ebből nagy kavarodás lett. Az egész város pártokra szakadt s csak nagynehezen intézték el a dolgot úgy, hogy az igazgatóság az összes résztvevőknek szabályszerűt adott magaviseletből, a főbűnöst, Gondos Márkot, a zsidófiút, az iskola főfő hatóságához, a református püspökhöz küldték ad audiendum verbum. A püspök kegyes volt és emberséges és elengedte neki a büntetést.

Csak egy fiú volt az osztályban, aki ebből a nemzeti hőstetből kimaradt, Nyilas Misi.

Ő nem vonult ki az osztályal.

Önállósította magát. Megtagadta a szolidaritást és ezzel elszakította magát az osztálytól.

Nem kapott szabályszerűt. Kifogástalan mame luknak bizonyult s ez olyan szégyenfolt volt a lelkén, hogy elvesztette bizalmát önmagában.

Még arról sem panaszkodhatott, hogy támadták, csúfolták s megvetették érte. Akkor talán mártírnak érezte volna magát. Ha nem a hősiességért, az egyéniségért. De az osztály vele szemben, különösképpen semmi ellenérzést nem mutatott. Sem az osztály valamelyik tagja. Egyáltalán úgy tettek, mintha elfogadták volna őt egy egészen önálló és külön ízlésű embernek, akinél más mértékkel kell mérni, mint náluk.

Ez Misit határtalanul bántotta és sértette.

Csak azért nem esett búskomorságba, mert egészséges volt. Sovány, egészséges, szívós természet, mely mindent kibír. Még vidám is volt. Éppenúgy nevetett, óra közökben, mint akárki, csak a lelke mélyén érzett valami kietlen gyötrődést és szakadatlanul azon tépelődött, hogy mi köze is van neki ehhez a csoport fiúhoz, akikkel egy teremben hallgatja a gimnázium utolsó évét.

Mi köze van magához az egész emberiséghez?

Ha ő október hatodikán oly hirtelen, egy pillanat alatt döntött s emancipálta magát a tömeg befolyása alól, akkor így lesz ez egész életében. Tehát neki semmi köze nincs az emberiséghez?

Egyelőre semmit sem tudott csinálni. Tanulni nem volt kedve. Kivette a könyvtárból Kemény Zsigmond egyik regényét, a Gyulai Pált, de nem bírta olvasni. Úgy érezte, hogy a regény nagyon

szép, de nagyon fárasztó. Tele volt különös alakokkal, különös helyzetekkel és különös elmékedésekkel. Felvette, letette s minduntalan abbahagyta. Nagy könyvmoly volt különben. Egy könyvet egy éjszaka kiolvasni, semmi sem volt neki s ezzel a könyvvel mégsem haladt előre.

Az iskolai tanulmányokkal még kevésbé. Semmi kedve nem volt tanulni. Unta az egészet, ahogy unta az egész életet.

Akkor valami váratlan dolog történt.

Október hatodika miatt valahogy elmaradt az Ifjúsági Segélyegylet megalakulása.

Az iskola fiatal volt, csak néhány év előtt lett felső gimnázium s a Segélyegylet csak tavaly alakult meg. De a múlt évben semmi eredményt nem mutatott fel, mert a vezetője a vallásánár volt, a kis kövér Csapodi. Ez pedig annyira ráfeküdt az Egyletre, hogy a fiúknak semmi beleszólást nem engedett. Formaság volt az egész. Volt ifjúsági elnök is, de a tavalyi elnök, az esperes fia, szép magas, unalmas fiú, színjeles, természetesen, egyszerűen azt tette, amit a tanár úr parancsolt. Olyan volt az egész egyletesdi, mintha a vallásóra megszorodott volna eggyel havonta.

Misi már ekkor az Önképzőkörön régen túl volt. Már hatodik osztályos korában kiélte az unalmas vasárnap délelőtti nyavalygásokat, hogy szavakat tartottak, értéktelen írásműveket írtak és olvastak fel s mindezekről nyílt bírálatokat kellett rögtönözni. A bírálatok legtöbb esetben annyit mondtak, hogy »Megegyezem az előttem szólóval.« Az első bíráló volt csak bajban,

mert annak el kellett mondani, hogy »előadó szavalata közészerű... kiejtése nem egészen megfelelő volt... hanglejtése egyhangú és mérsekelt.« Ilyen bírálattal aztán mindenki meg-egyezhetett.

Ő sokat tünődött rajta, hogy lehetne az önképzőt felfrissíteni. De ezen a téren oly messze elfutott az osztály előtt, hogy nemcsak nem értették volna meg, de restelte is elárulni, hogy mikkkel foglalkozik. Már ő ekkor filozófiai könyveket szedett ki a tanári könyvtárból s még azt sem volt szabad elárulni, hogy a tanári könyvtár rendelkezésére áll. Ha ez nyilvánosságra kerül, a könyvtár öre, a magyar tanár, Babarczy nem ereszti be többet. Az ifjúsági könyvtárban viszont semmi sem volt, csak népszerűsítő könyvek és úgynevezett ifjúsági szépirodalom, amit végképpen megvetett.

Az Önképzőkörrel tehát teljesen lemondott s ebben az évben egyszer sem ment el egy ülésre sem. Pedig a vezetőtanár, aki szintén Babarczy volt, nagy súlyt fektetett rá, hogy a fiúk eljárjanak. Ő nagyon csodálkozott, hogy ez az okos ember, hogy nem unja, hogy évről évre ott tölti a vasárnapi délelőttjeit és még a legegyszerűbb fiúk által is lenézett önképzőköri kínládások öre volt.

De hirtelen híre jött, hogy a legközelebbi vasárnap meg kell alakítani a Segélyegyletet.

Segélyegylet.

Ez valahogy nagyon felvillanyozta. Ebben valami újat és helyeset látott. Itt cselekedni lehet, gondolta. Az osztály legnagyobb része hallatlanul szegény fiú volt, aki a tankönyveket is alig bírta

beszerezni. Tandíjat fizetni csak nagy késlekedve tudtak. Még ruhájuk sem volt.

Hátha a Segélyegylettel lehetne valamit csinálni.

Éjjel nem aludt, azon törte a fejét, hogy lehetne pénzt szerezni a Segélyegylet számára. Ifjúi tapasztalatlanságával egyszerűen adót vetett ki magában a város lakosságára. Ha minden család csak tíz fillért áldoz, akkor is nagy pénznek kell begyűlnie. A városnak tízezer lakosa volt...

Az ideát elvetette. A gazdagokat kell megadóztatni. Meg kell találni a módját, hogy adjon mindenki a vagyonához illő összeget... Már tízezer koronákat képzelt el... A debreceni kápsálás mintájára bizottságokat küldene ki. A gazdag fiúk hadd hozzák be az ismerőseik pénzét...

Teaestélyeket kell rendeztetni. Kiss Paliék a város legelőkelőbb családjai közé tartoznak és a Pali anyja nagyon kedves és agilis néni. Mindenki fizesse meg a teáját a Segélyegylet javára. S minden héten másik családot kell belevinni...

Az iskolába járók útján nem lehet pénzt szerezni, azt hamar belátta. Annak nem sok értelme van, hogy a fiúkra kivesse, hogy bármilyen kis pénzeket is adózzanak. Irkájuk sincs. Éppen arra kell a pénz, hogy ingyen írószerrel elláthassa legalább a szegényeket...

De a legnagyobb baj a tagokkal van. Tavalý ő sem járt el az ülésekre, mert unta. Semmi szórakozást nem jelentett, hogy ott üljön templom előtt az osztályteremben s részt vegyen egy gyűlésen, mely legfeljebb tíz percig tart. Semmi programja nem volt a gyűléseknek. A tanár úr

egy darabig beszélt az emberszeretetről, akkor elbocsátotta őket.

Igazi tevékenységet kell indítani — mondta magában.

De hogy indítsa tevékenységre a fiatalságot? Mi legyen a program, amit elfogadtathat?

Végre rájött, hogy legelőször a tanári basáskodásnak kell véget vetni.

Ki kell emelni Csapodit az elnöki székből.

Ettől oly izgalomba jött, hogy egész éjjel nem bírt aludni. Óriási dolognak tartotta, hogy ő szembe szálljon a tanárral s annak a már kialakult s megállapított rendjével.

Másnap szombat volt. Órán szórakozott és álmos volt. A Segélyegyletről egy szó sem esett.

Az Önképzőkör már régen funkcionált s ott őt nagy sérelem érte. A fiúk nem választották meg semminek, csak jegyzőkönyvhitelesítőnek. Ezt pedig, ha a megválasztottak nem voltak jelen, akkor akárkivel lehetett pótolni. Pedig mindenki tudta, hogy ha van valaki, aki az Önképzőkörben szerepet vihetett volna, az ő volt.

— Nem vagyok népszerű — mondta magában.

Nem baj. Még jobb, vigasztalta magát, hogy nem választottak meg, legalább nincs semmi dolgom, semmi felelősségem. Meg attól is félt, hogy szónokolnia kell s ehhez nem értett. Ahogy felállott, már elmúlt a mondanivalója. Péteryt választották meg, aki jeles tanuló volt, egy olyan presztízs jeles, aki a leggazdagabb volt köztük s már évek óta mindegy volt, hogy hogy felelt, a jelességét a tanárok nem merték s nem akarták érinteni.

— Diktátor szeretnék lenni...

Mikor ez felvillant előtte, már az utat is elképzelte. Szólani kellene Géza bátyjának, hogy választassa meg.

Biztos, ha az igazgató csak egy fiúnak is szól, akkor megvan a választás. A többi az ő dolga.

De persze, ezt a kérdést ő nem mondhatja meg, csak úgy lenne jó, ha a bátyja magától találná ki s végrehajtaná kérés nélkül.

Szombaton az utolsó óra közben történt, hogy Gondos Márk éppen mellette állott s a Segélyegyletről kezdett beszélni. Az ő véleményére appellált.

Ő valami olyat mondott vállat vonva:

— Ez nem Segélyegylet. Ahol a tanár parancsol, nekem olyan egylet nem egylet.

Ezzel ott is hagyta őket s többet nem is hallott a dologról.

De mikor délben hazament, újra csak az járt a fejében, hogy lehetne Géza bátyjának szuggerálni azt a gondolatot, hogy választassa meg őt.

Ebédnél nagyon magábamerülve és komoran ült az asztalnál. Géza bátyja többször ránézett s egyszer azt mondta:

— Min töröd a fejed, Micháel?

— Semmin.

— Az nem sok.

Ezen majdnem elpityeredett. Nem szerette, ha úgy beszélnek vele, mint egy gyerekkel. Később azt mondta Géza bátyja:

— Ki lesz a Segélyegylet elnöke?

— Csapodi tanár úr.

A bátyja finoman mosolygott.

— Ő bizony egy kicsit elég erőszakos elnök, azt tudom.

— És semmit sem csinál.

A bátyja elgondolkozott.

— Mit lehetne csinálni?

— Nem tudom.

— Nem?

Vállat vont s lesütötte a szemét, mert félt, hogy a bátyja a szeméből kiolvassa a sóvárgást s azt nem, azt nem bírta volna elviselni.

De bent, a lelke égett a rettenetes vágytól.

S hirtelen rá is jött valamire. Soha nem szerette a kedvezéseket, a kivételezéseket s ha őt most hatalmi szóval választanák meg, akkor nem volna mersze határozottan és erőszakosan lépni fel, mert úgy tünne fel, hogy csak azért teszi, mert az igazgató öccse és az igazgató küldte ki erre a szerepre.

Szerette volna minden áron az elnökséget, de úgy, hogy ne ő akarja s ő ne is tudjon róla. Szerette volna, ha igazságtalanul történik is, de ne az ő tudtával.

Ha azonban ő elárulja ezt a kívánságát s tegyük fel, a bátyja arra gondolt, hogy: lássuk, mit tud csinálni a gyerek? akkor már le van törve a szabadság.

Nagyon nehéz volt ez a szombat délután.

Elbujt az emberek elől, egyetlen osztálytársával sem találkozott. Különösképpen a korteskedés legalább annyira ellenére volt, mint a hatalmi kinevezés. Neki az kellett volna, hogy az osztály a saját jószántából válassza meg. Akkor

teljesen szabad keze van és megmutathatja az erejét. De ha a választást befolyásolja, akkor éppen úgy el van adva, mintha felülről jön a döntés.

De közben számtalan tervet eszelt ki. Papírt vett elő s összeírta a gondolatait. Egy igazságos és hasznos Segélyegyletet kell csinálni. Sertorius akart lenni, de a nép akaratából.

Sertoriusról, a rabszolga-vezérről, aki a hispaniai rabszolgalázadást Róma kapui elé vezette, drámát írt. A dráma már nagyon előrehaladott volt s írás közben tanulta meg, milyennek kell lenni egy vezérnek.

Saját alkotásából tanulta meg, mit kell tennie annak, aki a népen segíteni akar.

2.

Vasárnap délelőtt, teljesen kimerülve, letörve, fáradtan ment fel az iskolába, hogy a választáson kötelességszerűen részt vegyen. Innen is elmaradhatott volna, de akkor aztán egyáltalán semmi reménye nem lehetett rá, hogy megválasszák. Ez nem október hatodika, itt valami történhetik.

Ahogy belép az osztályba, már sokan voltak együtt. Gondos Márk éppen a fekete tábla előtt áll és hosszú karjai mozognak a táblán. Krétával írt fel valamit s ő a legnagyobb megdöbbenéssel olvasta a feliratot:

Elnök: Nyilas Mihály.

Nagyon megdöbbenett és úgy tett, mintha nem látta volna. Azonnal végig futott agyán,

hogy ez Gondos Márknak saját külön hízelgése vele szemben.

Sietve ment a helyére, leült és mereven nézett és senkire nem vetett egy pillantást sem.

Ezt az egyet nem képzelte, hogy az egész osztályban egy híve akadjon s éppen ez a Gondos Márk, akihez neki semmi köze. Hol vannak a barátok? Jákob? a testi-lelki barát, aki előtt oly őszintén el szokott mondani mindent. Ha véletlenül találkoznak, még azt is elmesélte volna, hogy diktátor szeretne lenni. Mert előtte a barátság azt jelentette, hogy semmi titkot nem tartani. A barátság fokát nála meg lehetett abból ismerni, hogy kivel mennyire volt bizalmas. Akit szeretett, az előtt igyekezett úgy kitárni a lelkét, mint önmaga előtt. Jobban, mert koncentrált a figyelmét arra, hogy tökéletesen megmutassa magát. Ahogy az író az írásban lelkének legféltettebb titkait bogozza ki, úgy ő a barátja előtt pirulás nélkül még azt is kötelességének tartotta megmondani, amit pedig szégyelni szokott az ember.

Persze Jákob maga szeretne elnök lenni s lehet, hogy azért nem látta az utóbbi napokban, mert ő sem akarta elárulni hasonló gondolatait.

De Jákob nem való elnöknek. Jákob szeretné, mint dísz, mert ki ne szeretné, ha a közösség maga felé emeli, ám semmit sem csinálna, csak meghúzódna a tanár előtt s végrehajtaná, amit az parancsol. Jákobnak semmi programja sincs. Még rosszabb lenne, mint a tavalyi elnök, aki legalább úri fiú volt és reprezentálni tudott.

De hol vannak a többiek? Kiss Pali, akitől egy ilyen heccet inkább várt, hogy felírja a táblára, hogy »Éljen Nyilas!«

Kiss Palinak eszébe sem jut. Kiss Pali cukrot eszik és osztogat s még a cukorral sem jön hozzá.

Igaz, ő nem szokta elfogadni, de annak, aki ad, nem kell azt tudomásul venni. Annak minden esetben meg kell próbálni, ha szeret valakit, hogy kedveskedjen neki.

És hol van Pimpi, a magyar tanár öccse? Attól is inkább várta volna ezt a feliratot. De Pimpi egy mozdulatlan, tehetetlen balek. Az úgy viseli magát, mint egy egér, csak egészen négy szemközt szeret motyogni, de hogy kiálljon a barátért?

Mindez csak átfutott rajta. Nem volt idő gondolkodni sem, mert bejött Csapodi.

A fiúk felállottak, mint mikor órára jön. Pedig ez szabad köztársasági gyűlés, itt, míg a választás nincs meg, addig nincs tanár és nincs tanítvány, az ő érzése szerint most szabad választó polgárok, mint az Egyesült Államok parlamentje.

De azért kényelmetlenül és fanyalogva, egy kicsit ő is felemelkedett s rögtön vissza is ült a helyére.

Csapodi frissen volt borotválva, kis bajusza hegyesre volt kicsípve széles orra alatt. Dagadt feje volt, nem nagy fej, de dagadt. Jóllakott malacfej.

Felment a katedrára s köhintett kettőt, akkor mosolyogva azt mondta:

— Kérem, törüljék le a táblát... A ... a ... választást befolyásolni tilos ... alkotmányellenes, hogy úgy mondjam ...

Misi elpirult. Valóban a táblát neki kellett volna letöröltetni, de ő nem akart beleavatkozni, még ennyivel sem, az emberek szabad akaratába...

Egy fiú készségesen futott fel a táblához és a zsebkendőjével dörgölte el a feliratot.

— Uraim, — kezdte Csapodi — kedves barátaim, Szeretném úgy mondani: Fiúk ... Tehát fiúk! arra akarom csak felhívni a maguk figyelmét, hogy ez az Egyesület, amelyet ma az Igazgatóság rendelete alapján meg kell alakítanunk, valami egészen más, mint az Önképzőkör. Az Önképzőkör a szellemi életet kívánja kifejleszteni önkben: ez az egyesület egy sokkal prózaibb, de szükséges emberi érzést kíván megalapozni az ifjú lélekben: a segélyezés gondolatát. Természetes, hogy az emberiség úgy van elrendezve, hogy az egyiknek több jut az anyagi javakból, a másiknak kevesebb. Ez mindig így volt és mindig így lesz. Már Krisztus urunk korában is voltak gazdagok és szegények és Urunk Jézus Krisztus éppen azzal a nagy munkával járult hozzá az emberiség életéhez, hogy a gazdagokat és a szegényeket egyaránt maga köré gyűjtötte. A kereszténység templomaiban, bármilyen felekezet is az, mindenütt jelen vannak a gazdagok és a szegények... Ez egy korszakalkotó nagy gondolat, mert az emberiséget jobb, megértőbb és szeretetteljesebb viszonylatba hozta... Isten színe előtt mindnyájan egyenlők vagyunk. Szorosabban véve, az Ifjúsági Segélyegyletnek az a célja, hogy az ifjúságba beiktassa azt a gondolatot, hogy cselekvőleg foglalkozzanak azok, akiknek van, azoknak a dolgaival, akiknek

Isten a maga véghetetlen bölcsességében kevesebbet juttatott.

És így tovább. Ha Csapodi elkezdett beszélni, annak soha nem akart vége szakadni. Beszédében semmi rendszer nem volt, csak azokat a vallás-erkölcsi szavakat ismételte, amelyeket órán szokott elmondani.

Misi türelmetlenül hallgatta. Oly kimondhatatlanul unta ezeket a lélektelen s meg nem gondolt általánosságokat, hogy most is lehunyta a szemét, mint vallásórán s igyekezett nem figyelni arra, amit a tanár mesélt.

Várta a választást. Teste tele volt izgalommal s mereven tartotta a fejét. Nem tudta mit csináljon, gondolta, hogy a fiúk közben rá-ránéznek s nem akar a magatartásával semmiben részt venni. Se nem helyeselt, se nem tiltakozott. Merev volt, mint egy fából faragott szobor.

Aztán a beszédnek is vége lett egyszer és Csapodi kihirdette, hogy most következik a választás.

Elővett egy iratot s belenézett.

Tehát kész listát hozott magával:

— Kérem, be kell jelentenem, hogy a Gimnázium Igazgatósága erre az évre is engem nevezett ki a megalakítandó Ifjúsági Segélyegylet tanár-elnökévé. Meg kell azonban alakítani az ifjúsági tisztikart is, mert az Egyesület kebelében egy ifjúsági szervnek kell léteznie, mely az Egyesület Ügyeit szép rendben és jól végezze el... Ifjúsági elnöknek...

Mielőtt kimondhatta volna a nevet, mely láthatólag fel volt írva a papírjára, az osztály

több pontjáról, hátulról felhangzott egy-egy hang s azt kiáltották:

— Nyilas Mihály.

Misi elpirult. Ez nagyon szép volt. Szerette volna tudni, ki kiáltott, de nem mert visszafordulni az első padból s megnézni a híveit. Csupa ismeretlen hang. Barátainak a hangját nem ismerte fel köztük.

Csapodi elhallgatott. Megigazította a szemüvegét és mosolygott.

Egy pillanatig elbírálta, hogy tanácsos-e egy neki alapjában véve közömbös más névnek a kedvéért az igazgató öccse ellen nyilatkozni?

Nagyot nyelt s azt mondta:

— Nekem mindegy, ha az Egyesület tagjai így kívánják.

Az osztályon egy kis izgalom futott végig.

Az osztályban nemcsak a nyolcadikosok voltak ott, hanem zsúfolva volt a terem. Mind a nyolc osztályból voltak jelen. Misi megérezte, hogy most valamennyien, különösen a kisebbek, harcot éreztek meg s a harc kedvéért van az egész tüntetés.

Mert hirtelen egész rendes lárma volt:

— Éljen Nyilas, éljen Nyilas Mihály.

Csapodinak már ezt el kellett volna fogadnia választásnak, ha jóakarattal van a jelölttel szemben, de ő fontoskodva azt mondta:

— Felteszem a kérdést: akarják e Nyilas Mihályt megválasztani? Akik akarják, álljanak fel.

Az egész tömeg felugrott.

Misi szédülve kissé körülnézett ebben a pillanatban s csak azt látta, hogy alig néhányan ülnek,

Pétery ült. A nyolcadikból voltak ülők. Fussbaum Náci is ült.

Nem volt ideje ellenőrizni, mert röstellte, hogy megszámolja.

Csapodi azonban a szemével és az ujjával számolt.

— Konstatálom, — mondta — hogy a többség...

Ebben a pillanatban Pétery hangját lehetett hallani. Indignálódva mondta:

— Egyhangúlag tanár úr.

Misi odanézett s látta, hogy Pétery meggondolta magát és állott. Mindenki állott.

— No jó, — mondta a tanár — hát jelentjük ki, hogy egyhangúlag ...

Erre nagy tombolás tört ki, mindenki kiáltotta:

— Éljen Nyilas, éljen Nyilas.

Senki sem ült, csak ő maga.

— Tehát, — ismételte Csapody egy kis izgalommal a hangjában — tehát kérem az Ifjúsági Segélyegylet ifjúsági elnökének egyhangúlag Nyilas Mihályt jelentem ki megválasztottnak.

Még egy éljenzés történt, akkor mély csönd lett.

— Következik a főtítkár választása.

Csőnd.

A tanár megnézte a papírját s azt mondta:

—Az előttem lévő hivatalos lista Jákobot ajánlja.

— Éljen.

— Van talán az uraknak ellenjelöltje?

Senki sem szólt.

— Akkor Jákobot egyhangúlag megválasztott főtitkárnak jelentem ki.

Csönd. Senki sem éljenzett.

— Következik a pénztárnok választása.

Csönd.

— Az előttem levő hivatalos lista Babarczy Bélát ajánlja.

Hallgatás.

— Van valakinek ellenjelöltje?

Egy hang azt kiáltotta:

— Suhajda.

Erre általános kacagás tört ki. Suhajda igen rossz tanuló volt, csak vicc volt a kiáltás.

— Ez komoly? — kérdezte a tanár mosolyogva.

Nagy nevetés. Suhajda azt kurjantotta:

— Nekem nem kell.

Újra nevettek.

— Tehát Babarczy Bélát.

Erre sokan kiabálni kezdtek.

— Szavazzunk.

— Nem bánom, szavazzunk, — mondta Csapodi. — Akik Babarczy Bélát pénztárnoknak kívánják, álljanak fel.

Misi felállott, de arra lett figyelmes, hogy háta mögött nagy nevetés volt.

Csak hárman állottak fel rajta kívül. Persze a falnál körül, egész tömeg állott, akiknek nem jutott ülőhely, de azok meg kézzel lábbal integettek, hogy nem akarják.

— Kérem, — mondta nagyon rossz kedvvel a tanár, — ebben az esetben új jelöltet kérek.

— Keresztes, Keresztes.

Misi leült s gondolkodott, ki ez a Keresztes. Ez egy hetedikes volt.

A zúgás egyre nagyobb lett. Keresztes nevét oly harsányan kezdték kiabálni, hogy megirigyelte.

Igazi lelkesedést érzett ki a tömeg lármájából.

A tanár is meg volt ütődve.

— Felteszem a kérdést, akik Keresztes Péterre akarnak szavazni, álljanak fel.

Mint egy test ugrott fel a tömeg. Misi körülnézett. Hát a nyolcadikosok egy része ugyan ülve maradt, de szemmel látható volt, hogy óriás többség van Keresztes mellett.

— Keresztes Pétert tehát az Ifjúsági Segélyegyesület pénztárnokának szótöbbséggel megválasztottként jelentem ki.

A többi szavazás nem volt érdekes. Akit a tanár ajánlott, mind szótöbbséggel választották meg. Ellenőr lett Kiss Pál. Jegyző Imreh Imre, hetedikes; könyvtáros Végh Antal hatodikos.

— A bizottsági tagokat úgy kell megválasztani, hogy minden osztályból kettőt, kettőt. Erre nézve a legközelebbi gyűlésre az új tisztikartól javaslatot kérek... Ezzel a mai ülés tárgysorozata kimerült s a jegyzőkönyv megírására az újonnan megválasztott főtitkárt, a hitelesítésre Babarczy Bélát és Péteryt jelölöm ki. Legközelebbi gyűlést, a bizottságok megválasztásának sürgőssége miatt jövő vasárnap délelőtt tíz órára tűzöm ki.

— Nem lehet, — kiabáltak, — önképzőkör van.

Csapodi megzavarodott:

— Igen, igen, — mondta, — a Segélyegylet gyűlései mindenkor vasárnap délután három óraker lesznek.

— A gyűlést bezárom.

Ezzel már fel is állott s állva rendezte el a kezében levő iratokat s azzal vette a kalapját és botját s eltávozott.

A fiúk lázban maradtak még együtt. Óriási zsidobongás volt, mint egy viharos óra után.

Misi azt hallotta, hogy mindenfelé a Keresztes nevét mondogatják. Kicsit le volt törve, de benne volt az az érzés, hogy majd lesz ez még másképp is.

Barátai hozzá jöttek és gratuláltak.

Jákob is hozzásietett és melegen szorongatta a kezét s nagyon nevetett.

Misi kicsit dermedt volt. Nem is tudja, hány fiúnak szorította meg a kezét. Fontos, hogy vég-eredményben mégis csak győzött: ő az elnök.

Boldog volt. Úgy fel volt hevülve, mintha valami boksz viadalból került volna ki. Igen fel volt izgatva.

— Mégis csak disznóság, — mondta Pétery, — amit ez a marha Csapodi csinál. Nem fogott kezét az új tisztikarral.

Misi csak most eszmélt rá, hogy ezzel valóban nagy sérelem történt.

— Majd lesz ez még másképp is, — mondta dacosan.

Egész kis vezérkar gyűlt össze körülötte.

— Jákob, gratulálok. Nagyon örülök, — mondta Misi, aztán kiáltott: — Keresztes, Keresztes.

Keresztes hátulról előresietett hozzá.

Misi kezét nyújtott neki:

— Gratulálok. Nagyon örülök, hogy együtt fogunk dolgozni, már ismerem a nevedet.

Keresztes boldogan adta a kezét.

Így Misi a tanár helyett sorra üdvözölte a megválasztottakat.

— Már holnap beszélni akarok veletek. Lassan meg fogjuk csinálni a programot.

Úgy vették körül, mint egy vezért.

És ő nem ismert magára. Nem is tudta, hogy ezt is tudja. Felülről beszélt a fiúkkal. Nem leereszkedve, de mégis felülről. És mindenki elfogadta a fölényét. Lassan csakugyan egy belső kör alakult ki körülötte, a megválasztottak szorosan csoportosultak hozzá.

— Ne féljeteK, meg fogjuk védeni az ifjúság szerepét.

— Az kell. Az nagyon jó lesz.

Mikor kifelé mentek az osztályteremből, az ajtónál egy hosszú fiú állott és kalaplengetve kiáltotta:

— Éljen Nyilas Mihály.

Gondos Márk volt. Misi elröstelte magát. Tulaj donképen ennek köszönheti az egész választást, mert ha ez fel nem írja a táblára az ő nevét, akkor az ifjúság nem is jön rá, hogy ő a jelölt.

Kezet nyújtott neki s azt mondta:

— Benne leszel a bizottságban.

Gondos Márk szerénykedve mondta:

— Óh kérem szépen, — eddig nem tegeződtek — nem vagyok én arra méltó.

De ő mégegyszer megszorította a kezét s kiment.

3.

Nagyon boldog volt, de titkolta.

Sietve ment fel az igazgatói lakásba s a konyhába futott a nagyanyjához:

— Édes nagyanyám, elnök lettem.

Nagyanyja összecsapta a kezét.

— Elnök?

És ragyogott az arca.

— Ifjúsági elnök, — korrigálta rögtön becsületesen, — mert a tanárelnök Csapodi.

— Az a hiéna?

Ezen ő nagyon nevetett.

Csak most jutott eszébe, hogy az igazgatóválasztásnál Csapodi volt a Koós párt ügyvezetője s azóta a családban nincs jó híre.

Most már értette, hogy mért nem akarta ez őt ifjúsági elnöknek.

De mégsem ez bántotta, hanem az, hogy nem volt elég lelkesedés a szavazásnál. Keresztesnek tízszer nagyobb tombolás jutott.

Mindegy. Fontos, hogy a választás sikerült és nem a bátyjának köszönheti.

Ez mindennél többet ért. Hogy le lenne most törve, ha valami jogtalan dolog került volna bele a választásba. Hogy a bátyja egyáltalán nem szólt bele, az meglátszott akkor, mikor Csapodi a listát nézte. Azon nem volt rajta az ő neve. Talán egyáltalán nem is volt rajta, semmiféle tisztségre. Lehet hogy ezt éppen úgy állapították meg, hogy az igazgató öccse maradjon ki.

Bement a szobájába és nagy léptekkel járkált körül-körül a szobában. Oly rohanva, mintha kint futna a pusztán. A szoba közepén ott állott a nagy iskolai, zöldre festett asztal. Tele az ő könyveivel és papírjaival.

Tükör nem volt a szobában, de az egyik ablakszárny nyitva volt s tükrözött. Belenézett és

meglátta kipirult és győzelemittas arcát s megütődött.

Nem, azért nem kell ennyire elárulni, hogy így örül.

Az embernek uralkodni kell magán.

Azt hallotta a borsodi paptól, hogy: »aki nem tud túrni, nem fog uralkodni.«

Hát ő túrni tud.

Most jobb lenne-é, ha kiteszi magát egy korteskedésnek? ... Ha a fiúkat sorra járja és megszervezi azokat, akik neki korteskedjenek, s megbukik. Mekkora szégyen lett volna az s ha megválasztják, valóban felényit sem ér az öröm.

Óriási dolog, hogy nem tehet magának szemrehányást, hogy jogtalanul jutott hozzá. Sőt, ez a tiszta választás hatalmas erőt ad: a fiúk azt várják tőle, hogy ő felszabadítja az ifjúság szerepét az Egyesületben.

De hogy fogja felszabadítani?

Csapodi mindent el fog követni, hogy őt félretolja. És ő mit tehet ez ellen? Csapodi utóvégre tanár s azt teszi, amit akar. Újra megpróbálja, hogy posványba süllyesse az egész akciót.

Vájjon van-e valami pénze az Egyesületnek? Ezt már holnap meg fogja tudni. Ő tavaly teljesen ki volt zárva abból, hogy valamit is megtudjon arról, mit vettek be és mit adtak ki. Arról tud, hogy van egy kis tankönyvraktár. Ebből nyolc vagy tíz fiúnak máris adtak ki kölcsön könyveket. Csapodi adta ki saját hatalmából, bár még nem is volt meg a megalakult egyesület. Egyáltalán Csapodi úgy viseli magát, mintha az egyesület az övé lenne. Mintha a saját zsebéből osztogatna

ajándékokat azoknak, akik nála a vallásórán jól viselik magukat.

Ennek vége lesz.

Vadul és elszántan szorította össze az állkapcsát: Csapodi basáskodásának vége. Ezentúl ő fog diktálni.

De nem akar basa lenni, a basa helyén. Alkotmányos úton. Majd ő összeválogatja a bizottságokat. Minden osztályból a legderekább két fiút fogja kiválasztani. Személyesen akarja megismerni, kik azok, akik alkalmasak.

S lám már is csinált egy bolondot. Gondos Márknak megígérte, hogy benne lesz a bizottságban. Ez baj. Nemcsak azért, mert Gondos Márk zsidó s a fiúk nagyon ellene vannak a zsidóuralomnak, hanem azért, mert amennyire látja, ez a Gondos Márk nagyon jelentéktelen ember. Rossz tanuló, ahogy hallotta, nem is ismeri senki, hiszen csak most jött Szolnokról.

Valami más szerepet kell neki adni. Ha zsidót vesznek be, muszáj Fussbaum Nácit venni fel. Nagy sértés lenne abból, ha a kettő közül egyik zsidó és az éppen azért lenne bizottsági tag, mert az ő nevét felírta a táblára.

Péterynek muszáj benne lenni. Hálásnak is kell lenni hozzá, mert nála nélkül nem lett volna egyhangú a választás kijelentése. S az nagyon csúnya volna, ha csak szótöbbséggel választották volna meg. Szép, hogy Pétery késve ugyan, de mégis felállott s szóval is rákiáltott Csapodira, hogy tessék a választást egyhangúnak deklarálni...

A bizottságba Péteryt és Fussbaumot kell bevenni. Fussbaumot azért is, mert az egész

osztályban ő az egyetlen, aki a zsidóságtól pénzt tud szerezni. Gondos Márknak akármilyen érdemei is vannak a választás körül, az csak annyi, hogy heccet csinált. De a bizottságban semmi hasznot nem nyújthat a jelenléte.

A bizottság nyolc osztályból két-két fiú, tehát tizenhat tag. A tisztikar hét tagból áll. Huszonhárom emberből áll az egész Ifjúsági Segélyegyesület.

Nem sok. De legalább nem kell ismeretlen tömegek szeszélyével számolni.

Legfontosabb, hogy a tisztviselői karral jól járjon.

Nem arra gondolt, hogy jóviszonyban legyen velük, hanem arra, hogy jó alkalmazottai legyenek.

Jó, hogy Jákob a főtitkár, mert ha nem lett volna az, akkor nagyon kényelmetlen lett volna vele tovább a barátság. De viszont nem is nagyon jó, mert Jákobbal kivételes viszonyban van. Jákob nagyon is önérzetes és nem fog szó nélkül parírozni. Vitáikban is mindig Jákob az, aki nevet. Azt nem szabad engedni, hogy rajta nevesen az egyleti dolgokban.

Már érezte, hogy a terveit nem szabad addig kibeszélni, míg a végrehajtásra nem kerül a sor. Meg kell őrizni a titkot. Jákob csak hadd írja a jegyzőkönyveket. Igaz, van jegyző is, egy hetedikes, Imreh Imrének híjják. Ennek csak a nevét ismeri, gyakran mulatott rajta, hogy dupla neve van. Jó fiú, bizonyára jó fogalmazó.

Tehát van három nyolcadikos, Ő, Jákob és Kiss Pali. Két hetedikes, Keresztes meg Imreh. És

egy hatodikos, Végh nevű, akit könyvtárnoknak választottak meg. Ez az egész tisztikar. Őt alkalmazottja van.

Nem sok. Kevés. Egyik sem jó arra, hogy valami társadalmi akcióba bele lehessen menni velük. Ő is, Jákob is, szegény fiúk. Keresztes valami hivatalnoknak a fia, Imreh nem idevaló. Végh meg gyerek. Kiss Pali nem számít.

No evvel nem lehet nagy csatát kezdeni.

A csatát a bizottságokkal kell megnyerni. Tehát a nyolcadikból föltétlenül Péteryt kell bevenni és Fussbaum Nácit. Zsidó okvetlen kell, anélkül nem is lehet pénzről beszélni. Ez egyik sem ért a pénzhez.

De evvel a Fussbaummal mindig félszeg viszonyban volt. Volt köztök valami ellenségesség. Ez volt, akinek legelőször kijelentette, hogy nem szokott sügni. Azóta ez tüntetett az eleganciájával s nagyvilági modorával.

Mégsem lehet kitérni előle: őt kell bevenni, az összes zsidó fiú között ez a legjobb. Az anyja gazdag rövidáru kereskedő, itt van az üzletük szemben az igazgatói lakással. A legnagyobb üzlet a városban. Nagyra fogja venni az anyja, ha a fiát beveszik a társaságba s majd jó lesz akkor, ha olcsón kell bevásárolni. Akkor is jó lesz.

Rájött, hogy tulajdonképpen senkire sem számíthat, csak saját magára. Neki kell mindent kitalálni, a fiúknak a szerepet kiosztani: azok csak végrehajtók lesznek.

Hirtelen pompás idea merült fel benne. Oly remek, hogy elállott tőle a lélekzete s egyelőre még saját magának sem merte elárulni.

Nagyon kacagott és ahogy vágatott a szobában, mindenre rácsapott az ujjaival egy kicsit, a nagyobb bizonyág és öröm kedvéért.

Rájött, hogy Csapodit hogy fogja kiugratni az elnöki székből.

De erről később, — mondta magának.

A fontos az, hogy alkotmányosan kell vezetni az Egyesületet. Már tudta, mit csinál.

Jákob, mint főtitkár készítse el az elmúlt év történetét s a gyűlésen ő adja elő ...

Jákobnak ez nem lesz könnyű, neki nem adják át az adatokat... Majd ő fogja megszerezni. Majd ő beszél Géza bátyjával és engedélyt kér rá, hogy a múlt évről az összes jegyzőkönyvet s annak a mellékleteit, a nyugtákat, számlákat s ami csak van, azt adják ki neki. Akkor összeállítja ő maga az egész történetet s Jákob már készen kapja, csak meg kell stilizálni.

Ennek nagyon örült, mert így alkalma lesz belelátni a Csapodi munkájába s szüksége is van rá, hogy megtudja, mi történt.

Tehát Jákob fogja felolvasni a visszapillantást az Egyesület egyéves múltjára.

Keresztessel pedig felolvastatja az új év programját.

Nem, ezt neki kell elmondania. De Keresztessel is kell valami szerepet adni. Ő fogja a leltárt összeállítani. Pénztáros, tehát a pénztár történetét dolgozza ki neki. Egy kicsit kiszélesíti azzal, hogy a pénztár ennek az Egyesületnek a lelke, tehát mily lehetőségeket tud a pénztáros javasolni a pénztár megtöltésére. Persze, ezt is neki kell kidolgoznia, de Keresztessel olvastatja fel.

A jegyző hadd beszéljem a múltévi jegyzőkönyvekről s felolvassa a választógyűlés jegyzőkönyvét. A könyvtárosnak is lesz jelentem valója. Fel kell venni a teljes leltárt s a kiadott könyveket.

Nem lesz itt semmi baj.

Nagyon boldog volt, tevékenységi láz ütött ki rajta.

Észre sem vette, hogy eltelt az idő. Hallotta a másik szobából, hogy megérkezett Géza bátyja.

Csak most jutott eszébe a saját nagy dolga: a Sertoriust tíz nap múlva be kell küldeni az Akadémiára ...

Erről ismét egy remek ideája támadt: elkéri a kapu melletti kis szobát az Egyesületnek.

Hú, ez remek. Épen most, mikor már alig tudja titkolni, hogy milyen munkában van. Isten csodája, hogy a bátyja eddig nem fedezte fel a tragédiáját.

A kapu mellett van egy kis szoba, amit semmire sem használnak. Ez lesz az ő külön szobája. Itt azt csinálhat, amit akar. Külön szobája lesz a gimnáziumban, mint némely tanárnak. A fizikai, a természetrajzi, meg a rajztanári szobák külön szobák. A többinek nincs. Különb helyzete lesz, mint sok tanárnak.

Ez még a legjobb az egészben.

Nagyon vidáman ment át az ebédlőbe. Húzta a száját, hogy ne látsszék meg a nevetés.

— No Misi, — mondta a bátyja s csillogott a szeme. — Hallom.

— Hát igen, Géza bátyám.

Az igazgató kezét nyújtott:

— Gratulálok, elnök úr.

— Nem én vagyok elnök — felelt nevetve. —
Elnök Csapodi tanár úr.

— Hát alelnök.

— Az se vagyok. Alelnök nem vagyok.

— Hát mi vagy, ha se elnök, se alelnök?

— Ifjúsági elnök.

— Szóval mégis csak elnöki jogokat vindikálsz magadnak.

— Én nem vindikálok magamnak többet, mint ami alapszabály szerint az ifjúsági elnöknek jár.

— Hú de politikus lettél egyszerre.

Mind a ketten nevettek.

A nagymama bejött és szintén ragyogó szemekkel nézett rájuk. Leült az asztalhoz s mindnyájan leültek.

Míg a levest hozta a bejáróné, aki a konyhában felszolgált s az asztalra is ő hordta be az ételt, Géza bácsi a villájával dobolt a tányéron.

— Bizony, elnök van a házban. Ifjúsági elnök.

Misi elgondolkozott.

Nem tetszett neki ennek a hangsúlyozása. Elnök. Mi az az elnök.

Most elképzelte, hogy milyen csönd lenne, ha szóba sem került volna a megválasztása, ami Gondos Márk nélkül alighanem el is maradt volna, — tehát nem őt kellene itt ma dicsérni, hanem Gondos Márkot... Vagy pláne, ha megbukott volna. S ha ő nem az igazgató öccse, akkor meg is bukott volna, hiszen semmi népszerűsége sincs: tehát a megválasztásért a bátyját kellene dicsérni, aki olyan fiatalon, 28 éves korában igazgató tudott lenni. Még most is csak 32 éves.

De hallgatott: az sem célszerű, hogy az ember legtitkosabb véleményeit hangosan hirdesse.

Tehát a kész eredmény arra, akinek sikerült, fényt és díszet ad és íme villamos feszültséggel tölti meg a szobát. Bátyjának arca sugárzott. De mért?... Az élet még hosszú s lesznek-e Gondos Márkok, akik mindenkor kiálljanak érte? vagy lesz-e a háta mögött mindig egy igazgató nagybácsi, aki láthatatlan jelenlétével előre segíti a nehézségek közt?

— Ez még semmi, — mondta szerénykedve — az a kérdés, hogy a programomat végre tudom-e hajtani?

Az igazgató ránézett és soká nézte:

— Neked már programod van?

Elpirult. Ezzel a megjegyzésével leleplezte, hogy előre készült a nagy tisztségre s nagyon megzavarodott: hátha a bátyja most azt fogja hinni, hogy ő korteskedett is.

Ezt legjobban röstellte volna s sietve, túlhamar tisztázni akarta magát:

— Csak éppen gondoltam rá, hogy ha véletlenül ... mégis megválasztanának... de senki-vel eddig egy szót sem beszéltem róla.

— S mi az a program?

— Azt hiszem, — mondta vontatottan s lesütött fejjel — hogy egy Segélyegylet csak akkor működhetik, ha pénzt tud gyűjteni a kasszába.

Az igazgató nevetett.

— Hát igen. Ez a lényeg.

— No de honnan kapunk pénzt?

— Tagsági díjak.

— Mi az? Van 180 diák, mindenki tíz fillért fizet. Ez csak tizenyolc korona.

— Csak tíz fillért fizetnek? Nem egy koronát?

Misi nem tudta, mennyit fizetnek.

— Ha egy koronát fizetnek és mindenki befizeti, az 180 korona. Már 180 koronáért lehet valamit venni.

— Tavaly is vettek.

— De én kevésnek látom, amit tavaly csinált az Egyesület... Sokkal többet kell... Nagyon sokan vannak, akik nem képesek a tandíjat sem befizetni... Legalább írószerrel szeretném ellátni az ösztét, aki rászorul... Vannak, kivált az alsóbb osztályokban, akiknek még a cipőből is kiáll a lábujjuk.

— Egy ilyen ifjúsági egyesület nem vállalkozhatik arra, hogy felruházza az egész iskolát.

Misi elpirult. Félt, megijedt, hogy a bátyja azt fogja hinni, hogy túlzott fantáziája van.

— Inkább arra kell gondolni, hogy tankönyvsegélyt ...

Erre Misi még jobban elpirult, mert benne már egy olyan segítő könyvtár keretei nőttek ki, hogy egyáltalán az egész iskolát, már a szegényeket, ellássa tankönyvvel. S éppen erről a legfontosabbról elfeledkezett. Most akármit fog csinálni, a bátyja azt fogja hinni, hogy az utasítására, tanácsára, parancsára, mindenesetre az ő gondolatára csinálja.

— A tankönyvkérdést én már végiggondoltam, — motyogta — és az a tervem, hogy jövőre már az egész iskola el legyen látva tankönyvvel.

— Brávó.

Misi nem tudta, ez a »brávó« őszinte volt-e?

— Pénz kell, az bizonyos. .. Nem lehetne társadalmi úton gyűjtést indítani a Segélyegylet javára?

— Hogyhogy társadalmi úton?

— Nem tudom, teaestélyeket tarthatnának a városban a Segélyegylet javára.

— A társadalom anélkül is nagyon igénybe van véve ... Mindenféle jótékonyági akciók. Már nem lehet elmenni egy uzsonnára sem, hogy meg ne pumpolják az embereket gyermekfeiruházás, karácsonyfa és más ilyen dolgok miatt... S az iskolának elzárva kell maradni a felnőttek életétől... a diák nem foglalkozhatik teaestélyekkel. A diáknak tanulni kell és nem pénzt koldulni... Szóval annak igen súlyos fegye¹ mi akadályai vannak, hogy a diákság be'ekeveredjen a társadalomba... Pláne a nyolcadik osztály... A nyolcadik osztálynak rövidebb a tanulási ideje, már májusban kezdődnek az érettségi vizsgák, s a tananyag sokkal nagyobb, mint az a[^]őbb osztályokban, mert tulajdonkép a saját előírt anyagán kívül az összes alsó hét osztály anyagát is át kell ismételnie... Tehát arra különösen vigyázni kell, hogy a nyolcadosztályosok le ne legyenek foglalva olyan dolgokkal, amelyek a tanulásban akadályozzák.

Misi rendkívül megijedt és elszomorodott. Igaz, ő éppen nem törődött a tanulással. Az ő életprogramjában a tanulás csak úgy szerepelt már, hogy át kell valahogy evickélni... Komoly tanulásra egy pillanatig sem gondolt. Most is

két hónapja van már körülbelül az iskola s ő még egy komoly napot nem szentelt a tanulásnak. A darabján dolgozott. Mivel pedig azt október 31-én be kell nyújtani, úgy gondolta, hogy azon-túl pedig a Segélyegylettel fog foglalkozni ... Most, hogy a bátyja szavaiból megértette, hogy minél nagyobb ambícióval csinálná ezt, annál rosszabb diáknak tűnne fel az igazgató szemében, szükségesnek látta, hogy elleplezze a csalódását. Inkább, ha már erről a kérdésről beszélnek, a titkos gondolatát akarta egyengetni.

— Nem akarok senkit, ami tilos... azért mégis volna valami, amit nagyon szeretnék kérni... A portán, a kapus szobával szembe van egy kis szoba... Ebben a szobában semmi cincs, csak néhány bútor... Nem lehetne azt megkapni a Segélyegylet számára irodának?

— Mire neked iroda?

Misi nem felelt. Ez olyan súlyos ellenvetés volt, ami egészen rombadöntötte minden reményét ... Neki az iroda nagyon sürgős, mert ott akarja befejezni a Sertoriust... Az idegeit teljesen kimerítette, hogy a szobája közvetlenül a bátyja dolgozószobájából nyílik s minden pillanatban ki van téve annak, hogy benyit. .. Gyakran éjjel kél fel, mikor a bátyja már lefeküdt, mert a bátyja is nagyon sokáig szokott fenn lenni, most is angolból fordít, Kip¹ ingnek a Dzsungel könyvét fordítja egy pesti kiadó számára... Persze, ha a szobát megkaphatná, akkor a Segélyegylet pénzén legelőször lámpát szerezne be és petróleumot s ott dolgozna a darabon... Nem merte feszegetni a dolgot.

— Van külön szobád ... Amit a szervezés körül kell csinálni, azt itt elvégezheted: gyűlésekre, összejövetelekre ott van a tanterem.

Misinek a szemében könnyek buggyantak ki.

A bátyja folytatta:

— Nem tudom, mit szólnának hozzá a tanárok és különösen Csapodi tanár úr. Hiszen ő maga szereti elvégezni az egész munkát. Nagyon ambiciózus és serény ebben a dologban.

Csapodi tanár úr megkapja a magáét a legközelebbi gyűlésen, gondolta magában Misi, de nem szólt. Ez az a dolog, amit még saját magának sem árul el, míg meg nem csinálta.

— Hát már én azt hiszem, te nagy tévedésben vagy. Egy gimnazistának az elnöki tisztsége az csak dísz. Dekórum. Szép, és nagyra becsülöm, hogy egyhangú volt, ahogy hallom, a választás. Csapodi tanár úr olyan liberális volt, hogy még azt is elmesélte, hogy ő először úgy látta, csak szótöbbséggel lehet a választást kihozni, de a fiúk felszólaltak, hogy: egyhangúlag, egyhangúlag s csakugyan az egész tömeg felállott melletted.

Misi remegett az örömtől, hogy a tanár nem vette észre, hogy Pétery volt, aki kezdeményezte az egyhangúságot s úgy mentek utána a többiek, azok, akikre Péterynek a tekintélye is hatott. Itt a véletlen és a Csapodi hülyesége megint segítségére volt. Ez jó.

— Örülj neki, hogy így történt, én is örülök. Tudod, az életben az effélének nagy hatása van. Mikor én az Egyetemi Segélyegyletnek elnöke lettem, az egy igen csudálatos dolog volt. Semmi jogcímem nem volt rá. Ott tanár nem volt jelen.

Az ifjúság egészen maga döntött. És csak jogász ötezer volt abban az időben a pesti egyetemen s óriási dolog volt, hogy egy bölcsészt válasszanak meg elnöknek. Hihetetlen korteskedés indult meg. Verőházyt akarták a jogászok, azt, aki most képviselő. Mameluk. Másképp nem is juthatott volna be a Házba, pedig az apja nagybirtokos a Dunántúlon. Még ez is, hogy dunántúli volt. Vadsággal nemzeti harc tört ki a tiszaiak és a dunántúliak között. Az volt a szerencse, hogy a jogászok léhák és nem jöttek el a választógyűlésre, így a bölcsészek a kapcsolt részek segítségével, abban az évben keresztül tudták vinni az akaratukat...

Lassan beszélt, gondolkozva s az arca éle kipirult az emlékezésben.

Misi előtt most az tűnt fel, hogy a választás nagy dolog. Ha itt ma nem ilyen váratlanul és szervezetlenül történt volna a dolog... Egyáltalán, ha lett volna egy komoly ellenjelölt... De a Segélyegylet, főleg a Csapodi erőszakossága miatt nagyon lenézett volt. Senki nem ambicionálta, hogy a vallástanárnak szolgája legyen ... Csak ilyen mellékszempontok mellett sikerülhetett az ő megválasztása ...

Nagyon letörtnek érezte magát. Ő azt várta, hogy a bátyja erőszakosan lépjen közbe az ő megválasztása érdekében: diktátornak nevezze ki... S íme minden szavával ellene van ... Hát hiszen akkor be kell látnia, hogy ebben a fellengzős reménykedésben, amibe valósággal belesédült, legnagyobb akadály bátyjának a korrektsége, becsületessége és iskolai gondolkozása lesz.

— Furtvengler még most is Elnök úrnak hív — mondta a nagymama, s szeretettel nézte a fiát.

Az igazgató:

— Furtvengler volt a főkortesem. Egész idő alatt, nem mondta, de magának tulajdonította a választás sikerét. Csakugyan, mi keresztények, vagy keresztyének nem vagyunk képesek komoly korteskedésre. Nem tudunk szervezni. Azért vesztették el a jogászok is a csatát, mert csak beszéltek, szavaltak, reformokat hirdettek és még csak el sem jöttek a választásra.

Misi újra elpirult: nem bírt szabadulni a Gondos Márk emlékétől.

Ez a Furtvengler néha eljött, egy évben kétszer-háromszor is Debrecenből, ahol a gázgyárnál volt mérnök. Kedves zsidó ember volt. Hozta a fuvoláját és este tizenegyig, mikor a debreceni vonat ment, eldiskuráltak, fuvoláztak és emlegették a régi dicsőséget, mint az öreg harcosok szokták.

így kell kezelni a párthíveket? — gondolta Misi — Akkor neki Gondos Márkot kellene így kegyelni? ... hiszen meg is tette az első lépést, mikor sokak előtt kijelentette, hogy benne lesz a bizottságban ...

Igen, de őbenne sokkal erősebb volt a jellem s a szellemi érték és az Egyesület érdeke iránti érzés, mint hogy személyi hálából ilyen nagy igazságtalanságot tegyen, hogy mikor az osztályból csak két fiú juthat be a bizottságba, akkor Gondos Márkot tegye be ... Igaz, ha az egész üres formáság és semmi társadalmi munkát nem lehet végezni, akkor elesik az a gondolat, hogy

Fussbaum Náci több segítséget tud adni a pénz-szerzés terén, mint Gondos Márk ...

Súlyos gondok, gondoltok voltak ezek s nem beszélhetett róluk senkinek.

Azt sem tudta, hogy Jákobbal s a többi fiúval hogy fog beszélni a terveiről. Szerette volna tudni, hogy fogadják, mit beszélnek róla, de szinte lehetetlennek látszott, hogy szóba hozza valaki előtt.

— Majd elvállik — biztatta magát.

4.

De délután hirtelen nagyon magánosnak érezte magát.

Kabátot vett fel, hűvös volt az őszi délután, kampót tett és elindult az uccán. Különös, hogy hazulról mindig szinte szökve ment el. Nem szerette, ha a nagyanyja megkérdezi, hova mégy? Attól pedig pláne rettegett, hogy a bátyja kérdezze meg.

Most pláne igen nagy gondban volt, mert már könyvkötőt kellett szerezni. A városban csak egy könyvkötő volt, Taligás, a helybeli nyomda tulajdonosa. A lapnak a főszerkesztője a bátyja volt. Ha ő mostan elviszi a kéziratot Taligáshoz, ez biztosan rögtön megmondja a bátyjának ... S ez lehetetlen ... Már azt is igen különösnek tartotta, hogy a bátyja két hónap óta soha nem csodálkozott, hogy min dolgozik ő olyan sokat a szobájában. Elhihető az, hogy nem gyanakszik? hogy feltételezi, hogy ő csak a tanulmányaival foglalkozik?

Megtörtént, hogy benyitott, de ő úgy dolgozott, hogy a papírai a lehető legkisebbre voltak előtte odarendezve s ha belépett valaki, még ha a cseléd lépett is be, azonnal rátette a készen kinyitva levő könyveket s egy pillanat alatt el lehetett takarni, ami előtte volt. Ez elég kellemtelen volt, mert néha eltörlődött az írás és akkor újra kellett írnia az egész lapot, mert főgondja volt, hogy a kézírata tiszta, csinos és hibátlan legyen, mintha ettől függene minden sikere. Amennyire nem gondolt az iskolai dolgozattal, hiszen Babarczynak olyan írásokat vágott ki, hogy elolvasni nem lehetett, annyira vigyázott erre az akadémiai pályaműre. Szóval a legnagyobb csapás mégis csak az volt számára, hogy a kis szobát nem kapja meg.

Ödöngve ment az uccán s egyszer csak ott volt a Jákobék kapuja előtt.

Mikor benyitott a rozoga kis kapun, az a furcsa érzése volt, hogy már az első percben meg lehet tudni, hogy ez a ház a város tulajdona. Minden elnyűtt volt. A kerítés kopott deszkákból állott, hogy azt egy gazda sem tűrte volna. A korhadt kapufélfán lógott a kiskapu. Az udvar pusztá volt és sivár. Persze a gyerekek miatt sem lehetett virágos kertté alakítani, mert játszótér volt s nem volt elválasztva a családi terület sem. Így a tyúk- és a gyerekek a legutolsó fűszálat is kipusztították.

A ház is nyomorúságos volt. Alacsony, hosszú, fehérre meszelt régi ház. Nem volt tornáca, az eresz keskeny és csorgó. Két téglá szélességben volt valami járda lerakva s azon botladozva mehetett

az ember, mert minden téglá ferdén állott már a sok taposástól és a vizek kimosták a rendes fekvéséből. Az ajtó előtt volt egy kicsiny tornácszerű rész, ahol be lehetett állani az eső elől, míg valaki az ajtónyitásra várt.

Az ajtó is be volt zárva, pedig az ebben a városban nem szokás. De ez a községi ház olyan volt, mintha a faluvégén álló csárda lenne, kint semmi zár, akárki jöhetett, mehetett.

Misi nem volt jártas az élet dolgaiban, nem is szokott gondolkodni azon, hogy mi miért van így, de ebben az udvarban meglepte a reménytelenség. Oly árván állott, míg a rángató csengő kolompoló hangjára valaki kinyitotta az ajtót. Még ez az ajtó is zsíros volt és koszos. Kopott a barna festése, felhólyagosodott és leverte, mintha folyton ládákat cipelnének be rajta s azzal levernék a szélét.

— Ki az? — hallott egy idegen hangot.

Hirtelen az futott át rajta, hogy talán el is költöztek innen Jákóbék s valami idegen család fészkelte be, mint a verebek a fecske fészkébe.

— Én vagyok, — kiáltotta kissé félénken — Jákobot keresem.

Az ajtó kinyílt s egy középkorú kopasz úr nézett ki rajta. Tökéletesen olyan volt, mint az osztálytársa, Jákob. Mintha csak ez hirtelen megöregedett volna.

— Én is Jákob vagyok, ami azt illeti — mondta az idegen és rossz fogaival nevetett.

Misi csak nézte. Jákobnak is rossz fogai voltak. Kísérteties volt neki ez a hasonlóság. Biztos, hogy Jákob valamelyik bátyja lehet.

— Nyilas vagyok, — mondta — osztálytársam Jákob.

— Akkor jó — mondta nevetve az idegen. — Jöjjön csak be.

Ennek az úrnak a hangja is csodásan épolyan volt, mint a Jákobé s még a tréfája is.

Bement a sötét pitvarba, ahonnan balra ajtó nyft s azon át egy további szobából világosság szűrődött be. Az idegen a háta mögött bezárta az ajtót s ő egy kicsit úgy érezte, hogy rázárták az ajtót.

Beljebb ment. A szoba belsejéből nyitott ajtó volt a belső szobába s ott nagy csődület volt. Sokan voltak s ő mindig megijedt, ha sok ember volt valahol együtt.

— Ki az? — szólt ki a Jákob apja, az öreg tanító.

— Én vagyok.

Most az ő Jákobja megismerte a hangját és felállott s kijött elibe.

— Szervusz — mondta nevetve.

Misi kínosan nézett rá. Csakugyan ugyanaz volt ez a Jákob, mint az a Jákob, aki neki ajtót nyitott. És az a Jákob, aki apjuk volt a Jákoboknak.

— No gyere be.

Erre bement s ahogy belépett, egy rakás Jákob nézett rá. Volt ott mindenféle korú Jákob. Va'amennyinek nagy, szögletes homloka volt, csak egyik fiatalabb volt, a másik öregebb. Voltak férfiak és nők, de mind Jákob volt. Az a sírna, olajos bőrű Jákob, a roppant hőségben fénylett a bőrük. Voltak vagy tízen. Mindnyájan mosolyog-

tak, látni lehetett, hogy jól érzik magukat. Néme-lyik Jákob levetette a kabátját és mellényben volt, mert oly forróság volt a szobában, mintha kemen-cében lettek volna.

— Ó, hisz ez a mi kis barátunk, a tekintetes igazgató úr öccse, Nyilas — mondta az apa Jákob.

Evvel le is vette róla a szemét s nem törődött vele többet.

A Jákobok sorra kezet fogtak vele s oly fölös-leges szókat mondtak, hogy: »A Károly barátja?«, »Szintén nyolcadikos?«

Misi csak nézett báván és mosolygott.

Károly, a barátja, az asztal sarkán ült és a számtani példán dolgozott. Ezt ő nagyon furcsá-nak találta, hogy mikor ennyien vannak, akkor is a családi asztalnál dolgozik Károly.

De Károly nem látszott észrevenni, hogy eb-ben van varrni. Csak éppen abbahagyta a munkát:

— Nem fontos — mondta s félretolta a füzetet, amibe írt.

— Foglaljon helyet — szólt egy koros nő és nagyon kedvesen mosolygott rá. De Misi ettől a mosolytól valósággal megijedt, mert a nő épen-olyan volt, mintha férfi lett volna.

Misi csak az anyának csókolt kezet s azt is undorral, mert száraz és kellemetlen keze volt s nagyon ki volt dolgozva, sehogy sem illett rá a kéz-csók. Kezet csókolni csak azoknak szeretett, akik valóban urak voltak, szépek és finomak. A Kiss Pali anyjának mindig oly örömmel csókolt kezet, ha illett volna, kétszer is megtette volna egyfoly-tában. De ez az indián nő, aki valahogy olyan volt, mintha ő maga is Jákob lett volna, nagy,

szögletes homlokú és csak annyiban különbözött a normális Jákob-típustól, hogy a Jákobok mind vastagok voltak, zsírpárnás arcúak s húsos testűek, ez pedig hihetetlenül sovány.

Leült a maga Jákobja mellé s örült, hogy többet a Jákobok nem törődtek vele.

Négyen kártyáztak az asztal sarkán. Prefe-ránszot játszottak s nem volt idejük egyéb-re gondolni. Kettő újságot olvasott, három pedig, a három nő, csendesesen beszélgetett.

— Rosszkor jöttem?

— Mért? — mondta Jákob közömbösen. — Ma nálunk családi ünnep van. A mamám születés-napjára most valamennyi gyereke összejött, mert már nagyon gyenge a mama. Holnap elutaznak, de ma csináltak egy családi fényképet, ezzel elég van téve a kötelezettségnek a családdal szemben.

Gúnyosan mosolygott, ahogy szokott, szinte sátáni mosollyal s Misi csodálkozott, hogy *elé*[^] hangosan mondta ezt a malíciózus megjegyzést. Láttá, hogy egyik bátyja meg is hallotta s jóízűen nevetett rajta. Ebből azt gondolta, hogy ez a család ilyen állásponton van a családi érzéssel szemben, s ez sértette. Náluk valóban szentség volt a család, arra soha senki szűrő, sértő vagy kicsinylő megjegyzést nem tett volna a világ minden kincseért sem. Ők is sokan voltak odahaza, hét gyermek, de őket úgy nevelte az anyjuk, mintha állandóan templomban lennének s nem is jutott eszükbe, hogy valamiképen támadják ezt a szentséget.

— Hát hányan vagytok testvérek?

— Tízen — s Jákob halkán nevetett.

— Tízen?

— Emma kint van a konyhában és Jolika né-ném is. Főzik a vacsorát, az még nagyobb dolog, mint a kártya meg az újságolvasás.

— Tíz gyerek, az nagyon szép. És mind él?

— Mind. Ezek nem szeretnek meghalni.

— Ne is.

Jákob nevetett. Talán nem gondolta komolyan, de így szokott beszélni a családjáról. Misi még sohasem látta együtt ezt a családot, csak Károlyt ismerte meg Emmát. A nagy házban csaknem elvesztek, mindig csak négyecskén voltak s most igen furcsa volt, hogy ennyien zsinyegtek együtt.

Az öreg Jákob bácsira nézett, aki olyan volt csakugyan, mint egy indiánfőnök. Rézbőrűek voltak valamennyien. Úgy ült az öregúr a pipával a szájában, mint egy törzsfőnök. Nem is indiánok ezek, hanem mongolok, gondolta magában. Régi kunok.

— Te Jákob, én nagyon meg vagyok hatva.

Károly nevetett.

— Akkor jó. Én kevésbé. No gyere át a másik szobába, úgyse lehet dolgozni.

Felállott s előrement, Misi utána.

Odabent a sötétben leültek két öreg fotelbe egymás mellett. A fotelnek szúrtak a rugói.

— Tudod, hogy ez nagyszerű, hogy egy apa s anya ennyi életet tudnak teremteni — mondta Misi.

— Jobb volna, ha egy kicsit gavallérabb lenne a táti. De ha itt meggyújtanám a lámpát, kitagadna az örökségből.

Misi ezt sem értette, mert azt tudta, hogy az öreg Jákobnak huszonöt hold földje van. Ők odahaza szegények, de ha vendég jön, akkor mind a két szobában ég a lámpa, sőt még akkor is, ha nincs vendég, mert a gyerekek zavarják az apjukat s kikergeti őket.

— Mondhatom, nem kellemes — morgott Jákob. — Még a családi ünnep sem elég, hogy egy fillért megengedjen ... Zsugori vén disznó ... A'ig várom, hogy leérettségizzek és kimehessek a családi otthonból.

— Ne beszélj így, mert meghallják.

— Hadd hallják. A bátyáim is ezen a nézetten vannak. Azok se jönnek el. Csak épen most, hogy a múltkoriban a mama majdnem meghalt, hát most eljöttek a családi fénykép miatt. De se a bátyáim nem hozták el a feleségüket, se a néném az urokat. A táti kijelentette, hogy nem fog annyi embert etetni. Még azt is írták, hogy hoznak enni-valót, de ő azt mondta, nem engedi a fát pusztítani, maradjanak csak otthon a köjkök. Meg az idegenek.

— Azért szép, hogy mégis eljöttek a *gyerekek*.

— Azoknak muszáj volt, mert ha el nem jöttek volna, kitagadta volna őket a végrendeletből.

Misi helyet változtatott, hogy úgy üljön, hogy benézessen a másik szobába. Nézte ott a fejeket. Akkor mire a nagy termékenység, ha az apa ilyen könyörtelen? Csak úgy szép a családi élet, ha szép egyetértés van és együtt élnek és halnak.

— A táti, az egy veszedelmes vén ember — mondta Jákob. — Olyan elvei vannak, hogy rneg

kell veszni tőle. Mikor egy fia leérettségizett, akkor vesz nekik két rend ruhát, egy feketét meg egy szürkét, vagy barnát, három rend fehérruhát és ad nekik száz koronát és azt mondja: »No fiam, most kikaptad a jussodat, a többit csak disznóölés után.« Vagyis ha meghal. A bátyáimnak aztán el kellett menni hazulról szeptember elsején s többet még egy ebédet sem kaptak idehaza. Úgy tanultak tovább, ahogy tudtak.

— És mind kitanult?

— Kitanult, de hogy? Nevelősködtek, díjnokoskodtak, vagy szenet lapátoltak. Tudták, hogy hamarabb ki lehet fordítani a csillagokat a kozmikus pályájukból, mint az apjukat az elveiből.

— És mik a bátyáid?

— Az, aki ott fenn ül a kártyánál, az járásbíró. Van felsége és négy gyereke, aki mellette ül, az a győri üzletvezetőségénél titkár, a harmadik a kártyánál, az telekkönyvvezető, a negyedik orvos. Körorvos. Mindenki házas és mindnek van egy csomó gyereke. Ez egy olyan faj, hogy barátom, egyebet nem tud csinálni, csak gyereket.

Misi megremegett, ez a nyílt szó a gyerekről egész lángbaborította. Nézte ezeket a kemény homlokú embereket és elképzelte, hogy valamenynyien annak élnek, hogy mindennap egy gyereket segítsenek a világra.

— Hát hányan vannak már?

— Kik?

— Az unokák?

— Tudj az ördög, én nem számoltam meg őket. Nem is láttam a nagy részét, mert a bátyáim is éppen olyan fukarok, mint a táti. Ronda népség.

Csak a járásbíró bátyám adott egyszer pénzt, hogy menjek el hozzájuk vakációra, de egy hét múlva visszajöttem, mert kukoricakásával etettek minden este. Itthon az az egy legalább megvan, hogy a táti öregkorára megszerette az evést, hát legalább szalonna annyi van, hogy bele lehet dögölni.

Misi borzadozva hallgatta ezt a cinikus és dühös beszédet. Fájt neki, hogy egy ilyen szép család, mert alapjában véve annak kellett nevezni, így el van vadulva egymástól a pénz miatt.

— És mindnek van vagyona?

— Persze hogy van. Míg itthon voltak, mind épenúgy lázadozott a táti ellen, mint én, de ahogy kikerültek az életbe, mind átvette az öreg elveit és megvonta magától a falatot is, csak hogy gyűjthessen. A járásbírónak már kétszáz holdja van, de kukoricakását eszik ma is és a mamának tudod mit hozott születésnap ajándékkul? Egy amulettet, amit a felesége kapott a szüleitől. Állítólag varázs'at fűződik hozzá, megment a tüdőgyulladástól. Hallottál már ilyet? ... Megjegyzem, hogy a bátyám épenúgy röhög ezen a babonán, mint én. Nem hisz benne, a mama is csak nevetett, de az ajándék kérdés el volt intézve. Az egész amulett nem ér tíz fillért.

— De mennyi a járásbírói fizetés? Honnan van neki kétszáz holdja.

— Marha. Azt hiszed, a fizetéséből vette?... Illetve abból vette, de árverésen. Van olyan árverés, hogy egy pengőjével meg lehet venni az eladósodott embernek minden földjét. Ez persze nem egészen fair dolog, de a föld rá van

táblázva a nevére és azt nem veszi el tőle senki. A kétszáz hold legalább ötven darabban van és harminc falu határában.

— Hogy lehet ezen gazdálkodni?

— Nagyon jól. Mind ki van adva, felibe, harmadába, de olyan szerződésekkel, hogy többet fizet a gazda, mint ami terem rajta. Minden falusi jegyző a bátyám kezében van, azok jobban vigyáznak az ő földjeire, mint a sajátjukra.

Misi nem mert kritikát mondani, de igen elszomorította a dolog. Akkor ez nem tisztességes kereset.

— Most már kezdi eladogatni a földeket és mindig úgy, hogy rákényszeríti valakire, hogy vegye meg. Járásbíró, hát teheti. Vannak pörök, amit csak akkor lehet megnyerni, ha egy ilyen ügyet jól intéz el a fél. Ha aztán pénzt kap, azon a saját határukban vesz újra földet. Megjegyzem, rengeteg koplalással jár ez.

Misi most egy éles kérdést tett fel:

— És mit gondolsz, ha te megnősz s állásod lesz, te is azt fogod csinálni?

Károly nevetett.

— Egész biztos. Az ember a vére ellen nem harcolhat. Én is megkapom a száz koronát, a két ruhát, meg a három inget, gatyát és hat zseb-kendőt. Már készen is van régen. Ahhoz nem szabad nyúlni. Ott lóg a szekrényekben. Hát én nem is félek az egyetemtól. Én, barátom, meg tudok élni kenyéren szalonnán, tepertőn. Az a legolcsóbb. Az orvos bátyám ép ma mondta el, hogy sült tökön élt minden télen. Három krajcárért annyit kapott, hogy kitelt belőle az ebéd

is a vacsora is. Egy kiló kenyér. Mi kell egyéb. Soha színházban nem volt, soha kávéházat nem látott belülről, csak tanult, mint egy örült. Ezt én is meg tudom tenni. Ha aztán állásom lesz, akkor sem kell egyéb ...

— De hisz ez tulajdonkép hősiecs dolog, — mondta Misi. — Ha az emberek ezt csinálnák, akkor nem volna adósság és nem lenne szegénység.

— Azért én nem hiszem, hogy ezt fogom csinálni... A koplalást igen, de nekem más szenvedélyem van. Én fizikus akarok lenni. Ha lehet vegyész. De azt a magam erejéből nem tehetem, mert az nagyon drága. Persze ha az öreget lehetne kapacitálni, hogy adjon annyit, hogy ne kelljen felőrölni magamat a pénzkeresésben... Én már mondtam a bátyámnak, a győrit szeretem legjobban, avval majdnem barátságban is vagyok, hogy beszéljen a tátival, hogy amit ad, azt táblázza be az örökségemre. Úgyis, ha sikerül, hamar visszafizetem neki kamatostul. Ha csak egy találmányt tudok elcsípni, abból kifizethetem.

— Találmányt?

— Csak egy olyat, mint Irinyi, aki a gyufát feltalálta. De én nem leszek olyan buta, hogy egy szivarért elajándékozzam. Én meg fogom annak venni az árát. Már is van egy találmányom, de nem mondom el senkinek. Neked megmondom, te nem fogod megcsinálni, se elpletykálni a konkurensnek. Csinálni akarok egy mosogatógépet, gumi lapokkal. Csak beteleszik az edényt s az magától elmosogatja és szárazon, ragyogó tisztán adja ki. Ez óriási dolog, csak attól félek, hogy

megelőznek. Annyira kézenfekvő, hogy akármék percben rájöhet akárki. Gondold meg, hogy ha a magyar úrifíúk kimennek Amerikába, mind tányértörlőnek áll be, mert az a legkönnyebb és minden szaktudás nélkül is elérhető foglalkozás. Mit takarít meg egy nagy hotel, ha ilyen gépet állít be. De iszonyúan vigyázni kell, hogy el ne lopják a szabadalmat.

Misi csodálkozva nézett Jákobra.

— Ezért akarsz kémikus lenni?

— Á, barátom, ha én kémikus leszek, ezer találmányom lesz. Itt van a nagy probléma, a festékkészítés. A németek most elárasztják a világot anilinfestékekkel, pedig az nem jó. A bőrt, a szőrt, a textilt megeszi. És nem művészi szín. Nem lehet vele művészi hatást elérni. Én növényi anyagokból akarok festéket előállítani. De ehhez rengeteg kísérletezés kell és az a baj, hogy azt az embernek a saját pénzén kell csinálni, mert ha bemegyek egy gyárba, akkor a találmány nem az enyém, hanem a gyaré. Nagy rablások vannak ezen a téren, a szellemi munkát iszonyúan kiuzsorázzák. Mert egy szegény fiúnak nincs rá lehetősége, hogy kísérleteket folytasson. Azért utálok az apámat, mert ilyeneket nem ért meg. Az csak egy rothadt tanító, aki annyit tanult meg az életben, hogy spórolj a fene egye meg a hasadat, akkor lesz. Nem mondom, lett is mindnek, mert mind arra törekedett, hogy pénzes lányt vegyen el. No szegény lányok, nem tudták mit kapnak. De az ember olyan furcsa, hogy elviseli a legnagyobb nélkülözést is, ha azt szuggerralják bele, hogy az pénzt ér.

Misi szédülve nézte ezt a furcsa fajt. Ott voltak a szeme előtt a kövér, zsíros emberek ebben a disznózsír szagú levegőben, mert ez a ház mindig olyan volt, mintha éppen most süttöttek volna ki benne egy métermázsza disznózsírt. Édeskés ragadó szag, ami beleeszi az ember ruhájába magát, még a testébe is. Ha itt volt egyszer, hetekig érezte utána az égett zsírszagot.

És ezek az emberek mind anyagi jó^tben élnek. Nyugalomban. Nincs adósság, mint az ő Géza bátyjánál ... Meg az édesapjánál... Meg minden atyafianál ...

És mégis úgy tűnt fel neki, hogy az az ők tiszta szegénysége többet ér, mint ez a zsíros, fukar világ.

— Mondd, Jákob, mit fogunk csinálni aSegély-egy'ettel?

— Mért? Semmit. Mit kell avval csinálni?

— Nekem nagy terveim vannak. Én ki akarom fej'eszteni. Úgy hogy minden szegény fiú segélt kapjon.

— Bolond vagy. Mindnek van apja, az törje a fejét azon, hogy a fiának jó legyen.

— De ha az apja nem tud segíteni.

— Dehogy nem tud. Nem mindenkinek olyan az apja, mint a táti.

— Vannak igazán szegények is.

— Azok ne taníttassák a fiúkat. Minek taníttatják? Hogy szegény úr legyen belő'e? Az úr is tud szegény lenni. Csak az úr tud szegény lenni, mert nagy igénye van és arról nem akar lemondani és megvan a krach.

— Én nem veszem olyan könnyen. Én ha már elnöke lettem a Segélyegyletnek, akkor meg is akarom mutatni, hogy csinállok valamit.

— Nagyon rosszul teszed. Inkább a magad dolgával törődj. Én ha elnök volnék, rábíznám az egészet Csapodira. Hadd játsszon vele.

— Én éppen ki akarom venni a kezéből a vezetést.

— Az hogy lehet? Te csak ifjúsági elnök vagy, sőt azt hiszem, csak alelnök. Ő ül a katedrán és dirigál. Azt kell csinálni, amit ő akar.

— Éppen ez az.

De nem mondta tovább: ez volt az a nagy gondolat, amit saját magának sem akart megvallani. Azt látta, hogy Jákobra nem lehet számítani, tehát hallgatott. Ez nem olyan, akit meg lehet hatni, vagy fel lehet le'kesíteni. Most, hogy látta az egész családot, reménytelennek találta, hogy evvel a fajtával valamit lehessen kezdeni az emberiség dolgában. Ezek önzők, csak a maguk dolgával törődnek. Biztosra vette, hogy ennek az ő Jákobjának is vagyona lesz. Húsz ho'd földje, vagy száz, vagy ezer, ahogy beütnek a találmányai. De ez nem fog adni soha senkinek sem egy fillért, sem egy fillér ára gondolatot. Jákob az iskolában is pénzért csinálja a dolgozatokat. A bérlő fiának is ő csinálja s azt mondják, tíz meg húsz koronákat vág ki belőle. Most megértette: ennek életcélja az, hogy pénzt keressen a fejével. Biztosan van is már neki félretéve valamije.

— Mennyi pénzed van? — kérdezte hirtelen.

— Mért? — nevetett fel Jákob.

— Én tudom, hogy van.

— Nekem már most spórolni kell, mert az egyetemi évek alatt nem kapok az apámtól. Legalább annyinak kell lenni, hogy kibírjam az első hónapokat, míg valami állást vagy tanítványt kapok.

— Amit keresel, nem adod oda?

— Majd megőrültem. Az apámnak addig el kell tartania, míg gimnazista vagyok. Azután úgyis nekem kell magamról gondoskodni.

Misi megértette s látta, hogy ezzel nem lehet vitatkozni. Ott ülnek szemben a kártyázók és a többiek. Itt egy családdal áll szemben, egy fajjal. Itt nem Jákob cselekszik, hanem a Jákobok szelleme. De ha ilyen szívósak és erősek, akkor mért nem jutnak fe'jebb. A járásbírón olyan ruha van, mint az apján és biztos, hogy a világért nem költ egy fillért sem a szórakozásra. Megéri a kukoricakásával és a kis parasztoktól árverésen vásárolt földjei adnak neki gyönyörűséget.

Ezt ő nem értette. Ha ő ügyvéd lenne, akkor ő nem hogy nem venné meg a bajba jutott emberek földjét, hanem mindent elkövetne, hogy kiszabadítsa őket a bajból.

A másik szobában teríteni kezdtek. Bejött Emma is, félve nézte ennek a roppant szögletes homlokát és a csúnya vörös arcát. Ez a lány volt a legcsúnyább az egész Jákob hadban, nem is ment férjhez, itthon van és segít spórolni az apjának. És hogy tud kacagni. Minden pillanatban felhangzik a harsonázó kacagása a rossz fogai közül. Semmi oka a nevetésre, de az a természete, hogy nevet, akár kell, akár nem. Ha ez

férjhez ment volna, már ennek is lehetne négy-öt gyereke. De így belefagyott a sok gyerek. Milyen szép tőle, hogy házasság nélkül nincs egy sem. Furcsán, gondolkodva nézett az öregedő lányra. Tele van vérrel és kacagással: nevetve tudna szülni.

El is pirult ettől a gondolattól, de nem tudott menekülni tőle. Ez a szegény lány, ennek az a baja, hogy a családi vonásokat még túlzottabban örökölte, mint a többi testvérei s emiatt nem kellett senkinek. Pedig jól járt volna vele akárki, mert úgy dolgozik, mint egy állat, még pénzt is keres. Ő tudja, hogy varr a parasztlányoknak és van elég munkája, mert olcsóbban dolgozik, mint a varrónők.

Ha terítenek, akkor neki nincs itt tovább helye. Felállott:

— Hát elmegyek, Jákob. Szervusz.

— Szervusz.

Misi bement a másik szobába vivő ajtóig s köszönt:

— Kezét csókolom. Jó éccakát kívánok.

Mindenki ránézett. Látszott, hogy most veték észre, hogy itt van még mindig. Senki egy pillanatig sem törődött vele.

— Jó éccakát, tisztelem a tekintetes igazgató urat — mondta az apa Jákob.

Misi meghajtotta magát és ment. Ez is csak azért tisztelteti a bátyját, mert benne van az egyház igazgatótanácsában és valami haszna vagy kára lehet belőle, ha tiszteli, vagy nem tiszteli.

Jákob barátja kikísérte az udvarra, egész a kapuig s ott kezét fogtak.

— Szervusz.

— Szervusz.

De Misi nem tudott ilyen szépen elválni.

— Nézd, milyen szépek a csillagok.

Jákob nevetett.

— A levegőben levő sugártörés miatt szépek. Biztos vagyok benne, hogy ha olyan magasról néznénk őket, ahol már nincs levegő, nem volnának szépek.

Misi megütődött.

— Hát azt hiszed, az életben csak a levegő miatt szép az, ami látszik?

— Hát persze. A látszat csal. Az egész élet csalásokból áll. Ha közlelről lát valamit az ember, az nem szép.

— Az igazság szép.

— Ez a legnagyobb hazugság — nevetett Jákob. — Csak az az igazság szép, amit ti költői fantáziával megvert egyének ráfogtok a világra. De ha a ti igazságotokat megvizsgálja az ember, az már nem szép. Óriási tévedés, egy költő csak tévedni tud: a pacsirta és minden madár nem magának énekel, hanem azért, mert az énekével meg akar bolondítani egy nőtényt. Nem is énekel, csak a párzási időben. Ha a kanárihoz betesznek egy tojót, az nem bolond énekelni. Ki kell venni tőle s egy másik kalitkában elhelyezni, akkor rögtön énekel. Csak a költő olyan bolond, hogy saját magának énekel. A költő egy beteg állat, zárt intézetbe kellene csukni valamennyit.

Misi megdöbbenve hallgatott, de látta, hogy Jákob kis kabátban van és kalap nélkül s félt, hogy megfázik, tehát hamar búcsúzott:

— Szervusz.

— Szervusz.

Mikor magában maradt és gyorsan elkezdett az uccán menni, elkezdte sajnálni ezt a Jákobot, akit úgy szeretett, mert mindig kapott tőle valami olyan bölcsességet, amire ő maga nem is gondolt. Milyen kár, hogy egy ilyen önző családból származik: fogalma sincs arról, mi a szép.

De hát mi is a szép? Ezt egyszer meg kell fejteni.

Az semmi esetre sem szép, ha valaki nem gondol másra, csak a saját anyagi hasznára.

Szép volna, ha Jákob, dacára annak, hogy ismeri az apja elveit, mégis odaadná az apjának minden keresetét, ahogy ő odaadta Géza bátyjának, mikor tanított... Akkor az apja is megértené, hogy a fia külön ember, mint amilyenek 6 tartja s akkor bizonyosan hajlandó is lenne, hogy az egyetemi éveire is segílyt adjon neki, mert már most látná, hogy vissza fogja neki adni, mihelyt keresete lesz ... Ezt meg is fogja mondani Jákobnak...

5.

Nem volt kedve hazamenni. Még félhét sem volt s náluk nyolc előtt nincs vacsora. Most annyira fel volt dűlva, hogy egyelőre nem is tudott a darabra gondolni. Most a Segélyegylet sorsát kell kifőzni.

Mért vacsoráznak ezek a Jákóbék olyan korán? Bizonyosan nem tudnak mit csinálni. Tizenketten vannak és hosszúnak tűnik fel az este. Unják egymást.

Nagyon lehangoltan gondolt vissza rájuk és szerette volna kitörülni az emlékéből, amit ma tapasztalt, önzőkkel semmit sem lehet kezdeni. Már sokszor hallotta nagyanyjától, hogy ezek az idevalók nagyon önzők, de csak ma tudta meg, mi az. Addig azt gondolta, hogy nagyanyjának az a baja, hogy vele szemben nem eléggé előzékenyek s az ő kis kívánságait nem teljesítik, szóval hogy a nagyanya az önző s az a baja, hogy nem érvényesítheti az itteniekkal szemben úgy, mint falun. Mert azelőtt náluk lakott otthon a kis faluban és ott a falusiak mint özvegy papnét nagyon tisztelték, nagytiszteletes asszonynak hívták s egészen másképpen bántak vele, mint az édesanyjával s az apjával, akiket ácsnak néztek és mindenféle ingyen munkákat vártak el tőle, csak azért, hogy maguk közé engedik. Valósággal kitüntették, ha eljöttek a gazdag rokonok. Beszédeselek, Csikósélek, nagy gubás parasztok s megitták a pálinkát, amit az apja rögtön hozatott a számukra s ott köpködtek a szobában. De a nagyanya az más volt, azt magasabbrendűnek nézték. Pedig hát az anya sem lehet különb, mint a lánya, gondolta el magában. Itt tehát valami baj van az emberek ítéletével.

Itt valahogy most ugyanazt tapasztalja. A városban a parasztismerősök alázattal és tisztelettel beszéltek a nagyanyával, de azért borosan számítottak fel mindent, mert úgy tartották, hogy az igazgató úrnak van elég pénze. Ugyanolyanoknak látta a földből élő embereket, mint falun. Meghódolnak az urak előtt, de ha csak lehet, kizsákmányolják. Ezen nem is csodálkozott:

mégis alacsonyabb sorsban élnek, rossz lakásokban laknak, ha pénzük van is. Ő a maga lelke szerint nem sajnálta s nem irigyelte tőlük, hogy élelmesek velük szemben, nem tudhatják, hogy Ők is szegények. Csak azt látják, hogy fényesebb lakásban laknak, szépen és drágán öltözködnek. A parasztokkal szemben nem volt semmi kifogása, csak sajnálni tudta őket azért is, hogy értelmetlenek.

De Jákóbék egészen mások. Ezek nem parasztok, hanem polgárok. És íme itt sem lát szebb és jobb életet, mint a másik Jákóbéknál, akik földet túró emberek. Sőt úgy tűnt fel neki, hogy ezek még tudatosabban önzők. Mintha a nagyobb tanultságot jobban ki tudnák használni a maguk javára. Szinte borzongott, úgy visszariadt attól a képtől, amit most megfigyelni alkalma volt. Nem értette, hogy egy ilyen nagy család tíz felnőtt ember, bírók, orvosok s effélék, ugyanolyan elvek szerint élnek, mint a földművesek. Semmi nem számít nekik, csak a föld és a pénz. Nincs magasabb igényük. Nem akarnak részt venni az emberiség dolgaiban. Arra használják fel az emberiséget, hogy ameddig a kezük elér, mindent összeszedjenek és a saját birtokukba vegyenek.

Méltó ez az emberi élethez? ... Ő nagyon lenézte a pénzt.

Most azon gondolkozott, honnan van ez benne?...

Mért érzi ő magát annyira úrnak, mint akinek korlátlanul áll rendelkezésére minden pénz, pedig bizony senkinek sincs pénze a családban. Visszaemlékezett jelenetekre, mikor az édesapja

megvendégelt mindenkit, aki csak jelen volt a környezetében. Otthon is úgy bánt a vendégeivel, mintha ő valami gazdag ember lenne, de ha kocsmában volt, akkor meg pláne szórta a pénzt. »No gyeride, igyál.« Kiáltott rá szegény munkásokra s teletöltötte a legnagyobb poharat és örült neki, hogy az boldogan és vigyorogva hajtotta fel és köszönte meg a pohár bort, vagy pálinkát. És ez olyankor volt, mikor odahaza alig volt ennivaló.

Honnan vette az édesapja ezt a módos szokást? Hiszen ő is paraszt volt. Most már régen nem szégyelte bevallani, hogy az apja gyermekkorában mezítláb és gatyában járt, mint a kis faluban a többi paraszt gyerek. Ez mindenesetre úri vonás benne. Akkor pedig örökölte valahonnan. Lehet, hogy nem voltak jobbágyok az ősök? ... vagy az is elképzelhető, hogy a szegény jobbágyban is megvan ugyanaz az érzés, ami a nagyurakban van? csak nincs alkalma kiélni?

Az édesanyja rokonai, a nagybátyák, azok mind urak és úri gondolkodásúak. Azt is lehetne mondani, hogy könnyelműek. Bizony egészen másképp gondolkoznak az életről, mint ezek a Jákobok. Akármilyen távoli rokonokra gondol, sehol sem tud rátalálni erre a szigorú és kicsinyes önzésre, csak a falusi nagygazda rokonságban. Mert azok ilyenek. Beszédes néni éppen az, ami a Jákob anyja. Az oly fősvény, hogy a fogához veri a garast. Jákóbéknál már számtalanszor volt, de soha egyetlen esetben sem kínálták meg semmivel. Sem uzsonna idején egy pohár kávéval,

gyümölcssel, vagy bármivel. Ő nem volt soha éhes, de ha ő hozzájuk eljött egy diák barátjuk, az édesanyja éppen úgy adott neki, mint a saját fiainak. Dicsérték is, hogy a jó Nyilas néni... Pedig az egész családban az édesanyja az egyetlen, akit fősvénynek lehet nevezni, mert ha odaadta is az uzsonnát, utána mindig szemrehányást tett nekik, gyerekeknek, hogy: »Ne hordjatok ide nekem ennyi éhest.« De azért legközelebb újra csak adott az éheseknek. Most eszébe jutott, hogy az anyja abból a paraszttá lett nemes famíliából származik, akik nagygazdák voltak a faluban. Örökölt valamit a paraszt ősöktől. Tehát a parasztok és pedig a gazdag parasztok a fősvények. Azok, akiknek van valamijük s azt meg akarják tartani.

Ha a Segélyegyletre gondolt, azt be kellett látnia, hogy ebben a városban semmire sem lehet számítani annál a fajta embernél, akik önzők és spórolósak. Különben is senki sem szeret adni. Az emberek úgy irtóznak attól, hogy a legkisebb adományt is kiadják jótékony célra, mintha megpróbálnák őket. Mintha ragályos betegség lenne, ha a koldus kér, vagy valaki gyűjt, az emberek irtózva néznek rá. Még azok is, akik szívesen megkínálják az idegent is, azok is iszonyodnak attól, hogy valami közcélra adjanak csak egy-két fillért is. Még az édesapjára is emlékszik, hogy egyszer varrni jótékonycélra gyűjteni akartak nála, valósággal kiverte őket. Úgy leszidta, hogy: úrifíúk léttére nem szégyelnek koldulni?«

Ő akkor pirult s elgondolta, hogy a nemes célok hogy fejlődjenek, ha az emberek a fillérek

miatt is így megtámadják azt, aki kér. Hiszen nem magának kéri, hanem valami szent célra... Mért van hát, hogy az emberek nem veszik tekintetbe a célt, csak a kérést?

Itt van Géza bátyjának a megjegyzése, hogy az ifjúságnak távol kell magát tartani a társaságtól s nem szabad teaestélyeket vagy efféle rendezni. De akkor honnan vegyenek pénzt a Segélyegylet számára? Jákob azt mondja, hogy a diákot tartsa el a szülője s ha nem tudja elartani, akkor ne taníttassa. Hogy lehet valaki ennyire könyörtelen a szegény diáktársakkal szemben, ahelyett, hogy azt mondta volna, hogy: nekem is van egy kevés félretett pénzem, én is hozzájárulok valamivel... Na, igaz, neki arra kell készülnie, hogy az egyetemen maga tartsa el magát. De ha valaki már gimnazista korában tud félretenni, tudott keresni, akkor biztosan fog nagydiák korában is. Mért nem bízik magában, hogy amit most odaad a közösségnek, azt behozza valahol?

Nagyon reménytelennek látta a jövőt.

De talán mégsem olyan mindenki, mint Jákob és a családja. Mégis csak többen vannak, remélhetőleg, akikhez nyugodtan lehet fordulni... Majd meglátja, ha mint elnök beszél a gazdagabb fiúkkal, Péteryvel és Fussbaummal, azok fel fognak talán lelkesedni és gyűjteni fognak a maguk körében a Segélyegylet javára.

Meg kell próbálni.

Ilyen gondolatokkal volt tele, míg egy óra hosszáig futkározott a több kilométer hosszúságú város főuccáján végig. Ez az elnöki tisztség való-

sággal úgy hatott rá, mintha egy kicsit neki adták volna ezt a várost. Tízezer ember lakik itt, nem lehet, hogy ne találja meg azt a néhány embert, aki segítségére legyen.

Mikor hazament, már Géza bátyja otthon volt és újságot olvasott. Nagyon komoly volt és szóotalan.

Ő előbb a szobájában volt és előkészítette a holnapi leckékre való könyveket s gondolkozott, hogy végezheti el legkönnyebben a szükséges leckéket. Aztán mikor a tányér- és kanálcsőrgést hallotta, besietett az ebédlőbe, hogy segítsen teríteni a nagyanyjának.

A nagyanya a megszokott tisztos egyszerű fekete ruhájában e pillanatban oly kimondhatatlan jó érzést adott Misinek, hogy valósággal boldog volt, hogy nem olyan, mint azok az indiánok. Vékony arcocskája, a beesett pici szája, sűrű ráncai és kedves, szelíd derűje nagyon édes volt. Úgy szeretett ránézni, olyan tiszta és kedves minden mozdulata és oly anyai módon szolgálatkész, lehetett látni, hogy egy vágya van az életben, hogy nesztelenül elvégezzen mindent, hogy a fiának, az unokájának és mindenkinek öröme legyen az életben. Ez az igazi ember, mondta magában. Soha magának, mindig csak másnak, az övéinek.

Szinte könny volt a szemében, pedig a nagyanya, látva, hogy a fia oly szóotalan s lehangolt, szintén egy hangot sem adott, de az egész lényében annyi odaadás, szerénység és gyöngédség volt, hogy ő azt mondta magában: egy ilyen nagyanya az istennek a legszebb földre szállott anyyala.

Ilyennek kell lennie az igazi édes nagymamának. Nem szabad, hogy vagyona legyen, mert hiszen az anyának mindent át kell adnia a gyermekeinek. Az ő vagyona a gyermeke. Mi lenne, ha az ő nagymamájának földje lenne és gazdálkodással küzködne és rettegne, hogy az unokák eljönnek hozzá és dolgozni kell rájuk és azok elfogyasztják a vagyonát avval, hogy születésnap vacsorát esznek nála? De ha mégis lenne vagyona és búzát, bort és csirkéket szállítanának be neki a munkásai, milyen boldog lenne ez a jó nagymama, ha mindenét rááldozhatná az unokáira ...

Leültek a vacsorához és hallgatva kezdték enni a pörköltet burgonyával.

— Valami baj van, fiam? — mondta szelíden és félve a nagymama.

— Nem, édesanyám, — mondta az igazgató — nekünk egyelőre semmi bajunk... Nekem pláne semmi... s Misinek meg éppen nagyszerűen megy, az új elnöknek ...

Misi boldog lett, csaknem elsírta magát, mert ő is attól félt, hogy vagy valami baja van a bátyjának, vagy pláne ő miatta van valami gondja ...

— Transzvál fáj nekem — mondta a bátyja.

— Az angolok megindították a háborút... Olyan feszültség van Európában, hogy nem lehet tudni, nem robban-e ki az ellentét a német és az angol között s akkor itt van egy beláthatatlan világháború.

Misi nagy szemeket meresztett. Nem szokott újságot olvasni. A fiúk már egy idő óta a búrok mellett lelkesedtek, de ő ezzel nem foglalkozott s bezárkózva a saját gondolataiba, nem is vett

tudomást az oly távol levő háborúval szemben. Jyíi közük nekik itt az Alföld kellős közepén a búr háborúval? Most megértette, hogy az egész földgömb, az egész emberiség egy közösségben él s ez oly nagyszerűnek tűnt fel előtte, hogy azonnal új színben tűnt fel neki az angol-búr viszály.

— Majd elintézik ezt a hatalmak egymás közt — mondta a nagyanya s kicsit mosolygott.

— Hát elintézik. Ha el tudják intézni. De Vilmos nagyon is feni a kardját. Nem engedheti, hogy Anglia egész Afrikát zsebrevágja.

Misi feszülten figyelt: meg akarta érteni ezt a dolgot. Egészen új volt neki, hogy a búr háború nyílik meg a szeme előtt.

— Anglia ezt tervszerűen csinálta. A háború hosszadalmas lesz, az bizonyos. De az angolnak van pénze ... Londonban mindenki meg van örülve és háborúpárti... Az angol kormány belekényszerítette a búrokat a háborúba, mert olyan feltételeket szabott, hogy azokat nem lehetett Krügernek elfogadnia.

Misi megszólalt:

— Transzvál független állam. Hogy lehet egy független államot ma 1899-ben csak úgy megtámadni?

— Transzvál gazdag terület. Olyan aranytelepei vannak, hogy ha elfoglalják az angolok, ötven évig bányászhatják ... Anglia akármilyen gazdag, annál több pénzre van szüksége. Még a búrok szerényebb bányászata mellett is több az évi aranytermés 250 millió forintnál. Ezt meg akarja szerezni.

— Igen. De egy független állam.

— Független addig, míg el nem foglalják.

— De ez embertelenség.

— Háború. Szemben áll egy világhatalom, amellyel ma nem versenyezhet egyetlen állam sem a világon. És egy kis független államocská, amelynek semmi szövetségese nincs. Nyilvánvaló, hogy az angolok fognak győzni... 1884-ben már megpróbálták, de akkor a búrok megverték őket és szinte szégyenletes békét kellett elfogadni a nagy Angliának. Azóta eltelt tizenöt esztendő s ezt az időt arra használták fel az angolok, hogy egy győzelmes háborút indíthassanak ... Most elérkezettnek látták az időt és olyan föltételeket szabtak, amit nem lehet elfogadni. A búrok már mindent elfogadtak, akkor most tíz napja, azt a parancsot kapták, hogy szüntessék be az európai államoknál levő képviselőtüket, aztán rombolják le az erődítményeiket, amiket nagy költséggel védelmi célból építettek, szóval szolgáltatassák ki magukat az ő kényükre, s még azt is, hogy vezessék be az angol nyelvet a saját képviselőházukba és az iskoláikba. Ebből látni lehetett, hogy levetették az álarcot.

— Ez a farkas és a bárány esete — mondta Misi.

— Persze hogy az.

— Hát hiába írta meg már Aesopus meg Phaedrus a mesét, az emberiség nem okul belőle? Minden iskolában tanítják, biztosan az angoloknál is — mondta Misi felháborodva s szinte röstelte, hogy szól.

Az igazgató elgondolkodott. A pedagógus hallgatott. Röstelte kimondani, hogy az iskola

csődött mondott. Meg volt lepve, hogy Misi bátran vonja le a konzekvenciákat: szerette az öccsét, de a tekintély elve alapján állott s nem akarta az *iskolát* belevonni a *vitába*.

— A természetben mindig ugyanazok a törvényszerűségek fordulnak elő — szólt óvatosan. —, Küzdelem a létért. A farkas sem indokolta, mikor széttépte és megette a bárányt, Phaedrussnak könnyű volt mesében tréfálni, de a mese nem kötelező... És ha meggondoljuk, hogy Anglia egy óriási tervet épít ki, azt, hogy egész Afrikát, a déli csúcstól egész Egyiptomig egy államba akarja összehozni, akkor nem tudom, hogy nem kell-e nekem is Anglia pártjára állani... Ha Anglia végre tudja hajtani ezt a gigászi tervet, akkor az emberiség jobban jár, mintha ez a mai kőkorszakbeli állapot marad ... Hiszen Afrikának egész területe ma is vad törzsekkel van tele, akik semmit sem tudnak produkálni az ember érdekében. Ők maguk is a legbarbárabb és legnyomorultabb állapotok közt élnek. Még nem is úgy élnek, mint Európa a népvándorlás korában, hanem úgy, ahogy a népvándorlás előtt évezredekkel élhettek. Hiszen a népvándorlás már igen nagy kultúrát mutat. Legalább is katonai kultúrát: az afrikai törzseket nem lehet összehozni egy akcióra, legfeljebb a vérbosszú, a törzsek közötti ellentét tud háborút teremteni igen piciny területeken. Pár száz ember a hadseregük.

— De ez nem vonatkozik Transzváltra.

— Nem, arra nem vonatkozik. Transzvál alapítói hollandok és a lakossága nagyrészt fehér

ember. Itt tehát fehérek állanak szemben fehérekkel.

— A fehérekre sem kötelező az erkölcs?

— Az erkölcs mindenkire kötelező, de a hadiállapot, az más... Itt semmi egyébről nincs szó, csak arról, hogy Transzvál útjában van az angol érdekeknek és emiatt meg kell szünnie . . . Én még azt sem állítanám, hogy Transzvál nem jár-e jobban az angol fennhatóság alatt. Az angol a legjobb gyarmatosító. A gyarmatoknak emberi jogokat ad s azokat meg is védi. Ha már Végre lenne hajtvva a hódítás, Anglia jöhetne és fog is jönni az emberséges politikával... Én nem is ettől félek, én nem a búr néptömeg sorsáért rettegek, hanem a magunkéért... Európa békéjéről van szó ... A németek is ott vannak a szomszédban és féltik a pecsenyét. Azért is kell sietni Angliának ezzel a hódítással, mert nem várhatja meg, míg Vilmos császár akkora hajóhadat állít, ami felveheti a versenyt az angol hadiflottával. Pedig ezen dolgozik ... Most kérdés, hogy a német lenyeli-e a békát és átengedi-e minden ellenmondás nélkül az angolnak a transzváli aranymezőket, vagy idehaza szövetségbe tömöríti az európai államokat és hadat izén Angliának ... Vilmos császár nem hiába jár folyton, utazik, mint egy vigéc... Nálunk is milyen népszerű szónoklatot tartott, az Árpádokra hivatkozott és megcsillogtatta a magyar előtt a függetlenség reményét...

— De hát az emberiség egy ilyen szónoklatnak felül?

Az igazgató gondolkodott:

— A magyar az egy furcsa faj. Négyszáz év óta küzd a függetlenségért és mikor Napóleon hasonló beszéddel és röpiratokkal árasztotta el az országot, senki sem hallgatott rá. Talán a magyar volt az egyetlen, mely megmaradt a dinasztikus hűségben. Pedig hát akkor is tudhatta, hogy semmi haszna nem lesz belőle .. . A napóleoni forradalmak után még sokkal erősebb lett a rendőri ellenőrzés és a magyar nyelv elleni harc, mint addig volt.

— Most az egész világ lelkesedik a búrokért. Mikor a magyar szabadságharc volt, éppen ilyen lelkesedés volt a magyarokért.

— Igen. Akkor Kossuth iránt érdeklődtek úgy, mint most Krüger apó iránt.

— Hát minden semmi? ... Az igazság nem számít?

— Harminc éven felül az emberek előtt csak a saját érdekük számít. Akkor is a lelkesedést a fiatalság érezte. A hatalmak pedig összetartottak. Anglia Világos után kijelentette, hogy Anglia ballépést követett el, hogy nem ő jött Ausztria segítségére.

— Hát akkor Magyarországnak éppen olyan reménytelen a sorsa, mint most Transzválnak?

— Addig, míg Ausztria szét nem robban, igen. De Transzválnak még reménytelenebb, mint nekünk, mert ott nem egy ősi ezeréves nép lakik, csak egy gyarmat.

Misi nagyon lehangolódott. Még sohasem értette meg úgy a magyar sorsot, mint ebben a pillanatban. Hát Magyarországnak semmi reménye sincs arra, hogy valaha önálló legyen? ...

Ausztria nem szűnik meg, az osztrák császárság éppen oly hatalmas, mint az angol királyság ... Hát itt folyton rabságban kell élni?

— Most valami jut eszembe, Géza bátyám... Már én látom, hogy az életben kicsinyben is az megy, ami nagyban ... Transzvál nem tud Angliával megharcolni, ahogy mi a Segélyegyletben nem tudunk Csapodi tanár úrral.

Az igazgató nagy szemet meresztett és hallgatva nézett Misire, aki kipirultan folytatta.

— Transzvál azért nem tud megbirkózni az angol hatalommal, mert az valóban nagy hatalom ... Nagy tekintély és minden szava dönt ... Mi is úgy vagyunk a tanár úrral ... Neki nagy hatalma van, mert tanár, mi pedig gyerekek vagyunk. Tudja is, mit lehet tenni s ha valamit mond, azt nekünk el kell fogadni. Nem lehet ellene tiltakozni sem. Nekünk a Segélyegylet egy kis köztársaság, akkor jön a tanár úr és elnyomja a mi függetlenségi szándékainkat.

— Mit akartok ti csinálni?

— Mi nem akarunk semmit, mert nem is tehetünk vele szemben semmit. Én csak példaképpen mondom, hogy a két eset hasonlít.

— Halljuk csak, halljuk.

— A tanár úr egyszerűen nem fogja engedni, hogy az ifjúság akármit is tegyen. Azt mondja, amit Anglia: én javatokat akarom és nektek jobb, ha azt teszitek, amit én parancsolok, mintha a magatok feje után mentek.

— És az lehet is, hogy így van.

— Igen, de Transzvál így is meg van elégedve a sorsával s nem akarja, hogy Anglia gyámja

legyen. Én azt hiszem, az embernek sokkal jobb érzés, ha akármilyen nehezen él a függetlenségében, mintha ingyen, jóakarattól ellátják.

Az igazgató a szeme sarkából nézte az öccsét, ahogy az tüzelt.

— A két eset, nem látom, hol hasonlít. A gimnáziumi tanulóknak még nincs meg a függetlenség érzése.

— Mert nem engedik, hogy ez feltámadjon bennük. Tessék elhinni, Géza bátyám, ha engednék, jobb lenne, mert akkor a diákok törnék a fejüket és hozzászoknának az önálló gondolkodáshoz. De így hol és hogy szokjanak hozzá? Az Önképzőkör egyszerűen rettenetes. Az ember bemegy a gyűlésre, de az nem gyűlés, hanem egy fölösleges magyar óra. A tanár úr ott ül a katedrán és éppen úgy viseli magát, mint órán. Magyaráz és előad és az a rossz szavalás, amit mi ott csinálunk és azok a kétségbeejtő dadogások a bírálatban ...

— Te hogy csinálnád?

— Én, ha igazgató volnék, nem eresztenék be tanárt az önképzőkörbe, de a Segélyegyletbe még kevésbé. Ha magunk közt lennénk, akkor ambicionálnánk, hogy úgy szavalunk, ahogy tudunk és úgy bírálunk, ahogy érezzük. Így nem szabad semmi egyebet csinálni, csak a megszokott verseket deklamálni, ahogy a tanár úr ízlése hozza magával. És nemcsak verset és rossz novellákat lehetne ott felolvasni, hanem arról is, hogy ki mit olvasott, mi érdeklí, problémákról, az ifjúság dolgairól ... de isten őrizze, hogy valaki egy hajszállal tovább menjen, mint a tanár úr Jónak látja... De a Segélyegylet még rosszabb.

Mert Csapodi tanár úr nem olyan kiváló ember, mint Babarczy tanár úr.

Az igazgató összevonta a szemöldökét s kedvetlen lett.

— Van benne valami, amit mondasz, de kérdés, hogy nem lenne-e fegyelemrontó, ha az ifjúság magában marad.

— Csak jó lehet, — tüzelt Misi — így mi fejlődik belőlünk? Mindenütt csak azt kell megtanulni, hogy egy fiatal embernek semmi sem szabad. Rabszolgákat nevelnek belőlünk. Hát az államnak csak rabszolgákra van szüksége, nem önérzetes, gondolkodó és okos ifjúságra?

— Te ehhez nem értesz. Te tele vagy idealizmussal. Azt hiszed, minden fiúban annyi önállósági vágy van, mint benned. Én már tíz éve önálló pedagógus vagyok, de arra a tapasztalatra jöttem, hogy a fiúk jobban szeretik, ha nem kell semmit sem kezdeményezniök, mint ha önállóvá tesszük őket.

— Mert így nevelték kisfiú koruk óta.

— Ejnye, de kellemetlen vitatkozó lett belőled. Azt hiszem, ez a kis elnökség a fejedbe szállott.

Misi lehajtotta a fejét és könnyek jöttek a szemébe. Összeszorította a fogát.

— Mondd csak meg, most mit gondoltál. Nem haragszom meg, akármit mondasz.

— Én azt gondoltam, hogy Géza bátyám nem azt mondja, amit valóban érez, hanem azt, amit mint tanárnak kell mondania. Az emberek nem úgy élnek, ahogy az emberi állapotuk parancsolja, hanem mindenkiből valami idegen akarat

szólal meg. Akárkivel beszélek, rájövök, hogy nem érdemes vele vitatkozni, mert nem ő beszél, hanem az a társadalmi réteg, amelyikből származik. A paraszt azért fukar és közönyös a közdolgok iránt, mert minden paraszt az. A polgár azért spórol, mert arra nevelték, hogy neki muszáj spórolnia. És egyáltalán mindenki a saját sorsának a rabszolgája.

— Hát te nem hiszel az egyéniségben?

— Én hiszek, de látom, hogy az emberek csak arra törekszenek, hogy az egyéniséget le-törjék. Én éppen az egyéniségért szeretnék harcolni, de ha nem lehet, mert van egy nagy bűn-szövetkezet az emberek közt, hogy valamiképpen fel ne szabaduljanak az egyéniségek.

— És nem is lehet, mert ha az emberiség csak egymáshoz nem hasonlító egyéniségekből állana, akkor káosz lenne ... Hiszen, mikor az iskolába hozzák a gyerekeket, azok egyéniségek, csak a pedagógia formál belőlük az állam számára alkalmas elemet.

— Rabszolgákat.

— Rabszolgák. Azért még nem rabszolga valaki, ha a kötelességeit elvégzi. Nagyon furcsa ez az egész beszéd. Nem is értem, hol szedted. A papnak papnak kell lenni, a bírónak bírónak. Minden foglalkozás megköti az egyéniséget. Az egyéniségről le kell csiszolni a szögletességeket és hajlékonyá kell tenni az embereket, hogy bele tudjanak illeszkedni a társadalomba, nem?

Misi makacsul hallgatott.

A nagyanya már nagyon meg volt ijedve, hogy a fia homlokán azokat a vésztyjósító piros

feltokat látta kigyúlni. Halkan és mégis keményen szólott rá Misire.

— Mit beszélsz, fiam, hogy mersz Géza bátyádnak ellent mondani?

Misi konokul lesütötte a fejét, összehúzta erős szemöldökeit s maga elé nézett. Oly elszánt és kegyetlen vonás volt az arcán, hogy még Géza bátyja is megijedt.

— Ne szóljon bele, édesanyám, itt valami sokkal fontosabb dolog folyik ... Én csak most látok bele ebbe a Misibe ... Nagyon örülök, hogy ezt mind hallottam ...

De Misi úgy gondolta, hogy nem örül. És nem is örülhet, mert még soha ilyen ellentétbe nem kerültek. Nem is tudta, mi volt ez: háborús hangulat. Transzvál pártján volt és felháborította, hogy a bátyja igazat ad Angliának s így a hatalomnak. A hatalomnak soha sincs igaza, ezt mondta ki magában. Nem is lehet igaza, mert rákényszeríti a maga érdekét másokra. Az emberek meg kell adni a lehetőséget, hogy úgy gondolkozzanak, ahogy tudnak.

— Tudod, hogy ez forradalmi gondolkozás?

Misi ezt nem tudta, de most tudomásul vette és hízelgőnek találta. A francia forradalomra gondolt, már olvasta Lamartinet is, a Carlyle történetét is és magában a forradalmat valami hallatlanul szép és magasztos dolognak tekintette.

— Magyarországot is csak a negyvennyolcas forradalom teremtette meg — mondta a foga közt.

— Mit beszélsz? A negyvennyolcas forradalom nem volt forradalom. Az egyszzerűen szabad-

ságharc volt, mint most Transzvál harca. Ez sem forradalom. Az a forradalom, ha az emberekben valami ilyen lázadás tör ki a fennálló társadalmi rend ellen. A francia forradalom, az valóban forradalom volt, mert megszüntette a régi világrendet. Eltörölte a királyságot és köztársaságot csinált. Felszabadított egy új társadalmi réteget, a harmadik rendet és egészen átalakította az emberek gondolkozását.

— De hisz ez nagyszerű — kiáltott Misi. — Most értem meg, mi a forradalom és nagyszerűnek találom; ha ez a forradalom, akkor én nagyon szeretnék forradalmár lenni.

A bátyja irtózva nézett rá. ő a forradalomban a rend felforgatását és a rengeteg vért látta.

— Nem félnél vérbe borítani a világot?

— És Géza bátyám szeretné, ha ma is XVI. Lajosok uralkodnának Franciaországban és az egész világon. Mert az csak bizonyos, hogy a francia forradalomban nem hiába omlott vér ... Az csak kilengés volt, a fontos, hogy új eszméket hozott és az egész világon bátrabban élhetnek az emberek, mint azelőtt.

— Azt nem lehet tudni. Békés úton is el lehetett volna érni.

— Én nem akarok vért, én nem akarok gyilkosságot. Én csak azt szeretném megérni, hogy az emberiség új és tisztább nézetekkel éljen. Például, hogy a Segélyegyletben ne üljön a tanár úr a katedrán.

Megijedt: kimondta a féltve őrzött gondolatát.

De az igazgató nevetett. Jóízűen nevetett. Kétszer is rákezdte a nevetést és a szivarját a jobb szája sarkából a balba tette át.

— Szóval te akarsz ott ülni. Minden forradalom abból származik, hogy van valaki, aki a főhelyre akar ülni... Jegyezd meg magadnak, hogy a magyarázat, az úgynevezett elvek csak arra valók, hogy ezt a szándékot leplezzék.

Misi sötéten nézett. Le van tehát leplezve. Ő maga van leleplezve, nem az eszméi... És mégis végre fogja hajtani a tervét.

— Erről pedig tegyél le, barátocskám, mert Csapodi tanár úr nagyon rossz néven venné. Pedig ő igazán szívvel-lélekkel lelkesedik az ifjúságért és az Ifjúsági Segélyegylet dolgait jobban ambicionálja, mint a Piculás Bank ügyeit.

Elég szomorú, gondolta Misi, ha egy felnőtt ember, egy tanár, abban gyönyörködik, hogy rabságban tartja a fiatalságot.

6.

Hirtelen megállott. Most megértett valamit:

— Azért nem akarja, hogy társadalmi gyűjtést indítsak, mert nincs társadalmi összeköttetése.

Úgy tűnt fel, mintha villám fényében látta volna meg a tájat. Nagy, kemény kép volt, ami fellobbant a szeme előtt. És kísérteties.

Már részleteiben is látta az ő csodálatos életüket. Mindnyájan, az egész család valami elhagyatott magánosságban élnek. Mióta az eszét tudja, náluk soha vendég nem volt. Három falura is emlékezett: a legelső a Tiszaparton, a kis boldog

falu, nem számít, ötéves volt, mikor onnan eljöttek, nem emlékszik. De már a második falura, ahol a nagybátyjánál lakott két évig, a nagyanyjával, azt jól látja. Egyszer vagy kétszer megtörtént, hogy Samu vendégeket hozott. Magához hasonló fiatal embereket, akik részegen jöttek és inni akartak, de a nagymama kizavarta őket. Ebben a Samuban volt valami hajlam arra, hogy emberekkel érintkezzék. Most is azért hagyja ott az iparoséletet, hogy a feleségéből úriasszonyt csináljon ...

Talán a nagyanya az oka ennek a magánosságának?

Nem. A nagyanya az emberszerető volt. A harmadik faluban, ahol éltek, a nagyanya valósággal közjük hatolt a falusiaknak s azok ragaszkodtak hozzá és jártak utána. Ott még csak tiszteletes asszony volt, s a tiszteletes asszony közmegebecsülésben részesült az ő rovásukra. Az édesanyja azonban valósággal gyűlölte azt, aki bejött a házba, ha csak nem munkát hozott. A megrendelőkkel barátságos volt, míg el nem készült a varrással, de ha az megvolt, úgy kitessékelte őket, hogy a falusi asszonyok s lányok azt sem tudták, melyik lábukon menjenek már.

Tehát az anyja volna az oka? ... Az apjához régebben sokan eljöttek, gubás parasztok és ott megtelepedtek, míg ő a szántalpat faragta, a kicsiny szobában vésővel véste ki a csapok számára a lyukakat s a forgács pattogott és állandóan fenyegette a lámpát. De ez is csak ritkán volt, mert az anyja, mint egy kis sárkány, ha megunt, a sarkára állott és a nagy buta embereket

szinte seprűvel verte ki a házból. Azok nevettek rajta, de megsértődtek s nem jöttek.

Mikor a kollégiumos kisvárosba kerültek s ő Debrecenből otthon maradt, emlékszik holmi gyáva kísérletezésre, hogy az apja össze akarta hozni az anyát a többi iparosnéval, de ez nem ment középük. Az egyetlen Turóczy áccsal, akiből mezőrendőr kapitány lett, tett kivételt. Ott még ő is volt egyszer-kétszer s az hasonlított egy kicsit a társasélethez. Még bálban is voltak egy ízben, a nagyvendéglőben ott. De ez csak egyszer fordult elő. Később az édesanyja egy özvegy diáktartó asszonnyal felvett valami kevés barátkozást, de ez is csak egyoldalú volt, Kávásiné eljárt hozzájuk, de az ő anyja soha, soha nem ment el azokhoz ... Mért is ment volna s mikor is mehetett volna, mikor neki nem volt cselédje, és hét gyerekről kellett gondoskodnia? Az ő anyjának soha nem volt egy percnyi szabad ideje, állandóan munkában kellett lennie. Az a rengeteg főzés, mosás, malacetetés és takarítás teljesen kimerítette, dehogy lehetett őt arra rávenni, hogy külön kiöltözzék és vizitbe járjon.

Ők maguk voltak saját maguk számára a társaság. Az anyja legjobban akkor érezte magát, ha minden gyereke a közelben volt. Még azt sem bírta elviselni, ha fiainak a diákbarátai eljöttek, azokon is egy-kettőre kiadott: »Ne hordjátok nekem ide ezeket a kölyköket.«

Egy kis családnak magános élete volt ez. De hiszen Géza bátyjánál is csak ezt tapasztalja, most már harmadik éve, mióta itt él vele. Most, mikor az igazgatóválasztás folyt, néha volt valami

összejövetel. Konyak és likőr volt az asztalon és sok cigaretta és szivar. De a dohányfélék éppen elfogytak, mire választásra került a sor s azóta csak egyetlen baráti társaság jött, mikor sorra gratuláltak a tanárok.

Tehát Géza bátyjában sincs barátkozás. Ez is Isaák vonás, mint az anyjánál?

A nagybátyja reggel felkelt és hozzáfogott dolgozni. Dolgozott az iskolában, az igazgatói irodában és a tanári munkát az osztályokban. Délután pedig tudományos munkáját végezte az írószobában s fordított angolból egy pesti kiadónak, vagy tanulmányt írt a Budapesti Szemlének. Nagyon ritkán fordult elő, hogy elment a kaszinóba, de arról igazán igen ritkán volt értesülése, hogy családokhoz, valahová elment volna.

Pedig már órá azt sem lehetett mondani, hogy a szűkös szegénység zárta el az élettől. Utóvégre igazgató volt, szép fizetése és akármerre ment, kapkodtak utána, a lányos szülők.

Nagy léptekkel járkált a szobában le s fel. Boncolgatta s bírálta az életet. Támadta.

Ez nem helyes élet, ahogy a bátyja él. Csak most látta, mennyire nem helyes élet, mikor szüksége lett volna arra, hogy a terveibe beállítsa. Azért tiltakozott a legelső pillanatban az ötlet ellen, hogy teaestélyeket vagy valamilyen összejöveteleket rendezzenek a városban az úri családok, amelyeken a Segélyegylet javára gyűjtést indítsanak. Szentül meg volt győződve, hogy ez jó gondolat s a bátyja maga elárulta, hogy ez megengedett és szokásos dolog, hiszen azt mondta, hogy: »úgyis túlon túl igénybe vannak véve jóté-

konysági akcióval a családok.« Ha a családok hajlandók ilyen akciókat végezni, akkor elsősorban a város diákéletének felsegítésére kellene őket kapacitálni. .. Erre nem akar vállalkozni Géza bácsi.

De mért?

Mi az oka annak, hogy ez a faj, az ő fajtájuk oly mereven elzárkózik a társadalmi érintkezéstől?

Koós tanár híres arról, hogy nála állandóan társadalmi összejövetelek vannak. Minden héten többször is vacsorákat ad, ahol mindenki megfordul. Igaz, Koós semmiféle tudománnyal vagy szellemi működéssel nincs elfoglalva ...

Valami hasadás tűnt fel előtte a két fajta embertípus között: az egyik, aki folyton dolgozik, saját magát lefoglalja a teljes kimerülésig, a másik pedig, aki emberekkel él és emberekkel veszi körül magát.

Mért kell az ő bátyjának annyit dolgoznia? Mért bonyolítja bele magát egyre nehezebb munkákba az íróasztalon? Mért nem szakít időt arra, hogy az embereket maga köré vonzza és valahová vezérelje őket? A Krisztus is társaslény volt. Nem vonult el a barlangokba és a pusztákba s ha odament, ott is a tanítványok serege kísérte.

Igaz, nekik nincsenek rokonaik. Nemcsak a városban, de sehol a világon. A szüleinek még ismerősei sincsenek s Géza bátyjának sincsenek. Mért nem választja ki azokat az embereket, akik ragaszkodnak hozzá és boldogak lennének, ha minél több időt tölthetnének együtt vele? ... így nem folyhat be a város dolgaiba sem, sem az egyházéba, sem az emberi közösségbe.

Most, hogy ő egy kis körnek elnöke lett, ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy emberekkel foglalkozzék.

— Majd én változtatok ezen — mondta magában és hozzákezdett gondolkozni azon, az iskolában kik azok, akikkel a Segélyegylet dolgait jó útra vezetheti.

Áttért a gyakorlati politikára. Nem is tudta, mi az a politika, de érezte, hogy másképp nem tehet egy lépést sem, csak ha az arravaló fiúkat maga köré, a saját szellemi hatása alá gyűjti és fellelkesíti.

Valami magasztos érzés is volt ez. Úgy tűnt fel előtte, mintha szebb és jobb dolog volna, emberekkel dolgozni, mint hideg elvont tudománnyal.

Még ott volt a szívében a ma esti vitája a nagybátyjával. Hogy ő forradalmi lény? ... Ha ez forradalom, amire most is gondol, akkor a forradalom az egyetlen jó és hasznos dolog a világon. Megváltoztatni az emberek gondolkozását. Új eszméket találni és új eszmékre lelkesíteni az embereket. Lehet ennél szebb és jobb?

Kik az osztály jelesei? ... Pétery ... Jákob... Fussbaum, Steiner ...

Papírt vett elő s felírta: Pétery, Pereces, Nyilas, Jákob, Fussbaum, Steiner. Hat jeles egy osztályban ez már szép.

Jók: Babarczy, Rátz, ... furcsa, hogy ebben az osztályban több a jeles, mint a jó.

Elégségesek közül hasznavehetők: Kiss Pali, Langschein, Gondos Márk. Esetleg Sarkú.

A többi nem számít. Kellenek ágyútöltelékek is.

Megszámlálta: tizenketten vannak.

A tizenkét tanítvány?

De hiszen ő is közjük van írva ... Még egyet kell kiválasztani. Soká számlálgatta a neveket és a karaktereket. Nem tudott dönteni. Mindenik jelentéktelen. Sebi, Suhajda, Torony András, ... Vámos, Szabó, Gyurkó, Schwartz, Mester, Marjos, Ábris és a hatszekundás Blum Vilmos... Lehetetlen egy tizenkettediket találni.

Újra s újra kezdte a számolást: Pétery, Jákob, Pereces... No ez egy furcsa fiú. Jeles, de minden idejét a legrosszabb tanulókkal tölti. Hogy lehet az, hogy egy jeles tanuló csak a sötétségben érzi jól magát? Babarczy Pimpi és Rátz? ... Pimpi olyan, mint egy kisbaba ... Rátz pedig egészen láthatatlan ... Soha még a hangját nem hallotta. Elég jó tanuló lenne, de szép fiú. Elegáns. Van benne valami titokzatos. Olyan, mint egy elátkozott királyfi... Egyszerre ez a fiú érdekelte legjobban s el is határozta, hogy holnap ez lesz a legelső, akivel beszélni fog... Ki kell vallatni, meg kell figyelni, mire való?

A rosszakat sem szabad elhanyagolni. A Fertó kamarában laknak Sebi, Suhajda, Torony András, Szabó ... Nahát ez a Szabó, ez az istennek egy különös számara. A legnagyobb magoló, akit csak el lehet képzelni. Eszébe jutott, hogy mikor a Fertó kamarában volt egyszer, ez a Szabó akkor sem szólott bele semmibe, akkor is magolt. Éjjel-nappal tanul, hogy azt az elégséges osztályzatot elérje.

Milyen furcsa állat is az ember. Hogy az istennek öröme telik benne, hogy butákat is teremtsen s még többet, mint okosabbakat ...

Most arra gondolt, hogy az egyes fiúk milyen rétegből kerültek ki.

Pétery ... Mért izgatja őt annyira ez a Pétery? Mindig rágondol legelőször. Ez a Pétery özvegy-asszony fia s nagy birtoka van az anyjának. Van vagy hatszáz holdjuk, ahogy hallotta. Földbirtokos faj. Kiss Pali tartozik ugyanebbe a kategóriába, de Pétery mindig jeles, mióta él s Kiss Pali mindig csak éppen megússza. Talán az a Rátz tartozik még ebbe a fajtába és lehet, hogy Langschein... Bár ennek nem földbirtokos az apja, hanem bankigazgató ... Ezek az úri fiúk az osztályban. Csak rájuk kell nézni s már látni, hogy urak. Pétery ugyan nem sokat törődik a külsejével, de jó ruhái vannak, csak előkelő parasztsággal viseli. Kiss Pali, Langschein, Rátz mindig oly fessek, mintha skatulyából húzták volna ki őket.

A zsidók közül kettő van gazdag: Fussbaum, a jeles és Blum Vilmos, a gazdag bérlő fia, a csupa szekundás. Fussbaum olyan, mintha csak véletlen lenne itt velük a gimnáziumban, olyan, mint egy pesti jogász. Az anyja a divatkereskedő. Oly fölényes és nagyos, hogy csak lenézni tudja ezt az egész osztályt. A hosszú Blum pedig olyan, mint egy buja állat. Az arca tele van pattanásokkal és a zsebe mindig tömve van erotikus képekkel. Állandóan cukrot eszik és hólyagos szemei-vei semmit sem lát.

Vámos, Steiner középszerűek, Gondos Márk, Altmann és Schwartz direkt mocskosak.

Sebi, Suhajda, Gyurkó, Ábris parasztok. Azaz Sebi és Suhajda nem. Ezek valami hivatalnok gyerekek. De oly elszántan igyekeznek durvák

és közönségesek lenni. És Markos, a polgármester fia. Ez egy igazán különös ember: majdnem olyan rossz tanuló, mint Blum . . . Vadász . . . Kutyái vannak és puskái... Egyszer szét akart robbantani egy fatuskót és a puskaapor megcsapta, azóta tele van az arca apró fekete puskaapor szemecskékkel.

Gyenge osztály. De úgy látszik, az emberiség általában gyengékből van összerakva.

— Na, majd meglátjuk, hogy holnap mi lesz.

Megnézte az óráját: tizenegy óra. Le kell feküdni, mert holnap is nap lesz.

Még ivott egy pohár vizet és lefeküdt.

7.

Másnap reggel úgy ment az iskolába, mint egy olyan ember, aki röstelli, hogy valami botrány közepébe került. Valósággal beszökött. S mivel a nyolcadik osztály terme a folyosó végén volt, ahol már nem nyüzsög a diáksereg, alig is látott valakit s őt alig látta valaki.

Megfigyelte magán, hogy sajnálja, hogy nem voltak fiúk a folyosón és akármennyire szemben volt is, maga elé kitűzött elveivel, hiányzott neki a kis botrány: az, hogy felismerjék s a háta mögött arról suttozjanak, hogy ő ...

Az osztályban sem keltette a legkisebb fel-tűnést sem. A fiúk már a helyükön ültek, vagy a padok tetején, de senki sem fordult meg a belépésére. Vagy csak ő nem vette észre? hiszen nem mert körül sem nézni, hogy azt ne higgyék, hogy vadássza a népszerűséget.

Vájjon ki ül az asztal tetején? Biztos, hogy egy gazdag fiú. Visszanézett. Langschein ült a negyedik sorban az ablaknál a pad asztalrészén. Azonnal elkapta a szemét, hogy ne zavarja s úgy ne tűnjön fel, hogy kíváncsiskodik. Persze, hogy Langschein. Ha Gyurkó vagy Suhajda ülne fent, az parasztság lenne, de Langschein az más. Ez az apja pénzében elbizakodva és kivételes társadalmi helyzetében mindent fumigálva ül, háttal a tanári katedrának, mintha valami szalonban adomázna.

Ki rakta a könyveit maga elé az asztalra. Babarczy Pimpi ült mellette balról, az ablak felől. Az első padban ültek ketten. Még nem is köszöntöttek egymást. Köszönés helyett, mintha véletlenül történt volna, meglökte a könyökével Pimpit s rámosolygott.

Pimpi visszamosolygott.

— Szervusz Misuci.

Misi egy pillanatig tovább hagyta rajta a szemét a Pimpi arcán s feltűnt neki, hogy ennek a fiúnak már borotválkozni kellene. A füle előtti hajvégződés alatt az arca már sűrűn tele van szakállszálakkal. Egész »pakompart«. S úgy nézte, hogy nem nagyon mosdik ez a Pimpi. Apró, fekete pontokkal van tele a szőröcskék tövén. Az orra ma nagyobb, mint máskor és a szeme kisebb és kialvatlan.

— Mit csináltál tegnap?

— Semmit — mondta Pimpi. — Egész nap otthon voltam és aludtam. Olvastam, azután újra aludtam. Azután tanultam és elaludtam rajta.

— Senkinél se voltál?

— Kinél? Nem szoktam sehova se menni.

— Hozzátok se jön senki?

— Ki?

S csudálkozva nézett Misire.

— Öt éve vagyok a bátyámnál, de még nálunk senki se volt. István bezárkózik a könyvei közé és én úgy élek, mint egy patkány.

— Édesatyád pap volt?

— Persze. Hajduszirokon.

— Hányan vagytok?

Pimpi már unta a beszédet. Vállat vont:

— Mi? ... Öten, három tanár, a negyedik a bíróságnál van, én meg pap leszek. Haggyál tanulni.

— Tegnap tanulhattál eleget.

— Á, semmit. Ha az ember magába van, csak eltelik az idő.

Bejött a tanár, Babarczy, a Pimpi bátyja.

Felállottak, leültek. Misi nézte a tanárt, aki furcsa kényes mozdulattal írta be az osztálykönyvbe a hiányzókat.

Most rájött valamire. Ez a Babarczy ugyanolyan életet él, mint ők... Magános fiatal tanár, tudós hajlamú. Az apja pap volt, mint az ő bátyjáié. Az élete az iskola és a könyvek között telik el. Soha senkivel nem érintkezik. Mire jó az ilyen ember?

A tanárban valami lankadtság volt, fáradtság, unalom. Nagy szemei voltak, lustán nyitotta fel, hogy körülnézzen, de Misi tudta, hogy alig ismer valakit az osztályban. Gondolkodva nézett és elkezdett magyarázni. A kódex-irodalomról volt szó. Előadása monoton volt és unatkozó. Senki

sem figyelt rá, maga Misi is álmoságot érzett, pedig neki érdekes gondolatai voltak. Ez a Barczy neki rokonszenves volt, mert mégis tudós volt. Amit beszélt, arról lehetett érezni, hogy biztosan tudja. De mi az, amit ő biztosan tud? Ami a könyvekben már meg van írva. Isten őrizze, hogy magától tegyen hozzá valamit.

Visszafordult s nézte az osztályt. Egyenként megnézte a fiúk arcát. Senki sem figyelt, csak a kis Steiner. Ennek az arca sugárzott a figyelemtől. Vájjon mi érdekli a kódexek körül?

— Te, mi a Steiner apja? — súgta Pimpinek.

— Járásbíró.

Járásbíró ... Tehát valami afféle, mint egy tanár... Talán az apjától örökölte, hogy még a kódexek is érdekeljék... Nem is tudta, hogy zsidó járásbíró is van.

Erről most ideája jött. Elővett egy papírt és sorra felírta rá az osztály neveit. Akkor odatolta Pimpi elé:

— Írd oda mindenkire, hogy mi az apja.

Pimpi rögtön hozzáfogott. Ő néha odapillantott rá s látta, ahogy a legnagyobb odaadással számolgatja. Néha hátrafordult és a mögötte ülő Perecestől megkérdezett valamit, akkor azt is bejegyezte.

Még az óra fele sem telt el, már visszatolta a papírlapot és minden név mögött oda volt írva az apa neve és foglalkozása.

Misi soká nézte a listát. Akkor elkezdte rendszerezni:

Nagybirtokosok: Pétery 600 hold, Kiss Pali 460 hold, Markos 300 hold, Sarkú 200 hold.

Kisbirtokosok: Gyurkó vagy 60 hold, Ábris 16 hold.

Nagybérlő: Blum Vilmos 3000 hold.

Heten vannak, akiknek a szülei a földből élnek. De ezek közt a Kiss Pali apja orvos és pedig híres szemorvos s tragikus, hogy már alig lát.

Misi a hét fiút figyelte. Pétery azért olyan nyílt arcú és mindenki felett elnéző s vidám, mert hatszáz hold nagyon nagy darab föld ... Pétery, Kiss Pali, Markos, a polgármester fia, Sarkú és Blum, ezek nem tudják, mi az éhség . . . Ezek mindig tele vannak cigarettával, cukorral, pénzzel... Mind az ötnek van vadászpuskája, vagy flobértje. Már mind az öt lányok után szalad és mihelyt összekerülnek, azonnal hozzáfognak dicsekedni a kalandjaikkal. Akár tanulnak, akár nem, meg fognak élni. Pétery, Kiss Pali jogászok lesznek.

Úgy engedte, hogy ezek a fiúk hassanak rá. Mily különös, a hét fiú közül egyik sem szereti a könyvet. Pétery ugyan az első jeles, de csak azért, mert remek feje van, soha életében nem tanult, csak minden beleragad a fejébe. Kiss Pali viszont olyan, hogy kisebb gondja is nagyobb, mint az iskola. Eszes és vidám fiú, de ha a tantárgyakra kerül a sor, akkor megáll és tétován néz körül: még a helyesírás sem jutott el hozzá. .. Sarkú sem tanul. . . Minek tanuljon, ha nekik is van 200 hold földjük? ... És Blum, akinek az apja háromezer holdon gazdálkodik, mint bérlő, ez egy pillanatot nem szán rá arra, hogy figyeljen, vagy iskolai dolgon gondolkozzék. Most is úgy ül, hosszú lábait messze kinyújtva a padból és

két öklét a nadrágzsebébe süllyesztve felfordult szemekkel néz a semmibe. Isten tudja mit csinál gondolatban ... Ez a legerkölcstelenebb ember, akit életében látott. Soha egyébről nem beszél, csak erotikáról. De még arról sem, mert hallgat és befelé ég. Mikor nevelője volt tavaly, egyszer kint volt náluk egy napra, de rögtön visszajött. Tisztes, szigorú, kemény kis zsidóember az apja s látni lehetett, hogy még az élőfát is megfeji. Ez a kölyök meg akkor is a béreslányok után futott s azt mondják, minden héten megverik valahol a határban.

Még Langscheint kell hozzájuk számítani. Mi is az apja? Igen, bankár. Azért van annyi pénze, hogy a földbirtokos fiúknak is imponál. Ez is rossz tanuló, pedig hihetetlen eszes. Magától találja ki, amit felelni kell.

Milyen más a két kis parasztfiú: Gyurkó és Ábris Feri. Gyurkó fertelmes csúnya, vastag orrú, nagy szájú, Ábris pedig vékony és egyenes és mind a kettő oly tudatlan, mint a disznó meg a birka.

Most mire lehet ezeket használni a Segélyegyletben? ... A gazdagok mélyen lenézik az ilyen dolgokat. Nekik nincs szükségük segélyre. Év elején megveszik a könyveket és bekötetik, aztán többet bele se néznek és röstellik az iskolába elhozni is. Péteryt még érteni, ha úgyis mindent tud, de Kiss Pali is szégyel könyvvel végigmenni az uccán. A pedellusnál tartja a könyveit, amit Langschein hozott divatba. Reggel mennek érte s behozzák, ami aznapra kell. Legfeljebb a füzeteket hajtják össze s a belső zsebben viszik haza.

Lehangoltan nézte a neveket s nézett oda a neveket viselő fiúkra. Ezek csak az élvezetnek élnek, a szórakozásnak. Tanulás nem számít, tudásra nincs szükségük. Pétery képviselő lesz biztosan, mert mer szónokolni frázisokat. Langschein bankár lesz, vagy efféle ... Kiss Pali semmi se lesz: el fogja verni, amit az apjától örökölt... Sarkú hazamegy gazdálkodni. Markos? Ez valami ispán lesz az apja földjén. Csak azért taníttatják, hogy ne maradjon hároméves baka. Blum semmi se lesz: meg fog hamar halni, mert nagyon tüdővész. Az anyja mondta, hogy félti, meghal, nem vigyáz magára. A kis gazdafiúk, Gyurkó, Ábris? ... Ezeket azért taníttatják a szüleik, hogy ne éljenek olyan nehéz életet. Talán Gyurkó jegyző lesz, Ábris meg a városhoz fog bejutni a rokonság révén valami kis hivatalba. Az is jobb, mint a földet túrni.

Hát ez a magyar föld birtokosainak a sorsa?

Misi most először gondolkodott ilyen alaposan a nemzet problémáiról. Hát érdemes földet s minél nagyobb földet adni egy-egy családnak, hogy a gyermekeikben ennyire elpusztulásra legyenek ítélve? Mi ez? Akár keresztény, akár zsidó: a föld megöli az ambíciót az emberekben? ... Ebben az alföldi városban igazi nagybirtokok nincsenek. Ezerholdasok hiányzanak. Kisebb darabokban van szétosztolva a föld. De ha Péterynek nem hatszáz holdja lenne, hanem ezerhatszáz, vagy hatezer, akkor csak még magasabban hordaná a fejét és még kevesebb köze lenne az országhoz s a néphez. És a többi is.

Az első óra, melyen ezeket a gondolatokat hánytorgatta, teljesen csőddel végződött: semmi reményt nem látott a jövőben. A nagybirtok és a nagy pénzvagyron csak tönkre teszi az ivadékokat.

Lehet, mondta magában, hogy az ország más vidékén máskép van. De miért lenne máskép? Mindenütt a Péteryek és Kiss Palik születnek s nőnek fel a vidám és megelégedett s független birtokos családokban.

8.

A következő óra közben eszébe jutott, hogy Jákobbal, aki a háta mögött ül, még csak egy köszöntést sem váltott.

Azonnal hozzáment és karonfogta.

— Hogy lehet megszerezni a tavalyi jegyzőkönyveket?

— Mire az?

— El kell olvasnunk, hogy vasárnap a gyűlésen be lehessen számolnunk a múlt esztendőről.

Jákob nevetve vont vállat.

— Biztosan Csapodinál vannak, ő őriz mindent.

— Kérd el tőle. Te vagy a főtitkár. Szükséged van a múltévi iratokra.

— Te vagy az elnök. Kérd el te.

Misi megérezte, hogy ez nem akar neki engedelmeskedni.

Nagyon meg volt lepve és megfájdult a szíve. Hát az, hogy valaki elnök, nem jelenti azt, hogy a tisztikar azonnal a legkisebb intését is fogadja? ...

— Az én véleményem az, hogy ha én mint elnök megyek hozzá egy ilyen semmiséget kérni, abban ő mingyárt valamit gyanítani fog... A főtitkárnak azonban minden indokolás nélkül joga van a tavalyi jegyzőkönyveket elkérni, hogy megtanulja, hogy kell azt megcsinálni...

Evvel hátatfordított Jákobnak. Később látta, hogy Jákob nagyon rosszkedvű s Perecest fellökte.

Különösen fájt neki, hogy az első visszautasítást éppen Jákobtól kapta. Tegnap este még szorosabbra fűződött közte és Jákob között a viszony, úgy érezte. Azzal, hogy elment hozzájuk s szóba sem hozta az elnökséget, egy olyan bizonyosságot tett a barátságról, amit Jákobnak éreznie kell. Ha nem érzi, akkor nem szereti úgy őt, ahogy ő szereti...

Kiment a folyosóra. Nem volt rá semmi oka, de nem akart egy teremben maradni Jákobbal. Nem haragudott rá, hanem fájt.

Jákobnak már azt méltányolnia kellett volna, hogy ő már hétfőn reggel hozzáfog az akcióhoz.

Végigment a folyosón s a lépcsőházban meglátta a kis szoba ajtaját. Megdobbant a szíve. Ez az a szoba, amit el akar kérni a Segélyegylet számára. De ezzel sem lehet sietni. Ha most azonnal kéri, akkor a bátyja, mint igazgató meg fogja tagadni. Érdemeket kell szerezni rá. Ha már lesz valami célja, hogy a szobába beköltözködjék, akkor nem tagadhatja meg. De ha még annyit sem tud elérni, hogy a főtitkára beszerezze a tavalyi iratokat, akkor mit csináljon? ...

Mindenütt ő legyen a rossz? .. Nem mintha félne tőle, hogy Csapodinak szóljon, de hát ez nem az ő dolga s ő nem is akar úgy dolgozni, hogy minden lében kanál legyen, hanem úgy, hogy mindenkivel elvégeztesse a maga dolgát.

A folyosón szembetalálkozott egy fiúval, aki nagyot köszönt neki. Az első percben nem is ismerte meg, de hamar rájött a fiú bizalmas mosolygásából, hogy ez Keresztes Péter a hetedikből, akit olyan lelkesedéssel választottak meg pénztárnoknak.

— Szervusz — szólott neki és hozzáietett.

Még bántotta is, hogy olyan melegen sietett hozzá. De Keresztes köszönt előre és az arcán látni lehetett, hogy szolgálatkész.

Az is nagy dolog volt, hogy szervusszal köszöntötte. Ebben az iskolában nem volt szokás, hogy tegezzék egymást különböző osztályú diákok. Még az egy osztályban levők is magázták egymást, csak akkor tegeződtek meg, ha bensőbb barátkozás indult meg köztük, ő azonban ezt egy politikai tegezésképpen adta le: az egy párton s pláne egy tisztikarban levők kell, hogy olyan viszonyban legyenek egymással, hogy tegezzék egymást.

Kezetfogtak. Keresztes elég tisztességes volt, hogy nem sietett visszategezni a nyolcadikost, aki elnöke volt.

— Mi újság a hetedikben? — kérdezte Misi.

Keresztes nevetett:

— Semmi.

— Nagy ünneplés volt?

Keresztes újra nevetett.

— Á, ezek nem is veszik az ilyet észre. A mi osztályunk nem olyan, mint a nyolcadik. Ezek itt nagyon fád fiúk.

Misi kutatva nézett a Keresztes szemébe. A fiú magasabb volt nála. Szép fiú volt. Talán azért népszerű, mert szép gyerek. Jó tornász is. Emlékszik, hogy valamiben kitűnt a tornában a múltévi vizsgán, de ő nem volt tornász s nem emlékezett, mi is volt az.

— Tornász vagy, úgy-e?

— Igen. Vívok, futok, úszók.

— Mi volt a vizsgakor?

— Futás.

— Aha ... Hova való vagy?

— Biharkeresztes.

— Igen? ... — s nem tudta, miről nevezetes ez a falu. — Mi az édesapád?

— Járásbíró Bihar keresztesen.

— Hát az város?

— Nem éppen. Nagy parasztfalu. De van egy kis járásbíróháza.

Csengettek. Újra sietve kezefogtak s elváltak.

— Vasárnapra el kell készítened a múltévi pénztári kimutatást, — szólott vissza Misi — addig még találkozunk. Majd ha a főtítkárnál lesznek a jegyzőkönyvek és az iratok, összeülünk és megbeszéljük.

Keresztes meghajlott és vidáman elsietett.

Ez nem tetszett Misinek: hogy otthagya őt. Azért ez a Keresztes nem olyan, mint a földbirtokos fiúk. Komolyabb és egyszerűbb, de tagadhatatlan, van benne valami elkapottság.

Ez sem küzdő ember. Sohase kellett neki a létért harcolni.

Ahogy belépett az osztályba, rájött, kihez hasonlít... Rátzhoz.

Onnan jött rá, hogy meglátta Rátzot, ahogy ott magánosan, elegánsan és nyugodtan ült a padjában.

Azonnal hozzásietett.

— Mondja, kérem, nem volna kedve benne lenni a Segélyegylet bizottságában?

Rátz ránevetett. Különösen piruló arca volt. Barna arcúaknál az elpirulás egészen más, mint a gyenge fehérbőrűeknél, bíboros árnyalata van és foltosan terjed.

— Ha megválasztanak.

— Péteryt gondolom a másik tagnak. Maguk ketten... Minden osztályból csak kettő lehet.

Rátz meghajtotta a fejét.

— De mit tudok én tenni? ... Nem vagyok idevaló.

— Tudom. De nem tudom, hova.

— Sehova. Magyarországra.

— Nem is tudom, mi az édesapja.

— Apa? ... Kúriai bíró ... de elváltak a mamámmal... A papa Pécsen él, a mama Budapesten.

— Akkor maga hogy került ide?

— Nem tudom. A papa ide utalt be. Kikeresett egy olyan várost, amihez semmi köze a mamának. Hogy minél kevesebbet lásson a mama.

Misi csodálkozva nézett a fiúra. Ez is magasabb volt nála s így egészen közelről nagyon

szép fiú. Ha az ember messziről nézte, nem is volt olyan szép. Szép, íjalakú szája volt, de az orra kicsit rendetlen formájú. Az arca azonban hosszúkas volt és sima. Már a bajusza serkedezett s sötét volt, mintha piszkos lett volna. Ha megnő a bajusza, szép fiú lesz.

— Majd beszélünk róla — mondta és helyre-sietett, mert bejött a számtantanár.

Ez a tanár, Kotor Áron, a legfélelmeőbb volt valamennyi tanáruk közt. Félszemű volt és már nem olyan fiatal, mint a többi. Családos ember volt és igen szigorú.

Ezen az órán nem lehetett semmivel sem foglalkozni. Figyelni kellett, mert a tanár állan-dóan szemmeltartott mindenkit s összevissza hívta fel a fiúkat, hogy a saját füzetükben együttesen végzett számításokat folytassák. A kamatos kamatszámítást tanulták. A kezelésében hihetetlen fárasztó és ellenszenves dolog volt ez a kamatszámítás. El nem lehetett képzelni, hogy akinek pénze van a bankban, hasonló keserves és unalmas számításokba bocsátkozott volna.

Misi el is gondolta, hogy ez a kérdés az élet kérdése. Hogy lehet az, hogy a tanár egy pillanatra sem hivatkozik rá, hogy erre szükség lehet még az életben?

De csak a számokra gondolt és arra, hogy sarokba szorítsa a felelőket. Valószínűleg neki sem volt soha életében szüksége, hogy kamatot számítson. Volt vagy öt gyereke s a tanári fizetésből aligha tehetett félre valamit. Mivel semmi gazdasága vagy vállalata nem volt, hát üzletileg sem volt szüksége rá, hogy a kamatok-

kal foglal kozzék. Csak villogott a félszeme s sötét arcán düh volt, ha valaki tévedett. Durva szavakat szeretett használni: »Maga hülye. Hogy lehet egy ember ilyen ostoba? Tökfejű.« De senki sem mert ellentmondani vagy kikérni magának.

Az izzadtság csorgott a »tökfejűek« arcáról, mire vége lett a példátlanul unalmas órának.

— Mi volt ennek az apja? — kérdezte Pimpit.

— Kovács.

Misi meghökkent s egy kis rokonszenv támadt benne. Szerette az iparosokat s valósággal sors-társakat keresett az iparosgyerekekben. Kovács volt a tanár úr apja? — nézett rá s a titkos jeleket kereste rajta. Igazán ő maga is olyan volt, hogy könnyen el lehetett volna képzelni, hogy bőrköténnyel és nagy pöröllyel veri az üllőn a vasat. Erős ember volt, vaskos ember, fekete ember. Kopaszodó homloka kerek volt s bal-szemét mintha a kipattant szikra égette volna ki. Ki volt folyva ez a szem s csak az üres ürege maradt. A tanár bőre zsírosan fényes volt, nem volt kövér, de azért dagadt és megfeszült rajta a bőr és a ruha. Még sose látott senkit Misi, aki az apja mesterségébe úgy belepászolt volna, mint ez a tanár. Jól tudta, mi a kovács. Samu bátyja is gépészkovács volt és két évet töltött nála s a kovácsműhely égettvas és szurokszaga az alkonyatban a sűrűn pattogó szikrák képét, a sötét boszorkány műhely sötétségét szerette.

És lehet, hogy a tanár úrnak is sokat kellett küzdenie, míg eljutott a tanári katedráig. Talán még azóta is. Nem emlékezett, hogy valaha is

szóbakerült volna az igazgatóválasztás idején a neve, nemcsak jelölt nem volt, de még a szavazata sem számított. Koós-párti volt és náluk reá még a legjobb barátok sem számítottak. Vájjon mért volt ez Koós-párti?

Még mindig nem csengettek, de a felelés veszedelme elmúlt, mert Kotor tanár úr, — még a neve is olyan igazi kovács név — ha egy fiút kicsípett, azt aztán puhára kalapálta. Oda-hajlott Pimpihez:

— Hát a Koós tanár úr apja? Mi volt?

— Az is iparos volt. Szitakészítő.

Misi elkezdett nevetni. Ilyen régi mesterség. Ilyet ő már nem is látott. Szitakészítő. Az nagyon babra munka lehet, ő azt hitte, a szita magától terem, sose gondolt rá, hogy csinálják. Hogy is kell a szórt behúzgálni a szitába. Az lószórbül készül...

— Hát Csapodinak mi volt az apja?

— Pap. De a nagyapja kisparaszt volt.

Ezt is meghatónak találta. A régi parasztok szorgalma volt hát még ma is ebben az emberben és az apja papi fellengzős modora ... Ez is az ellenpárttal tartott Géza bátyjával szemben, de nem volt olyan sziklaszilárd ellenség. Ez már mind a két pártra kacsintgatott. Az este a Géza bátyja jót mondott róla, hogy szorgalmas és nagyon lelkesedik az ifjúságért s a Segélyegyletért. Mit ér ez a lelkesedés, ha csak az vele a célja, hogy elfojtsa minden szabad törekvést?

Végre csöngettek.

Mindenki fellélekzett és ujjongva kiáltott fel.

— A kovács keménykezű — mondta magában Misi és nevetett. Már ő ettől a perctől kezdve egészen új világításban látta a tanár urat.

Elővette a jegyzékét és megnézte, ki van kisiparosgyerek az osztályban. Nem volt más, csak Torony András, akinek az apja kőműves volt, Altmanné szappanfőző és Gondos Márk, akinek kárpitós és festő volt az apja. Torony András meglepte: olyan is volt mingyárt neki, mint egy langaléta kőműveslegény. Altmann szappanfőző? Ezt sem ismerte, ezt a foglalkozást. Nagyon furcsa lehet. Gondos Márk is jobban otthon lenne a létrán, mikor a tapétát csirizelik és felragasztják a falra, mint itt. Mind a három nagyon rossz tanuló volt.

Altmann ment el mellette. Altmann felelt is számtanórán. Ránézett s azt mondta:

— Jól megkínoz bennünket ez a Kotor.

Altmann azon a vastag basszushangján:

— Ez egy marha. Be kellene főzni az üstbe.

Misinek nagyranyílt a szeme. Csak egy szappanfőző fiának jut eszébe ilyen: valakit befőzni a szappanfőző üstbe ... Nevetni kezdett, de nem merte kimondani, hogy jó szappan főne belőle, mert félt, hogy Altmann személyes sértésnek veszi. Egy iparos fia, ha már érettségiző, jogosan sértésnek venné, ha valaki tudomására adná, hogy ő csak egy szappanfőző fia.

—De tennap megcsináltam a választ, mi? — nyúlt át fiúkon keresztül Gondos Márk.

Misi megállott s már nem pirult el. Hirtelen feltalálta magát:

— Azt mondja meg, — szólt magázva — honnan vegyünk pénzt a Segélyegyletnek?

— Bált kell rendezni — válaszolt Gondos Márk.

Misi egész megdöbbsent, hogy ez neki nem jutott eszébe.

Fussbaum állott meg mellettük, mert nem tudott átmenni a padok közt, hogy csoportosulás volt.

— Ez nagyon helyes. A télen rendezni kell egy nagyszabású ifjúsági bált. De nagyszabásút. A Nagy vendéglő összes termeiben. Nyomatni nagyszerű meghívókat. Bálrendező bizottságot, de nemcsak neveket, hanem aktivitást. Belevinni. Abból lehet pénzt csinálni.

A kis Steiner is ott ült a második pad szélén, az is odaugrott.

— Egyebet nem engednek — mondta szaporán és cvikkeres orrát közéjük fürta s furcsán gyerekesen emelte fel az arcát. — Az ifjúsági bált még Kalocsán is megengedik és itt nem volt tavaly.

Misi egyszerre úgy látta, hogy a zsidó fiúk veszik körül, már szinte kényelmetlen volt. Ahogy körülnézett, mind a hét zsidófiú ott volt. Még Blum is odaállott s amerikai mogyorót rágsálva hallgatott.

Egyszerre valamennyien beszéltek, a szemük csillogott s már Misivel nem is törődtek, egymással vitatkoztak és magyarázták a bál jelentőségét és a végrehajtás módozatait.

— Én is úgy gondoltam — mondta Misi.

Már kénytelen volt ennyivel fenntartani az elnöki tekintélyt.

A nehézkes gondolkodású keresztény fiúk lassan megértették, miről van szó s egyszerre átterjedt a bentlevőkön, hogy: Bál lesz. Bál lesz. Ezt jól kezdi Nyilas. Ez egész jó idea. Tavalý Balajthinak nem jutott eszébe.

9.

A latin órán megint volt idő gondolkodni. Józsiás tanár úr olyan ember volt, aki mindent megtett, hogy az igazgató öccse valamiképpen zavarba ne jöjjön. Ez volt a bátyjának a legnagyobb párthíve és kortese. Misi azt gondolta róla, hogy ő a bátyja helyében nem fogadná el a szívességét, mert ez egy teljesen komolytalan ember. Kompromittáló a barátsága.

Nem is tudja voltaképpen mért? A külseje és a modora ellenszenves. Hosszú hegyes orra van, a cvikkerje fekete zsinóron lóg s minden pillanatban leveszi, megtörli s felteszi. Ilyenkor az orrát felhúzza, mintha valamit szimatolna. S olyan károgó hangja van, kicsit az orrból beszél s affektáltan. És ugrál, mint egy szarka s jó latinista ugyan, de nem tud tanítani s nem tud valamit megértetni, mert minden pillanatban másutt van, nem a kérdésnél.

Mi lehetett ennek az apja? Inkább ez származhatott egy szitakötőtől... — s nevetett magában, mert ez nem egy szitát kötő mestertől származik, hanem a szitakötő nevű szárnyas bogártól.

— Mi volt az apja? — hajlott Pimpihez.

Ez visszasúgta:

— Mi közöd hozzá?

— Ennek volt szitakötő az apja — súgta tréfásan Misi.

Pimpi megértette s nevetett. Aztán megmondta:

— Ügyvéd.

Ez nagyon váratlanul hatott Misire. De azonnal elhitte, hogy úri gyerek lehetett kicsi korában. Az most is tagadhatatlan, hogy úri megjelenésű. Szép nyakkendője van, de nem sokat törődik magával. Mindig aggodalmasan tiszta és a kezelőjét folyton húzogatja, rázogatja: ezt is fiatal korában szokhatta meg. Most meglátta Józsiáson, hogy ez egy elkényeztetett kis úrfi lehetett. Az anyja becézte és mivel olyan kis szeleske volt, mindent megbocsátottak neki. Örültek, mikor tanár lett: ott jó helyen lesz. Kényelmes állás, biztos fizetés... Ügyvédnek nem lett volna jó, mert csak elrontotta volna a bírók előtt az ügyet a kapkodásával és zavaros beszédével. Arra jó, hogy egy életen keresztül rontsa a gyerekeket. Ettől soha senki semmit nem tanult. Még jó, hogy latint tanított, amire nincs szükség.

Tehát ez is a hivatalnok gyerekek közé számítható. Kik is vannak hivatalnok fiúk köztük?

Itt van Rátz Kálmán, Babarczy. Perczesnek az apja mérnök, ez is mintha hivatalnok lenne. Steiner apja járásbíró. Ezek csakugyan valamiben hasonlítanak. Nem olyan hencegők, mint a földbirtokos fiúk, de elegánsak és civilizáltak.

Aztán itt vannak a kishivatalnokok gyermekei: Jákob tanító fia, Szabó jegyzőé, Sebi végrehajtóé, Suhajda telekkönyvi iktatóé és Mester bankhivatalnoké.

Ezek már nem elegánsak. Olcsó, de jó ruhákban járnak. Valamennyien egy ruhában vannak örökké. Persze, ez az a réteg, ahol a fiú egy fekete és egy szürke vagy barna ruhát kap és három rend fehérneműt s avval mehet az egyetemre. Ez az a tisztességes szegénység. Annyi van, hogy nyugodtan és meglehetősen nélkülözve megéljenek, de a legcsekélyebb luxusra sem telik. Ezek a szorgalmasak, a magolók. Díszpéldány Szabó, a szörnyű magoló, aki belesoványodik az örökös sikertelen tanulásba. De azért Sebi és Suhajda is magol, ha tagadják is. Úgy látszik, ezek otthon megijedtek az élettől s tudnak magukon uralkodni, hogy a rossz hajlamikat legyőzzék és tanulnak, tanulnak rendületlenül, hogy valamivel jobb sorsot vívjanak ki, mint a szüleiké.

Nagyon tetszett neki, hogy milyen szokatlan dolgot talált ő ki ma. Az már régi gondolata volt, hogy az emberek a családi és társadalmi környezet hatása alatt állanak, illetőleg ő arra jött rá, hogy az emberek nem azt mondják, amit maguk gondolnak, hanem amit abban a körben mondani szokás, amiben élnek. Ez egy kicsit más, mint a miliőelmélet: az természetes, hogy mindenki hatása alatt van a környezetének, de azért még nem kellene szószerint ismételni, amit az apja vagy ismerősei mondanak. Az ő gondolata még messzebb megy, mint a miliőelméletben Taine, akit már olvasott. Mikor Altmann azt mondja: Be kellene főzni szappannak... nyilvánvaló, hogy az apja mesterségéből veszi a képet... Mért is ne venné? ő csak két órával ezelőtt jött el hazulról, ahol ott állanak a szappanfőző üstök...

Inkább most egy másik gondolatot kezd tűnődni:

Mi az oka, hogy ő nem merte megmondani Altmannak, hogy tudja, hogy az apja szappanfőző.

Mért sértés ez?

Péterynek minden pillanatban el kell árulni, hogy az ember tudja, hogy ő földbirtokos gyermeke. Kiss Pali meg volna sértve, ha mindenki minduntalan nem mondaná, hogy: Hja, neked lehet...

Tehát itt valami nagyon fontos dolog van a mélyben. Az emberek értékelik az egyes társadalmi foglalkozásokat. Vannak olyanok, amiket dicsőség gyakorolni, és van, amit szégyen. És a fiúk egymást nem aszerint tisztelik, hogy valaki a maga erejéből milyen helyet vívott ki az iskolai osztályzat alapján, hanem aszerint, hogy mi az apja. Kiss Pali nagyon gyenge tanuló, de senkinek sem hízelegnek annyit, mint neki. Kedves fiú, szó sincs róla. Aranyos, tele van tréfával, folyton nevette és ő maga is harsányan tud kacagni a saját tréfáin, — de azért mégis csak annak köszönheti a sikerét, hogy a híres és gazdag orvosnak a fia. Még Blum is, aki igazán a legrosszabb nemcsak az osztályban, de az egész intézetben, semmiféle megvetést nem kap emiatt, sőt természetesnek veszik és elnézik neki s helyeslik, hogy azért évről-évre átengedik s még egy osztályt sem kellett megismételnie. Háromezer holdon bérlő az apja. Elfogadják, hogy egész szekér búzát szállít az apja annak a tanárnak, akinél négyesre áll a fia. Tavaly még az igazgató is elfogadta lakónak. Száz koronát fizetett. Pedig egy segédtanár fizetése csak hatvanhat korona hatvanhat fillér s ebből levonják a bélyeget.

És aki nem olyan jeles fejű, mint Pétery és nem olyan kedves és szellemes, mint Kiss Pali, az maga vonul el valami olimpusi magasságba s gyenge bizonyítvány mellett lenézi az összes jó tanulót, akinek nincs a zsebében annyi pénz, mint neki: ilyen ez a Langschein, aki azonfelül még nem is törvényes gyerek. Ezt egy szegény ember gyermekénél olyan szégyennek tekintenék, hogy nem is merne vele szóba állani senki. No de Langschein százkoronást váltat a pedellussal, a szegény kis Kátai beszaladja az egész várost, míg felváltják neki valahol és ezt a németet úgy respektálja, mintha nem is diák volna, hanem valami álruhás nagyr.

Ezeknek nem kell Segélyegylet. A legnagyobb kitüntetés, ha egyáltalán tudomást vesznek róla. Ők nem szorulnak rá, ők csak adhatnak s aki ad, az nagyon büszke és megkívánja, hogy hízelegjenek neki és nagyon is tudomást vegyenek róla, hogy az apjuk kicsoda és micsoda.

Azelőtt, a kisebb osztályokban, ez nem volt ennyire kifejlődve. Ő jól emlékszik még Debrecenre, ott Orczy egyedül képviselte ezt a legmagasabb úri rendet. Orczynak Gyéres tanár úr úgy hízelgett, úgy becézte, mint valami virágot az osztályban. Mintha az Orczy jelenléte tette volna elviselhetővé azt, hogy neki, az elegáns embernek be kell járnia órára és a sok bűdös kisgyereket kellett szagolnia.

Talán csak ő eddig nem figyelt annyira erre a dologra, ő nem tartozott soha a becézettek közé. Neki már Debrecenben meg kellett tanulnia, hogy az apja ács s ez valami szegény. Ő még ma is megtagadja az apját, minden percben, mint Péter a

Krisztust: Mire a kakas megszólal, háromszor árulsz el engemet... El is árulta. Hangosan kijelentette a római katonák előtt, hogy nem ismeri ezt az embert.

Ő ma nagy dologra jött rá, de ezt nem is meri senkinek elmondani. Arra jött rá, hogy az iskolában és valószínűleg az egész életben egészen mást becsülnek az emberek, nem azt, amit az egyéniség jelent, hanem a »földi vagyont«.

Hát itt vagyunk a témánál: a vagyon az, amit az emberek elismernek s már a diákkorban mindennél jobban becsülnek.

De hisz ebben nincs semmi újság s mégis meglepi.

Eddig ezt rágalomnak tekintette. Lelke mélyén annyira tele volt az emberi értékek, a lelki értékek tiszteletével, hogy azt hitte, az aranyborjú imádata mégis csak bibliai kép. Ma már az nincs úgy. Annyi ezer év óta az emberiség fejlődött s most zúgó lélekkel kénytelen konstatálni, hogy magában áll ezen a területen... Eddig legalább Jákobban bízott, de tegnap nagy csalódás volt, hogy Jákobnak is a vagyongyűjtés a legfontosabb életreménye... Azért akar tudós lenni, hogy a tudomány segítségével földet szerezzen, mint a szülei s a testvérei.

Hogyan? Hát az emberek jobban bíznak a pénzben és a vagyonban, mint a lelkükben felhalmozható értékekben? Ez csak szerszám nekik arra, hogy valami nagyobbat és becsesebbet, »földi kincset« szerezzenek?

S ez komoly dolog, hiszen ő maga is azt akar szerezni a Segélyegyletnek. Pénzt. Minél hamarabb s minél többet. Pénz nélkül nem vehet tankönyvet,

írószeret, nem adhat ruhasegélyt... pénz nélkül nem fizetheti ki azoknak a tandíjhátralékát, akik nem tudják maguk megfizetni...

Íme ő, aki lelke mélyén lenézi és valósággal fölöslegesnek akarná tekinteni a pénzt, — most kénytelen a pénzgazdálkodás alapjait felfedezni.

Ez az egész mai tanulmányozása azért indult meg, mert tisztán kell látnia, hogy melyik fiú miben lehet segítségére a pénz szerzésében? ... Mindazokat, akiket eddig szeretett, el kell ejtenie... Jákob, hiába van tele tudós hajlamokkal, nem jó segítség. Jákob nem használható, mert neki egyéni céljai vannak. Ezt eddigi vitáikban nem vette észre. Jákob nem irigylő a gondolatait másoktól s tőle: de irigylő a legcsekélyebb munkát is, amivel másnak segítségére jöhetne, mert a tanár előtt nem akar hátrányos színben feltűnni: neki nem hasznos, hogy a tanárral szembeszálljon, vagy gyanús szerepet vigyen: fél, hogy a tanár haragjában megvonja tőle a jelest, pedig neki jelesnek kell lennie a vallástanból is, ha jövőre az egyetemen tandíjmentességért folyamodik ... Jákobnak megvan már a maga célja, pénzt ér neki a kalkulus. ő tehát föltétlenül és bármi áron meg fogja szerezni a jeleseit. Jákob már kitűzte maga elé a saját nagy célját és halad előre lépésről lépésre s ha kell, bármely pillanatban a tanár mellé áll vele szemben. Jákob tud tanulni, szeret is tanulni s megvannak a saját véleményei és gondolatai: de ezeket alárendeli a nagyobb célnak, a pénzkeresetnek.

Mikor Pimpire kellett szavazni, ő felállott, de senki sem állott fel vele. Pimpő is olyan fiú, aki szeret olvasni, tanulni, szeret elmélázni gondolato-

kon. De be kell látnia, hogy Pimpi valóban teljesen hasznavehatetlen az ő céljai elősegítésében és pedig azért, mert ez egy olyan fiú, aki előtt a pénz gondolata még nem is vetődött fel. Ezen a téren egészen tehetetlen. Mindene megvan. A bátyjától megkap mindent, amire csak szüksége van. De soha például tanítást nem vállalt, pénzért dolgozót írni, mint Jákobnak, eszébe sem jutott. Pap lesz és mindig meg fog élni, de soha önálló munkát a pénzért nem fog végezni. Babarczy, mint a bátyja. Az sem képzelhető el, hogy csak egy lépést is tegyen a pénzért. Az ő nagybátyja, az igazgató, szakadatlanul dolgozik. Fordít, tanulmányokat ír, cikkeket csinál, a helybeli lapot szerkeszti, tanári munkát végez, minden pillanata munkával van lefoglalva, hogy az adósságait törlessze és a rokonain segítsen. Már egyetemi hallgató korában sok pénzt keresett, néha elmeséli, hogy több volt a jövedelme, egyetemista korában, mint most tanár és igazgató korában ... Ez biztosan a parasztvér. A paraszt csak a pénzért műveli a földet s adja el a terményeit. A Babarczyak már ki vannak tenyésztve egy finomabb és idealistább fajjára.

A kis Steinert mindig szerette, mert abban is szellemi embert érzett. Állandóan tele van vitanyaggal. Tisztán absztrakt problémákkal foglalkozik. A tananyag senki számára sem olyan jelentékeny, mint neki. Egy latin szerkezeti kérdésen éppen úgy el tud vitatkozni, mint egy matematikai feladaton, vagy történelmi tételen. Nem megy túl azon a kereten, amit a tankönyv megad, de azt alaposan és jól akarja ismerni és körömszakadtáig tud vitatkozni, míg csak be nem bizonyítja, hogy

neki van igaza ... De Steinert a Segélyegylet dolgaiban semmire sem lehetne használni: ez nem érdeklő... Nem érdeklődik a pénz iránt. Már az apja is, zsidó létére járásbíró lett s bizonyára egészen másfajta járásbíró, mint a Jákob bátyja. Egész bizonyos, hogy ennek a fajtának eszébe sem jutott, hogy a parasztok pörös földjeit olcsón összevásárolja. Ezt abból következteti, hogy Steiner alapján véve szűkösen él. Elég csinosan van öltözve, de még sose látta, hogy tizórait vásárolt volna és ócska könyveket használ. De Segélyegyletről vele beszélni sem lehet. Az neki idegen ...

Szóval 6 most, mint elnök, kénytelen csak azokra gondolni, akiket eddig lelke mélyéből idegeneknek tekintett ... Pétery, Kiss Pali, Fussbaum ... Ma is nagyon rosszul tette, hogy egy kis belső rokonszenv miatt Rátznak ajánlotta fel, hogy a bizottságba beveszi. Rátz sem alkalmas erre. Maga megmondta, hogy nem ide való. Tehát érzi, hogy nem tud segíteni.

Ha igazságos akar lenni, nem vehet be a bizottságba mást, csak Péteryt és Fussbaumot. Péteryt azért, mert a leggazdagabb és a legeszelebb. A Pétery nevére mindig szükség van. Ha bált csinálnak, akkor pláne. Pétery nélkül el sem lehet képzelni, hogy bálrendezés legyen. Fussbaummal ugyanígy van. Ez annyira anyagi gondolkozású ember, hogy például egy báli meghívót nem lehet nála nélkül megcsinálni. Gyakorlati érzéke van és azonfelül az egész iskolában ő a zsidóság legelső vezető egyénisége. A gimnáziumban van 30 vagy 40 zsidó növendék. Ha Fussbaum áll az előtérben, akkor ezek mind engedelmesen és szolgáltkészen

fogják a dolgukat a gyűjtésnél végrehajtani. Persze Gondos Márk lehetetlen választás lenne, ha Fussbaum megsértődésével járna. Igaz, ma is Gondos Márk adta ki a jelszót, hogy bált kell rendezni, de Fussbaum vette át a dolgot és rögtön ki is alakította az összes lehetőségeket. Gondos Márknak jó feje van, tele ötletekkel és agilis. De mégis csak egy szegény zsidó, akinek legelőször lesz szüksége a segélyegyleti segítségre: még most sincsenek meg a könyvei... Olyan ember nem lehet egy segélyegylet vezetőségében, aki maga szorul elsősorban a segélyre. Azt mondanák, hogy a segélyegyleti vezetők maguknak szereznek meg mindent.

Az bizonyos, hogy az ő lelkét ez a dolog egészen új sínekre vitte. Erős harc volt a régi gondolkodása és az új között. Akár óra volt, akár délután magában futott végig a városon, folyton csak ezeken a gondolatokon emésztődött.

Mikor este hazament vacsorázni, a bátyja már otthon volt:

— No Misi, újságot hoztam a számodra.

Ijedt kíváncsisággal várta, mi lehet az?

— Ma felkeresett Kondor ügyvéd. Van egy lánya, Irénke nevű. Szolnokon van beiratkozva a negyedik polgáriba és az ügyvéd arra kért, hogy ajánljak neki valakit, aki franciára tanítsa. A lánypolgáriban a francia kötelező tantárgy.

Misi elpirult. Nem ismerte Kondor Irénkét, de az, hogy lány, már felforrallta a vérét s megzavarta.

— Még mielőtt valakit mondtam volna, az ügyvéd úr kijelentette, hogy nagyon szeretné, ha az én öcsém, akit most elnöknek választottak meg

a Segélyegyletben és akí mindig generózus volt a zsidókkal szemben ... Ez igaz?

Misi elgondolkozott: ő valóban sohasem volt zsidóellenes, de csudálkozott, hogy ennek híre van.

— Szóval hogy vállalod-e? Egy óráért fizet két koronát és egy hónapban adni kell nyolc órát. Hetenként kettőt. Ez tizenhat korona.

Tizenhat korona nyolc óráért, az nagyon nagy pénz volt.

— Elvállalod?

— El.

MÁSODIK FEJEZET

amelyben az élet furcsa hajszája jelenik meg. Ha a sors valakire ráveti magát, akkor annak nem hagy békét, ÉS ez a hajsza addig tart, míg csak bírja az áldozat. Már akár jó az, ami történik vele, akár rossz.

1.

Misi kétségbe volt esve. Már csak egy hét választja el a naptól, mikor be kell küldenie a Sertoriust a pályázatra s nincs ideje foglalkozni vele. Szerencsére készen van, csak néhány oldalt kell újra leírni és köttetni s postára adni. Még jó, hogy mostanig volt ideje. Ha a Segélyegyleti megalakulást hamarabb intézte volna el a tanárikar, akkor talán le is marad a pályázatról, pedig ehhez fűzte minden reményét már csaknem egy év óta. A nyáron mikor otthon volt, többször is mondta az édesanyjának, ha anyagi bajok voltak a láthatáron:

— Legyek csak én nyolcad osztályos.

Nem magyarázta meg mit jelent ez, de titokzatosan mosolygott s édesanyja a maga naiv

hitében bízott s valami rendkívüli és váratlan csodára számított.

Szerdán délután nem szokott tanítás lenni s ő felöltözött csinosan és elment Kondorékhoz.

Az ügyvéd nem volt odahaza, csak a felesége és a lánya. Kondorék a Vasút uccában laktak egy olaj festéssel sötétzöldre pingált alacsony házban. Az uccára négy elég kis ablak nyílt. Misi meg volt lepve, mikor benyitott. Elég nagy virágos kert volt a ház előtt és igen nagy üveges tornác nyílt erre a kertre. A kertben még voltak virágok. A rózsák a késő őszen erőszakosan virítottak s mindenféle őszirózsák csillogtatták a virágos arcocskáikat. Szekfű is virított még. Nagy áloék is állottak kint dézsákban, szóval úri kert volt. A tornác nagyszerűen volt bebútorozva. Ragyogó politúros asztalkák s körülöttük fotelek. Pálma a sarkokban, nagy tenyérlevelük fényesre törülgetve.

Kondomé testes, lusta asszonyosság volt. Nagy meglepetésére keresztény nőnek látta. Valaha szép asszony lehetett, a szemei még mindig ragyogóak és nagyok voltak. Kevés beszédű nő volt és kíváncsian nézett az idegen fiúra, aki félszegnek érezte magát a sok mindenféle bútor között.

Aztán bejött a lány, Irénke.

Misi felállott és azonnal beleszeretett. A lány kerek arcú, ragyogó fekete szemű kislány volt. Kicsike és fürge. Az arca piros volt és mindig nevetett. Csudálatosan szép apró fehér fogai voltak és gyönyörű kis szája. Az arca párnás s a közepén griberlik. Igazi szép kis úrilányka volt és az anyjával ellentétben oly csacsogó, hogy egy pillanatra be nem állott a szép kis szája.

Misi nem tudott volna számot adni róla, miről is beszéltek annyit, Irénke keservesen panaszkodott, hogy a szolnoki tanárok milyen kegyetlenek és a múlt vizsgán milyen igazságtalanok voltak. Misi csak hallgatta és mosolygott.

Nagyon jól érezte magát. Ez igazán egy neki való úri lakás volt, neki való úri népek. Egyszerűek és kedvesek s vele szemben annyira tiszteletteljesek, hogy már szinte sokallotta. A mama tanár úrnak szólította, hiába tiltakozott ellene, hogy ő még nem tanár, csak diák.

Irénke hangosan kacagott a tiltakozásán és oly huncut volt, amilyen csak egy tizennégy éves kislány tud lenni. Mintha valami csíny lenne az egész, pukkadozva nevetett rajta s közben néha a szeme közé kacsintott, ami azt akarta jelenteni, hogy nem kell a mamát komolyan venni.

— Na, mutassa meg a könyveit!

Irénke befutott a tornácról az ebédlőbe. Ő ott maradt a mamával. A mama hallgatott. Semmit nem kérdezett s ő emiatt szintén hallgatott.

— Jöjjön csak be! — kiáltott végre ki Irénke.

Ő zavartan felállott s bement a tornácról az ebédlőbe. Előbb mozdulattal s tekintettel bocsánatot kért a mamától, aki nem szólott, csak mosolygott s tovább kö tött egy nagy sált, amit sűrke harasztból nagy fatúkkal kötött.

— Úgyis itt fogunk tanulni — mondta Irénke.

— Igen.

— Igen, mert néha vendégei jönnek a mamának és a tornác olyankor le van foglalva.

Egész rakás francia könyv volt az asztalon. Részben tankönyv, részben olvasmányok. Amit pénzért kapni lehet — gondolta Misi.

— Ezt maga már mind olvasta? — kérdezte viccesen.

Iréнке kacagni kezdett. Mint egy gilice, úgy turbékolt s újra meg újra rákezdte a kacagást. Tetszett neki, hogy a »tanár úr« tréfál s nem kezdi komoly és nagyképű hangon. Már biztosnak érezte magát, hogy nem lesz baj a tanulással.

Misi csak hallgatta ezt a gyöngyöző kacagást. ő is nevetett, hang nélkül, de izgalmában s alig mert néha a lányra pillantani. Úgy érezte, ha becsületes akarna lenni, azonnal el kellene innen mennie. Ebből nem lesz tanulás, ebből valami más lesz és pedig veszélyes dolog.

Végre leült. Az asztal belső oldalán, a hosszabb oldalon: a tekintély oldalán. Irénke ezt természetesnek vette és a tőle baloldalra eső oldalon ült le. A tornác felől a világítás Misire esett, ahogy felnézett, Irénke profilban ült a közelében s frufrus haja mulatságosan borzongott fitos kis gömbölyű orrocskája felett.

Felvett egy könyvet:

— Hiszen még fel sincs vágva.

Iréнке újra nevetni kezdett. Milyen könnyű helyen áll a kacagás egy ilyen fiatal lánynál.

Hát most el kellett volna kezdeni rögtön a tanulást, de hogy is megy ez?

Ő maga sem volt francia tudós. A gimnáziumban nem volt tantárgy a francia. Géza bátyja hirdetett kurzust és arra öt-hat jelentkező volt

összesen. Ott tanulta, amit tudott, de játszva tanulta meg a francia nyelvtant. Amilyen nehézkesen mozgott a némettel, amit a harmadik gimnázium óta folyton vertek belé, oly játszva haladt a franciában. Nevetett magában: nem is fizetett a francia tanulásért, mert a bátyja díjtalanul adta mindenkinek a tanítást s ő már pénzt keres evvel a kicsivel, ami nála van.

— Olvasson csak egy kicsit.

Irénke kényeskedve vette maga elé a könyvet. Többszöri biztatás után hozzáfogott nagyon gyorsan és példátlanul rosszul olvasni.

Misi odahajlott hozzá s korigálta.

A kislány belefeküdt a könyvbe és úgy darálta tovább rosszul a szavakat.

— Nem jó. Mégegyszer.

Összehajoltak s egyszer csak érzi, hogy a lány frufruja a homlokát érinti.

Elkapta a fejét.

Irénke úgy tett, mintha nem vette volna észre.

Misinek lángolt az arca.

— No mégegyszer.

Most már ő hajolt oda, hogy hátha újra megérezhetné a kislány hajának édes villanyos borzolását.

De most a lányka vigyázott. Távolabb emelte a fejét, amitől a fiú nagyon elszégyelte magát és örült zavarban visszaült a helyére.

Vájjon megharagudott? — kérdezte magában.

De Irénkén nem lehetett semmit sem észrevenni. Nagy buzgalommal s egyre rosszabbul olvasott.

Misi csak azon vette észre magát, hogy újra egymást érinti a fejük. Megdermedve hagyta, hogy a hajszálacskák érintsék a bőrét, akkor érezte, hogy Irénke lassan elhúzza magát s jó távol tartja a fejét és a nyakát oly egyenesen, mint egy kis páva.

De most már Misi nem volt annyira zavarban. Lehunyta a szemét egy pillanatra s beitta a kis parfümöt, amit a lány körül lehelt.

Így libegett az érzelmek hintáján le s fel.

— Maga az elnök? — kérdezte váratlanul közben Irénke.

Misi nedves szemekkel nézett rá.

— Hallottam, hogy egyhangúlag választották meg.

— Kitől? — kérdezte rekedten Misi.

— A verebek csiripelték — nevetett a kislány és újra nagyon kacagni kezdett.

Misi hallgatott. Ez nem szép, hogy nem mondja meg.

— Mit gondol, - mondta Irénke — mindenki csak arról beszél, hogy magát hogy választották meg.

— Tanuljunk — mondta Misi. Meg volt ijedve, hogy ha ennek a lánynak nem tud tekintélyt tartani, akkor vége a tanulásnak. Pedig nem akarja ellopni a pénzt. Azt akarja, hogy levizsgáljon a tanítványa.

Mikor vége volt az »órának« s ő kint volt az uccán, roppant izgalom volt benne. Csak akkor tért magához, mikor már jó nagyot futott végig a városon.

— Ez egy igazi úrihely — beszélgetett önmagával, mintha valakinek előadást tartott volna.

— Nem is kívánnék ennél szebb, finomabb és jobb életet, mint ahogy ezek élnek. Minden szép náluk. Az egész lakásnak oly kellemes levegője van. A félhomály ...

Elpirult. A jövőendő csókok ízét érezte meg. Kelemen végrehajtóéknál nem volt ilyen szép lakás és Kelemen Ilonka nem volt ilyen édes és okos kislány, nem is őt tanította, hanem az Öccsét s mégis az lett belőle, hogy megcsókolta.

Engedte, hogy a vére zaborogjon.

Pedig akkor még nem is volt nyolcadikos. csak hetedikes... És már sokkal nagyobb bátorsága van a lányokkal szemben...

De viszont most nem azért fizetik, hogy a lányokat csókolgassa, hanem, hogy franciára tanítsa ... Ez nagy különbség és nagy dilemma .. . Szabad-e valakinek tanítás ürügye alatt szerelmi viszonyt kezdeni?

Hát ezt ki kell rohanni magából. Figyelte saját magát: a vére határtalanul izzott és az egész testében óriási izgalom volt. Megpróbált valami egyébre gondolni, a darabjára ... a Segélyegyletre, semmi sem érdekelte, képtelen volt gondolkodni, csak a testének tüze izgította. S rohant ész nélkül. A város végén volt egy ház, melynek tapasztott s meszelt kerítése volt s kissé kijebb állott, az úttest felé. Itt szokott megfordulni, de most túlrohant rajta, bele a sáros éjszakába. Már a szőlőskertek következtek. Seholy semerre élőlény, csak a végtelen csönd. Most nekifutott egy fának, átölelte s ráborult, mintha ez megölelte volna.

— Irénke, Irénke — suttogta magában.

S vájjon Irénke is így fel van-e dűlva? ...
Képzeltget s elborult a feje.

Mikor végre megcsillapodott, ellökte a fát s visszafordult és utálta a sarat.

Cammogva s szinte vánszorogva fordult vissza s amilyen észrevehetetlenül rövid volt az út idáig, annyira hosszúnak s képtelennek tartotta visszafelé.

A nyomda előtt kellett elmennie: most rászánta magát és bement.

Egy hosszú, igazi kisvárosi udvaron kellett végigmenni. Szűk udvar. Ebben a városban szokatlan. Itt nagy és tágas udvarok és kertek voltak mindenfelé. Hátul balra nagy nyomdai gépek voltak, az attakon át látta. Bement.

— Hol a könyvkötészet?

Egy szemüveges, kopasz, sovány öreg segéd állott elébe unalmasan:

— Mit tetszik?

— Mennyi idő alatt kötnek be egy könyvet?

— Hát egy nap alatt.

— Kézirat.

Az ember elmosolyodott.

— Már az mindegy.

— Diszkréció mellett. Nem szabad senkinek sem látni.

— Tessék csak ideadni.

— Még nincs kész — mondta zavartan. Úgy állott, mintha tolvaj lenne s valami bűnre akarna másokat elcsábítani. — Pár nap múlva elhozom, de egy nap alatt készen kell lenni. Egy éccaka alatt. Mert másnap fel is kell adni a postára.

— Éccaka nem dolgozunk.

— Itt van a szerkesztőség? — kérdezte, mert azt akarta tudni, hogy ha éccakára ittmarad a kézirat, nem fogja-e valaki elolvasni.

— Itt nincs szerkesztőség, csak a nyomda és odabent a könyvkötészet. Éccaka száradni kell a kötésnek.

Ez megnyugtatta. Ha szárad a présben a könyv, akkor nem tudja elolvasni senki.

Kialkudta hatvan krajcárba a legszebb barna nyers vászonkötést s megnyugodva elment.

Mikor újra az uccára ért, már le volt csillapodva. Az esze nyugodtan dolgozott, mint máskor. De a lelke mélyén szorongás volt és önmegvetés.

Szerelem — gondolta magában. — Szerelmes volnék? ... Nem vagyok szerelmes ... Engem minden fiatal lány felizgat... Nem vagyok hozzászokva, hogy lányokkal beszéljek ...

Otthon csak fiú testvérei vannak és az ismerősök közt is alig van valahol lány. Fekésházyné, aki az anyja után annyit jár, annak van egy lánya: Emi... Az is ilyen fiatal lány, de attól fél, abba nem szerelmes. Azért nem, mert az nagyon jár utána s mindig dicsér valamit rajta. Ha Irénke el nem vonta volna a fejét ma tőle, akkor talán ebbe sem lenne szerelmes. De ez a kislány védekezett s ezzel jobban felcsigázta az érzékiségét, mint az odaadással... Tehát a szerelemben harcnak is kell lenni? Ezt igen különösnek találta.

Alapjában véve szégyelte magát. Borzasztó lenne, ha mindennap, minden találkozásnál ilyen szörnyű baja lenne. Akkor nem fizeti ki magát. Utóvégre mi az, ami ebben a lányban őt izgatja?

Kis buta lány. Semmit se tud. Csak játszik és szórakozásnak nézi az életet.

Beállította a kategóriáiba. Olyan, mint a hivatalnok gyerekek. Nem olyan, mint a földbirtokosoké. Azok vakmerőbbek, kihívóak és öntudatosak. Ez csak olyan, mint Doroghy Sanyika volt Debrecenben. Csíntalan kis szép gyerek, csak éppen nem fiú, hanem lány. Olyan mint Rátz, meg Steiner, meg Keresztes. Sohasem éhezett, a szüleit sohasem látta gondban, nem is tudja, mi az a gond. Vannak szép kis ruhái, meleg szoba, csinos bútorok, pompás kis lakás és ő annak a díszje.

Úgy látszik, ezek hatnak rá legjobban. Talán azért, mert ezek vannak őfelettük rangban és életben. Ők, az őfajták, csak ép ide törekszenek, ilyenek szeretnének lenni. Akkora ugrásra nem is gondol, hogy mingyárt Pétery legyen belőle. Hivatalnokélet elérhető s ha azt meg tudná szerezni, az ő gyereke már megint egy fokkal feljebb mehet.

Elpirult. Az ő gyereke. Lehetséges az, hogy neki gyereke lesz?

Ha például ő elvonné Irénkét.. . Irénke most tizennégyéves vagy tizenöt — ő huszadikban van. Készt két évet a többi fiúhoz képest... Ha a darabja sikerül s megkapja a kétezer koronás pályadíjat, akkor már nem is kell egyetemet végeznie, akkor neki útja lesz az életben... Jövőre már jobbat ír ... Hat év múlva megházason lehet ... Igazán, ilyen lakással beérné ... Akármennyi pénze lenne is, ennél szebb lakást és ennél szebb, finomabb úri kis feleséget nem kíván magának.

Nagyot sóhajtott. Mennyi dolga van neki még odáig ...

Tehát ez az élet? Dolgozni, dolgozni... És a munkával pénzt keresni? ... Még mindig kábult volt a nagy szerelmi kiömléstől s oly csüggedt volt, hogy legjobban szeretett volna meghalni. Azért élni és dolgozni, hogy egy Irénkének, akár ennek, akár egy másiknak legyen szép meleg szobája s élete ...

Félbeszakította ábrándjait és hazament s hozzáfogott tanulni. Most nagyon sok a tanulni való is, mert egy elnök nem kerülhet abba a szégyenbe, hogy az iskolában nem tud felelni... Azt megengedhette magának, míg senki sem volt. Most muszáj tanulni. Arra is tervet kell csinálni, hogy milyen rendszer szerint tanítja franciára a lányt... A darabot is be kell fejezni... De azt csak majd éjjel, mikor a bátyja lefeküdt. A segélyegyleti gyűlést is elő kell készíteni.. . Jákob még nem kérte el a tavalyi jegyzőkönyveket. Ezt is ki kell gondolni, hogy milyen ürügyei és milyen szavakkal kérje el Csapodi tanár úrtól ...

2.

A percek elmosódnak, egyik a másikba folyik észrevétlenül.

Az ember észre sem veszi, hogy is van, csak ha megáll és visszagondol a tegnapi, mi volt. Misi vasárnap reggel a legnagyobb buzgalommal öltözött fel s mikor készen volt, leült az asztal mellé.

Az imént borotválkozott s a tükörben azt a furcsa felfedezést tette, hogy amint a borotvá-

val levéste az arcáról a vékony és ritka kis szőröket, a bőre oly sima és puha és ruganyos lett, mint valamikor kisfiú korában. Azt sem látta idáig, hogy már milyen erős a bajusza. Egész kis önálló szálacskák vannak az ajka felett. A világért sem szedte volna le, inkább csipegette a végét, nem lehet-e még összesodorni. De abba hagyta, mint hiúságot. Egyáltalán most újra nagy csalódás volt neki saját magát ilyen közéről meg nézni. Nem szép... Neki erős szépségideálja volt, nem ilyenek szeretné magát látni... Ha nem akarna egy abszolút görög fejet, azzal a klasszikus görög orral, de legalább ne lenne ilyen semmiféle határozottságot nem mutató orra. Nagyon jelentéktelen ... A szája meg nagyon vastag és nincs rajza ... A szeme apró és szürke, néha kék, de inkább csak szürke, amilyen legtöbb van... és apró.

Nem is tudja, honnan veszi ezt a nagy önbizalmat.

Nézte az irodalomtörténetben a költők és nagy írók fejét, mindenik érdekes és kivételes. Jelentőségteljes. Sovány és szögletes arcélével még Petőfihez hasonlít legjobban. De Petőfinek keményfekete szemei vannak s láng csap ki belőlük.

És ő ma egy olyan határozott cselekedetre van elkészülve, amihez egy fiatal Petőfi arcára s fellépésére lenne szükség. Az egész teste remegett s legjobban szeretett volna lefeküdni az ágyba és átaludni a mai délelőttöt.

Különben mégis kell valaminek lenni benne. Minden szép rendben van. Jákob megemberelte magát és elkérte a tanár úrtól a jegyzőkönyve-

ket s ő két egész este dolgozott rajta, míg megírta az összes tisztviselők számára a jelentéseket. Azok tegnap, szombaton már le is másolták, hogy a saját írásukból olvashassák fel. Csak Jákobnak nem fogalmazta meg teljes szövegében az előadni valókat, csak összeállította neki az anyagot. Valósággal statisztikát csinált, amiben analizálta a múltévi munkát, hogy ebből az Egyesület minden tagja megértse, hogy mit végzett az Egyesület s mi a minimum, amit a most kezdődő évben is el kell végezni.

A saját beszéde is készen van. Nagy lendülettel fejtette ki az Egyesület céljait és fontosságát. Különösen arról beszélt, hogy az Egyesület tagjai gimnáziumi tanulók. A gimnázium növendékeinek egy feladata van, az iskolai anyag elvégzése, mert ez képesít arra, hogy a jövőben megállják a helyüket, mikor ezeket a tudományos igazságokat az életben érvényesíteni kell. Nem szabad tehát, hogy a tanulóifjúság nagyon belemerüljön az iskolától távoleső feladatok végzésébe. (Ezt azért fejtegette, hogy az igazgató meg legyen elégedve.) Nem szabad azonban elfelejteni, hogy, amint fejlődik az ifjú lélek, egyre jobban tudomást venni kénytelen arról, hogy a valóságos életben a felnőtteknek igen egyenlőtlen és igazságtalan vagyoni eloszlással kell megküzdeniök. Míg vannak szülők, akiknek semmi megerőltetésbe nem kerül fiaiknak neveltetése, mert őseikről rájukmaradt birtokuk jövedelméből, vagy magasfizetésű hivatali bevételeikből telik, addig a szülők nagy többsége csak a legnagyobb megerőltetéssel tudja gyerme-

két tudományos pályára előkészíteni. Az ifjúságba azért bele kell csöpögtetni azt a tudást, hogy ezen a téren a legigazságtalanabb eltulodások vannak. Az Egyesületnek nem lehet az a célja, hogy minden szülőt tehermentesítsen, utóvégre a szülőnek kell tudnia, mire vállalkozott, mikor fiát gimnáziumba adta s a szülőnek, mint felnőtt és pénzkereső embernek megvan a lehetősége, hogy a szülei szeretet hatása alatt megtízszerezze az erejét és előteremtsen minden eszközt, amellyel gyermekeinek az általa választott tanulást lehetővé tegye: — az Ifjúsági Segélyegyletnek az a célja, hogy az ifjúságot már ebben a zsendülő korban rászoktassa a humanitásra és az egymás megértésére.

»A Segélyegylet vezetősége mindent el fog követni, hogy tagjait egyrészt rábírja, hogy az Egyesületnek juttatott vagy szerzett adományok segítségével egyenlő sorsban tartsa, — de másfelől arra is, hogy az osztálytársak egymást ne aszerint becsüljék, hogy egyiknek s másiknak milyen vagyoni viszonyok között élnek a szülei, hanem aszerint, hogy tanulásban, magaviseletben, célkitűzésben és jellemben az egyéniségek milyen értékűeknek bizonyulnak.«

Most, hogy elolvasta a dolgozatát, mosolygott. Fog prüszkölni Csapodi tanár úr, mert ez valami más, mint azt mondani, amit ő mondott a múlt gyűlésen, hogy »a Jóisten kiszámíthatatlan bölcsességével úgy intézte, hogy mindig voltak »mindig lesznek szegények és gazdagok«.

Nem is biztos, hogy ezt a Jóisten intézte így. Már Rousseau megmondta, hogy az ember

a természet műhelyéből igazságos és tiszta lélekkel jött, csak az emberek rontották el a természet gyermekét. Azt még meg kell vizsgálni, hogy valóban hogy jöttek létre a vagyonok? Hogy a Jóisten ajándékozta-e meg telekkönyvi birtokkal a Pétery szüleit? Nem is érthető, hogy a Jóisten éppen a Pétery őst, a birtokszerző őst hatszáz holddal kívánta volna jutalmazni s ugyanakkor ezer és ezer szegény földmívest arra ítelt volna, hogy soha semmi ivadékanak ne legyen egy darab földje sem. Mért tenne ilyet a Jóisten? Sőt még azt is meg kell egyszer vizsgálni, hogy nincs-e igaza Jákobnak, aki büchnerista és Láng Lajos egyetemi tanár által lefordított könyv alapján vitatja, hogy az istengondolat az teljesen emberi találmány ...

Ebben ő eddig mindig ellene volt Jákobnak, mert inkább hitt az édesanyjának, mint Büchnernek.

De erre most nincs idő.

Nem is töltheti el az idejét, mert neki kivételosen korán kell jelen lenni az osztályban, a gyűlésen. Jóval hamarább, mint Csapodi tanár úr.

Mosolygott magában s belenézett a tükörbe és meg volt lépetve, hogy a szemöldöke egészen szatírszerű, ahogy így alulról felfelé belepillantott. Érdekes, ő szerette a szatírt. Benczúrnak volt egy rajza a szatírról s azt ő eltette a könyvei közé.

Már Géza bátyja nem volt itthon. Nagyanyjától titokzatosan búcsúzott el s a nagymama kikísérte egész a lépcsőig s köténye alatt tartotta a két kezét, míg utána nézett. Ő még visszafor-

dult az udvaron az iskola hátsó sarkánál s befutott az épületbe.

A fiúk már csaknem mindnyájan ott voltak és nagy é^ljenzéssel fogadták. Már megbeszélték, hogy Nyilas új módszerrel kezdi az elnöklést és általános izgalmat okozott, hogy öt fiúnak a kezében volt felolvasnivaló. Ilyet még nem láttak és nagy heveséssel tárgyalták, hogy ez valóban helyes és ennek így is kell lenni. S mit szól hozzá Csapodi tanár úr?

Misi csak mosolygott s nem szólt.

Megnézte az óráját. Három perc múlva tíz óra. Biztosra vette, hogy a tanár most pontos lesz, különben is a legpontosabb volt az összes tanárok közt. Persze, takarékpénztári ember.

Felment a katedrára s megfogta a tanár számára ott elhelyezett karosszéket. Jézus, elfelejtkezett közönséges székről gondoskodni.

Odaintette Véghet, a hatodikost:

— Kérlek szépen, rohanj azonnal a pedellushoz és hozzáál tőle egy széket. Közönséges faszéket. Nem karosat, arra vigyázz, hogy ne legyen karosszék.

Végh nem értette, de mint hatodikos, kötelességének tartotta, hogy azonnal engedelmeskedjék és lóhalálában vágatott.

ő pedig fogta a karosszéket és letette a fekete tábla elé.

A nyolcadikban már nem volt olyan pódium, roint az alsóbb osztályokban, hogy a tanári szék magasságában legyen a felelő. Amint a karsszéket letette a tábla elé, az úgy elsüllyedt a mélységben, mintha nem is lett volna.

Jákob észrevette, hogy Misi valamiben manipulál s nagy szemeket meresztett, de nem szólt, csak nevetett. Misi ránézett és szintén nevetett. Most feltűnt neki, hogy Jákobnak még sokkal csúnyább, rendtelenebb szájametszése van, mint neki. Az orra is olyan bizonytalan, össze-visszagörbült. Ezen külön nevetett magában, hogy ő ennél mégis arányosabb arcú.

Különben a fiúk csak vitatkoztak, Péteryt állották körül és neki magyaráztak.

Csak magyarázatok, gondolta Misi, mingyárt nagyot fogtok nézni s ott állott a katedrán s el volt szánva, hogy ha Véghnél hamarabb jönne be Csapodi, akkor is végrehajtja tervét, amiről még önmagának sem akart nyilvánosan számotadni.

De nem, Végh megérkezett s egy egyszerű székert hozott, éppen olyat, amit ő kívánt.

A székert elhelyezte magának a katedrán s körülnézett. Minden rendben van.

— Keresztes, — kiáltotta — kérlek szépen, a bizottsági tagok a hetedikben vannak?

— Igen.

— Akkor jó.

Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, őt kimondhatatlan szívszorulás érte utol, de ott maradt a katedrán.

Csapodi belépett s indult, hogy fellép a katedrára.

De ő egész testében remegve a pódium széléig elébe lépett, csak egy lépés volt az egész s azt mondta:

— Mélyen tisztelt Tanár úr, szeretettel üdvözljük Tanár urat az Ifjúsági Segélyegylet gyű-

lésén és tisztelettel kérjük, méltóztassék a számára kikészített székben helyet foglalni.

A fiúk állottak, nem voltak elkészülve semmire s a vérük megfagyott. Alig értették, most mi történik itt. S mikor látták, hogy mi, azt hitték, az egész gimnázium el fog süllyedni.

Csapodi a cvikkerje mögött meghalványodott és a szeme sűrűn pislogott. Egy pillanatig várt, akkor elmosolyodott. De nagyon kényelmetlen mosoly volt ez.

— Nagyon jól van, — mondta — nagyon helyes. Én tehát félig-meddig vendég vagyok az Ifjúsági Segélyegyletben... No nem baj, elfogadom a felajánlott helyet és most lássuk, hogy az ifjúság mit csinál?

Le sem tette a kabátját, kalapját is kézben tartotta és elment a tanári katedra előtt az ablak felé és leült a székbe.

Két fiú is ugrott, hogy elvegye a kalapját, botját, kabátot, de ő intett, hogy nem adja oda.

— Pár percig tart az egész ügyis —< mondta közönséges hangon.

Erre Misi megállott a katedrán s elővette a belső zsebéből a megírott beszédet:

— Mélyen tisztelt Tanár Elnök úr, mélyen tisztelt Segélyegyleti tisztikar — kezdte.

A többit már olvasta.

Nem mert a tanárra nézni, mert hallatlan zavarban volt, de csak addig, míg a saját hangját nieg nem hallotta. Attól kezdve nyugodt volt és oly biztosan olvasta fel a beszédet, mintha régi gyakorlata lett volna benne. Nem félt attól, hogy külön hangsúlyozza az élesebb mondatokat,

melyek az ifjúság világszemléletére vonatkoztak s már itt oda-oda is nézett Csapodira, aki nagy figyelemmel, szinte csodálkozva hallgatta.

Mikor beszédét befejezte, az volt az érzése, hogy Csapodi válaszolni akar, ezért még mielőtt leült volna, saját magát sürgetve szólt:

— Mielőtt bárki is hozzászokna, kérem a főtitkár urat, olvassa fel jelentését a múlt iskolai év működéséről s aztán a többi tisztviselő urakat, hogy jelentéseiket mutassák be.

Csapodi egyik ámulatból a másikba esett és nem szólalt meg, el volt képedve, várt.

Erre Jákob megköszöri a torkát és fel nem állva, — ezt Misi külön beléjük diktálta, hogy a jelentések felolvasásánál senki se álljon fel, mert ez nem iskolai lecke, itt ülve fognak beszélni, hogy bizalmasabb legyen. Ülve mindenki bátrabban mondhatja el a mondanivalóját. Jákob elég renitens volt, hogy ezt elfogadja s azért mégis látni lehetett rajta, hogy egy fél pillanatig fel akart állni s azért köszöri a torkát, mert ezzel parírozta ki a mozdulatot.

Misi nem volt megalégedve Jákobbal. Egyetlen szót sem tett hozzá ahhoz az anyaghoz, amit ő átadott neki. Azt várta, hogy annak az alapján valamilyen elveket fog levonni. Legalább is iskolai bölcsességeket, de nem. Semmit sem olvasott, csak a száraz statisztikát. Az Egyesületnek ennyi meg ennyi tagja volt, ennyi gyűlést tartott. Ezen meg ezen a gyűlésen ilyen s olyan indítványok hangoztak el stb.

— Kérem pénztáros urat, tegye meg jelentését.

Ez már más volt, mert Keresztesnek ő írta meg a jelentését s ebben hasonló kijelentések és fejtegetések voltak, mint az elnöki beszédben, de persze másképp stilizálva. A Jákob előadás nem tartott tovább egy fél percnél, ez legalább öt percig tartott.

— Kérem az ellenőr urat, tegye meg jelentését.

Most újra gyönyörködhetett a saját írásában. Ezt is úgy olvasta fel Kiss Pali, mint ellenőr, hogy még a saját írását is alig tudta olvasni. Egy hosszabb frázisba úgy belebonyolódott, hogy kétszer is belekezdett, míg ki tudta sillabizálni. Még Csapodi is nevetett. De nem baj, megtanulhatták, hogy mi az Ellenőr feladata egy egyesület életében.

Csapodi kedélyesen bele is szólt:

— No Pali fiam, ezt elmondhatja, elmondhatná a takarékok egyesületében is, hátha fogna rajtuk. Mert tudvalevőleg az Ellenőr az, aki semmit sem csinál.

Ezen mindenki nevetett s Misi örömeiben elpirult.

— Kérem a könyvtáros urat, szíveskedjék jelentését felolvasni.

A kis Végh, a hatodikos belefogott a Misi által oly szépen megfogalmazott könyvtári program felolvasásába, hogy a könyvtárnak mi a célja általában s mi egy ifjúsági segélyegyleti könyvtárnak... Szorosabban véve a mi könyvtárunknak arra kell törekedni, hogy minden igényt kielégítsen, hogy akinek nem telik és használt könyvből tanulni hajlandó, az föltétlenül

megkaphassa a könyveit. S ez végtelenül fontos, mert az iskolai kiadások között a könyvbeszerzés a legsúlyosabb, különösen azért, mert az év elején összeesik a tandíjak befizetésével és a szülőket sújtó ruha és más egyéb beszerzés eszközlésével.

Misi igyekezett úgy írni meg a jelentéseket, hogy el lehessen hinni, hogy az írta meg, aki felolvasta.

— Kérem a jegyző urat, hogy olvassa fel a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Csapódi megszólalt:

— Nem akarok ebbe az autonóm testületi szellemben beleavatkozni, — mondta különös mosolyával, — de legyen szabad arra figyelmeztetni az elnökséget, hogy a rendes szokás az, hogy legelső dolog a múlt ülés jegyzőkönyvének felolvasása ... Csak a jövőre mondom, tanácsképpen.

Misi meghajlott a tanár felé:

— Nagyon szépen köszönjük a tanár úr tanácsát. A jövőben ahhoz fogjuk tartani magunkat. Következik a bizottsági tagok megválasztása. Kérem a főtitkár urat, olvassa fel a jelöltek listáját.

Jákob összerezzen. Erre nem gondolt. Kapkodott a zsebeihez, nem volt nála a lista.

Mindenki keresgélt a zsebében s Misi lángvörös lett. Nagyon bántotta ez a dolog. Jákobnak nem lehet megbocsátani ezt a felületességet. Végre is Jákob kiáltott fel:

— Ja, tényleg itt van.

Erre nevettek.

Csapódi beleszólt:

— Úgy gondolom, a választás vezetése mégis csak az elnök joga és kötelessége. Bármilyen tiszteletreméltó is ez a liberális szellem, hogy minden tárgykörhöz az arra kijelölt tisztviselő csinált a saját fejéből... mondom, nyilván a saját iniciatívájából.. . (kis nevetés) jelentést... A bizottsági tagok névsorát szeretnék az igen tisztelt Elnök úrtól kapni, mert voltaképpen ő a felelős a kijelölésekért.

Jákob szó nélkül kivitte a papírlapot az elnöki katedra elé s átadta és kissé komikusan meghajolva Misi előtt, visszament a helyére s nagyon gyorsan leült. Hamarább ült le, mint a padot elérte volna s tornászmozdulattal dobta be magát a helyére, amin váratlanul mindenki felnevetett, csak Csapodi nem, mert nem nézett oda, Misit figyelve.

— Mi az? Mi az? — kérdezte.

— Semmi — mondta Pétery.

Erre Misi felolvasta a névsort. A tanár minden névre bólintott. Minden osztályból a legjobb két tanuló volt benevezve és pedig úgy, hogy mindenütt a leggazdagabb jó tanulók.

Minden név után hangzott egy-egy éljen. Mikor a nyolcadik osztály két tagját olvasta: Pétery István és Fussbaum Ignác — Csapodi felszisszent.

Erre a fiúk megállottak és az utolsót, Fussbaumot nem éljenezték. Pétery már megkapta, pláne mint jelenlevő, a háromszoros éljent.

— Kérem, igen tisztelt uraim — s barátaim, — mondta a tanár — igazán semmi szándékom nincs, hogy beleavatkozzak a választásba. Én Fussbaum Nácit ismerem s tudom, hogy kitűnő

tanuló s különben is nagyon derék fiú ... Meg kell azonban jegyezni, hogy ebben az intézetben tudtommal sem az Önképzőkörben, sem az Ifjúsági Segélyegyletben eddig még izraelita válású ifjú tisztséget, illetve a vezetőségben szerepet még nem kapott. Távol van tőlem, hogy felekezeti térre vigyem a dolgot, csak óva figyelmeztetem önöket, hiszen utóvégre, ha ledegradáltattam is a fekete tábla elé (mosoly), azért az Igazgatóság rendeletéből, mint tanár-elnök kénytelen vagyok azokban a pontokban, ahol szükségét látom, intő szavamat felemleni.

Misi felállott:

— Bocsánatot kérünk a mélyen tisztelt tanár-elnök úrtól, hogy engedje meg ennek a jelölésnek a megmagyarázását. Hosszú tanácskozás eredménye volt, hogy kit hozzunk be a bizottságba s arra a megállapodásra jutottunk, hogy ha a kvalitásokat figyelembe vesszük, ki mennyiben tud segítségére lenni az Ifjúsági Segélyegyletnek a legnehezebb munkában, ami ránk vár a — a pénzszerezésben, — (Általános nevetés.) akkor ... Fussbaum Ignác barátunknak okosságát és tevékenységét nem tudjuk pótolni.

Mindenki kacagott. Csapodi is.

— Kérem, — mondta — felőlem akár buddhista is lehet. Csak nem szeretném, hogy ebből a városban valami szóbeszéd legyen... Hát maradjon na. Úgyis az Ifjúsági Elnök úr a felelős azért, ami itt történik, vagy a jövőben történni fog, én csak elhárítom magamról a felelősséget.

— Tehát a tanár úr, mint tanár-elnök beleegyezik a tisztikar jelölésébe általában — mondta Misi.

A tanár nevetve s kézzel-lábbal integetett, hogy bánja is ő.

— Annál inkább, — folytatta Misi — mert a bizottsági tag urak már bent is vannak az intézetben és a megválasztás esetén azonnal megjelenhetnek a gyűlésen.

— Ez megint nívum —. mondta elképedve Csapodi. — Mi lett volna, ha a listát visszadobjuk?

— Kérem tanár-elnök úr, mi az osztályokban szavazást rendeztünk s a listára azoknak a neve került, akiket az egyes osztályok kijelöltek.

Csapodinak erre ismét felakadt a szeme. Eddig ő úgy csinálta, hogy mint vallástanár a két kedvencét kijelölte s azok lettek a bizottsági tagok.

Mielőtt azonban felállhatott volna, Misi még megszólalt:

— Mielőtt az új bizottsági tagokat behívjuk, szeretnénk a tekintetes Tanár-elnök úrnak egy alapszabálmódosítási tervet bejelenteni. Keresztes pénztárnok urat kérem, terjessze elő.

Keresztes Péter felállott:

— Mélyen tisztelt Tanár-elnök úr, mélyen tisztelt ifjúsági elnök úr, mélyen tisztelt Ifjúsági Segélyegylet! (Mennyit dolgozott vele Misi, míg megértette vele, hogy ezt így kell betanulnia.) Mivel az Ifjúsági Segélyegyletnek, ha eredményes működést akar végezni, kevés a tisztikar és az osztályonként két bizottsági tag. Ezért az Egyesületnek az a kérése van a tekintetes Igazgatósághoz s kérjük Tanár-elnök urat, hogy ezt a kérésünket tolmácsolni méltóztassék, hogy ha az ügy

érdekében nagyobb munkáscsapatokra lenne szükség, így például segélyegyleti gyűjtés, bálbizottság, kulturális tanácskozások stb. céljára — engedtessek meg, hogy a tisztikar, illetve a bizottságok kiegészíthessék magukat albizottságokkal s ezekbe az albizottságokba szabad legyen az egyes felső osztályokból másokat is beválasztani a rendes bizottsági tagokon kívül.

Csapodi nagy figyelemmel hallgatott: — Tudomásul veszem és felsőbb helyre be fogom terjeszteni, bár nem értem, miféle nagyszabású terveket rejteget a fiókjában az Ifjúsági Segélyegylet nagyérdemű elnöksége. Majd meglátjuk, hány zsákkal telik. Én bizonyosan nem leszek semmi jónak elrontója.

Misi meg volt elégedve. Csapodi egész jól viseli magát, sokkal jobban, mint várta.

— Kiküldöm Kiss Pál ellenőr urat és Keresztes Péter pénztárnok urat, a megválasztott bizottsági tagok behívására.

— Hohó, hohó — nevetett Csapodi. — Hol a megválasztás? Még nem hallottuk az elnöki deklarációt, hogy a választás megtörtént.

Mindenki nevetett s Misi belátta, hogy még nem ura a formaságoknak.

— Bocsánat, — dadogta — ezennel a névsorban felolvasottakat, névszerint — s felolvasta a neveket — egyhangúlag megválasztott bizottsági tagoknak jelentem ki.

— Na, így valahogy — nevetgélt Csapodi.

Mikor a két fiú elment behívni a többit, a tanár nem mozdulva a székéről közvetlen hangon mondta:

— Úgy látom, az elnök úr csak egyetlen pontra készült el alaposan: a *székfoglalásra*. Kívánom, hogy öröme legyen benne ... Arra azonban, amit a székfoglalóban mondott, lesz még egy-két megjegyzésem. Nekem legalább nagyon radikális volt a beszéde. Szépen volt megfogalmazva, de azt hiszem, ha az életben súlyt akar adni mindannak, amit mondott, eleven szentet fog gyűjteni a saját fejére. Egy kérdés van, amit nem szabad bolygatni semmiféle egyesületben, de legkevésbé a Segélyegyletben, a gazdagság és szegénység kérdése ... Ez olyan probléma, ami felette áll a véges emberi észnek, mint az Istenség többi nagy problémája. Amint nem tudjuk a teremtés titkát másképp megmagyarázni, minthogy Isten a maga véghetetlen bölcsességében, jóságában és szeretetében létre hívta e világon az élőlényeket, úgy nem tudjuk azt sem elintézni, hogy egyik állat arra van teremtve, hogy a másikat megegye, s azt sem, hogy mért vannak gazdagok és mért vannak szegények. Ebbe bele kell nyugodnunk.

Már jöttek a fiúk s abba hagyta.

— Ezt majd az élet kinek-kinek megtanítja.
— végezte kis beszédét a tanár s kegyesen lehajtotta a fejét.

Misi felállott s a következő beszédet mondta:

— Kedves barátaim, üdvözlöm az Ifjúsági Segélyegylet új bizottsági tagjait, akiket az alapszabályok értelmében a jelenlevő tisztikar a saját kiegészítésére az osztályokban végrehajtott jelölőszavazás tekintetbevételével egyhangúan megválasztott ... Megragadom az alkalmat, hogy

néhány szóval figyelmeztessem a most már teljes létszámban jelenlevő Egyesületi vezetőséget arra, hogy az Ifjúsági Segélyegyletnek az a célja, hogy igyekezzen enyhíteni azt a végtelen igazságtalanságot, melyet a társadalom berendezkedése miatt kell az embereknek elszenvedni. Rousseau arra tanított bennünket, több mint száz év előtt írott munkáiban, hogy a Természet műhelyéből az ember tisztán, szabadon és egyenlőségben jött ki. De a sok évezred társadalmi fejlődése ezt a szép egyenlőséget megbontotta. Némelyeket a hatalom csúcsára emelt, másokat a mérhetetlen nyomorba taszított... Én azt hiszem, nem szabad Istent vádolnunk ennek a társadalmi fonákságnak a létrejöttében. Isten ránk bízta az életet, mikor szabad akaratot adott nekünk s mi használjuk fel ezt a szabad akaratot arra, hogy amennyiben gyenge erőinkkel lehet, enyhítsük ezt a roppant nagy eltérést az anyagi javak eloszlásában. Nem gondolok másra, csak arra, hogy meg kell indítani a szíveket, hogy akinek van, juttasson annak, akinek nincs. Azt hiszem, az adakozás a legszebb erény, de kézből kézbe adományt adni megalázó. Kell tehát egy Segélyegyesület, amely a maga pénztárába gyűjti az adományokat, hogy igazságosan és méltányosan juttassa el a rászorulóknak kezébe ... Az a kötelességünk, hogy gyűjtsünk s az a másik kötelességünk, hogy adjunk. Arra kérlek benneteket, hogy ebben a szellemben foglalkozzatok a kérdéssel. Isten áldja meg az Ifjúsági Segélyegylet munkáját.

— Amen — mondta Csapodi s felállott és szó nélkül elment.

Mikor kilépett az ajtón, a tisztikar tagjai felugrottak s elkezdtek ordítani, mint az eszeveszettek. Az új fiúk csak bámultak, mert ők nem tudták, mi történt.

— Hát ez remek, — kiáltotta Pétery — ezt kifüstölted. Hij de jó vót... Úgy lekonyult az orra, mint a kanpujkáé. Nyilas levágta, mint egy tulkot. Úgy kidobta az elnöki székből, hogy csak úgy repült.

Misi megijedt, hogy ebből sokkal nagyobb láрма lesz, mint szeretné. Már ismerte a nagybátyja gondolatait s nem volt benne biztos, hogy bele fog-e egyezni, hogy így csinálja.

Óriási z sivajgás lett s Misi ott állott a pódium szélén, egyedül magasodott ki a csoportból és nem tudott szóhoz jutni, nem is volt mondanivalója. Mindenki kacagott s az egészből nem értettek semmit, csak azt, hogy a vallástanár kiesett az elnökségből.

3.

Az ebéd már régen készen volt. Vasárnap tizenkettőkor szoktak ebédelni. Ahogy a déli harangszó megkondult, már tálaltak.

Misi nyugtalan volt, hol késik a bátyja. Már fél egy volt s idegességében csak arra gondolt, hogy miatta van tanári konferencia. A bátyja nem ment másuvá, csak az irodába, ha más helyre is el kellett volna mennie, akkor értesíti az édesanyját, mert sokkal gyöngédebb, minthogy egy percig is kétségben hagyja, hogy hol van.

Biztos, hogy Csapodi feljelentette. Ki tudja, mit beszél. Bizonyosan Koós is bent van és talán

nagy vita van a Segélyegylet miatt. Most, hogy megválasztották a bátyját igazgatónak három évre, véglegesen, már ellene nem tehetnek semmit, de egész biztos, hogy kikezdi, ahol lehet. Éppen kapóra jött, hogy az igazgató öccse ilyen stiklit engedett meg magának, ami sokkal erősebb még az október hatodiki sztrájknál is. Október hatodikán nem vett részt a hazafias tüntetésben, holott ezt meg lehet bocsátani a bővérű ifjúságnak? és most lázító beszédet mond a gazdagok ellen?

Teljes mértékben tudatában volt annak, amit tett. Érezte a felelősséget. Már nagyon régen megtanulta, még Debrecenben, mikor a vak öregúr azt mondta: a felnőttek mindent megbocsátanak, de azt, ha valaki anyagi kárt okoz nekik, azt nem bocsátják meg soha.

Ez olyan aranymondás, hogy kőbe kellene vésní és felállítani minden piacon, hogy a nép tanulja meg, mert ez az igazság... Ő ma határozottan állást foglalt, különösen mikor reflektált a tanár úr beszédére, hogy Isten véghetetlen bölcsességében úgy rendelte, hogy legyenek szegények és gazdagok — a gazdagok ellen.

Még mikor beszélt, nem is tudta, de most tisztába jött vele, hogy ő szívéből utálja a gazdagokat. Nem tudja mért, de utálja és gyűlöli őket. Felháborítónak találja, hogy akinek véletlenül vagy nem véletlenül, hanem igenis rablás útján nagy vagyon jut a birtokába, azt a törvény védi és annak joga van uralkodni mindenkin, aki szegény.

Mikor ők abban a faluban laktak, ahova azért menekültek, mert az apja a szülőfaluban tönkrement és ebben a faluban sok rokon volt az anyja

után, ő akkor jól megismerte a gazdagokat. Nem voltak azok nagyon gazdagok. Nem volt azoknak ezer holdjuk meg tízezer holdjuk, csak Beszédesnek valami harminc holdja, a Pusztaiaknak talán hatvan holdja. De ahogy azok velük szemben viselték magukat, az kétségbeejtő és felháborító.

Jól van: az apjának is volt otthon ötven holdja s azt egy rossz spekuláció miatt elvesztette. Nem is ő vesztette el, hanem az asszonyok. Mielőtt hazaért volna az édesapja, megjelent két ügynök vagy fiskális és megijesztették a nagyanyát és az anyát, hogy börtönbe csukatják az apát s erre ezek szegények, tudatlanságukban aláírták a váltókat és kötelezvényeket. Így ment el az egész birtok. Hát elment. Nincs. Máig sincs új.

De a rokonok úgy viselték velük szemben magukat, mintha börtöntöltelék lett volna az egész család. Lenézéssel, megvetéssel, könyörtelenül. Ők ott voltak, a sok apró gyerek s nem volt ennivalójuk és elkívánták, hogy az apja ingyen dolgozzon nekik, csak azért, hogy ezzel kiérdemelje, hogy megtűrük a faluban.

Egész testében düh és lázas indulat volt. Mert nem ezt kellett volna tenniök, hanem maguk közé kellett volna venniök s azt mondani: »Sógor, bajba kerültél, azért vagyunk, hogy segítsünk rajtatok.« De egy csupor tejet, pénzért nem akartak adni. Elvitték a tejet a városba és eladták ugyanannyiért idegeneknek, uraknak, csak ne kelljen odaadni a szegény Nyilaséknak.

Ő még akkor kicsi volt, hétéves volt, mikor ebbe a faluba került és tizenegy éves korában vitték el innen a kollégiumba.

Még ez is, most is lángol az arca, hogy eszébe jut, hogy Pusztai néni, milyen felháborodottan fakadt ki:

— Nem szégyellitek magatokat, hogy kollégiumba külditek a köjkötöket? Miből? Kit rabolt ki az urad? Én nem tudtam taníttatni egy fiamat sem! Nem is gondolok rá, hogy taníttassam! és ti a gyerekeiteket be akarjátok csempészni az állam nyakára? Mi lesz ebből az országból, ha minden koszos ács kitaníttatja a fiát?

Az édesanyja előbb csak belesápadt s nem akarta, talán nem merte megsérteni, mert mégis egy faluban laktak és ha nem segítettek, árthattak s ők már a fűvő széltől is féltek.

— Nem a ti költségetekre tanul, — csak ezt vetette oda keményen.

— Arra ne is számítsatok. Még mit. Felőlem? ... Én a világot féltem ettől a te zsiszera fajtádtól. Minek kellett neked hat gyereket szülni? Nem elég egy vagy kettő ebben a nyomorban? Enni nem tudsz adni nekik és most még mind a hatot ki akarjátok taníttatni? ... Mit akartok belőle? ... Semmitek sincs, hát jegyzőt akartok a mi nyakunkra, meg szolgabíró, meg fiskálist, hogy nyúzzon bennünket? ... Az istenit az ilyen dolognak. Nem tudja Gábor odavenni maga mellé ácsinasnak? Akkor is megélhet, ha nekem disznóólat csinál, nem kell hogy a fejünkre rakjon ...

Ahelyett hogy örült volna, hogy a fajtájából jegyző lesz, vagy szolgabíró, vagy ügyvéd, még ő volt kétségbeesve.

Itt valami sokkal mélyebb dolog van. Nemcsak arról van szó, hogy Pusztainé, akit azóta sem

látott, a maga kis földjét féltette tőle, ha ügyvéd lesz, — pedig azóta már tudja, hogy joggal féltek a rokonok, mert az ő nagyapját kisémmizték az örökségből azon a címen, hogy kitanították s pap lett s ha pörre ment volna a dolog, meg is kellett volna nyerni a pört.

De az ő apja nem pörölt és ő sem akarja pörölni őket. De itt másról volt szó: attól rettegett az a had, hogy a Nyilas-fiók kitanultak s a szegények, ha kijárják az iskolákat, egy fokkal magasabbra kerülnek, mint ahol ők megvannak. A kasztbeli irigység tört ki bennük. A pária kitaníttatja a fiát s akkor mi lesz az ő nagy büszkeségükből, ha az ő gyerekük kénytelen lesz megsüvegelni a mai páriának a fiát?

Itt meg kell szüntetni ezt a gögöt, amit a gazdagság ad az embereknek. El lehet képzelni, hogyha nem harminc- és hatvanholdas rokonaik lettek volna, hanem ezerholdas rokonaik, akkor még nagyobb lett volna bennük a felháborodás. A gazdagok el vannak bizakodva a gazdagságukban és csak azért élnek, hogy fék alatt és nyomorúságban tartsák a szegényeket. Akár rokon, akár nem, a szegénynek nem szabad megmozdulnia. Ez a világrend, amit az isten ezen a földön akar? Ha visszagondol arra a falura? Van ott vagy tíz tizenöt telkes gazda és van egy nagybirtok, az nagyon nagy, talán ezerholdas, az bérlő kezében van. Zsidó bérlő. A kastélyba még bemenni sem volt szabad. Nagy láncos kutyák jártak szabadon, hogy paraszt valahogy be ne tegye a lábát. Tehát mindenki ebekkel védi a birtokát, mihelyt van neki. A falunak legnagyobb része, csaknem vala-

mennyi pedig semmitlen volt. Enniek nem volt. Egész télen ott koplaltak a szemük láttára. Éppen úgy koplaltak, mint ők, s még jobban, mert az apja ács lett és télen is volt munkája. Nem a faluban, hanem a szomszéd falvakon. És szombaton mégis csak hozott haza valami pénzt. Azok pedig szegények egész télen otthon ültek és kukorica-kenyeret, meg főtt kukoricát és sült tököt ettek, még krumplijuk sem volt. De ha nekik nem adtak a rokon nagygazdák, ezeknek sem. Azok felől sorra az egész falu kinyúlhatott volna éhen.

S nem volt Segélyegylet, ahova el lehetett volna menni valami irgalomért.

Hát ő nagyon jól tudja, mi a gazdagság és mi a szegénység s neki Csapodi tanár úr ne beszéljen, hogy az Isten az ő véghetetlen bölcsességében úgy rendezte be a világot, hogy legyenek gazdagok és legyenek szegények. Az ördög rendezte így be, nem az Isten. Ha van ördög. Ha Isten van, akkor ördög is van, a biblia szerint. Vagy Csapodi tanár úr olyan pap, hogy a bibliából is csak azt fogadja el, ami neki tetszik?

Igenis, míg egy csepp vére lesz, mindig azt fogja hirdetni és azt fogja szolgálni, hogy a szegények is emberek. Éppen annyi joguk van az életre, mint a gazdagoknak. Az nem elég, hogy a templomban a gazdag ott ül a szegény mellett. Mert ott is külön széke van a gazdagoknak a kálvinistáknál. A szegények csak ott húzhatják meg magukat az Isten házában, hátul a-kórus alatt, ahol már a gazdagok nem vették meg a helyeket.

Így fújt s dühöngött magában s egyszer csak beszólt a szobájába a nagyanya:

— Gyere fiam, itt van Bátyád.

Így mondta, nagy Bével, Bátyád. Talán szegény úgy érezte, hogy ennek a szónak minden betűjét nagy betűvel kell leírni és kimondani... persze, ő a kenyérkereső. Ő tartja el... A többi fia csak kis betűvel bátyád, de Géza bácsi az a legnagyobb, hiszen itt van csak úri módja. Itt nem kell szegénykedni, vásárolhat, főzhet és tiszteletben élhet... De mikor a kovács nagybátyjánál látta, akkor nagyon is félre volt szegény tolva s nem volt Nagytiszteletű Asszony, csak tiszteletesné. Ezt a címet is a Géza bácsitól kapta, aki kisütötte, hogy az apja egyházmegyei főjegyző volt s így a mai szokás szerint megilleti a Nagytiszteletű cím...

Bement s feldúlt arccal ült le az asztal mellett.

Géza bátyja nem nézett rá. Már érezte, hogy csakugyan van valami baj ... Nem bánja, de ebből nem enged: a gazdagok tanulják meg, hogy a szegénynek nemcsak önérzete van, de igénye is van a segítségre.

Már megették a levest, még mindig hallgattak. Akkor megszólalt a nagybácsi:

— No Misi, te nagy követ dobtál a kútba. Ránézett. A szeme hólyagosan meredt ki az üregéből. Összeszorította a fogait s makacsul várt.

Géza bácsi szelíd mosollyal pillantott rá s el is csodálkozott, látszott rajta, hogy milyen vadul néz ő.

— Hogy jutott eszedbe, hogy egy zsidót válasszass be a bizottságba?

Misi elámult. Mindenre gondolt, de erre nem. Hát innen fúj a szél? Ez is valami? Egész megenyhült s nevetni kezdett.

— Fussbaum? — mondta csodálkozva.

— Remélem, nem lesz belőle semmi, de sok beszéd lesz, az bizonyos.

Misi elbiggyesztette a száját.

A vállát is megrántotta. Ez nem izgatta.

— Csapodi egész oda van. És mingyárt pártja kerekedett.

— Koós? — mondta a nagyanya.

— Koós is, meg többen. Még Józsiás is.

— Hát mit csinált Misi? Mit csináltál kis fiam?

S Misi érezte, hogy a nagyanya ellene van.

— Semmit. Le lehetett volna szavazni.

A bátyja mosolygott:

— Leszavazni nem merte Csapodi. Mert mint bankember nem vállalhatja, hogy megsértse a helybeli zsidókat... De nagyon fáj neki... Azt még elfogadta, hogy kitessékelted az elnöki szék-ből... képzelje anyám, Misi a katedrán fogadta a tanárt és helyet mutatott neki a fekete tábla előtt.

A nagyanya egészen belesápadt.

— A tanár urat?

Most nem volt neki hiéna.

— Erre azt mondta: Jól van, hadd fejlődjék a fiatalság, hadd próbálják meg. így tanulnak... A beszédben is volt valami, amitől fintorgatta az orrát, hogy megleckéztetted ... De nem ez a baj, hanem az, hogy még soha zsidó nem volt az intézetben vezető pozícióban s most ezt is meg kellett érni.

Misi összehúzta szemöldökét. Nem hitt Csapodinak. Nem hitte, hogy ez komoly dolog: biztosan

így akarja a szégyent elkenni... Talán ebbe jobban bele lehet kapaszkodni, azért kezdi evvel.. . — A jövő héten kezdik a Dreyfus-pör tárgyalását — mondta az igazgató homlokráncolva. — Most nagyon élére van állítva a zsidókérdés. Még ebbe a kisvárosba is eljutott a szele.

— Hát ez zsidó dolog? — kérdezte a nagyanya.

— Persze. Egy zsidó kapitányt megvádoltak és elítéltek azért, mert állítólag hadi titkokat árult el a németeknek. Dreyfus francia. Nem lett volna belőle semmi, de beleavatkozott Zola, a regényíró...

— Az a disznó, aki azokat a disznóságokat írja, — mondta a nagymama, aki roppant könyvolvasó volt s még Zolát is ismerte.

Az igazgató nevetett.

— Az ... Nem szabad éppen disznónak nevezni ... Erkölcsbíráló és azért írja meg azt is, amit eddig nem volt szokás megírni, hogy feltárja az emberiség hibáit...

— Á, ne védj előttem. Én csak egy könyvét olvastam, de úgy megutáltam, hogy soha többet a nevét sem akarom hallani.

— Hát már akár akarja édesanyám, akár nem, most az egész világon emlegetni fogják megint ... Bizonyos, hogy jó reklám a könyveknek ... Szóval védelmébe vette Dreyfust és kinyomozta az egész dolgot és bebizonyította, hogy Dreyfus ártatlan.

— Egy zsidó nem lehet ártatlan — mondta a nagyanya kegyetlenül.

— Tetszik látni, ha még édesanyám is ilyen könnyen tör pálcát, papné léteére egy ártatlan ember fölött, csak azért, mert zsidó ... Mit kíván-

jak akkor Csapoditól és a tanár kollégáimtól és az együgyű városi lakosságtól?

A nagyanya összeszorította száját és az az egy foga kibuggyant a vékony ajkak közül.

— Ha ez tavaly történik, hogy az esperes fia, Gottlieb Jakabot, aki szintén volt olyan kiváló tanuló a tavalyi osztályban, mint most itt nálatok Fussbaum Náci, beveszi a bizottságba, nem lett volna semmi baj.

— Mert az esperes fia tette volna — szólt a nagyanya.

— Igen ... Nem is tette ... De Nyilas Misi megtette és ezzel kihívta a dolog ellen az ellenszenvet, mert most éppen élére van állítva a kérdés... Én nekem a zsidók ellen általában, csak azért, mert zsidók, nincs semmi kifogásom. A legjobb barátom is, aki a legjobb párthívem volt egész idő alatt, Furtvengler, aki éppen ma értesített, hogy Böszörményire magyarosította a nevét... Szóval egyik legjobb barátom is zsidó... A tudományban és művészetben rengetegen vannak zsidók, akik a legnagyobb tiszteletet és rokonszenvet érdemlik. De ezek s éppen ma, nem úgy okoskodnak. Képzelem, hogy berettyóújfalusi és árpádi Kisséknél mennyi szóbeszéd van ma az ebéd felett, hogy hogy engedhették meg, hogy egy zsidó belekerüljön a Segélyegylet vezetőségébe. Hallom, albizottságokra kérsz engedélyt: talán ott kellett volna neki helyet adni. Például a bálrendezésben lehetnek akár százan is, ott a zsidókat nem lehet úgyse kihagyni...

Misi nevetett. Az egész ügy nem volt fontos neki.

— Én sokáig gondolkodtam rajta — mondta.
 — Megjegyzem, éppen Fussbaum nekem nem rokonszenves. Össze is veszem vele, rögtön a gyűlés után.

— Min?

— Nem tudom. Ez a fiú nem bírja meg tanulni a nevemet. Odajött hozzám hálálkodni és megint Nyilassynak szólított.

A bátyja nevetett:

— Nem tudott örömeben elég szép nevet adni neked.

— Igen, ő is azt mondta.

— Na, úgy-e ... Te nem is sejtet, milyen nagy dolog ez ma ... Remélem, nem lesz belőle semmi baj. Én mindenesetre elutasítottam azt az indítványt, hogy az egész választást meg kell semmisíteni azon az alapon, hogy szabálytalanul volt végrehajtva ... Hogy jutott eszedbe, hogy a megválasztandó bizottsági tagokat rögtön behívd ésa hetedik osztálytermében készen tartsd őket...? Annyira biztosra vetted, hogy valamennyit megválasztják?

— Meg is választották.

— No de ezt nem lehetett előre tudni. És az is szabálytalan volt, hogy Pétery, mint megválasztandó bizottsági tag már bent volt a teremben a tisztikarral együtt.

— Nem tűnt fel, mert izgatott voltam és azt hittem, ő is benne van a tisztikarban. Hogy lehet Péterynek azt mondani, hogy itt nincs keresni valója?

— Igen, ez van a gazdag és elkényeztetett fiúkkal. Ha Péteryt kiküldöd, akkor bizony valószínűleg felborul az egész.

— Hát ez van itt, Géza bátyám ... Nem a zsidók ellen van itt kifogás, az csak ürügy. A gazdagok és a szegények közt folyik a harc ...

— Hó, hó . . . Ilyenekről aztán ne beszéljünk ... Nagyon is komolyan veszed, amit a mi nap beszéltünk, hogy forradalmi egyéniség vagy. Új eszméket nem lehet az iskola falai között kezdeményezni. Avval várj, míg elvégzed az iskoládat. Még azt mondják rád, hogy cucilista vagy... Az aztán igazán nagy baj lenne ... Az még komoly kellemetlenségeket is vonhatna maga után.

Misinek nagyra nyíltak a szemei. Nem tudta, mi a szocialista, mi a szocializmus. Erre vonatkozó könyveket még nem olvasott. Egyáltalán nem volt tisztában ezzel a fogalommal s el nem tudta képzelni, hogy mi hasonlóság lehet az ő gondolatai és a szocializmus között, amiről csak úgy beszéltek, mint mételyről s a magyar haza ellenségeiről.

— Ne felejtse el, — mondta jóakarattal a bátyja — hogy a század utolsó évében vagyunk. A századok vége pedig mindig forradalmi szellemű. 1700 táján volt a Rákóczi forradalma, 1800 táján a francia forradalom ... Most pedig a szocializmus kezdi ki a világot... Úgy látszik, ez a levegőben van és a mai ifjúság öntudatlanul is erre az útra tér.

— Én szeretem a hazámat és büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok.

— Na látod ... Hát akkor ne beszélj a gazdagságról és a szegénységről: ezek nem tartoznak a nemzeti gondolat körébe.

— Szóval a hazafias szegénységnek túrni kell a hazafias gazdagok lábrugdosását.

— Kérlek szépen, mondtam, hogy hallgass . . . Inkább azt mondd meg, hogy lehet reparálni a Fussbaum Náci be választatását?

— Sehogy.

— Szóval te is úgy gondolod, hogy sehogy.

— Ha tetszik, én lemondok s akkor lehet új elnököt választani s akkor Csapodi tanár úr szépen visszaülhet a katedrára. Úgyis ez a baj.

— Én is azt hiszem — mondta gondolkodva a bátyja.

A nagymama éppen behozta a rántottcsirkét s hallotta az utolsó szavakat.

— Jaj, fiam, olyan vagy, mint az apám. Pap létére a parasztok pártjára állt, pedig tudhatta volna, hogy a paraszt paraszt, ha olajba főzik is.

— No, édesanyám — szelídítette a fia. — Nekem legnagyobb büszkeségem, hogy a nagyapám már 1836-ban az úrbéres pörökben a földműves nép pártjára állott s emiatt Bécsbe citálták, mint nemesembert és mint papot és Ferenc császár személyesen szidta össze ...

— Igen és el kellett mennie a legnagyobb községből a vármegye legkisebb községébe.

— Ennek is utána vagyunk, ma már ez is csak dicsőség.

— De ha ez az éretlen köjök már most is az ő rossz példáját akarja követni — mondta sírva a nagyanya s törülgette a szemét és az orrát.

Misiben lángolt a lélek. Hát akkor nem kell szégyelnie magát az ősei miatt. Érezte, hogy ő méltó lesz valaha a nagyapához.

— Az uram is ilyen bolond volt, — folytatta a nagyanya sírva — az is két esztendeig ingyen tanította az Újhelyi fiát és mikor egy koszos bornyút adtak neki, a falu rögtön kikiáltotta, hogy egy fias tehénért eladta a falu legelőjét a földesúrnak.

— De mi tudjuk, hogy nem így volt és apánkra, nagyapánkra büszkék vagyunk és ebből az érzésből táplálkozunk.

Misi felmagasztosult és úgy érezte, hogy fokenként megnyílik előtte az élet. ő már hallott elégszer ezekről a dolgokról, a nagyanya szeretett róluk beszélni, de csak most értette meg, mi az, az elvekért és a humánus emberi érzésekért síkraszállani és rágalmat, támadást és csapásokat elviselni.

— Ha már a nagyapáink olyan nagyszerű lelkű emberek voltak, — mondta gondolkozva — hogy lehet azt kívánni, hogy mi, az unokák még annyit se tegyünk meg, mint ők?

— Mire gondolsz?

— Arra, hogy ha egy családban elkezdték tenni a jót, akkor annak családi tradícióvá kell lenni s a következő generációknak nemcsak azt kell cselekedni, amit a nagyapák tettek, hanem kötelességük kell, hogy legyen, hogy azon az úton továbbmenjenek és a magasabb tudással érvényesítsék az igazságot.

— Igen, igen, ez szép, de nem tudom, mire célozol vele.

— Édes nagyanyámnak az apja az úrbéres jobbágyokért szállott síkra. Ma már tudjuk, mi lett ezekből az akkor felszabadított jobbágyokból.

Földtulajdonosok és a mostani papoknak ezekkel kell szembeszállani, hogy az általuk elnyomott szegénységet megvédjék őtőlük.

Az igazgatót váratlanul érte ez a támadás. Ő erre sohasem gondolt. Nem is volt alkalma, mert nem élt gyermekkorától a nép közt s mikor ott volt, akkor is inkább a telkes jobbágyok közt volt, mint a szegénység között. Neki nem voltak olyan súlyos élményei az életről, mint Misinek.

— Ne bántsuk a falut — mondta. — Az az egyetlen hely, ahol áldott béke és boldogság van.

— A népszínművekben — motyogta Misi, aki még egyáltalán nem volt felszabadulva a nagybátyja tekintélyének nyomása alól. De most nem állhatott ellent, hogy amint eszébe villant valami, azonnal ki ne mondja: — Ez a zsidók elleni harc is éppen olyan, mint az angol-búr háború.

— Miben hasonlít ez a kettő? — nevetett az igazgató.

— Én úgy látom, hogy az angol nemzet megtámadta a kis búr nemzetet. Az angol gazdag és irigylis, hogy a búrnak a kezében vannak az aranymezők. Úgy érzi, hogy el tudja venni tőle s el is veszi... A magyar gazdag elem ugyanígy úgy látja, hogy a zsidóság kezében van a pénz és mivel úgy gondolja, hogy ő a hatalmasabb, szeretné elvenni tőle,

A bátyja annyira komikusnak találta a hasonlatot, hogy hangosan nevetett.

— Lehet, hogy van benne valami.

— Igen, de én nem erre akarok célozni. Én arra gondolok, hogy Anglia bizonyosan úgy van berendezve, mint Magyarország, társadalmilag. Ott is vannak földbirtokosok, mint nálunk Pétery, Kiss Paliék, Markos polgármester, Sarkú... és gazdag bankárok, mint a Langschein apja . . . Vannak magas hivatalnokok, mint a Rátz, meg a Keresztes apja, vannak kisebb hivatalnokok, akik a magasabb rendet szolgálják... De vannak egészen kisbirtokosok, mint Gyurkó, meg Ábris és kisiparosok, mint Torony András és mások szülei. A mi osztályunkban csak ketten vannak a kisparasztok gyerekei közül, pedig olyan van ebben a városban ezer meg ezer, de nem küldhetik a fiaikat a gimnáziumba ... Ellenben a gazdagok kivétel nélkül kitaníttatják a fiaikat... Ez így van Angliában is meg Transzvámban is ... Most, folyik a háború ... A háborút csak a gazdagok akarják.

— Ez nem áll: a nemzet akarja. S a nemzetben minden társadalmi rend együtt van. A háborút a parlament szavazta meg. A parlament az egész nemzet.

— Kérem szépen, mikor én még otthon voltam, éppen képviselőválasztás volt Sárospatakon. Volt ott egy jelölt, akinek a beszédét meghallgattam: az a szegénység érdekeit hangoztatta, nem választották meg. Egy nagy földbirtokost választottak meg, aki a herceg érdekeit képviselte és a herceg minden cselédsége és mindenki, aki valamiben a hercegi uradalomtól függött, köteles volt erre szavazni... Biztos, hogy Angliában is így van... Szabad elmon-

dani, mit gondolok? ... Én ezeken a dolgokon csak egy hét óta gondolkodom s nem tudom, igazam van-e?

— Beszélj csak, beszélj!

— Most a hadseregben és mindenütt, ahol a vezetés folyik, ezek a gazdagok s ezeknek a fiai vannak elől. A közkatonaság az ő kommandójukra megy a harcba. Tehát úgy látom, a gazdag angolok harcolnak a gazdag búrok ellen. Mind a két fél a szegénységet dobja be a tűzvonalba. Még ha el is esik egy tiszt, addig ezer közkatona esik el... Ha most az angolok megnyerik a háborút, akkor újra csak a gazdag angolok nyernek. És még azt sem tudom, hogy a gazdag búrok veszítenek-e? Én egy hét óta olvasom a lapokat és folyton csak azért fáj a szívem, hogy a szegények mindenütt veszítenek, akár háború van, akár béke ...

— No és hogy vonatkozik ez a zsidókra?

— Nálunk van hét zsidó az osztályban. Ezek közül egynek az apja 3000 holdon bérlő, a Blum. Egy gazdag kereskedő fia, Fussbaum. Egy járásbíró fia, a Steiner. A többi szegény ember gyereke. Altmannak az apja szappanfőző, Gondos Márk apja szobafestő, Schwartz apja a külvárosban kis szatócs, Vámos apja meg pláne egy bukott ügynök, aki semmit sem keres... Én azt hiszem, hogy akik a zsidók ellen gyűlölködnek, nem volnának hajlandók sem a szappanfőző, sem a szobafestő, sem a koldusszegény kiskereskedők helyébe elmenni... Ha mégis az egész zsidóságot gyűlölik és szeretnék megsemmi-

síteni, ez azért van, amiért Pusztai néni otthon a falunkban megtámadta édesanyámat, mikor engem kollégiumba vittek. Azt mondta, hogy vegyen édesapám engem maga mellé ácsinasnak és ne taníttasson. Csak úgy tajtékozott a dühtől, hogy neki két fia van és egyiket sem jutott eszébe taníttatni és urat nevelni belőle. És az én apám, aki hozzá képest egy nyomorult ács, mind a hat fiát ki akarja taníttatni...

— Mért irigyelte volna ezt Pusztai nénid?

— Megmondta mért: azért, mert nem akarja, hogy mi ha kitanulunk, jegyzők legyünk, meg szolgabírók, meg ügyvédek, hogy a parasztnak fejet kelljen hajtani előttünk ... Ez benne egy kasztérzés volt. Úgy látta, hogy mi, akik ott a legnagyobb szegénységben voltunk és rá voltunk szorulva őreájuk, bizonyos idő múlva felibe fogunk kerekedni az ő gyermekeinek... A zsidókkal éppen így lehetnek az urak. A zsidók mind taníttatják a fiaikat, hogy urakat neveljenek belőlük. Ők már most dühöngenek, hogy lesz idő húsz év, harminc év, ötven év múlva, mikor az ő vagyonuk szétmállik, mert a fiaik haszontalanok s léhák és csak el fogják pazarolni az ősi vagyont, ellenben a zsidók műveltek lesznek és a kezükben lesz minden hatalom.

— Ez elég félelmes is.

— Mért nem nevelik a gyerekeiket úgy, hogy azokban éppen olyan ambíció legyen, mint a zsidókban? Azt el kell ismerni, hogy Fussbaum, Altmann, Vámos jók és Schwartz, Gondos, ha gyengék is, de roppant eszesek és törekvők. Az egy Blum a buta, de ez sem természetből, hanem

mert az apja gazdagságában éppen úgy el van bízva, mint Kiss Pali. Bezzeg a mi úrifiú barátaink, Kiss Pali, Markos, Sarkú, Langschein a világ leghaszontalanabbjai, mert minek dolgozzanak, ha úgymint megvan a vagyon? ... Pétery sem csinál semmit, csak éppen szokatlan jó memóriája van, de a világon semmi ambíció nincs benne és ha leteszi is az ügyvédi, egész biztos, hogy nem fogja gyakorolni, hanem dőzsölni fog itthon a birtokán. Hát ha én nem látom igazságosnak a búr háborút, még kevésbé látom igazságosnak, hogy nem engedik meg, hogy egyszer már egy zsidó benne legyen a szerény bizottságban.

— Te kész filozófus vagy. Hol szedted ezeket az ideákat?

— Én, Géza bátyám, magamtól jöttem rá. Nekem most arra kellett gondolnom, hogy lehet valamit csinálni ebből a Segélyegyletből s elkezdtem számolni és bírálni az osztály összes tagjait s így rájöttem egyre-másra. Nincs igazam?

— Nincs igazad, mert az életet nem az igazságok kormányozzák, hanem az áramlatok ... Most itt egy zsidóellenes áramlat van és azt tanácsolom, hogy míg a Dreyfus-pörnek vége nem lesz, ne tarts gyűlést a Segélyegyletben. Azután majd lassan hozzászoknak az emberek, hogy Fussbaum Náci benne van a bizottságban és még sem dőlt össze a világ.

Misi nevetett, mert őneki az volt a fontos, hogy a nagybátyja nem tudta megcáfolni a gondolatait.

4.

Másnap nagy izgalommal ment az iskolába. Egész éjjel fantáziált s már félálomban azt is látta, hogy pogrom tört ki a városban.

De amint belépett az osztályba, a legnagyobb csodálkozással, szinte megcsalódottan látta, hogy a fiúk a szokott nyugodt rendetlen, de tökéletesen békés hangulatban zsidonganak s az ő belépésére sem ütött ki forradalom.

Nem kiáltott ott senki éljent vagy abcúgot, hétfő reggel van, mindenki álmos, tegnap este ki ki elvégezte a vasárnapi kis lumpolását, egy kicsit tovább maradt ébren s emiatt kóvályog a feje. Unják, hogy még mindig diákok. Szeretnének már valami más lenni s nem számít előttük az intézeti kis ügyekből semmi, csak az egy felelés, ami itt van a nyakukon a vasárnapi nemkészülés után.

Ő is kirakta a könyveit. Aránylag el volt készülve. Ő ezután nagyobb ambícióval akar tanulni, mint eddig, kötelességének tartja feltűnő szereplése miatt.

A zsidók érdekelték csak, de hiába nézett vissza rájuk, ő nem érdekelte azokat sem.

Később, a második óra közben volt egy kis tanácskozás, megbeszélték a tegnapi dolgokat, gratuláltak is Misinek, hogy érdekes volt, amit csinált, de ő már nem dőlt be, legyintett; mint akinek nem fontos az egész dolog, erre el is maradt az élénkebb vita.

Egyáltalán furcsák az emberek. Annyira a röghöz tapadtak, hogy képtelenek lelki izgalomra.

A közösség érzése nem gyújtja fel őket: csak a személyes veszély tudja kétségbeejteni vagy felkellesíteni az egyéneket.

Most, hogy belátta, hogy a tegnapi esemény máris kitörlődött az emberek emlékéből, elmúlt benne az a félelem, hogy valami nagy következményektől kell tartania: egy más gondolat s érzés kezdett benne motoszkálni. Szerette volna, ha legalább nyoma maradna a hőstettének... Titkon, a mélyben az a vágy támadt benne, hogy a tegnapi beszédét meg kellene örökíteni a jegyzőkönyvben. Igen, de ezt nem indítványozhatja. Jákob, ha volna benne kartársi becsület, illetve, ha képes lenne felfogni, mi volt az, amit ő tett, akkor neki kellene indítványoznia, hogy... el kellene kérni az ő tegnapi szónoklatát, hiszen látta, hogy írásból olvasta fel s azt kellene mondania: »Kérek szépen, a te beszéded felette van az ifjúsági beszédeknek... add ide s írjuk be, örökítsük meg a jegyzőkönyvben.«

De ehhez nem Jákobnak kellene lennie, hanem Nyilasnak. Ha a tisztikar tagjai maguktól csinálták volna ezeket az előadásokat, ő már régen szóba hozta volna, hogy a jövő generáció okulására valamennyit írják be az Egyesület irataiba: hadd lássák a késői vezetők, hogy kell az ilyet csinálni. De hiúság lenne, ha a saját írásait belevésetné a história lapjaiba. Különösen, hogy Jákob maga, ami rá volt bízva s amit jogosan elvárt tőle, hogy hasonló szellemben írja meg főtitkári jelentését, — nem csinálta meg. Egy gondolatlanul, egyetlen szóval nem fejlesztette tovább a nyers anyagot. Még azt sem írta meg, amit a szá-

jába rágott. Jákob egy racionalista ember, ragaszkodott a legszűkebb statisztikához. Lehet is, hogy Csapodinak az ő szereplése tetszett legjobban. Abban bizonyos, hogy nem volt semmi forradalmiság. Ha pedig a Jákob jelentése nem méltó a megörökítésre, akkor nem jöhet elő azzal az ideával, hogy...

Azért nem állotta meg, hogy elsápadva s aztán nekipirulva annyit ne mondjon:

— Te Jákob ... Mondhatom, a jövőévi s a későbbi vezetéség sohasem fogja tudni, hogy mit lehet merni.

Jákob nevetett.

— Hogy gondolod?

— Hát barátom, nem kis dolog volt, míg én azt a beszédet megírtam. Különben nem fontos.

Jákob gúnyosan nevetett s nem szólt. Evvel abbamaradt az egész dolog.

Fájt neki. Jákobban most kijött az irigység. Vagy legalább is az abszolút közöny. Lehet, hogy nem is képes felfogni ennek az egésznek a jelentőségét. Nagy fájdalom égett benne. Hát hiába cselekszik az ember a közösségért akármit, az olyanymontanul tűnik el, ahogy a szél befújja a lábnyomokat. El is határozta, hogy nem fogja többet magát exponálni értük, ha ennyire marhák, hogy még felfogni sem képesek valaminek a jelentőségét.

A délelőtt elmúlt, mint annyi délelőtt nyolc éven át az iskolában. Az órákon végiggondolta a múltat. Hány ilyen lendülete törött ketté megvalósítás előtt, hányszor gondolt s akart tenni szepet és nagyot. De a diáktársak közönye miatt

soha semmit nem lehetett egészen elérni... Mikor Sárospatakon azt a nagy dolgot csinálta ... Megalakította a Szombat estétet... Ott ugyanis hatodikos korában sérelemnek tekintette még, hogy az V. és VI. osztálynak nem volt joga az Erdélyi János Önképzőkörbe tagnak belépni s egy titkos Önképzőkört csinált hat taggal a saját osztályukból. Akkor is ilyen izgalom volt benne, mert a titkos gyűléseket az iskola törvényei a legszigorúbban tiltották. Kicsapatás veszélyével játszott ő, a felbujtó. Három hónapig állandóan volt benne egy kis remegés és vágy, hogy fel fogják fedezni a titkosságot... de nem fedezték fel, senki sem árulta el... Pedig az akkor neki megváltás lett volna, ha botrány lett volna belőle, mert Patakon ő váratlanul igen rossz tanuló lett. Ott magolni kellett s ő erre sohasem volt képes, hogy alárendelje magát a nyers szövegnek és szóról szóra tanuljon be iskolaanyagot. Megtörtént, hogy a latin tanár ötször egymásután szólította fel ugyanabból a latin tíz sorból s sohasem tudta elmondani a könyv nélkülit Ovidiusból... Azzal nem állhatott elő, hogy lefordította a fél éneket hexameterekben s véleménye szerint elég jó hexametereket faragott... Ha egy kis biztatást kap, akkor talán az egész Philemon és Baucist lefordítja ... így abbamaradt s benne rekedt a szekundában, pedig a fiúk tudták, hogy ő nem szekundás tanuló, azért mentek bele oly szívesen a titkos önképzőkörbe. Mind az öt fiú tiszta jeles volt s ő karácsonykor három elégtelent vitt haza ... Mennyire várta, hogy a barátai közül valaki feláll órán s kijelenti, hogy: »Tanár úr kérem, itt a

század legnagyobb igazságtalansága történt meg. Nyilas nem szekundát érdemel, hanem jelest. Mi tudjuk, hogy nem azért nem írja ki a latin preparációt, ahogy a tanár úr gondolja, mert lusta, hanem azért, mert neki valóban nincs szüksége arra, hogy még az etiam-ot is kiírja a szószedetbe, mint némely fiú ... Prima vista tudja fordítani a legnehezebb szöveget. Tessék mégegyszer megvizsgáztatni és a kalkulusát legalább is jó-ra korrigálni. « De ilyen szónoklatra senki sem gondolt az osztályban, még a veleérzést sem tapasztalta, legfeljebb sajnálkoztak, hogy három elégtelen az mégis sok ...

Világfájdalom vett erőt rajta. Kétségbeesésében elhatározta, hogy nem megy többet iskolába. Elmegy színésznek Kassára. Petőfi is színész lett: a költőknek a magyar irodalomtörténetben az a sorsuk, hogyha az iskolában megbuknak, színésznek mennek.

Akkor történt, hogy Géza bátyja véletlenül meglátogatta őket s szomorúan osztozott a család bánatában, hogy Misi, aki szemefénye volt az egész családnak, három elégtelennel köszöntötte a karácsonyt. Megvizsgáztatta s azt mondta, csodálkozik a dolgon, ő meg van elégedve a tudásával, — bár ő nem tudta kifejtteni egész tudományát, mert a bátyja előtt is zavarban volt. Így hozta el már a karácsonyi szünet után ide magával, az alföldi kis gimnáziumba, ahol ő akkor lett először, még csak ideiglenesen igazgató.

Azóta itt van. Óriási szerencséje volt az első órán. Történelem volt s a tanár azt kérdezte, milyen osztályzata volt a történelemből. Ez volt

az egyetlen jelese s ő túlhangosan jelentette be. Akkor a fiúk elfogadták őt jeles diáknak s ez azóta meg is maradt. Még ha ingadozva és kétségbeesve küzdött is egy-egy nemtanulási nap után a felelettel, a fiúkban sohasem rendült meg a hit s szerencsére a tanárokból sem, az ő jelességében.

Mikor húsvétkor megkapta a bizonyítványt, már minden tárgyból jelese volt, csak a görögből és a németből kapott jót. Ezt is igazságtalannak találták a fiúk s jobban sajnálkoztak rajta, mint Patakon az ottani kollégák a három szekundáján... Hallotta aztán vakációban, hogy mikor az ottani német tanár előtt szóba került, hogy neki milyen bizonyítványa van s a fiúk lármásan mondták, hogy mindenképp jelese ... a tanár azt mondta:

— Hja, ott kolbászból fonják a sövényt.

Kimondhatatlan sérelem maradt ez a lelkében, mert ebben benne volt a gyanúsítás, hogy csak azért jeles, mert a nagybátyja az igazgató. Pedig igazán soha semmiféle protekciót nem volt hajlandó igénybe venni. Megtette az akkori latin tanárral, hogy mikor egy ízben bele sem nézett a szövegbe s nem tudta lefordítani, megbicsakolta magát és még azt sem mondta meg, amit tudott... Gsak azt ismételte: »Mondtam, tanár úr kérem, hogy mára nem készültem.«

De tegnapra, a Segélyegyleti gyűlésre elkészült s éppen ezért nagyon fájt, hogy ennek a készülésnek, sőt cselekedetnek nem marad nyoma. Be fogja lepni a feledés pora. Jákob nem hajlandó megörökíteni a jegyzőkönyvben a beszédét s ő nem teheti, hogy erőszakkal harcolja ki...

Az ember élete tele van ilyen fájdalokkal és keserőségekkel.

Mit tegyen? Nem tehet mást, mint rábízta magát az időre. A nagy Időre, mely igazolni fogja valaha. Lesz még rá mód, illetve be fog következni, hogy az *egész* iskola büszke lesz arra, hogy valaha ő ennek az iskolának növendéke volt... De akkor más tanárok lesznek itt és más növendékek, akik nem ismerték őt személyesen ... Ezek a mostani fiúk el fognak halni, elfelednek mindent s legfeljebb aki él, irigykedni fog, hogy »akkor nem is sejtettük, hogy ilyen híres ember jár velünk egy iskolába«. Jákob is sajnálni fogja, ha valahol szerény gimnáziumi tanár lesz vidéken és lesz neki húsz hold földje és bele fog fulladni a fizikai szertárba, hogy most nem ismeri fel, ki az s mi az a beszéd, amit neki be kellene írnia a jegyzőkönyvbe ...

5.

Ott ült Irénkével a halk világítású szobában.

Az ős borús volt, a szoba meleg, a levegő forró és érzéki.

A lánnyal egy csöppet sem jutott előbbre.

Ez is furcsa dolog volt. ő a legelső napon rájött s elhatározta, hogy szerelmes belé s a szerelmet nem tudta másképpen elképzelni, csak kölcsönösség alapján ... Ha ő szerelmes, akkor kell, hogy Irénke is az legyen. Ha ő szenved, akkor a kislány bizonyára még jobban kínlódik.

Mérhetetlen becsületességnek tekintette, hogy Kondor Irén az első nap óta valósággal visszatartotta magát. Soha nem fordult elő, hogy a

frufruja az ő homlokát mégegyszer megérintse. Ő többször provokált, de mindig csődött mondott. A lány már előre érezte, ha közeledni akart s visszahúzta magát. Néha úgy hátrahajolt a székben, hogy az már szinte botrány volt. Úgy menekült előle, mint a bárány a farkas elől. Ő azonban látta a szemében a nedvességet és az izzást és fölöslegesnek találta a harcot... Hiszen, ha a tanulás az érdek, nyilván az, akkor is sokkal jobban és bizalmasabban tudnának tanulni, ha összehajolnának, egymás szemébe néznének és néha csókolóznának...

De erre semmi kilátás nem volt.

Folyton csak azok az unalmas nyelvtani törvények, melyek semmiképpen sem érdekelték a lányt: valószínűleg azért, mert ő is egészen más érzésekkel és gondolatokkal volt elfoglalva ...

Most is, ahogy a conjugaison titkaival foglalkoznak, ő szórakozottan hajtogat az ujjai közt egy kis papírlapot.

Iréнке önkénytelen mozdulattal, szinte anyásan, ahogy anyák nem bírják elviselni, ha a fiúk mechanikus mozgással, például az abroszt szurkálják a villával, — kivette a kezéből és kisímította a papírt.

El is olvasta, ami rá volt írva s kérdezte:

— Mi ez?

Misi lángvörös lett s ijedten kapkodott a papír után. Az az elismervény volt, amit a könyvkötő adott, hogy «egy színdarabot bekötni átvettem».

— Semmi.

— Egy színdarabot... köttet?

— Igen.

— Jé? ... darabot írt?

— Igen.

Irénke nagyot nevetett.

— Az jó ... Operett?

Misi meg volt sértve.

— Hogy képzeled magad, Irénke, hogy én operettet írok?

— Méért?

— Az hogy illene énhozzám? ... Tragédia.

— Tragédia?

— Igen ... Nem ismer még annyira, hogy tudja, hogy én tragikus lény vagyok?

Irénke csiklandozva nevetett.

Misi rápillantott s látta, hogy a lány kíváncsi szemekkel nézi őt.

— Az nem hoz pénzt —. mondta a lányka.

— Pénzt? — háborodott fel Misi. — Magának a pénz számít? ... A tragédia a szív legmélyebb érzéseit...

A kislány úgy nézett rá, mint valami csodára. Oly furcsa volt ez a bámulata, hogy Misi is, fanyarul, de nevetni kezdett.

— És miről szól?

— Sertorius.

— Az mi?

— Persze ... maga még nem tanulta a római történelmet... nem is fogja ilyen részletesen ... Nem is tanítják az iskolában, én is a Római történelemből olvastam ... Mommsen ... tudja ki az?

— Nem.

— A legnagyobb német történetíró ... Szóval ez a Sertorius római rabszolgavezér volt és a

hispániai rabszolga hadat Róma kapui elé vezette.

— Mért? Szerelmes volt egy grófnőbe?

— Akkor még nem voltak grófnők — mondta Misi ridegen és sajnálta, hogy belement a tárgyalásba.

— De nők voltak... s biztosan nő oka volt a rabszolgavezér hősiességének.

— Maga azt hiszi, a történelemben minden a nők miatt volt?

— Hát nem?

— Az anyja miatt — mondta Misi hidegen.

Irénke nevetett:

— A mamájába nem lehetett szerelmes.

— Értse meg, hogy a szerelemnél vannak nagyobb dolgok is a világon... Sertorius fel volt háborodva rabszolgatársai elnyomatása miatt.

— És az anyja?

Misi vonakodva beszélt.

— Az anyja nem volt rabszolganő, hanem szerelmes lett egy rabszolgába, aki igen nagylelkű férfi volt... Amikor a darab játszik, akkor már az apa meghalt... És az anyja Róma kapui előtt megvallja a fiának, hogy ő római patrícius nő és nem akarja, hogy a fia a haza ellen harcoljon.

— Aha, ezt mintha olvastam volna.

— Ez nem a Coriolanus esete, — kiáltott hevesen Misi — igaz, egy kicsit hasonlít *hozzá*, mert Volumnia szintén útját állja a fiának és nem engedi, hogy Coriolanus meghódítsa és rombadöntse Rómát s ezért kell neki tragikusan bűnhődnie ... De az én darabom egészen más... Teljesen más... Itt sokkal mélyebb a probléma,

mert a rabszolgavérben támad fel a haza iránti szeretet és ez nagyobb dolog, mert egy rabszolga csak el nyomattatást és szenvedést kapott a hazától... Éppen ez az ... Meddig terjed a hazaszereget? ... Én azt mutatom meg, hogy óriási csalódás az a közfelfogás, hogy a haza csak a gazdagoké és a hatalmasoké ... A haza mindenkié ... Mert az a koldus, aki ott született a hazában, éppen úgy szereti a szülőföldjét s éppen úgy kész meghalni érte, mint a patrícius, aki csak hasznot, élvezetet és örömet nyert a hazától...

— De ha föllázad ellene? Az urak csak a haza ellenségei ellen láznak fel. Nem?

— Tudja maga milyen nagy dolgot mondott most? Ha nem volna késő, ezt a szempontot jobban kidomborítanám ... De így is meg fogom csinálni, részben már meg is van pendítve ... Ugyanis...

Nem tudta folytatni. Oly boldogság volt benne, hogy ez a tudatlan kisuny női ösztönnel a legfontosabb problémára világított rá, hogy egészen elszorult a szíve ... Ezzel a lánnyal lehet majd együtt dolgozni: meg lehet vele beszélni a dolgokat...

— Lássá, ez a nagy titok ... Minden országban vagyoni helyzetük szerint vannak eloszolva az emberek. A régi Rómában még másképp folyt az élet, de már ott is voltak gazdagok és szegények. Sőt az még komiszabb volt, mert nagyon kevés volt a gazdag és igen sok, rettenetesen sok a szegény rabszolga. Sertorius csak kitézte a zászlót és százezer rabszolga hagyta ott az urait és rohanva gyűlt az ő táborába ... Az urak menekül-

tek, rettegtek. A rabszolgák bizony felperzselték a kéjlakokat és nyársba húzták az urakat.

— Brrr.

— Csak a rosszakat, akik ellen nagyon el voltak keseredve — mentegette őket Misi jobb meggyőződése ellenére s egyszerre érezte a zsúfolt nézőteret, ahol nem a szegények fognak ülni, hanem a gazdagok... Ezek éppen úgy meg fognak borzadni az ő rettenetes darabjától, mint ez az úri kislány ... s most hirtelen sajnálta, hogy a szerelmet teljesen kikapcsolta a tragédiából... Hogy is tehetette? Újra kell írni az egész darabot... Új nagy motívumot kell belevinni: a férfinak a nőért való harcát... Sertorius legyen szerelmes egy patrícius nőbe és... De ez már késő ... Milyen kár, hogy nem a nyáron hívták meg Irénkét tanítani, akkor most más lenne a darab ... Már tudja, mi a szerelem ... Kelemen Ilonkával még a szerelemnek csak az árnyképét ismerte meg ...

— És lesznek benne nimfák?

— Mire az?

— Az szép, a sok meztelen tündér, kórusban énekelnek.

Misi elgondolkozott. Igaz, ez szép, de ez nem való tragédiába ... bár annak a kornak a mítosza sokkal előbb volt s el lehetne képzelni, hogy Sertorius lázámaiban egy patríciusnő körül a nimfák és najádok kórusát látja ... Természetesen csak álomban, mert ő nem hisz az erdei és tengeri istennőkben, tehát nem állíthatja be, mint valóságot, csak mint lázálmot.

Az egész tragédia új színben tűnt fel előtte. Valahogy elhalványodtak a szociális szempontok,

amikkel oly nagyra volt: a közönségnek kell az érzéki csillogás ... Muzsikát is lehetne akkor hozzá komponáltatni... Milyen kár, hogy ő maga semmi zenéhez sem ért, legjobb lenne, ha a drámaíró muzsikus is lenne, mint Wagner ... aki maga írta a szöveget is, a zenét is...

Borzasztóan felbomlott benne a darabjában való hit. Egyszerre tömérdek hangulat és lehetőség nyílt meg előtte.

— Az egészet újra írom, annál inkább, hogy a felfogásom is nagyot változott az utóbbi napokban az életről. Tavaly még igen homályosan láttam a társadalom összetételét, most ezt is jobban ki tudnám hozni... Azért nem rossz darab. Azt a 2000 koronát megéri, amit adni fognak érte.

— Kétezer korona? — nevetett a lány.

— Igen és természetesen a percentek. Az első három előadás után 33%, a többi után 10%.

— De hisz akkor maga gazdag ember lesz.

— Ha siker lesz... És ha most újra írom a darabot, akkor biztosabb a nagy siker és ezt magának köszönhetem.

— Nekem? — nevetett a kislány. — Én semmit se írtam benne.

— A nőknek csodálatos érzékük van a drámához — mondta meggyőződéssel Misi.

De most elő kellett volna venni a francia könyvet, mert az Irénke mamája, úgy látszik, észrevette a tornácon, hogy nem a francia leckéről van szó és nyugtalanul topogott.

Hiába, nem tudott tovább tanítani, csak éppen kihúzta valahogy az időt s aztán elbúcsúzott s vitte magával a lángoló költői érzéseket.

Rengeteg futás lett ebből a város uccáján le-
s fel. A határba nem mehetett ki, mert nagy sár
volt.

Rájött, hogy mégis a fantázia az igazi. Az
élet csak motívumokat adhat a képzeteknek, de
csak az a nagy érzés, ha az ember elmúlt korok
lelkébe éli bele magát és a mai nép életének meg-
mentéseért a hajdani rabszolgák lázadását festi
lobogó szívvel.

6.

Misi felvette az újságot és ijedten olvasta:

»Párizsban szombaton és vasárnap zajosabb
jelenetek és kisebb zavargások voltak... látni-
való, hogy a szenvedélyek, melyeket a Dreyfus-ügy
felkavart, már-már kivonulnak az uccára ...«

Vastag betűvel alcím: Tüntetés Párizsban.

»A Wagram-terem tulajdonosa tudvalevőleg
nem akarta helyiségét a Dreyfus-ügy revíziója
érdekében összehívott gyűlés céljaira átengedni.
A terem előtt, melyet több rendőr őrizett, mégis
nagy tömeg gyűlt össze. Pressensét, aki be akart
hatolni, letartóztatták. A tömeg ilyen kiáltásokat
hallatott:

»Éljen Zola! Éljen a revízió!«

Néhány embert letartóztattak... A rendőr-
ség összeütközött a tömeggel... Paulin Merry
képviselőt letartóztatták. Mindenféle kiáltások
hallatszottak, köztük ez is:

»Le a zsidókkal.«

»Mikor Derouléde számos hívével megjelent a
Wagram előtt, a rácsos kaput zárva találta s a
Place des Temesre vonult. Barátai a hadsereget

éltették. Derouléde értesülve a Pressensé, Vaughan és Morhardt letartóztatásáról, a rendőrszobába ment, hogy szabadonbocsátásukat kérje, Pressensé azonban visszautasította közbenjárását... A katonák megöklözték a közönséget... dulakodás keletkezett, melyben három embert letartóztattak ...«
 Most nagy érdeklődéssel olvasta: »A Havas-ügynökség jelenti: Jaurés tegnap este nagy előadást tartott a szocializmusról és a Dreyfus-ügyről, melyet mintegy hatezer ember hallgatott meg. Jaurés azt mondta, hogy a szocialisták minden elnyomottnak védelmére kelnek s így Dreyfusnak is pártját fogják. A szocialisták a kamarában azt fogják követelni, hogy a hadbíróságokat és a katonai iskolákat szüntessék meg és a tényleges szolgálatban levőknek adják meg a választójogot. Hogy a külföld azzal, hogy érdeklődik a Dreyfus-ügy iránt, nagy szolgálatot tesz, mert leplezi a katonai vezetőség tehetetlenségét. A gyűlés végül határozati javaslatot fogadott el, hogy a katonai intézmények a köztársasági demokráciával összhangba hozassanak.«

Misi megdöbbenve olvasta ezeket a sorokat. Szinte remegés tört ki benne. Érthetetlen volt előtte, hogy a szocialistákról, a »hazátlan bitangokról« a magyar lap magyar nyelven, mindenki által olvasható módon ilyen rokonszenves közléseket tesz. Mikor a múlt este bátyjával erről a szóról beszélt, a bátyja azt mondta, hogy »vigyázz, még azt mondják rád, hogy cucilista vagy«. Ebben benne volt az, hogy még a bátyja sem veszi komolyan ezt a pártot, vagy mit, sőt osztozik azoknak a véleményében, akik rettenetesnek tartják,

hogy egy ilyen párt egyáltalán élhet valahol a világon... De ha a lap lenyomtatja, hogy »a szocialisták minden elnyomottat védelmükbe vesznek«, ezzel a legnagyobb dicséretet nyilvánítja a szocialista törekvésekről. Krisztus az, aki minden szenvedőt védelembe vesz: ha ez így van, akkor meg kell tudni, mik ezek a szocialisták?

»A Jaurés beszéde után egy szocialista elsütötte revolverét, de senkit sem sebesített meg. Elfogták és ki derült, hogy 19 éves és van Benne Józsefnek hívják. A revolveren kívül élesre fent tört is találtak nála, mely nagyon hasonlít a Lucheni töréhez.«

Misi megrendült. Egy 19 éves fiatalember revolverrel és törrel megy a gyűlésre.

Szörnyűnek találta s mingyárt arra gondolt, hogy mi ehhez képest az ő október hatodikai tüntetésük.

»Letartóztattak három deákot, akik izgattak és szidalmazták a rendőrséget.«

Képtelenség. Olyan fiú az ő iskolájukban nincs, aki a rendőrséget szidalmazni merésznél. Milyen lélek lehet ezekben a francia diákokban, hogy ezt merészelik?

Letette az újságot s felvette a következő napilapot:

»Dreyfus-ügy.«

»A francia közvéleményben lázas izgalom keletkezett a tegnapi tüntetések és verekedések nyomán. A párizsiak hangulata után ítélve, az ügy a szóviták mezejéről a tettek, vagy legalább a tettegességek mezejére ért s egyes újságok már forradalmi szimptomákról kezdenek beszélni. Franciaországban mindenkor nagy szerepe volt az uccá-

nak s nem lehetetlen, hogy a Dreyfus-pör revíziójának kérdését, melybe annyi államférfi s annyi más nagyság belebukott, az ucca fogja dűlőre vinni.«

»A párizsi ucca. (Saját tudósítónktól.) Az a tüntetés, melyet tegnap a Salle de Wagram előtt akartak rendezni, éktelen verekedéssé fajult... Vesszen a hadsereg! éljen a köztársaság!... Vesszen Rochefort, vesszenek a jezsuiták... Egy másik csapat a Libre Parole szerkesztősége elé vonult és azt kiabálta: Vesszen Zola! Vesszenek a zsidók!«

A következő napi újság megint másfél oldalt közöl a Dreyfus-ügyről.

»Megint messzeható hang szólta bele a Dreyfus-revízióknak még mindig vajúzó kérdésébe. Björnson Björnsterne nyílt levélben száll újra síkra a ... Az igazságnak nincsenek földrajzi határai...«

Itt az egész levél:

»Meddig terjed az igazság? Meddig terjed kötelességünk azt bizonyítani? Az ország határáig.

»Mindenki érzi, mennyire ferde és együgyű dolog ez. Mégis, mostanában ez az állammorál Európában és ez bizonyítja, hogy a politikai erkölcs mennyivel hátrább áll a magánerkölcsnél. A francia nemzet majdnem egyhangúlag azt vallja, hogy egy tanú vallomása sem érvényes, ha a határon túlról jön. És azt hiszik, ez annyit jelent, hogy mindenki úr a maga házában ... Tíz év múlva az egész világ csodálkozni fog azon, hogy ... mindenki barbarizmusnak fogja tekinteni... El jó az idő, mikor nem megy többé oly könnyen, hogy a politika az igazságérzést elnyomja s hogy a faj-

gyűlölet, az ellenszenv és a felekezeti türelmetlenség hordozza a hazafiság lobogóját ... Az én szívemben, törődött korom ellenére is még mindig él a részvét és az igazság érzése. A Dreyfus-ügy elrabolja álmomat, munkakedvemet, noha külföldi vagyok. De ennek ellenére nem bírok a szívemmel, nekem ki kell mindent jelentenem azzal a tudattal, hogy segíthetek ...»

Végigolvasta a levelet s különösen megragadta a figyelmét a következő szakasz:

— »Azt kürtölték rólam, hogy németgyűlölő vagyok. Nos, én azt hiszem, az összes külföldiek között senki sem volt oly lelkes híve a németeknek, mint éppen én, aki elsőnek hirdetem fönt északon, hogy karöltve kell haladnunk Németországgal, mert jövőnk csak úgy van biztosítva. Sőt nem nagyítok, ha azt mondom, hogy kevés német van, aki annyit tett volna a pángermán eszméért, mint én ...«

Misi elgondolkozott ezeken a szavakon. Björnson, a nagy északi, íme beleszól az európai népek viszonyaiba. Óriási felelősséget érzett az író és az irodalom jelentősége szempontjából. Mindig az volt az érzése, hogy az író az egész emberiség munkása és az író minden szava nemcsak a saját népének szól, hanem a világ minden népének.

Oly nagy érzés volt ez most benne, hogy nem bírt szokása szerint felugrani és járkálásba kezdeni. Mintha leszögezte volna valami a helyére, csak nézett maga elé.

Lassan nyílt odáig, hogy további gondolatok fűződtek hozzá. Mintha megnyílt volna előtte egy távoli jövő. Az ember életében ritkán vannak pilla-

natok, melyekben azt érzi, hogy sorsdöntő. Most azt érezte.

Egész csomó probléma nyílt meg előtte. A Dreyfus-ügy maga nem érdekelte. Különösképpen semmi lelkesedést vagy kétségbeesést nem érzett egy embernek tragédiájával szemben. Trádiákhoz szokott már régen, Sophoklest olvasta és Aischülost olvasta és Shakespeare-t olvasta. A világon a legtermészetesebbnek találta, hogy vannak emberek, akik kihívják maguk ellen a sorsot. De Dreyfus nem hívta ki. Dreyfus szerint csak ártatlan volt. Mint akinek a fejére esik egy téglá, míg az uccán sétál. Sajnálja az ember, de nem érzi a Sors végtelen hatalmát. Ha véletlenül egy lépéssel hátrább vagy előbb ment volna, nem éri utói a szerencsétlenség. Dreyfust elítélték, mert valaki irigye volt, vagy ellensége, vagy mások érdekében állott, hogy őt ítéljék el. Ezt a valakit szeretne volna megismerni, aki provokálta a sorsnak ezt a fordulatát. Ha drámát írna, ennek az ismeretlennek a tragédiáját szeretné megírni, mert kell, hogy ebben a pillanatban ez a valaki összetört lélekkel figyelje az eseményeket, hogy mikor kerül reá a sor ...

— Lehet, — mondta magában — hogy hiányzik belőlem az az emberszeretet, ami Björnsonban van, de az is lehet, hogy Björnson ismeri a bűnöst, hiszen megírja, hogy neki Lenbach, a nagy festő, akit ő is szeretett, megmondta, ki a bűnös. És Björnson azért kapcsolja magát az üggyhez, hogy ezt az ismeretlen valakit támadja.

Őt a részletek érintették s különösen annak az ismeretlen ifjúságnak a lelke csapta meg, mely

beleavatkozik a nagy eseményekbe s egy 19 éves kortársa, aki revolverrel lő, hogy kifejezést adjon érzelmeinek... Egy ilyen lángoló ifjúság közé vágott. Szerette volna, ha részt vehetne vitáikban, szilaj polémiáikat szerette volna hallgatni. Milyen nagyszerű dolgokat tudhatnak és mondhatnak ezek a fiúk. Bizonyára az emberiség legnagyobb kérdéseiről beszélnek. Olvasnak, tanulnak, vitatkoznak, nem úgy, mint ők ebben az alföldi kis gimnáziumban, ahol soha senkivel értelmes szót nem lehet váltani az egy Jákobon kívül... Ezután jobban fog figyelni a Jákob gondoltaira is. Jákob mégis olvas. Igaz, hogy az ő Büchnerje már régi könyv: de annál megrendítőbb, hogy hiába adták ki harminc évvel ezelőtt s hiába van tele a legszélsőségesebb gondolatokkal, ezek a gondolatok nem jutottak el az ifjúsághoz. Talán még a tanárok sem ismerik. Vájjon olvasta-e Babarczy tanár úr és ha olvasta, mit szól hozzá?... El fogja a könyvet kérni Jákobtól s most elolvassa az egészet... És mindent elolvas, ami a nagy problémákra vonatkozik... Lehetetlen, hogy az ember fiatalon csak a száraz és unalmas iskolai könyvek közé legyen bezárva. Úgy érezte, hogy vannak más könyvek és írások, melyek a nagy dolgokról szólnak. Ezeket mind meg akarja ismerni.

Láz és öröm volt benne. Öröm, hogy olyan területekre halad majd be a jövőben, amelyek tilosnak vannak beállítva az ő lelkük előtt és láz, mert máris érzi az izgalmakat, amik el fogják tölteni. A szocializmus volt az a probléma, ami az istenség kérdése mellett különösen érdekelte.

Ezekből a hírekből azt kell látnia, hogy a külföldön, Franciaországban van valami nagy mozgalom, amelyről idehaza egy szót sem hall. Még Géza bátyja sem ismeri. Ki fogja vallatni, meg fogja kérdezni, mit tud róla és kérni fogja, hogy adjon neki könyveket, amelyekből megismerheti a dolgot. Ma vasárnap van. Október harmincadika. A darabja már be van kötve, de még nem merte feladni. Holnap az utolsó nap. Nézegette a könyvet. Szép fekete kemény fedele van. A legszebb írásával van megírva. Kis könyv. Nyolcad alakú papírra írta, mert így könnyebben tudta elrejteni, ha valaki benyitott. Gyönyörű kis vaskos könyvecske. Nézte az írást. Milyen bizonytalan. Néha egész férfias, máskor oly gyermekes, mintha nem is ő írta volna. Jellemem gyöngesége, gondolta, ahányszor tollat veszek a kezembe, mindig más az írásom. A Jákob írása mindig egyforma. Csak egy sorát lássa, már felismeri... Sajnos, a Segélyegylet jegyzőkönyvébe ez a karakteres írás nem örökítette meg a megnyitó beszédjét. Még őrzí, de tudja, hogy egy idő múlva el fogja pusztítani. Már most is arra gondol, hogy a beszéd nem elég mély. Nem foglalkozik az emberiség problémáival, csak az egyesület szerepével. Csak a fiúk tennivalójával és nem méltó arra ez a beszéd, hogy a világ minden népének nyelvén közöljék, nem úgy, mint a Björnson levele, amelyet most bizonyára az egész világ minden népének nyelvén közöltek. De azt lehetett. Nagy igazságot mondott ki, azt, hogy az igazságnak nincsenek földrajzi határai... Ami igazság Franciaországban, az igazság Norvégiában is... Ami Norvégiában

igazság, annak kell lennie francia területen is... Ő nem mondott ki egy ilyen gondolatot sem. Még egy héttel ezelőtt nem gondolt ilyenre. Ha ma írná meg, akkor úgy fogalmazta volna meg a beszédét, hogy az egész földön igazságtalan a vagyon eloszlása, tehát minden ifjúságnak kötelessége, hogy ezt az eredendő bűnt jóvátegye ... Mennyire más lett volna a beszéd, ha ilyen általános és döntő igazságokkal volna tele.

Nem szabad leírni s kimondani egy szót sem, ami nem az egész emberiségre vonatkozik.

De honnan ismerje az egész emberiséget? Az emberiségnek minden dolgát és ügyét, baját?

Hirtelen úgy tűnt fel neki az élet, mint egy végtelen munkaterület. Mennyit kell még tanulnia. Még nem is tanult semmit. Nyolc éve jár a gimnáziumba, négy évet az elemiben töltött, sőt hatot, tizennégy éve csak tanul s azt kell belátnia, hogy még semmit sem tud. Kimondhatatlan ismeretvágy és munkaszomj úság volt e percben benne s egyszerre nagy ijedtség fogta el:

A darabját akkor írta, mikor még nem tűnt fel előtte az emberiség létezése ...

Most kellene ezt megírni...

Ha ma fogna hozzá, akkor ebből a témából, a rabszolgavezér tragédiájából csakugyan az egész emberiség ügyét mutathatná meg... De hogy így írhasa meg, ahhoz ismerni kellene a szocializmust, a tanításait, az igazságait és a szerepét... Sertorius is minden szenvedőnek segítségére akar menni, de nem tudja, hogy ezt akarja, csak ösztönszerűen. Mint egy vadember, aki a fény után rohan, de nem tudja, mi a fény ...

Fiatal szemei kimeredtek és a végtelenbe bámult. Ott állott előtte az ismeretlen jövő s tehetetlennek érezte magát.

Nem baj, — sóhajtott fel — még elég fiatal vagyok, hogy pótoljam, amit elmulasztottam.

Nem érezte az önkénytelen komikumot, nem sejtette, mekkora vállalat, amit ezzel magára vett.

7.

Másnap az iskolában Fussbaum odasimult hozzá:

— Nyilas kérem, valamit akarok mondani.

— Mit?

— Illetve még nem szabad megmondanom, hogy miről van szó, csak annyit akarok mondani, hogy öröme lesz.

Misi hallgatott. Kicsit ellenségesen. Hiába győzte le magában az ismeretlen ellenséges érzést evvel a fiúval szemben, s hiába vette be a Segélyegyletbe, azért mégis megmaradt benne a régi érzés. Most is csak attól volt elkedvetlenedve, hogy Fussbaum oly fölényesen és vadban felnőttesen beszélt, hogy ezt nem bírta el egyszerűség szeretésben.

— Öröm? Miben?

Náci a szájához emelte a kezét s megsúgta:

— A Segélyegyletben.

— Hogy?

— Csak nyugodtan. Pénz áll a házhoz.

Ezzel már el is slisszolt. Még titokzatosan visszanezített s intett, hogy: szót se.

Misi nevetett. Vájjon micsoda pénzt ígér? ...

Biztosan a zsidók gyűjtenek. Ezen újra nevelt. Jó volna, ha lenne valami.

A tagság a Segélyegyletben nem volt kötelező. Éppen most folytak a beíratások. Minden osztályban a bizottsági tagoknak az volt a kötelessége, hogy aláírassák a fiúkkal. Igen, de az alsó gimnazistáknak 60 fillért kellett fizetni, a felső osztályosoknak 1 korona 20-at. Sok pénz. Nagyon nehéz a szülőktől kikunyerálni. És különösen azokkal a gyerekekkel volt baj, akik éppen rá vannak szorulva a Segélyegyletre. Ez nehéz dolog, mert csak azok kaphatnak bármi segítséget, akik tagok. Most már, hogy kell megoldani, hogy a Segélyegylet azzal kezdi a dolgot, hogy ezektől is pénzt kér? Misi kiadta az utasítást, hogy akik szegényeknek mondják magukat, azoknak meg kell ígérni, hogy mielőtt megkezdődik az írószerakció, a tagsági díj árát azonnal megkapják füzetekben, toll, rajzszerszám és más ilyen segítségben. Mondják meg a fiúk a szülőknek, hogy fizessék csak be a tagdíjat, vissza fogják kapni. És még így is sokan voltak, akik nem tudtak beiratkozni, mert az emberek oly rövidlátók, hogy a perc hasznát keresik csak. Jó, hát a szülőnek nehéz még azt a hatvan fillért, vagy egy korona húszat is kiadni. És azonkívül nem hisznek az ígéletnek. Mit kell akkor csinálni? Hogy lehet elérni, hogy minden fiú benne legyen az egyesültben? ... Ebben az évben az iskolának 217 növendéke volt. Egy hét alatt csak 156 tag írta alá.

Misi ezt nagyon szégyelte s a bizottsági tagokat folyton magához hívatta s kapacitálta és lelkesítette őket. Még a fenyegetéstől sem ijedt meg.

Kijelentette, hogy addig nem tart gyűlést, míg mindenki benne nincs az egyesületben. Ez egy méltatlan fogás volt, ő maga legalább annak tekintette, de az ő érdekükben is hasznosnak találta, tehát ragaszkodott hozzá.

Jáköbball emiatt vitája is volt. Jáköb zsarolásnak minősítette. Misi maga viszont úgy fogta fel a dolgot, hogy Jáköb titokban maga is szívesen kibújna a tagsági díj fizetése alól.

Az utolsó óra közben Kiss Pali fogta meg a karját.

— Kedves Misi, azt akarom mondani neked, hogy ne vedd rossznéven, de mégis, talán úgy gondolom, nem kellene annyira odaadni a segélyegyleti dolgokat a más felekezetű barátoknak ...

Misi bámulva hallgatta a dadogást. Kiss Pali ha egyszerű dolgokról szólt, akkor persze folyamatosan és nagyon kedvesen tudott beszélni, de ha akár az órán felelt, akár valami kis fontossága volt annak, amit el akart mondani, akkor nehezen és valami furcsa hivatalos stílusban rakosgatta össze a szavakat. Nem tudta elgondolni, mi lehet, amire céloz, mert ő tudtával semmiféle felekezetnek egyáltalán semmit nem adott oda. Nevetett.

— Nem tudom, mit mondasz.

— Nem mondok semmi különöset, csak azt, hogy mégis a régi barátság és jó komaság, cimboraság, vagy akárminek is mondjam ... kicsit nehezményezem, hogy elsőbb indítod meg a tevékenységedet a más... a mások ... a hogy is mondjam, a nem közülünk való ... hiszen nem tiltakozom ellene, megértem, nekik több pénzük van és könnyebben nyúlnak bele a zsebbe ...

— De az istenért, miről beszélsz? Én senkivel semmi tárgyalást nem folytattam. Fogalmam sincs, mire gondolsz.

Erre Kiss Pali még jobban magához ölelte és tovább cipelte, mintha a másik padnál jobban őszinte tudna lenni.

— Tudod, én csak azt akarom mondani, csak éppen gyöngéden és barátilag figyelmeztetni akarlak, hogy el ne galoppírozd magadat, mert annak súlyosabb következményei lennének ...

— De mondd meg már, hogy mit akarsz?

— A teaestély.

— Milyen teaestély?

— Nem kellett volna őket annyira fellovalni, aztán csak pletyka lesz belőle.

— De miből? Miféle teaestélyről beszélsz?

— A Zsidó Nőegylet teaestélyt akar tartani a Gimnáziumi Segélyegylet javára.

— Lehetetlen.

Kiss Pali szép piros arcán olyan felhők borongtak, mintha az októbertvégi őszi köd belopakodott volna az iskolába. S mind ott csapódna le az arcán.

— Nem is tudtál róla?

— Nem.

Erre Paliból kitört a gyerek és hallatlanul elkezdett kacagni. Úgy kacagott, hogy piros arca lángpiros lett s még a könnyei is potyogtak a végén. Misi csak nézte, nézte s nem tudta, mit kacag annyira. Már szinte meg is sértődött, mikor oda lépett hozzájuk Mester.

— Mi az? — kérdezte széles arcán bámész rövidlátó kíváncsisággal, anélkül, hogy komolyan érdeklődött volna.

Kiss Pali hátat fordított neki. De Mestert nem lehetett lerázni s újra kérdezte:

— Mi az?

— Mi az, mi az? — támadt rá Kiss Pali. — Mi közöd hozzá?

— Nahát közöm nincs hozzá, — mondta Mester — kérdezni szabad.

— Menj az anyádba. Nem hallottad?

Mester nagyot nézett, de nem sértődött meg. Az elsőtől kezdve együtt járt ezekkel s már hozzá volt szokva ehhez a stílushoz.

Nem felelt. Cvikkerje alól ránézett Kiss Palira s vállat vont és tovább állott.

— Még ő van megsértve — indignálódott Kiss Pali.

Misi nagyon kényelmetlenül érezte magát. ő nem is ismerte ezt a szegény Mestert és most kötelességének tartotta, hogy megvédje:

— Minek kiáltasz úgy rá? Ezért csak joga van megsértődni.

Kiss Pali legyintett s mivel csengettek, megfogta a Misi kabátja kihajtóját és levett róla valami hajszálat.

— Kérlek alássan, azt akarom mondani, hogy délután, ha volna idő, eljöhetnél hozzánk, anyuskám szeretne veled beszélni.

— Kérlek szépen.

— Ugyanis, kérlek alássan, anyuskám azt gondolja, hogy, — s újra suttogóra vette a hangját — hogy meg kell előzni őket. — S egészen a füléig hajolt, mintha meg akarná csókolni. — Mielőtt ezek észbe kapnának, ő akar rendezni valamit a Segélyegylet javára. Érted?

— Igen.

— Egy kis zártkörű teaestélyt, hogy legalább a becsület meg legyen mentve.

— Nagyszerű.

A fiúk gyorsan helyre ültek, mert jött Koós.

A teremben csönd lett, csak a Misi szíve vert. Oly hangosan, hogy azt hitte, meghallják.

Íme, bekövetkezett, amire ő az első percben gondolt s ami ellen a nagybátyja eleve tiltakozott: a társadalmi beleavatkozás. Ez nagyszerű, ha kéretlenül kezdik rendezni a teaestélyeket. Nagyon boldog volt. Ha a Kiss Pali mamája elkezd, az a legnagyobb siker. A legelőkelőbb család, ez biztosan sok pénzt fog jövedelmezni. Akkor azonnal meg lehet nyitni a segélyezést, mert a tanári kar nem látta helyesnek, hogy a tagsági díjakból akármit is elköltsenek. Az egy olyan jövedelem, amit azonnal be kell tenni a postatakarékba s a könyv is a tanár-elnöknél áll. De ha ő maga kap pénzt a kezéhez, azt nem vehetik el és nem tőkésíthetik. Nem arra kell a pénz, hogy a takaréokban áUjon, hanem arra, hogy élő haszon, segély legyen belőle. Csak legalább száz koronája legyen, már abból annyi írószert lehet venni, ami elég az egész iskolának.

Alig várta, hogy hazamenjen és Géza bátyjának elmondhassa a dolgot.

Az Igazgató összevont szemöldökkel hallgatta a dolgot.

— Az lehet, hogy a zsidók valamit csinálnak, de arra ne számíts, hogy ebből komoly haszon származzon. Ha tíz-tizenöt forintot összeszednek, az már nagy dolog. Igen nagy dolog. Az is lehet, hogy tizenöt ember hét forintot, vagy ötöt ad össze.

— Nem, én azt hiszem, hogy sokkal többet.

— Persze, a te könnyen hevülő fantáziád ... Nem is találom jónak, hogy az úriasszonyok kezdjék, mert a zsidók azt fogják mondani: adjunk kétszer annyit, amit ezek adtak s akkor sokkal kevesebb lesz, mintha ők maguktól kezdeményezik, mert akkor nem tudják a mértéket s ezek a zsidók csakugyan képesek lennének száz koronát kivágni, így ők is meg fognak elégedni, hogy mondjuk tizenöt koronát adnak.

Misi nem szerette, ha ez így van, de nem ilyen kishitű, s így átadta magát a legnagyobb reményeknek.

— Tessék megmondani, Géza bátyám, a városban van valami visszhangja a párizsi tüntetéseknek?

Az igazgató furcsán nézett vissza rá.

— No, már olvasol újságot?

— Összeszedtem a lapokat s elolvastam az egész hetijelentést.

Az igazgató mosolygott:

— Forrástanulmányok? ... Azt hiszem, a városban nem sokat tudnak a dologról, de a zsidók persze naponta olvassák a lapot. Nekik az nem valami akadémikus érdekesség. A bőrükre megy szegényeknek. A keresztény közönség viszont abszolúte nem törődik vele. Messze van ide Párizs.

— Olvastam a Björnsterne Björnson levelét.

— S mit szólsz hozzá?

— Nagyon megható. Hogy ő mint külföldi oly nagy igazságot mond meg a franciáknak.

— Segíteni akar a könyveinek. Szüksége van az olvasókra és könyvet külföldön is csak a zsidók

vesznek. Zola is csak azért csinálta az egészet, hogy az ő hálás olvasói hadd vegyék az újabb százezer példányokat. Ami azonban sikerül Zolának, nem biztos, hogy az öreg Björnsonnak sikerül. Még ha Ibsennek jut eszébe egy ilyen propagandacsinálás, többre megy egy kétsoros nyilatkozattal, mint Björnson evvel a hosszú és unalmas levéllel.

— Unalmas?

— Persze, hogy unalmas. Locsogás. A cancellár nem kérte meg őt arra, hogy védelmezze és rá hivatkozzék. Az a pár mondat jó a levelében, amit az igazságról mond, de ő tudja, hogy ezzel nem sokra megy, hát érdekeseket akar pletykálni. Szégyen, hogy olyan dolgokkal hozakodik elő, hogy mit mondott neki Lenbach a halálos ágyán. Ez igazán nem illik egy nagy íróhoz. S különben is akármit mond: ő már nincs divatban. Tíz példányt sem vesz meg a közönség a könyveiből, legfeljebb azt mondják, minek üti bele az orrát politikába?

Misi elgondolkozott. Azt nem hitte volna, hogy egy nagy írónak ilyen szempontjai lennének s meggyanúsította a bátyját, hogy az egészet azért mondja, mert Björnson valószínűleg nem rokon-szenves az akadémikusok körében. El fogja olvasni a Björnson-könyveket. Mihelyt lehet, bemegy a tanári könyvtárba és kikéri, ami van.

— Gyulai Pál csakugyan lemondott?

— Le — mondta a szivarja mellől a bátyja.

— Szegény.

— Látod, ez is a politika miatt. Nem akarta az irodalmat belesodorni a politika mocsarába, alapjában véve logikus, hogy egy irodalmi társaság

nem küld koszorút és képviselőt egy politikai tüntetésre ...

— Most van ötven éve a szabadságharcnak...

— mondta az orra alatt Misi.

— Azért mégis csak tüntetés volt az aradi ünnep.

— A nemzet ünnepe volt. Láttam akkor, hogy a lapok napokon át oldalakat írtak az aradi gyászünnepről.

— Meg volt rendezve.

Misi lehangolódott. Elfogultságnak tartotta, hogy a nagybátyja ilyen ellenségesen ítéli meg a dolgot. Neki honfibú volt, hogy a Kisfaludy Társaság elnöke megtagadta a szabadság ünnepén való részvételt. Ezt is csak most tudta meg, hogy minden lapot átnézett, amit még meg tudott találni, mert a nagymama nagy égető volt. Ami lapot ki tudott vinni a szobából, azt mind elhasználták a tűzgyűjtásnál. Ez még abból a korból maradt benne, mikor házkutatásokat tartottak a nyomtatványok miatt. Ő úgy érezte, megmenti a világot, ha minél több újságot éget el.

— Az irodalomnak a legnagyobb óvatossággal kell vigyázni arra, hogy a politikától távol maradjon. Az író csak akkor őrizheti meg a nimbuszát, ha teljesen politikamentes. Isten őrizze, hogy egy író a társadalom kérdéseivel foglalkozzék. Mihelyt állást foglal egy olyan ügyben, amivel a közönség érdeklődéssel foglalkozik, akkor már a pártok érdekeibe ütközik. Nincs az az író, aki ezt kibírja... Mikor Jókai itt fellépett képviselőjelöltnek, nem volt az a gúny és csúfság, amit rá ne szórtak volna s meg is bukott. Mire ez egy nagy írónak? Jókai

már olyan nagy ember, hogy nem kellene neki politizálni.

— Én azt hiszem, minél nagyobb egy író, annál nagyobb kötelessége a legfontosabb dolgokban színt vallani és megmondani, mi az igazság és mi a kötelesség.

— Barátom, te nagyon furcsán fogod fel az író hivatását. Az író a mesemondó. Ahogy a fonóban vannak öreg emberek, akik a legszebb meséket tudják és munka közben avval elszórakoztatják a hallgatóikat, éppen úgy van az irodalomban. Az író csak meséljen, szépeket és mulatságosakat, de egyéb nem tartozik rá. Ha a mesélő elkezd arról beszélni, hogy a bíróválasztáson kit kellene megválasztani, már nem mesemondó és nem is hallgatják meg, hanem kinevetik. Jókai nagyon furcsa eset. Ő mindig igyekezett valamiképpen megfogni a nagyközönséget avval, hogy olyan dologról ír regényt, ami benne van a levegőben. Még az Új földesúr idejében ez ment neki, mert olyan szépen el tudta leplezni a szándékait, hogy senki sem tekintette poétikának. De már öreg ember, vén ember, hiába írja az ellenkezőjét. Ő már csak üljön meg a suton. A Gyulai Pál esete más. Őtöle mást várt a közönség, kritikát és verset. De azt nem, hogy nyilatkozzon egy ilyen tömegpszichózisban, mint az aradi ünnep. Nem tudta kiszámítani az állásfoglalásának horderejét, ezért történhetett meg, hogy a legrosszabb kötők össze tudtak fogni ellene, a régi ellenségek, akiket mindig levágott és az új ellenségek, akik maguk akarnak a helyére kerülni. Azt mondják, az oroszán az egértől fél legjobban. Gyulai ebben is megmutatta, hogy nem fél a nép-

szerűtlenségtől, nemhiába írta meg a Népszerűségről a versét. Ahhoz tartotta magát. Szóval a dolog úgy áll, s mindig úgy állott és úgy is fog állani, hogy az író ne politizáljon.

Misi nem mondott ellent, csak magában. Érzése az volt, hogy az író a nemzet vezére, ő adja a gondolatokat; mi után menjen a nemzet, ha nem az író jelszavai után?

De nem vitakozott. Félt, hogy a bátyja még megharagszik s megtiltja, hogy meginduljon ez a tüntető verseny a teaesték érdekében s ezért önzésből hallgatott.

8.

Délután lehetőleg kicsípte magát. Nem vett ugyan fekete ruhát, mert otthon nem akarta elárulni, hogy milyen nagy dologban jár. De a szürke jobbik ruhát vette fel. Ez is nagy baj volt, hogy sohasem a maga gusztusa szerint öltözött, azt a ruhát kellett viselnie, amit vettek neki. Nem szerette a szürkét, az neki nagyon szürke volt. Ő nem akart tanár lenni, sem hivatalnok. Szép barna ruhát szeretett volna, jó világosat, hogy aki ránéz, már lássa, hogy nem akárkivel áll szemben, de az ilyen vágyainak igen szűkre voltak szabva a határai. No majd ha megnyeri a 2000 koronát, akkor maga csináltat magának egy ruhát.

Kiss Paliék mellékucában laktak, de igen nagy házban. Ahogy belépett az udvarra, tetszett neki még ebben az őszi időben is, hogy az udvar zsúfolásig tele van bokrokkal. Angol park — mondta magában s örömmel nézett körül.

— Szervusz Misikém — kiáltott fel Pali, ahogy belépett hozzá.

A nagy ház, melyben volt vagy tíz szoba, nagyon csendes volt. Csak négyen laktak benne. A szülők és a két gyerekük. Vilma, a nagylány és Pali. Misi egész életét a legszűkebb lakásokban élte le, csak itt a nagybátyjánál került tágas lakásba. De ezt a fényűzést nem ismerte. Palinak magának akkora szobája volt, hogy labdázni lehetett volna benne. A falon vívőeszközök voltak. Vagy hat darab vívókard, két sisak, kesztyűk egész tömeg, viszont nagyon gyenge vívó volt. Még ő is jobban vívott, pedig ő csak néhány leckét kapott a nagybátyjától, aki elég híres vívó volt, csak a térde miatt nem vívhatott eleget. Diákkorában baleset érte, elesett a jégen s egy idegen hölgy kocsolyája megsértette a térdét s éppen mostanában panaszkodott, hogy operáltatni kellene, mert azt mondják az orvosok, hogy csontszú lehet a térdében. A lépésén meg is lehetett érezni, hogy néha kicsit mereven tartja a lábát s oly furcsán, de elegánsan lépett, hogy Misi eltanulta és ő is sántított, ha nagyon elegáns akart lenni.

— Te, csinos a kis zsidólány — mondta Pali kajánul. — Sokat csókolózol vele?

Misi tudta, ki az a kis zsidólány, de úgy tett, mintha nem értené, mire céloz Palika, ellenben nagyon elvörösödött:

— Franciára tanítom.

Pali soká nevetett.

— Az jó lehet. Én is tudnék neki néhány leckét adni.

— Te? Hát tudsz te franciául?

Pali hallatlanul kacagott a Misi ártatlanságán.

— Tanácsolom, hogy siess vele, mert udvarlója van.

Misi megrémült.

— Kicsoda?

— Azt sem tudod? Lehet hogy pletyka. Veress tanár úr nagyon bejárós. A papának sok a pénze, avval be lehet tapasztani még a vakot is. De azért mégis nagy előmenetelt tehetél, ha teaestélyt rendeznek a kedvedért.

— Az én kedvemért? ... Hát ők rendezik?

— Hogyne. Egész nyugodtan elbízhatod magadat. Aj, de irigylem a helyzetedet. Ha én nem volnék olyan tökfes és úgy tudnék nyelveket, mint te és ha engem hívtak volna meg az apja nevelőnek, akkor mondhatom, a lányukra keresztet vethetnének...

— Ne beszélj így, korrekt úrilány.

— Korrekt. Jegyezd meg magadnak, egy lány csak addig korrekt, míg meg nem kísértik az éretnyét. Egy csinos lány nem lehet korrekt.

— Ti nem tudtok egyébről beszélni, mint ilyen disznóságokról.

— Mi a csuda, disznóságokat csináltatok? — s Pali szokása szerint végtelenül kacagott minden szóra.

Misi ránézett. Ez a gyönyörű fiú csakugyan arra való és semmi másra, hogy a lányokat szédítse. Milyen finom vonásai vannak. Szép kicsi orra, egész görögös orr s milyen puha párnás az arca. És oly rózsaszínű, mint egy malac. Vagy valami gyümölcs. A homloka oly klasszikus, hogy

nem lehet érteni, mért nem akar tanulni. Ilyen homlokkal zseni lehetne. Csakugyan Byronhoz hasonlít.

Nem lehetett eltéríteni a témájától, folyton csak lányokról beszélt, avval a finom malacssággal, ami annyira tetszik a társaságban. De miről is beszélhetne vele? Semmihez sem ért, semmiről a világon nem tud, csak evésről, ivásról, vadászatról, a társaságról és lányokról.

— De nehezen várom, hogy kolozsvári jogász legyen egyszer. Úgy utálok, hogy még ezt az érettségít le kell nyomni... No mindegy, az is meglesz. Kollmann Bandi írja Kolozsvárról, hogy mese életük van.

Kollmann Bandi tavaly érettségizett.

— Van egy pompás szobája, szép háziasszonya. Csudaszép, azt írja. Jövőre átadja nekem, mert ő akkorára éppen meg fogja unni... Remek életük van. Van ott most egy fiatal gróf, akinek óriási hecce volt. Két évet Berlinben töltött és magával hozta az inasát és elvitte az ismerkedési bálra és ez ott végigtáncoltatta az úrilányokat. Aztán kisült a dolog, hogy inas és a professzorok lányai nagyon megaprehendáltak és a professzorok felháborodtak és a gróf ócskát kihívta az egész Mensa. Harminckét párbajt bonyolított le tíz nap alatt. Mindenkit megvert s mikor kész volt, bejelentette, hogy az inasa nem inas, hanem egyetemi hallgató kolléga. Tehát semmi szükség nem volt a pár baj-lavinára. Erre a legnépszerűbb ember lett Kolozsváron és a társaság majd megeszi a nagyszerű heccért. Aj, és nekem még egy évig kell várni, míg résztvehetek ebben a remek életben.

Misinek úgy tűnt fel ez az ábrándozás, mint valami érthetetlen dolog. Harminckét párbaj: és ez egy úrifíúnak a legnagyobb izgalom és remény.

— Te is akarsz párbajozni?

Kiss Pali nevetett.

— Az első héten.

— De ha senki sem sért meg?

— Mit gondolsz, halvér van énbennem? ...
Hát én nem tudok megsérteni akárkit az első percben?

— De nem vagy jó vívó.

— Á mit, a párbajhoz nem kell jó vívó. Majd megtanulok egypár cselvágást. Már most is tudok. És ha az ember egy jó kis plezúrt kap, az még jobb. Mit gondolsz, fűitől a szájig egy jó vágás. A lányok mind megőrülnek az emberért.

Misi gondolkozott. Most beszéljen evvel arról, hogy a szocialisták minden szenvedőt védelmükbe vesznek ... És hogy Jaurés-t 19 éves fiatalok hallgatták és revolverrel lőtték, de nem párbaj, hanem csak hogy kiiejezést adjanak a véleményüknek. Anarchisták. Ő oda szeretne elmenni és megtanulni, mi az, hogy anarchista? Csak annyit sejt róluk, hogy forradalmi eszméért harcolnak.

Így az egész délután hiábavalóságokkal telt el s ő már nagyon sajnálta, hogy ennyi időt el kell veszítenie hiába. Inkább a tanári könyvtárba ment volna, hogy a Bjömson könyveit kivegye.

Bejött a mama.

Csak úgy véletlenül jött. Misi mély tisztelettel állott fel s csókolt kezét. A mama éppen olyan szép asszony volt, amilyen szép a fia. Misi sohasem figyelte még annyira meg, hogy az úriság milyen

szépítő. Igazi dáma volt. Minden mozdulata oly sima és finom, mintha egy nem földi lény mozogna. A kezei oly puhák, az ujjai oly karcsúak és gyöngédek, ez a kéz soha az életben semmiféle munkát nem végzett. Fehér volt a bőre. Ez a nő soha a napra ki nem ment, s ha ment, ernyőt tartott. Drága selyemernyőt, annak a selymessége ott van az egész bőrén.

— Jónapot, Misike.

Misi úgy emelte fel a fejét kézcsók után, mintha valami kivételes szerencse lett volna, hogy ennek a nagyon finom kéznek a felszínét az ajkával érinthette.

Érezte, hogy kicsit átszellemül és valóban a legnagyobb tiszteletet érezte a hölgygel szemben.

— Mulatnak, kedvesem?

— Anyuskám, ez a Misi egy remek pofa.

Az anya hallgatag nő volt, keveset beszélt, ez is az előkelőségéhez tartozott. S ha szólt, a szót is oly meggondoltan és választékosan ejtette ki, mintha minden szava bonbon lenne, amit kegyvel és ajándékba osztogat.

Misi azt várta, hogy rendreutasítja Palit a nyers szóért, de nem látott rajta semmi indignálódást. Persze, ezek közt a férfiak közt hozzá van szokva. Ez a férfias.

— Gratulálok, — mondta az anya — hallottam a nagy dicsőséget. Nagyon szép. Mindig mondom a fiamnak, hogy mért nem választja magát mintaképnek.

— Anyuskám, te vagy az oka, hogy ilyen vagyok — szólt álnokul Palika. — Ha te nem volnál ilyen, akkor én is valami más lennék. De,

sajnos, olyan vagy, mint amilyen vagy, mit tehetek, le kell vonni a konzekvenciát.

Annyi hamisság volt ebben, hogy Misi félt, hogy az anya meg fog neheztelni. Ez a nő úgy tűnt fel neki, hogy a jelenlétében csak a legnagyobb bókokat szabad mondani, még a fiának is. De az anya csak mosolygott és meleg pillantással simogatta szép fiát.

— Hát anyuskám, a zsidók lefőznek — mondta heccelő hangon Pali.

Az anya ezen is csak mosolygott.

— Jó lesz felkötni a gatyeszt.

— Úgy gondoltam, hogy rendezek egy kis zsúrt. Meghívom a város előkelőségét. Csak egészen szűk körben. Tíz-tizenkét embert. Két-három családot.

— Á, ötvenet — kiabált Pali felháborodva. — Mi az, tíz-tizenkét ember.

— Gondolod? — mondta aggodalmasan az anya és Misi érezte, hogy ötven ember nagy zenebonát csinál.

— Hát persze, hadd jöjjenek és csak adják le az obulusokat. Pénzből minél több, annál jobb.

— Ötven azért sok. Kiket lehetne meghívni?

— Mindenkit.

— Majd meglátjuk. Majd megbeszéljük apával.

— Már én megbeszéltem.

— Nyáron a zshiványpecsenyén több mint hatvanan voltak.

— Az a szabadban volt. Zárt helyiségben agyonnyomják egymást az emberek.

— Menjenek el. Fizessenek és menjenek.

— Éppen ez az. Nagyon nehéz. Mert azt fogják hinni, hogy csak azért hívtam meg őket.

— Persze, hogy azért. Ki is menthetik magukat, csak küldjék el az adományt, ők aztán besavanyíthatják magukat.

Az anya nevetett kicsit, de szórakozottan nézett, mint aki nem arra gondol, amin nevet.

— És hogy gondoljátok ... mit is kellene ... és hogyan is...

Misiben egy láng gyúlt fel: az összeg... A néni nem tudja eldönteni, hogy kiket hívjon s hányat, mert az összeg nagysága felől nincs tisztában.

— Száz korona — mondta egyszerűen.

De erre a doktorné oly ijedten nézett rá, mintha a villám csapott volna le mellette.

Misi el is pirult, de azért megmondta:

— Én úgy gondolom, tetszik tudni... — nem is tudta, hogy szólítsa, nem volt kialakulva a megszólítás. Még sose szólította sehogy. Oly távol voltak társadalmilag, hogy egészen tájékozatlan volt. Géza bátyját is mindig vagy elfelejtette, vagy röstellte megkérdezni. Ha bele tartozna ebbe a könnyű modorú társaságba, akkor tudná. Ha egyáltalán nem volna hozzájuk semmi köze, akkor is tudná. Első esetben Hermin néninek mondaná, a másodikban nagyságos asszonynak, de ebben a bizonytalan távolságban okosabbnak találta, hogy holmi »tetszik tudni«-val intézze el. —... tetszik tudni úgy gondolom, hogyha az úri társaság ebből a célból összejön, akkor ebben az esetben mégis egy kicsit, nem nagyon, de kicsit formájának kell lenni a dolognak ... mert aztán ... Mert tetszik tudni, miről is van szó ...: arról, hogy az Ifjúsági Segélyegylet ezzel lép ki a nyilvánosság elé, hogy

úgy mondjam ... bár nem folytat társadalmi tevékenységet, ez mitőlünk, diákoktól nagyon is távol áll: mi csak az iskolai munkával foglalkozunk, pláne mi nyolcad osztályosok ... nekünk már nagyon sok a tanulni valónk... — s egyre jobban belezavarodott, de hirtelen új szempontot talált, amivel meggyőzheti az úriasszonyt — de nem is mirőlünk van szó, hanem arról, hogy a mai feszült hangulatban, ha az úri társaság a kezébe veszi a szegény ifjúság ügyét, nem szabad nagyon is kicsiny összeggel szerepelni...

Kiss Pali roppant figyelemmel hallgatott, ahogy a tanári magyarázatra szokott hallgatni, mintha minden figyelmét az előadásra koncentrálná s ezzel sokszor félre is vezeti némelyik tanárt, aki aztán csak neki magyaráz, mint a legfigyelmesebb hallgatónak, pedig ő azalatt egészen másra gondol, csak éppen az arcán tud uralkodni. Ellenben az anyja azért hallgatott, mert az abnormis összeg, amit ráadásul Misi úgy állított be, mintha az valami szerény tétel lenne, a lelke mélyéig megrázta. Ő nem gondolt semmi összegre, de ő maga is sokallta volna egy koronánál nagyobb adományt adni. Már ez is végtelen nagy dolognak és bőkezűségnek tűnt volna fel a szemében, hogy ők egykoronás összeggel nyissák meg a gyűjtőívet s akkor mások húsz és tíz fillérekkel járultak volna hozzá... Szóval ő most nem tudta mit mondjon s mit tegyen.

Hogy Misi elhallgatott, ő megsimította a homlokát, mint az, aki megérzi a főfájást s csöndesen és nagyon finom tartózkodással azt mondta:

— Nagyon szép, kedvesem, igazán szép.

Nem magyarázta meg, mi a szép.

— Kedves anyám, — mondta fontoskodó komolysággal Kiss Pali — itt egy olyan szent és magasztos célról van szó, a könyörület és irgalmasság gyakorlásáról, ami az életben mindenesetre a legszebb. Ebben az esetben nem szabad, hogy úgy mondjam, smucigoskodni.

Misi ijedten nézett rá. Félt, hogy evvel az utolsó szóval kompromittálja az egész ügyet. Ő egyáltalán nem gondolta azt, hogy ez valami nagyon nagy tétel lenne. Azt képzelte, hogy azok az urak, akik híresek a lumpolásokról, kártyázásokról és vagyonokat vernek el, ahogy a fáma mondja, azoknak az sem lenne sok, ha egyik másik belenyúlna a zsebébe és egy-egy százkoronást dobna a gyűjtésbe.

— No nem is arról van szó, — mondta az anya — de nem igen lehet megterhelni a társaságot... Istenem, egy szerény családnak annyi kiadása van... Folyton jönnek a gyűjtőívekkel... mindenféle egylet... lapokra kell előfizetni... Ma is voltak Itt egy egyházi lappal... nem lehetett kitérni, alá kellett írni, mert ott is jótékony célra fordítják és a nagytiszteletű úr személyesen hordja a jobb családoknál házról házra ... És ismerem a nőket, azoknak nagyrésze, akik eljönnek, nagy ruhagondtxan vannak... A szezon még nem kezdődött, a legtöbben nem fognak akarni tavalyi ruhában Jönni, a nyári ruhák már lehetetlenek... Ez is költségbe kerül, nem is tudom, össze lehet-e ilyen tiagyobb társaságot hozni... Ez igen nehéz a mai fiéhez viszonyok közt... Mindenki csak panasszal van tele ... az emberek sírnak ... az idén a termés is rossz volt... Én igazán nem mernék ilyen abnormis összeget garantálni... mert abból az

lenne, hogy csak szegény apát terhelném meg, mert ha ő tudomást venne arról, hogy én kötelező ígéretet tettem ... pedig már szegény apának nem megy olyan jól, mint a régi időkben, mikor százával keresték fel a betegek... most, ha hetenként három-négy betege van, már örül szegény, hiszen a szeme napról-napra rosszabb... Szóval, mit csináljunk, kedvesem ...

Misi megijedt, hogy elmarad az egész s már látta, hogy ez egy óriási vereség lenne. Ha az úri társaság kikapcsolja magát, akkor esetleg a másik fél is óvatosabb lesz: nem imponál neki... Ezért hamar azt mondta:

— Minden adományt a legnagyobb hálával fogadunk. Utóvégre, tetszik tudni, szegény diákokról van szó, akiknek az is öröm, ha az írószereket megkapják, és...

— Igen, így kell azt... Nem szabad megijeszteni az embereket, mert akkor nagyon furcsán gondolkodnak a diákokról... Mégis, ha egy bált rendeznétek, ott többet lehetne elérni, mert a báli belépőt lehet magasabban megszabni... és oda sokan jönnek el...

— Mi nagyon hálásak leszünk, ahogy legjobban el tetszik intézni a dolgot, bizonyos, hogy úgy lesz a legjobb.

— Mert tudja, kedvesem, minél többen vannak, annál nagyobb a parádé ... azért gondoltam, hogy ne legyenek túlsokan... Az csak feszélyezi az embereket... — a fiához fordult —« most is, úgy-e fiam, annyi fásé van a családok közt... Bartaky jó segítséget lenne, de azok közt most van valami, valóban vannak, vagy mi... Ha Koll-

mann Bandi itthon lenne, az igazán meg tudná csinálni, de ha nincs... Senkim sincs, aki aktív szerepre használható lenne ... Jobb lesz az csak úgy, hogy azt a néhány családot összehívom és amit tehetünk, megteesszük, édesem.

Misi nagyon lehangolódott. Már látta, hogy a bátyjának lesz igaza és hét-nyolc forint jön össze legfeljebb, tíz-húsz korona ... De az is valami, hogy a társaság tudomást vesz róluk... Igazán megsajnálta a szegény úriasszonyt s ha lett volna pénze, örömet felejtené, hogyha ilyen nagy baj van, a Segélyegylet mindenkinek fizet egy kisebb összeget, aki eljön ...

Az úriasszony felállott s kezet nyújtott:

— Hát csak szórakoztatok, édeseim — mondta s kézcsókra adta a kezét, amit Misi most nem csókolt olyan áhítattal, mint belépéskor.

Másnap az osztályban Fussbaum félrevonta:

— Kérem, Nyilas, most már jogomban áll hivatalosan közölni, hogy a Zsidó Nőegylet nagy teát ad. Természetesen magas részvételi díjjal, amelynek nagyrészt az Ifjúsági Segélyegyletnek fogja nyújtani. Mert tudvalevőleg a Nőegyletnek magának is nagy kötelezettségei vannak s azokat is el kell látnia.

— Milyen összegről lehet szó? — kérdezte Misi.

— Nohát azt nem lehet előre tudni. — Akkor gúnyosan hozzátette: — Hallom, tegnap ott volt doktoroknál... Biztosítom, hogy több lesz a mi adományunk, mint az övék.

Misi ebben sértést látott. Fussbaum egészen úgy állította ezzel be a dolgot, hogy ő kérni ment Kissékhez. Indulatosan mondta:

— Én nem ezért voltam Kiss Paliéknál. Én csak el szoktam menni néha hozzájuk.

— Na és lesz teaestély?

Misi kötelességének tartotta, hogy megvédje a Pali anyját:

— Nem teaestély lesz, hanem néhány barátjukat meghívják, hogy előkészítsék a bált.

— Természetesen zártkörű elitebál.

Misi hirtelen nem is tudta, hogy mi ez.

A »zártkörű« szó azonban útbaigazította:

— Nem. Arról szó sincs, hogy zártkörű legyen. A cél, hogy minél nagyobb tömeg jöjjön össze és jól érezzék magukat.

— Ez szép. Így is kell.

Még kezet is nyújtott rá.

Misi leült a helyére. Nem nagyon volt benne semmi lelkesedés. Azt látta, hogy itt valami feszültség tört ki. Ha a Zsidó Nőegylet önállóan csinálta volna a dolgot, akkor bizonyosan nagyobb összeget kapott volna a Segélyegylet, de hát ezt nem lehet már megakadályozni. Így csak valami segílyt fognak kapni.

Kútba esett az egész. Nagyon lecsökkent a várakozása és reménysége. Milyen áldatlan dolog ez ... Mennyivel szebb lenne, ha a társadalomban nem volnának ilyen szakadékok. Kezdte érezni, hogy ez egyáltalán nem a Segélyegyletnek szól, hanem valami előtte ismeretlen hullámok csapkodnak. Pártok állanak egymással szemben. Valóban csak akkor lehet valamit elérni, ha a bál igazán jól sikerülne... Társadalmi úton lehetetlen pénzt gyűjteni... Ha Kiss Pali elég aktív lenne, olyan, amilyenek Kollmann Bandit állították be előtte...

De Kiss Palira nem lehet számítani. Pétery előtt pedig szóba sem lehet hozni. Péteryben semmi közösségi szellem nincs. Ez örül, hogy él s pláne, hogy jól él. Odanézett rá. Olyan dagadt volt és vidám, tele hússal. Bizonyosan csak húst szeret enni. Nem hájas, izmos hústömeg. Az orra alatt már kis kondor, vastag ajkaira ráboruló kis bajusz volt, mint valami barna bozót s a szemei állandóan csillognak. Hogy lenézheti ez a francia diákokat, akik eszméssel foglalkoznak és azt kiabálják, hogy »Le a hadsereggel«. Ennek már most szüksége van a hadseregére és a csendőrségre. Azok védik az ő létezését. Hatszáz hold. Sohasem volt náluk és elképzelhetetlen volt, hogy elkerüljön a házukba. De nem is tudna vele mit beszélni. Annál kínosabb hallgatás! mintha ők ketten valami ok miatt együtt maiadnak. Emlékszik egy-két esetre, ahogy marta az öklét, hogy miről is beszéljen evvel a jeles tanulóval, aki nem tudott egyebet, mint hogy folyton avval dicsekedik, hogy soha a könyvbe bele se néz. Talán nem is igaz. De lehet, hogy igaz, hiszen ő is nagyon keveset foglalkozik a tankönyvekkel. Igaz, hogy ő órán sem figyel, mint ez, aki a fülével tanul. Neki órán más dolga van. Most is elég gondja van, hogy miképpen is fog lefolyni a két teaestély s mit hoznak ezek az Egyesületnek.

9.

Irénkével a legnagyobb meglepetések érték. Ahhoz volt szokva hosszú instruktori pályáján, hiszen már második gimnazista korában két növendéke is volt s azóta mindig nevelősködött a tanulás

mellett, hogy ha már valaki tanítót kap, az buta és sötét, s lusta és rosszakaratú. Sokat tűnődött ezen, mért vannak annyira ostoba s annyira elkényeztetett gyerekek s éppen a jobbmódú családokban. Aki nem próbálta, el sem tudja képzelni, micsoda kínszenvedés, ha egy fiatal fiú hitvány pénzért, — mert ráadásul a szülők, akik bársony nadrágocskát s a legújabb divatú sapkát veszik a fiúknak, a nevelésére valami belső irtózáttal nem hajlandók semmit áldozni. Misinek sok lelki fájdalma volt amiatt, hogy a gyerek szórakozására akármikor adtak a szülők tíz koronát, sőt harminc s ötven koronát s volt eset, ahol Utaztatták és minden sportot, vagy játékot megadtak neki, ellenben a kis nevelőnek szennyes két-három forintot is úgy fizettek ki, mintha a fogukat húzták volna.

Hát Irénke más volt. Irénke játszva tanult és ambícióval tanult. Nemcsak hogy a leckét elvégezte egyik napról a másikra, de kíváncsi volt s Misinek új feladat lett, hogy a saját nagyon hiányos francia tudását napról napra fejlessze, ha nem akart elmaradni a lány mellett. Néha már meg volt rémülve, hogy a kislány nemcsak relatíve, de abszolúte túltesz rajta s ehhez kevés volt az iskolai kénytelen-kelletlen adott leckék. A franciát a nagybátyja nagyon elhanyagolta. Hárman voltak összesen haladók. Rajta kívül még az osztályából Steiner és a hetedikből egy Pávai nevű fiú. Steiner közöttük szinte perfekt francia volt, aki folyamatosan olvasott francia regényeket, Pávai egy vasfejű kálvinista parasztfiú pedig oly elszánt volt, hogy megette volna a követ is. Ez a Pávai arra készült, hogy érettségi

után kimegy Franciaországba, ahol volt egy rokona, szabász s amellet ki akarta tanulni a mesterséget s ez Misinek igen imponált. Egész gimnáziumi pályáján egyetlen fiú volt, aki az érettségi mellett ipari pályára készült. Ebben ő valami titkos ujjmutatást látott. Hiszen 6 maga sem gondolt volna soha arra, hogy iparos legyen. Erre egy kitűnő esete volt. A Fertő-kamarában volt és Balabás, a házigazda bejött s arról mesélt, hogy neki is van egy fia, negyedik. Mulatságosan mondta:

— A harmadik házasságombul való, hát nem tudok neki semmit sem adni, hanem létrát tettem alá.

— Milyen létrát, Balabás bácsi?

— Tudja, fiatal úr, én úgy gondolom, hogy az iskola az egy nyolcfokos létra ... Sokba kerül a neveltetés, hanem megbeszéltem a feleségemmel, hogy csak hadd tanuljon a gyerek. Mán ha két osztályt, vagyis két létrafokot fel tud kapaszkodni, akkor már a fináncokhoz bejuthat és altiszt lehet belőle. Ha még két fokot ki tudunk Szorítani, akkor már feljebb jut. Négy gimnáziummal már lehet a telekkönyvnel díjnok, aztán telekkönyvi átalakító. Mán akkor jobb helyzetbe kerül, amilyenbe az apja volt. Ha addig meghalok, már az is segít rajta. Többet ér, mint egy kisebb ház, vagy néhány hold föld, igaz-e? De ha még két létrafokon fel tudom segíteni, akkor már még magosabb tárnába juthat bele. Mert voltam én bányász is, nekem semmi iskolám se volt. Akkor lehet jegyző. Annak pedig a legjobb dolga van a világon. Hat gimnáziummal

már olyan úr lehet, hogy holtáig dicsérheti az apját. De ha bírom erővel, egészséggel és még két fokkal feljebb taszítom és mind a nyolc osztályt elvégzi és leteszi az érettségét, hő, akkor olyan istentelen valaki lesz, önkéntes, mehet a minisztériumba és pénzügyi tanácsos úr lehet belőle... De ha valamiképp még a létrát meg lehet toldani és a legfelső négy pótfogat is meg tudom vele mászatni, akkor nyitva előtte a felső világ. Minden fene lehet. Ügyvéd lehet, orvos úr lehet, közjegyző nagyságos úr lehet, képviselő úr lehet, még pénzügyminiszter öexcellenciája is lehet.

Ez a kép, a létrával nem ment ki többet a Misi eszéből. Csakugyan, az iskola ennyi és semmi több. Valami titokzatos létra, amelyen a fiúk egyre feljebb eső ágakra juthatnak fel. Az egyszerű fináncnak, ahogy ő mondta, pénzügyőrnek, ez a természetes ötlete kitűnően megvilágította, mi az a hajsza, amit a fiúkkal a szülők végeztetnek. Az élet odakint úgy van berendezve, hogy különböző párhuzamos síkokon helyezkednek el az emberek. A szülőnek semmit sem kell tenni, csak segíteni a gyerekeknek, hogy a létrán valahogy feljebb, feljebb tudjon csúszni-mászni. Mindegy az, akár jeles, akár nem, a létra segít. Minden fok egy fokkal feljebb emeli a szegény szülő élet-sorsa felé.

Irénkénél más volt a helyzet. Irénke nem akarta a létrát azért mászni meg, hogy feljebb jusson. Lány volt s apja társadalmi helyzete miatt, legalább a maga világában, a legfelső fokra nyílt úgyis kilátás. Irénke csak azért tanult, hogy tudjon.

De mért akart tudni? Ha nem volt vele semmi célja?

Misi sokkal reálisabb gondolkozású volt, mint hogy munkát cél nélkül el tudjon képzelni. Irén léének pedig a világon semmi célja sem volt a tanulással. Az a kis vizsga az oly jelentéktelennek látszott, hogy arról alig volt érdemes beszélni. Kondor fiskális lánya úgyis átmegy a vizsgán, ha nem tud. Misit valósággal zavarta az Irénke szorgalma. Szinte kétségbe volt esve, hogy ezeken a drága, kedves órákon neki megfeszített fejjel kell jésen állani és hallatlan biztosnak lenni a franciában.

Milyen kellemetlen dolog. Itt van a nagyszerű lehetőség, hogy egy gyönyörű, vidám, bájos kislánnyal hetenként kétszer együvé van zárva és ezalatt neki a francia nyelvben kell tökéletesíteni magát. Nem nevetséges?

Négy óra, tehát két hét alatt az egész első évi anyagot átvették. A múlt évben is volt nevelője Irénnek, de csak az utolsó két hónapban. Így nagyon gyorsan és felületesen tanulta be a nyelvtan elemeit. Most szinte elképesztő volt, hogy ezt az egész anyagot példátlan szorgalommal beverklizte. Úgy deklinálta a főneveket, melléknevekkal, úgy megtanulta a számneveket, a névmások meglehetősen bonyolult rétegét, a határozókat és a névmásokat s ez az utóbbi nem tréfa, személyes névmás, birtokos névmás, ha egy birtok van, több birtok van, a mutató, visszamutató, kérdő és határozatlan névmások, hogy ezek között a legnagyobb könnyűséggel lehet eltévedni, mint egy labirintusban. S Irénke fáradhatatlan volt és folyton kér-

déseket tett fel, amikre Misi csak úgy tudott válaszolni, hogy maga rögtönzött elméleteket, hogy hogy jöhettek létre a névmások? Néha annyira zavarba jött, hogy alig várta az óra végét, hogy hazasiessen és Géza bátyjától felvilágosítást kérjen.

— Mért tanul maga ilyen szorgalmasan? — kérdezte a kislányt.

Ez huncutul nevetett.

— Csakugyan úgy érdekli a francia nyelv?

— Á dehogy is — kacagott.

— Akkor mért? Kell, hogy érdekelje.

De a lányka nem akart vallani, csak pukkant belőle a kacagás és újra kérdezett.

— Azt mondja meg nekem ... ha az ember jól tudja ezeket a dolgokat, tudja, hogy gondolom? ha jól tudja a ragozásokat, akkor beszéd közben, mikor már franciául beszélünk, hogy váltogatja össze a megfelelő névszóhoz az illető névhez tartozó mellékszavakat? Mindig végigmondom a ragozást?

— Azt a gyakorlat adja meg.

— De ha a gyakorlatban úgylis együtt tanulom meg a főnevet a melléknévvel, akkor minek ezt külön-külön betanulni?

Erre nem tudott mit mondani, csak azt, hogy azért, mert ezt így kívánja az iskolai szabályzat.

— Hátha kimegy egy lány Párizsba, teszem fel, varrónőnek: az is előbb megtanulja a ragozásokat?

— Dehogy tanulja.

— Akkor nem is tanulhat meg tökéletesen?

— Megtanulhat, csak sokkal nehezebben.

— Én azt hiszem, így nehezebb. Könnyebb lenne, ha mingyárt beszélne az ember ...

Persze most annak kellett volna következni, hogy Misi franciára fordítja a szót és gyakorlati példával mutatja meg, hogy az iskolai szabályzatnak igaza van. Ehhez azonban tudni kellett volna franciául. Ő azonban nem tudott, csak ragozásokat és szabályokat és külön megtanult szavakat. De ha fordítani kellett egy olyan szöveget franciára, amit még nem látott, bizony kétségbe volt esve és nem volt megnyugodva, hogy amit fordít, az a legtökéletesebb. Sietett azért az ilyen kérdéseknek véget vetni s új meg új példát vetett fel és az időt valósággal kihúzta, hogy egy-egy ragozást számtalan szóképen keresztül a végtelenségig gyakorolt.

Rájött, hogy nyelvet tanítani egy jó tanulóknak sokkal nehezebb, mint a rossz tanulóknak. A jó tanuló azért jó tanuló, mert hamar tisztába jön az egyszerű titokkal. Oly csekély az eltérés a szabályellenes esetekben is, hogy egy szép napon száraz abrak lesz az iskolai metódus szerinti deklinálás és konjugálás.

Most rácsodálkozott a kis^nyra, akinek különösen sírna és ragyogó homlokán fény volt, mintha ezen a kedves kis területen az értelem fénye csillogna.

Olyan soká s úgy elforrósodva nézett rá, hogy a lány elkezdett nevetni.

— Mit néz?

— Semmit — zavarodott meg Misi.

— Rámnézett, tehát semmit sem néz?

— Maga nagyon szép.

— Ne mondja?

— Mondom.

— Maga ehhez nem ért!

— Mért nem?

— Maga nem tudja mi az: egy lány. Maga azt tudja, mi a homlok, mi a szem, mi az arc, mi a láb, mi a kéz, de nem tudja mi az, hogy lány.

És oly vígan nevetett, hogy Misi elfelejtett mindent. Ez most jobban tetszett neki, mint a szabályos francia óra. Ez az, amire úgy vágyott: semmiségeket beszélni és átadni magát annak a forróságnak, amit mindig érzett, ha ezzel a lánnyal együtt maradt.

— A lány: az egy varázslat.

— Dehogy, a lány az valami magológép, aki mindent megtanul, amit ráparancsolnak.

— H.

— Mit nevet, butaságot mondtam?

— Nem. Maga nem tud mást mondani, csak nagyszerűeket.

— Csak úgy mondja.

— Hogy?

— Ahogy a fiúk beszélnek. Csak jár a szájuk. Csak azért mondanak szépet, hogy becsapják a lányokat.

— Én azért beszélek? Mért akarnám én magát becsapni?

— Nem mondom, maga nem fiú: maga tanít. Aki tanít, az nem fiú.

Misiben forró gázok kezdtek támadni s érezte, hogy ezek előbb-utóbb szétvetik a fizetett tanító szerepét.

— Én nem vagyok fiú?

— Maga valami nagyszerűség. Az iskolában elnök, a lányszobában nevelő ... Tanár úr ...

Misi csak nézte. Azt a sok apróságot, ami egy lánynál, egy ilyen kis ötletnek a kipattanását kíséri, nem lehet figyelemmel kísérni sem. Irénke olyan volt, mintha higanyból készült volna. Minden íze s porcikája izgalmas volt, az arcának minden legkisebb részecskéje külön csoda és gyönyörűség... és mennyi ragyogó nevetgélés. A teste is egészen valami más, mint a fiúké... puha gombolyagocska, amiről az ember azt hinné, hogy egy pillanat és ezer felé repül szét, mintha azt a fehér virágcsokrot megfújja az ember, amit a hűség lehetetlensége miatt hol férfihűségnek, hol női hűségnek neveznek: csak rá kell fújni s annyi-felé repül, ahány szálacskája van ...

Milyen messze tűnt egy pillanat alatt a nehéz és keserves, csak neki keserves francia nyelvtan ... Egy villanás és benne volt a szivárványban. Köröskörül rózsaszín felhők. Színek és csodák. S benne semmi más nem volt, csak valami nagy leborulás vágya. Oda szerette volna vetni magát a lány lába elé, az ölébe és lefektetni a fejét a kötény kényébe ... és sírni...

— Tudja mikor lesz a teaestély?

Misi kijózanodott. Felébredt. Mintha hideg zuhanyt kapott volna, megremegett s felrázkódott.

Nem felelt, csak nézett.

Nagy szemekkel azt nézte, hogy a lányban semmi sincs az ő különös elvarázsoltságából. A kislány oly józan és egyszerű, mint egy nő, ahogy csak egy nő tud józan lenni és okos.

— Látja, maga nem szólt nekem egy szót sem és én nem akartam a francia-leckét megállítani, mert tudom, hogy magának csak az az öröm,

ha mindent megtanulok és jól tudom a Grammaire-t.

Misi most megérezte, mért tanul a lány: a szíve elkezdett sebesen kalapálni és egyik forró hullám a másik után rohant keresztül rajta. Hát Irénke csak azért tanul, mert azt hiszi, neki csak ezzel tud örömet szerezni. Milyen tévedés ...

— Ha szólott volna, akkor én megmondtam volna magának mindent. De komolyan. Jövő héten szerdán lesz a Nőegylet gyűlése és utána teaestély az Ifjúsági Segélyegylet javára.

Misi hallotta is, nem is, csak nézett szürke szemeivel a lány fekete ragyogó szemeibe.

Irénke megsúgta:

— Rossz néven vette Fussbaumné néni, hogy maga elrontotta az ő örömeiket. Meg akarták az igazgató urat és különösen magát jutalmazni, hogy Nácit belevette a vezérlő bizottságba s a tanárok külön gyűlést tartottak emiatt.

Misi erősen kijózanodott.

— Én nem mentem el, engem elhívtak. Én nem tehettem azt, hogy nem megyek el, ha Kiss Pali azt mondja, hogy az édesapja meg az anyja arra kérnek, hogy délután menjek el hozzájuk.

Lesütött szemmel beszélt, mint aki röstelli magát s nincs tisztában vele, mit fognak szólani ahhoz, amit csinált... Ellenben Irénke nagy szemekkel s erősen figyelt és gondolkozott.

— Most nagyon nehéz, mert a kaszinóban ki akarják rúgni a zsidókat.

— Mért? — nézett fel megdöbbenve Misi.

— Hát szóváltás volt Vedres dr. és Palotay dr. között emiatt s Palotay azt mondta, hogy a gimnázium egy anarchista fészek. Ezen összejöttek és még meg is pofozták egymást.

Misi belesápadt.

— Mikor volt ez?

— Ma délelőtt. Apa mondta, mikor ebédre hazajött.

— Hát hol történt?

— A járásbírószágon. Ott volt apa is valami ügyben és a járásbíró a legnagyobb antiszemita. Tudja, a lányai miatt.

Misi gondolkodott. Nem ismerte Piskorán járásbíró, de egy lányát látta, az csodálatos szépség. Magas, fekete, gyönyörű, mint egy színésznő. Most is látja, ahogy végigment a főuccán és úgy lépett, látni lehetett, hogy elvárja, hogy az egész város megforduljon utána.

Hogy a gimnázium egy anarchista fészek.

— Most párbaj lesz a dologból.

Misi meg volt rettenve.

— Én igazságosnak tartottam, — mondta Irénkének oly őszintén, mintha saját magának tenne vallomást, — hogy a bizottságba belevegyünk egyet a ... zsidók közül is ... Nem is gondoltam, hogy a városban valaki ezt észreveszi... Mi köze van az ügyvéd uraknak a diákok dolgához?

— Pedig ez megtörtént és Vedres doktor nagyon jó vívó, legalább harminc érme van, amit vívással nyert.

Misi izzadt a rémülettől. Ha Vedres dr. megvágja vagy megöli a másikat, akkor abból roppant botrány lesz.

Egyszerre végeszakadt az idillnek. Elmúlt a csöndes szoba édes varázsa. Az élet benyújtotta az öklét és szétdúlta a boldog csöndet.

— Rettenetes — mondta.

Irénkében semmi izgalmat nem látott. Ez a kislány heccnek tekintette a dolgot. Persze rá nem háramolhat belőle semmi baj.

— Apát is majdnem megverték.

— Mért?

— Csillapítani akarta őket és mind a kettő rátámadt — nevetett a lány. — Tudja, apa azt mondta, hogy az az iskola dolga és az iskolán kívül nem is szabad tudomásul venni. De erre mind a két úr elkezdett kiabálni, hogy az iskola a vezető és az iskola tele van mindenféle disznósággal. Az október hatodikát is a zsidók csinálták, hogy a zsidók már nem férnek a bőrükbe.

Most bejött a mama.

Lusta lépteivel szó nélkül keresztülment a szobán, aztán megállott az óra előtt s tüntetően megnézte. Az idő valóban letelt. Misi felállott, szédült és elköszönt.

Annyira zavart volt, hogy nem is tudta mit mond, csak elment.

Az uccán rohanni kezdett, Jézus, mibe keveredett. Most aztán vége a Segélyegyesületnek.

Mikor este a nagybátyjával találkozott, az igen komor volt.

— Ki lesz a segéd? — kérdezte tőle a vacsora alatt.

Az igazgató ránézett.

— Szóval mindent tudsz. Szép kis históriát zúdíttál a nyakamba.

Misi megfagyott. Tehát a bátyja is őt teszi felelőssé. Annyira elsápadt, hogy a bátyja megindult s vigasztalni kezdte.

— Nem lesz semmi baj. Szerencsére rá lehetett beszélni Palotayt, hogy ne tiszteket hívjon meg segédeknek. Inokai a Takaréknál és Pardy dr. lesznek a segédek. A segédek azt akarják, hogy ne legyen belőle párbaj, mert senki sem akarja, hogy a városban nagy zendülés legyen. Jegyzőkönyvvel intézik el a dolgot... Remélem ... Én legalább a kaszinóban ezt a tanácsot adtam. Kiss Gedeon is ezen az állásponton van. Kérdés, hogy lehet-e kapacitálni ezt a két fenevadat. Legrosszabb esetben pisztolypárbaj lenne a legenyhébb feltételekkel, hogy a formaságnak eleget tegyenek, mert az a vélemény is felvetődött, hogy az emberek nem fognak lecsillapodni, ha a párbajt elhagyják... Ez a mi társadalmunk még mindig a középkori szellemet őrzi. Itt vér nélkül nem akarnak élni.

Misi sápadtan s összetörve ült s nem evett.

— Elég szegény, hogy ilyen semmiségből ez a Csapodi ilyen kázust csinált.

Egy óra múlva megjelent náluk Józsiás, az örök fegyver- és hírhordó barát s újságolta, hogy a segédek nem tudták jegyzőkönyvvel elintézni a dolgot s a párbaj harminc lépésről történik öt lépés előnnyel. De ahogy kibeszélték az összes részleteket, egy óra múlva jött Csordás, a fiatal rajztanár.

Már az ajtóból úgy lépett elő, mint egy vészmadár és suttogva mondta, hogy Palotay kijelentette, hogy zsidónak nem ad elégtételt.

Nagy konsternáció lett és az igazgató felállott s kijelentette, hogy be kell mennie a kaszinóba.

Mindhárman elmentek s Misinek rettenetes éjszakája volt.

Nem akart lefeküdni. Meg akarta várni az eredményt, de éjfél is elmúlt és a bátyja nem jött.

Reggel úgy ébredt fel, hogy egy széken ül felöltözve és rettenetesen fázik. Nem vette észre, mikor jött meg a bátyja.

Nem mert iskolába menni, míg nem beszél vele. De a bátyja elaludt s nyolckor neki menni kellett.

Az osztályban nagy izgalom volt. Mikor őt meglátták, az úrifíúk szinte szemelláthatóan elhúzódtak tőle, elfordították a szemüket.

Úgy ült be a padba, mint egy bűnös. Senki sem ment hozzá. Szerencsére a tanár már belépett és semmi szó nem esett a dologról természetesen.

Misi a tanár arcából akarta kiolvasni, mi tör" ténhetett, de Babarczy nagyon nyugodt volt. A legnagyobb nyugalommal adott elő Janus Pannoniusról, aki a legelső nagy magyar költő volt s nagyon epikureista, a kor szellemében ... De egész Európa előtt ismertté tette a magyar nevet s amit a kor rovására lehet írni, azt meg kell bocsátani neki, amit az ő tehetsége jelent, azért hálásnak kell lennie az utókornak.

— A korszellem — mondta magában Misi. — Mi a mai kor szelleme? ... A párbaj? ... vagy a zsidókérdés? ... vagy az anarchista diákság? ... Ha ő anarchista, akkor talán a párizsi diákok is csak ennyire anarchisták? ... Ez csak egy szó,

amivel megbélyegzik azokat, akik nem tetszenek a többieknek?

Óra közben Kiss Pál hozzájött:

— Hát kérlek alássan, csak azt akarom mondani, hogy...

— Mi van a párbajjal?

— Nincs párbaj — mondta szemét elfordítva Kiss Pali.

Misi fellélegzett. Úgy hála Istennek, a bátyja nem hiába volt kint egész éjszaka, el tudta simítani a dolgot.

— Párbaj nincs, jegyzőkönyvvel intézték el a dolgot. Vedres dr. bocsánatot kért s Palotay evvel beérte ... Igen, azt akarom mondani, hogy vasárnap lesz nálunk az a kis összejövetel és azt hiszem, ha a jelek nem csalnak, ez az incidens jót tett a dolognak, mert kedves apám azt mondta az éjjel, hogy legalább harmincan kérték már eddig is, hogy őket is híjják meg.

Misi nem tudta most, örüljön, avagy búsuljon. Mi lesz még ebből.

Nehéz hét volt. Alig mert a szobából kibújni. Félt már, hogy minden mozdulata és minden legkisebb szava valami bajt okoz. A következő vasárnapra sem hívta össze a gyűlést. Még várni kell. Majd azután való héten. Akkor már meglesz mind a két teaestély s az eredményt látni fogják.

A kisváros élete csendben folyt tovább. Az uccák üresek voltak, ellenben az őszi szél megjött és kegyetlenül dudált.

Azt hitte, hogy őt is meghívják a Kiss Gedeonék estélyére, de nagy meglepetésére, erről szó sem

esett. Csak a bátyja ment el, pedig ő gondosan kikeféltte és nagyanyjával kivasalította a fekete ruháját. Vasárnap a doktoréknál, szerdán a zsidóknál.

Hétfőn reggel megint nem tudott beszélni a nagybátyjával, az aludt, mert virradt, mikor hazajött.

Az osztályban Kiss Pali volt a központ.

Kiss Pali körül sziget támadt. Csak azok állottak mellette, akik beletartoztak ebbe a Társaságba. Langschein, Sarkú, Pétery, Markos.

Misi megdöbbenve értette meg, hogy az estén ott volt Pétery és Langschein is. Akkor 6 mért nem? És táncoltak ... Hát lányok is voltak?

Egyszerre megint a társadalmi fájdalmat érezte meg s ez még égetőbb volt, mint az egyleti ügyek. A fiúk annyira bele voltak melegedve a heves emlékek megbeszélésébe, hogy észre sem vették, hogy ő közéjük állott.

— Megcsókoltad? — s ezen rettenetesen tudtak kacagni.

— Hol?

— És állotta? Hagyta? Visszaadta?

— A Gizike.

Ilyen apró szavak pattogtak, mint a szikrák s mintha puskaporral lettek volna töltve, mint a rakéták, ropogtak és szikráztak.

Misi fakón állott. Láta, hogy még Rátz is csak távolabbról les oda s figyel lélekzetvisszafojtva.

A zsidó fiúk az osztályterem hátulsó sarkában, mint számkivetettek állottak s szintén hevesen vitatkoztak.

A plebs pedig, mely sem ide, sem oda nem tartozott, szürkén és nyugtalanul mozgott szanaszét.

Csak az öt fiú állott, mint egy külön sziget, amelyre nem tartozik, hogy háborog a tenger, a jelentéktelenek tömege s vígan csacsogott. Még azt sem lehetett volna mondani, hogy összebújt: nem, nagy elbizakodottságukban otthon érezték magukat. Úgysem közeledett hozzájuk senki. Virítottak a nagy életgazdagságukban.

Jákob a helyén ült s úgy tett, mintha nem törődne velük, de Misi, amint rápillantott, látta, hogy komor és sötét.

Már elcsengettek, még Misihez senki sem szólt, annyira telítve voltak saját magukkal, hős-tetteikkel, a csókokkal és táncokkal és az ivással és mindennel, amiben az éjjel részük volt.

Már nyílt az ajtó, Babarczy lépett befelé, míg a kabátját felakasztotta, Kiss Pali megrántotta Misit:

— Igaz, — mondta súgva — a pénz megvan. Majd óra közben odaadom.

Helyre kellett ülni s Misi kóválygó lélekkel ült a helyére, az első padban az ablak melletti Babarczy Pimpihez.

Vájjon mennyi a pénz?

Ha olyan sokan voltak, —> hallott valamit, hogy hatvanan is voltak — akkor bizonyosan sok pénz ... Forintjával is 120 korona? ... Vagy még több ... talán azt akarták megmutatni, hogy a zsidók szerdán rá legyenek kényszerítve, hogy még többet adjanak ...

Megindult a fantáziája és hamarosan arany-hegyekről ábrándozott.

Ez az egy azért mégis jóvá teszi valamennyire a dolgot, hogy őt nem hívták meg, nem tartották,

maguk közé valónak... Most megint ebbe a végletbe szédült és engedte, hogy a máját rágja a feldúltság és irigység... Utóvégre ő az elnök s az ő kezdeményezésére történt ez az összejövétel is. Nem lehet elválasztani tőle s mégis kihagyták. S még ennél is fájóbb volt, hogy most sem fogadták be maguk közé egyenrangúnak. Csak éppen el-túrték, hogy ő az elnök ott álljon s ezeknek a rossz tanulóknak a fecsegését meghallgathassa. Pétery is a rosszak közé tartozik, mert semmit sem csinál az egyetemességnek. Mit számított ezeknek a Segélyegylet? ... Ezeknek csak a maguk mulatsága számított, a tánc, a csók, az ivás.

Nagyon nehéz ez az élet. Most úgy érezte, mintha ő is zsidó volna., Mintha ő is ki lenne közösítve a vidámságnak ebből a forгатagából.

Csak éppen annyi, hogy mégis elnök; ha az nem lenne, akkor egy pillanatra sem állhatott volna közéjük, ahogy eddig az efféle reggeli diskurálásoknál nem is állott oda soha.

Hát mi ez? Azt megengedik, hogy az ember dolgozzék? ők megvédik a maguk mulatságát? Azt még bemondja, hogy: megvan a pénz, de egy tisztviselőnek nem az a kötelessége, hogy amint meglátta, a legelső percben hozzásiessen és jelentést tegyen éppen erről?

Ezek nem egyesületi tisztiek, ezek úrifüük, akik szórakoznak s a maguk szórakozását, a Gizike csókját tízszerte többnek tekintik, mint az egész iskolai egyesületet s az egész iskolai életet., Ezek már készülnek a kolozsvári jogászkodásra ... Ha őneki mégis sikerül egyetemi hallgató lenni, akkor még rosszabb lesz a sorsa ... Akkor neki rettene-

tesen sokat kell tanulnia, hogy tandíjmentességet tudjon kieszközölni... Könyvtárba fog járni, mikor Kiss Pali meg Pétery táncmulatságokra járnak, meg szalonokba, mulatni.

A létra.

Hiszen az ő szülei is csak azt csinálják, amit Balabás, a finác. Milyen nehéz volt ez a nyolc esztendő, hogy egy-egy létrafokkal feljebb juthassanak a gyerekek... Itt van Géza bátyja, aki a parasztsorsból, — mert hiába volt pap, csak otthon maradt volna parasztnak, ha az 6 apja meg nem szánja és be nem nyomja a kollégiumba ... »Ereggy innen, tanulj.« S elkergette a mezőről és Géza attól kezdve a maga erejéből tartotta fenn magát. De Géza bácsi okosabban csinálta ... ő mindig szegény gyerekeket tanított, szegény buta gyerekeket, de Géza mindig csak nagyon gazdag családok fiai mellett volt nevelő. Azért tanulhatta meg, hogy hogy kell az urak között élni, mozogni... Nem akarja megvádolni, hiszen komoly ember maradt és munkás ember, de neki lealázónak tűnik fel, hogy Géza bátyja olyan jól tud a kaszinóban helyt állani, hogy még ezt a roppant forrongást is le tudta csillapítani... Tud együtt ordítani a farkasokkal és együtt énekelni a szirénekkal... Ezt ő megveti s nem akarja megtanulni!...

Összeszorította fogait s oly komoran nézett maga elé, hogy Babarczy tanár többször ránézett s meg akarta tőle kérdezni, mi baja?

Paraszt gög tört ki benne. Forró vágy volt a szívében, hogy eljőjjön az idő, mikor meg lesznek alázva az elbizakodottak... Mert annak be

kell következni... Ez a Kiss Pali, ha az apja meghal, soha keresni nem tud, dolgozni képtelen: el fogja verni az apai örökséget... Ez egész biztos...

Sajátságos gyűlölködés és káröröm volt benne: Kiss Palinak semmi más jövője nincs, csak ha gazdag feleséget kap ... Akkor annak a vagyonából megélhet, különben semmi sem lesz belőle ...

Elhatározta, hogy többet nem megy utánuk. Arra nem vállalkozik, hogy rangon alólinak tekintsék ...

Óra közben csakugyan a helyén maradt s bár egyáltalán nem érdekelte semmi, a következő óra könyveit és a füzeteit nézegette, mintha nagyon bele lenne merülve ezekben.

És Kiss Pali nem jött hozzá. Egészen elfelejtette őt, csak tovább együtt rohantak és a folyosón folytatták a megbeszéléseket. Bizonyára olyan titkos dolgokat, amiket még a saját külön csoportjukban sem akartak megtárgyalni. Misi kiment a folyosóra egy percre s látta, hogy Kiss Pali és Langschein a lépcső alatt kiflit esznek és kettesben, nagy kacagások közt beszélnek, a fejüket csaknem összeütik. Csak erkölcstelenség lehet, amit oly boldogan rágcsálnak és örölnek.

A második óra közben Pali egyszerre csak odaült mellé s kivett a mellénye felső zsebéből egy százkoronást és elébe csúsztatta.

— Nesze, Misikém.

Oly aranyos kedvességgel mondta, hogy ebben a pillanatban nem lehetett rá haragudni.

Misi kérdően nézett rá.

— Ugyanis, kérlek alássan, a dolog úgy történt, hogy ott volt Ottó bácsi, Pestről. Az én

kedves anyámnak a nagybácsija, aki most valószínűleg miniszter lesz, ha Darányi megbukik, átveszi a földművelési tárcát. Kedves anyám elmondta, hogy nagy zavarban van, mert nem akarja a társaság kedvét valami gyűjtéssel elrontani és megmondta neki, hogy száz koronát kellene adni, mert az Ifjúság ennyit vetett ki rá hadisarcnak ...

Kiss Pali harsányan nevetett.

— Engem odahívtak és én megmondtam, hogy van nekünk egy szigorú elnökünk, aki előtt nem fogok tudni megállani, ha ezt az összeget nem szállítom be a Segélyegylet pénztárába. Erre az Ottó bácsi a zsebébe nyúlt, kivette a tárcáját és ideadta a száz koronást. Hát kérlek alássan, ezt tedd el és csinálj vele, amit akarsz.

— Én nem csinállok vele semmit, majd az egyesületi közgyűlés megmondja, mit kell vele csinálni — szólt sértődötten Misi.

— Jó, jó, azért nem muszáj felfalni engem, mert biztosítalak, hogy ha én nem állok a sarkamra és nem festem le úgy a dolgot, hogy én lehetetlen helyzetbe kerülök az egész ifjúsággal szemben s nincs kedvem be se menni többet az iskolába, ha ezt az összeget nem tudom behozni, az Ottó bácsinak magától az sem jutott volna eszébe, hogy öt forintot adjon... így pedig a pénz itt van, tedd már el, ne legyen belőle botrány, kérlek alássan és a zsidókat meg fogjuk szorítani, hogyha ennek a dupláját nem adják szerdán, akkor melegük lesz a városban.

Kiss Pali most nem nevetett. Az arcán félelmes fenyegetés látszott.

Misi elvette a pénzt s betette a noteszébe. Tárcaja nem volt, csak egy kicsike, aprópénznek s ezt a szép ropogós százkoronást nem akarta belegyűrti.

Szerdán délután Irénkénél továbbfolytatták a franciázást, de mind a ketten nagyon szórakozottak voltak.

— Száz koronát kaptak? — kérdezte Irénke.

— Honnan tudja?

— A verebek csiripelték, nevetett a kislány.

Ezt sem szerette Misi. Irénke mindig evvel bújt ki, ha valami értesüléséről azt kérdezte, hogy honnan szerezte. Ha ez a lány őt őszintén szeretné, akkor éppen úgy elmondana mindent, mint ahogy ő semmit nem takar el előle.

— Szóval ennek dupláját akarják a Nőegylettől?

— Mindent tud?

— Még többet is.

— Az étre ige ragozását is?

— Azt is.

Áttértek az igeragozásra. Irénke csakugyan tudta az étre igét is, sőt az avoirt is. Misi egész el volt ámulva.

A conjugaison úgy ment, mint a karikacsapás.

— Ha maga ilyen gyorsan tanul, maholnap nem lesz rám szüksége.

Irénke kacagott.

— Lesz?

Irénke nem felelt, még jobban nevetett és hamiskásan nézett a szemébe.

— Mért nem akar eljönni a teára? ... Nem akar velem táncolni? Jól táncolok, nem kell félni, nem leszek terhére és nem taposok a lábára.

Misi elborult:

— Lássa, nem mehetek.

— De mért?

— Nem voltam Kiss Paliéknál sem.

— Oda nem hívták meg, de ide hívjuk.

Most erre mit mondjon az ember? Nem mondhatja, hogy már most is anarchistának nevezik és zsidóbarátnak őt is meg a nagybátyját is... Ezt nem mondhatja Irénkének, aki, ha az anyja keresztény is, de mégis csak zsidólány.

Ez egyszer csődöt mondott az őszintesége, mert nem ránézve lenne sértő esetleg... Kiss Pali sem mondta meg neki, hogy mért nem hívták meg... Még Géza bátyja előtt sem merte szóbahozni a sérelmét. Nem akarta provokálni, hogy nyíltan kijelentessék, hogy ő nem volt oda-
való ... Már az maga éppen elég sértés volt, hogy a bátyja nem volt megsértődve az ő mellőztetése miatt...

— Nem mehetek el, mert ifjúsági elnök vagyok és így, ha egyik helyen megjelenek, azzal pártállást foglalom. Nekem pártokon felül kell maradnom.

Maga sem értette, hogy a kellő pillanatban honnan veszi a szükséges és korrekt gondolatot.

Irénke azonban csak kuncogott. Ezt nem értette.

— Nem jön, mert nem akar... Maga nekem csak franciát akar tanítani, de semmi mást.

Misi belesápadt, hogy annál jobban elpirulhasson.

— Én magának mindent... még az életemet fe — mondta csöndesen.

— Akkor jöjjön, táncoltasson meg.

S egész kis testében benne volt a született Circe megfeszülő mozdulata.

Misi éhesen és mohón nézte a csodálatos lányt. Felállott, hozzálépett és megcsókolta.

Iréнке úgy megijedt, hogy a hangja is elállott.

— Maga bolond, a mama ott van a tornácon.

De Misi tudta, hogy nem az anyjától fél, hanem önmagától.

Ott állott még felette s nézte ezt a remek, aranyos vagy inkább bronzos fénnel lobogó haját. Micsoda haja tud lenni egy lánynak.

— Most már elhiszi, hogy nem mehetek el?

— Most már nem hiszem — mondta a lány s felnézett rá és nevetett, de a szemei mintha párásak lettek volna.

Misi hirtelen mégegyszer lehajolt és újra megcsókolta. A száját. S a kislány nem vette el. Visszacsókolta oly szívóan és erősen, hogy Misi beleszédült. Tántorogva állott vissza s elment.

Másnap reggel, egy szörnyű éjszaka után, mert egész éjjel azzal fantáziált, hogy Irénke kikkel táncol és hogy? kétségbeesetten ment az iskolába.

Az osztály unalmas volt. Már mind a helyükön ültek, a csengetés megtörtént s készültek az órára. Csütörtökön első óra görög volt, a félelmes Koós.

A tanár rögtön jött. Felállottak, leültek.

Koós a katedréről leszállott és általános feleltetést kezdett. Ez azt jelentette, hogy nem egy fiút vallatott, hanem a megkezdett szöveget hol ezzel, hol azzal folytattatta.

— No, kérem? . . . maga mért olyan hülye máma? Mit csinált az éccaka? ... Nagy volt a muri?

Misi odapillantott. Altmann felelt éppen.

— Igen, — mondta Altmann basszus hangján — kitűnően sikerült.

— Mi? ... Nem vagyok kíváncsi rá — morgott Koós. — Arra vagyok kíváncsi, hogy a ...

S tovább faggatta a görög szerkezetet.

— Persze, könnyebb a kisasszonykákkal szórakozni, mi?

— Könnyebb — mondta Altmann.

Erre Koósból kitört a féktelenség:

— Ne feleseljen, maga ostoba. Inkább tanuljon. Várjon, elébb beírom a szekundát, aztán folytassa a másik gavallér.

Mindenki feszülten várta, mi lesz.

Koós a katedrára ment. Beírta a noteszébe a négyest, akkor elkorogta magát:

— Steiner úrr ...

Steiner felállott:

— Maga is táncolt az éccaka?

Steiner hallgatott.

— Mondja csak meg. Esetleg nem kell fárasztania magát a felelettel, mingyárt beírhatom a négyest.

— Tanár úr, én el vagyok készülve.

— Igen? ... Nagyszerű ... Jegyezze meg magának, hogy egy középiskolai növendék csak akkor van elkészülve, ha a tanár úr úgy akarja. Hát halljuk a könyvnélkülit.

Steiner belekezdett és a homérosi sorok szorgalmasan és gördülékenyen csergedeztek a szájából.

— Micsoda kiejtés ez? ... Hogy mondja maga a hangsúlyt? Micsoda szégyen ez a tisztos görög nyelvre, ahogy maga hangsúlyoz? ... Nem vagyunk a zsinagógában: nekem ne énekeljen!

Misi fel volt háborodva, mert a Steiner kiejtésében semmi zsidós nem volt. Talán nem is tudott zsidóul. Kalocsai gyerek, tiszta alföldi magyar dialektusban szavalta Homérost. Mintha Arany János írta volna.

— Fussbaum úr ... — rikkantott Koós.

Fussbaum felállott és álmos, nagy üveges szemével úgy nézett körül, mintha ez nem is tartozna rá.

— Folytassa kérem.

Fussbaum felvette a könyvet s szórakozottan nézegette s olvasni kezdett.

— Nem azt, a könyv nélkülit. Hallani akarom a maga hibátlan és varázslatos zsidó, akarom mondani héber görögségét.

Fussbaum:

— Tanár úr kérem, ma a könyv nélküliben nem vagyok erős.

— Ma? ... S mikor volt erős, kedves Fussbaum? ... Fuss-Baum ... Fuss-Baum? ... Ez jó. Hogy ma nem elég erős... Istenem milyen szerény. Csak ma ... Tegnap véletlenül rettentő erős volt, olyan erős, mint egy bika ... Csak úgy felöklelte Homérost a félvállára, mint egy búzás zsákot. Csak neki gyűr között és hopp... sőt hóórukk ... Igen, kedves Fuss-Baum? ... No, hogy is vagyunk evvel a Homérosszal?

— Bocsánat, tanár úr, a könyv nélkülit nem volt időm megtanulni.

— Nem volt ideje ... Hát mit csinált kérem? Gyűjtött? ... No, halljuk, mennyit gyűjtött? ... Mi az eredmény? ... Ha megfelelő összeggel szolgál, talán elengedem a könyvnélkülit.

Misi szeretett volna felugrani és kirohanni. De ennek a tanárnak minden szabad volt. Hozzászoktatta őket a legkegyetlenebb nyerseségekhez.

Fussbaum nem volt megsértve. Legalább is nem mutatta.

— Kétszáz korona, tanár úr.

— Két... száz ... korona? ... Úgy ... Ez az egész ...

— És a mamám ... már régen készült Raoul bátyám emlékére egy kisebb alapítványt tenni... És úgy döntött, hogy az Ifjúsági Segélyegyletre bízza ennek a kezelését és a kamatok odaítélését.

— S mennyi az?

— Háromszáz pengő.

— Úgy ... És a pénz? ... Hol a pénz? ...

— A Nőegylet elnöksége még a mai nap folyamán tiszteleg az igazgató úr előtt s az ő jelenlétében kívánja átadni az elnök úrnak.

Kóos mint egy bika körülnézett s azt horkolta:

— Az elnök úrnak... Hát kérem szépen .., tessék helyet foglalni... Parancsoljon uraságod... Semmi kérdeznivalóm nincs tovább ... Kénytelen vagyok belátni, hogy aki 500 koronával járul hozzá a tanítási lehetőségekhez, annak jogai vannak... Joga van egy szót sem tudni... Joga van a könyvnélkülit a saját szeszélyei szerint vagy megtanulni, vagy elmellőzni... Hát akkor lássuk az elnök urat...

Misiben meghült a vér.

Hogy most rákerüljön a sor ... Hogy a tanár, aki a nagybátyjának esküdt ellensége volt, mert ő akart igazgató lenni s nem sikerült. . . hogy ez most ráborítsa rossz vicceinek szennyét? ... Nem vette tudomásul, hogy az »elnök úr« neki szól s ülve maradt.

— No ... — hákogott a tanár. — Elnök úr...

Misi nem mozdult.

— Mi az, elnök úr? ... Kicsit meg tetszett siketülni? ... Fejébe szállt az elnökség? ... Ja igaz: Parancsoljon elnök úr kísétálni a katedrára és helyet foglalni a tanári székben és én majd leülök a sarokban. így gondolja?

S ott állott Misi előtt vérben forgó szemekkel. Misi ugyanúgy, mereven nézett szembe vele.

— Mi lesz kérem, mi lesz?

Misi felállott. Halálsápadt volt, az ajka remegett.

— Hozzám szól a tanár úr?

— Igen, elnök úr, igen.

— Én görög órán nem vagyok elnök úr.

Ezzel leült.

Koóst majd megütötte a guta.

Nem szólt egy szót sem. Egy darabig állott, akkor felment a katedrára, leült s elővette a noteszét. Soká keresgélt benne, akkor azt mondta:

— Torony András.

Szegény Torony, mintha a villám csapott volna bele s nem volt villámhárító, ami az istennyilát elvezesse boldogtalan feje felől. Felállott egész hosszúságában és kiment a fekete tábla elé.

Koós az egész órát vele ordította végig. Torony András a leggyengébbek közé tartozott. Szegény kisiparosgyerek, hangtalanul tűrte a tanár robajos ordenáréságait.

Végül Koós megcsillapodott és hozzáfogott a gyenge tanulót tanítani. Torony András a négyévi görög órák alatt összesen nem tanult annyit, mint ezen az órán. Koós, aki kitűnő pedagógus volt, csak féktelen temperamentumán nem bírt uralkodni, oly szelíd, szorgalmas nyugalommal dolgozott most a Torony András tudományának gyarapításán, hogy Misi a végén megbékült vele és semmi haragot vagy ellenszenvet nem érzett vele szemben az óra végén.

— Mindig így kellene dolgoznia, — mondta magában — hiszen ez egy kitűnő ember... Mi az oka, hogy ez állandóan ilyen vad és elviselhetetlen? ...

Ez is iparosgyerek s semmi modora nincs. Azért is nem választották meg igazgatónak, mert úri társaságban is minduntalan elragadja a szenvedélye és oly paraszt lesz, mint egy csizmadia.

Misi arra is rájött, hogy a bátyja azért lehetett már három év előtt, huszonnyolc éves korában igazgató, mert a grófi nevelőségben finom és választékos modorra tett szert... Tehát nemcsak a létrán jutott fel a legfelső fokra, hanem útközben megszerezte az ehhez a fokhoz tartozó társadalmi műveltséget is ...

— Én ezt sohasem fogom megszerezni — gondolta komoran. — Nincs rá módom ... Késő... Géza bátyám már harmadik gimnazista korában

földbirtokos családhoz került... én most először léptem be, mint nevelő, úricsaládhoz ...

Elpirult: nagyon vadul és nyersen csinálta tegnap, mikor Irénkét megcsókolta ... Egy Kiss Pali már régen megtette volna, de nem ilyen szilaj dühvel, hanem simán, lopva, csiklandósan és mulatságosan,

— Nem tudok más lenni, mint ami tudok ...

Ebben a pillanatban a pedellus jelent meg.

— Nyilas Mihály úrfit hivatja az igazgató úr.

Misi felállott s nem indult. A tanárra nézett engedélyért.

Koós rápillantott:

— Tessék.

Misi meghajolt és elment. Igyekezett nem rohanni, bármennyire dobogott is a szíve és lüktetett a vére. Menés közben Kiss Palira nézett. Ez egész arcával integetett, hogy bátorság. Az arca nagy hódolatot árult el.

A küldöttség ott volt az igazgatói irodában.

Fussbaumnét ismerte, alacsony, széles, vörös-arcú s nagyon tipikusan boltos nő volt. Violaszín selyem uszályos ruhában volt, ami kicsit komikus volt az alakjához. Még két hölgy volt vele, ezeket nem ismerte. Egyik fekete, nagyorrú és méltóságos tartású nő, a másik egy különös szépség. Fialat, lángvörös és oly fehérbőrű, hogy szinte érthetetlen.

Misi az átélt izgalmak miatt oly kihajszolt volt, hogy alig tudott figyelni a szónoklatokra.

Helyette a bátyja válaszolt. Ő csak átvette a pénzt és meghajolt. A bátyja ha nem lett volna jelen, ő is tudott volna valamit mondani, szerencse, hogy jelen volt s így nem mondhatta ki, hogy

mennyire hálás ezért, ami történt és boldog lenne, ha ennek következtében a felekezeti villongásnak végeszakad. »Egy hazában vagyunk, egy Istent imádunk, egy célért törekedünk az életben, mindnyájan magyarok vagyunk.« Ezt forgatta magában s ez maradt kimondatlanul.

Mikor a hölgyek elmentek, az igazgató magában maradt az öccsével.

— Misikém ... ezt azért oly jól megcsináltad, hogy gratulálok neked ... Jutalmul a tiéd a szoba.

Misinek elfutotta a szemeit a könny. Ráborult a bátyja kezére és megcsókolta.

Az igazgató felemelte s megölelte, megcsókolta a homlokát:

— No fiam, fiam, Miském — nehéz ebben az országban élni...

Misiből kitört a zokogás:

— Nagyon nehéz, Géza bátyám.

HARMADIK FEJEZET

melyben kiderül, hogy az életben a legnehezebb az a rövid korszak, mikor a fiatal lélek a család, az iskola és a saját rabságából az önálló gondolkozásra és a szabadságra érik.

1.

Misi csodálkozva látta, hogy a lapokban megszűntek a Dreyfus-közlemények s a városban, úgy látszott, egészen eltűnt a kereszténység s a zsidóság közötti ellentét.

A két estély jövedelme valósággal kifizette a vihart.

Mindenki meg volt elégedve az eredménnyel. Az Ifjúsági Segélyegylet valósággal divatba jött, de Misi úgy gondolta, ennek az is az oka, hogy mindenkinek az volt az érzése, hogy a diákok annyi pénzt kaptak, hogy többet soha nem lesz senki köteles újabb pénzt áldozni erre a célra. A gimnázium rendbejött. A tanulók többet ne panaszkodjanak.

November második vasárnapján volt a gyűlés. Délután három órákor.

Mikor a tanár belépett, Misi nem volt a katedrán, mert beszélgetett a fiúkkal. Keresztes kitűnő tisztviselő volt. Született szorgalom és ambíció s engedelmesség. Misi sohasem tudta meg, mért volt olyan lelkesedés mellette, mikor a választás volt. Keresztes oly szerény volt, s annyira nem volt benne semmi különcködési vágy, hogy nem kellett attól félni, hogy a maga útján akar járni, ő, ha tavaly megválasztották volna, ebből bizonyosan már akkor tőkét csinál és folyton szembeszáll a tavalyi vezetőséggel.

Az igaz, hogy Keresztesnek nem lehetett annyi kifogása a mostani elnökség ellen, mint neki tavaly az akkorival szemben.

Csapodi bejött és minden incidens nélkül ment a helyére, a fekete tábla előtt kitett karszékhez.

Misi felment az elnöki székbe s rövid, de hatásos beszédben közölte a gyűléssel a legújabb eseményeket.

Legnagyobb örömmel azt jelentette, hogy a gimnáziumnak kivétel nélkül minden tagja belépett az Egyesületbe. Ezt az ifjúság szolidaritásának tulajdonította, jóakarattal s lelkes szavakban köszöntötte azt az ifjúságot, mely ennyire megértette az idők szavát és erejével s filléreivel hozzájárul a nagy eszme szolgálatához.

De erről megvolt a külön véleménye. Azok a fiúk, akik kezdetben nem akartak beiratkozni, most versenyeztek, hogy bejuthassanak, mert biztosítva látták a segélyeket. Sőt azt hitték, a hat-száz koronát mingyárt szét is fogják osztani.

Szép szavakat mondott arról, hogy a város társadalma minden eltérés és különbség nélkül a

legnagyobb lelkesedéssel jött a segélyegylet istápolására. Öröm és hálaérzet tölti el a szívünket, hogy a társadalom kiváló és nemes tagjai egyöntetűen méltónak tartják a Segélyegyletet arra, hogy az ő közvetítésével...

Valójában azonban más felfogása volt a dologról s most, mikor felolvasta beszédét, bent érezte a hazugságot. Hazudott a társadalom és mikor ő a társadalmat magasztalja, hazudik.

Sokat tűnődött ugyanis a Kiss Pali-féle száz korona eredetén. Szégyenletesnek és megalázónak tartotta, hogy a helybeli társadalom egy fillérrel sem járult hozzá az adományhoz. »Mevágták a vendéget« — így jellemezte magában a dolgot. És még az adományozótól azt is elvették, hogy a neve bele kerülhessen a nyilvánosságba. Még annyi haszna sem lehetett bőkezű adományából, hogy a helybeli lap köszönetet mondjon neki.

Micsoda társadalom ez? ... Kikérdezte Géza bátyját, hogy mibe kerülhetett ott hatvan ember ellátása és a legszerényebben számítva is, száz koronára becsülték az elfogyott ételeket s italokat. Nem is szólva arról, hogy a fél éjszakát átkártyázták az urak és néhány úrasszony s a kártyán legalább ezer korona, a legszerényebb számítással is megfordult.

Misi teljesen el volt keseredve.

Neki ehhez semmi köze, hogy az emberek mit csinálnak a pénzüikkel. De honnan van az a borzadály mindenkiben, ha jótékony célra kell adakozni? ... Úgy fogta fel a dolgot, hogy ez valósággal átok az emberiségen, ha ez általában így van. Hiszen az ő elképzelése szerint a társadalomnak

úgy kellene tekinteni magát, mint valami szövetkezetet: az emberek arra szövetkeznek, hogy valamennyi ember jól és boldogan élhessen. Akkor nem lenne a föld siralomvölgye. Akkor a boldogság hazája lenne.

De az* emberek nem így gondolkoznak. Az ember, ha meg tud fogni egy marék pénzt, akár-hogy szerezte is, azt a magáénak tekinti s saját magától nem sajnálja, ellenben kétségbeesik, ha osztozni kell felebarátjának a bajában.

A »létra« sohasem ment ki a fejéből. Az emberiség egymásfölötti síkokban helyezkedik el és a felső réteg világért sem akar egyetlen tagot sem bebocsátani a maga szintjére az alatta levő fokokból.

Igazán még jó, hogy ez az egy és biztos lehetőség megvan, hogy az iskolák útján a keveredés megtörténhetik. De itt is azt látta, hogy a mélyebb néprétegekből alig szivárog fel valaki az iskolák útján. Szegény ember gyermeke nem képes tanulni, mert az iskola drága. így inkább csak arról van szó, hogy a középfokok küldik a létra segítségével feljebb a gyermekeiket.

Ennek azonban ellene szegül az érettek, a pozícióban levők egész egyetemessége. Nem könnyű az iskoláknak megfelelő állást kapni, hiába végezte el valaki az iskolákat. Nem oly biztos azért, hogy aki a létrán felmászik, biztosan belekerül abba a síkba, ahova már lehet és engedélye van, hogy bejusson.

De annál jobban meg kell becsülni azt a lehetőséget és azokat a fiúkat, akik elindultak az úton, fel kell segíteni, ha maguk és szüleik erejéből nem képesek tovább jutni.

Ő magát ezen a helyen, a tanári katedrán e pillanatban a Sors kiküldöttjének tekintette. Mikor az adományok kérdését letárgyalta, rátért a segélyezések ügyére.

Bejelentette, hogy szobát kapott a Segélyegylet az intézetben s ebben a szobában hetenként kétszer hivatalos órákat fog tartani, hogy a rászorulóknak a szükséges tanszert kioszthassa.

Csapodi tanár úrra nem lehetett ráismerni. Valósággal meg volt hatva. Még a szemét is törülgette, nemcsak a szemüvegét.

— Édes jó gyermekeim, — mondta megindult szónoklatában — ezt ne felejtsetek el, míg éltek. Azt merném mondani, hogy ez világhistóriai tény, ami ebben a városban most történt. Mert erre még nem volt példa. Hogy a város egész közönsége szívébe fogadta az ifjúságot és mintegy isteni sugallatra oly határtalan lelkesedés töltötte el a szíveket és elméket, hogy kicsinyek és nagyok, szegények és gazdagok, mondhatnám a város egész társadalma szent célul tűzte ki, hogy a szegény gimnáziumi ifjúságnak segítségére siessen, ebben a mai roppant nehéz gazdasági életben ... A ti elmétek még nem képesek felfogni ezeknek az eseményeknek jelentőségét. Ahhoz kint kell lenni a viharzó életben, hogy valaki meg tudja érteni, mi az? Hatszáz korona, gyermekeim, és milyen hatszáz korona!... Nem valami aranyásás céljaira gyűlt össze ez a hatszáz korona, hogy ezzel gyors jutalmat vegyenek az adakozók ... hanem egy magasztos aranyásás céljaira, melynek jutalma a magyar ifjúság jövőjében kamatoztatja bőven a maga gyümölcsét... Isten kezére kell mutatnom, mikor itt most ben-

neteket felvilágosítalak e tény nagy jelentőségéről. Csak Isten ujja intézhette ezt ily bölcsen ... Igen, gyermekeim ... A mai romlott és megfertőzött, mindenféle téveszmékkal beszennyezett életben már az ifjúság lelkét is megkörményékezik átkos könyvekkel ... s a törvény túri... amely könyvek eltérítik az emberek figyelmét Isten páratlan bölcsességéről és jóságáról... Pedig íme, most is ki nyitotta meg az emberek szívét, ha nem Isten? Ki adott erőt a lelkeknek, hogy e nemes tettet cselekedjék, ha nem Isten...? Legyetek azért jók és szorgalmasak és engedelmesek, hogy méltóak legyetek Isten jóságára és könyörületére ...

Misi összevont szemöldökkel hallgatta.

Lehet, hogy Isten tette, hiszen végeredményben mindent Isten tesz... De most az Isten őáltala cselekedett... Neki juttatta az eszébe, hogy társadalmi úton kellene gyűjtést rendezni és...

Most arról beszélt Csapodi:

— És Isten után a bölcs tanári kar, a ti jóakarató barátaitok.

Igen, gondolta Misi, még Géza bátyám is a legszigorúbban megtiltotta, hogy rá is gondoljak ilyen társadalmi gyűjtésre. Képzelem, Csapodi tanár úr mit szólott volna, ha az alakuló gyűlésen szóba hozom... Kézze-lábbal tiltakozott volna ellene, hogy a diákoknak nem szabad a társadalom terhére lenni... Most már könnyű beszélni: itt a pénz.

Az nem érdekelte, hogy Csapodi tanár úr véget nem érő beszédében még mindig nem jutott el odáig, hogy őróla szóljon. Nem is kívánta, nem is

szerette volna. Sőt félt, hogy ebben az ízetlen modorban még meg találja dicsérni s ezzel elveszi a belső önérzetét.

Mikor a tanár befejezte a beszédét, újra lelükre kötve, hogy:

— Legyetek azért szorgalmasak, mert egy középiskolai növendéknek az az egyetlen kötelessége, a szorgalom, az iskolai feladatoknak határtalan buzgalommal való elvégzése és...

Stb.

Szóval mikor jónak látta már abbahagyni a szavak üres áradoztatását s leült, akkor a fiúk hallgattak.

Nem volt Gondos Márk, aki elkiáltsa magát, hogy: Éljen Nyilas ...

Fussbaum Náci dehogy is mert kiabálni. Eszébe sem jutott ilyen illetlen cselekedet, inkább valószínűleg ette a fene, hogy a tanár úr egy szót sem vesztegetett arra, hogy a hatszáz pengőből ötszáz zsidó pénz s pláne az ő anyjának keserves keresetéből való s a többit is az ő anyja szedte össze, nem kis terrorral. Mert a zsidók sem szívesen rakták össze a 200 pengőt a mai végtelenül nehéz gazdasági körülmények között...

— Hátra van, — mondta ő — hogy megbeszéljük a segélyegyleti kiosztásnak a módjait. Tudjuk, hogy a hatszáz koronából fele, vagyis háromszáz tőkésítendő s annak kamataiból minden évben a legszorgalmasabb és nagyon szegény diák-társunknak kell juttatni segélyt, az alapítólevél értelmében valláskülönbség nélkül«. Mindig november 7-én, a Fussbaum Raoul halálának évfordulóján.

— Igen, és ez így is lesz —» mondta Csapodi tanár úr s Fussbaum Náci felé fordult: — Üdvözletem a kedves mamájának, kérem.

Fussbaum Náci kicsit felállott, elegánsan előre hajolva, csak jelezte a felállást.

— A másik háromszáz korona azonban a mi rendelkezésünkre áll. Kérem a pénztárnok urat, tegye meg indítványát.

Keresztes, kezében a Misi írásával, felállott s felolvasta indítványát«.

Ajánlotta, hogy elsősorban azoknak a fiúknak, akik tandíjukat nem tudják fizetni, adjanak tandíjsegélyt.

— Nagyon helyes, — szólt bele Csapodi — mert ezzel magán az intézeten is segít az Egyesület. Ugyanis minden évben többen akadnak, akik tandíjhátralék miatt nem vizsgázhatnak s ezzel a gimnázium is kárt szenved, mert ingyen dolgoznak a tanárok s a szegény fiúk nemcsak a maguk idejét vesztik el, hanem mondhatnám, megkárosítják az intézetet és a tanári kart.

Keresztes folytatta:

— Másodszor azoknak a gimnáziumi tanulóknak, akiknek még most sincs meg minden könyvük, a szükséges könyveket beszerzi s átadja az egyesület.

Csapodi, csodára, nem szólt bele.

— Harmadszor, azoknak a szegény tanulóknak, akiknek megerőltetésükbe kerül, hogy az írószereket, füzeteket, tollat, téntát, ceruzát és rajzszereket beszerezzék, az Egyesület fogja ingyen adni. E célból az Igazgató úr rendelkezésünkre bocsátotta a portán levő szobát, ahol hetenként írószerkiosztás lesz.

Csapodi elkezdett köhögni, ami azt jelentette, hogy beszélni akar:

— Hát ez nem mehet, véleményem szerint, olyan egyszerűen. A nagyközönség nem azért bízta ránk a pénzét, hogy esetleg elherdáljuk. Mindenestre ki kell küldeni egy bizottságot...

Keresztes:

— Bocsánat, tanár úr, éppen azt akarom felolvasni, hogy mi erre a ... az indítvány.

— Ja? Tessék. Tessék, csak tessék. Megfogjuk látni.

Keresztes olvasta:

— Ezeknek a dolgoknak elintézésére, részben az adatok összegyűjtésére, részben a kis adományok kiosztására szükséges, hogy egy háromtagú bizottságot küldjön ki az Ifjúsági Segélyegyesület a maga kebeléből s ennek a külön segélybizottságnak elnöke az ifjúsági elnök, tagja a főtitkár és a pénztárnok.

— Úgy — mondta Csapodi. — Úgy. Nna jó.

Misi fellélegzett. Félt, hogy magának akarja megkaparintani az egészszet. A múlt évben meg is tette volna. Most azt mondja: »nna jó«.

Nevetett befelé. De hangosan azt mondta:

— Felteszem a kérdést: Az Ifjúsági Segélyegylet hozzájárul a külön segélybizottsághoz?

Általános kiáltás, hogy

Igen, igen. Éljen.

Egy hang azt kiáltotta:

— Éljen Nyilas Mihály.

Csak ki kellett valakinek mondani, valami lelkes tüntetés tört ki. Mindnyájan elkezdtek tolni és ordítani, hogy:

— Éljen Nyilas. Éljen Nyilas Mihály.

Misi most már nevetett. Boldog volt, de nem állott fel, csak meghajtotta a fejét.

Csendet intett:

— És most azt kérdem, a segélyezésnek ezt a három módját elfogadja-e az Ifjúsági Segélyegylet?

— Jól van, rendben van, éljen — kiabáltak.

— Abban az esetben a mai gyűlés tárgysorozata kimerülván, a gyűlést bezárom.

Ez oly gyorsan történt, hogy Csapodi nem volt képes beleszólni, csak akkor kezdett tátogni, mikor Misi már le is lépett a pódiumról.

Akkor aztán hevesen kezdett beszélni a nyüzsgő felálló tömegnek:

— Kérem, azt hiszem, ez egy elhamarkodott bezárás volt. Mégis jobban meg kell az ilyet gondolni. Szólásra kellett volna felhívni a tagokat. Hátha valakinek lett volna hozzászólása? Nem is törvényes a dolog, nem volt szó a jegyzőkönyv hitelesítéséről. Azt mindig külön ki kell jelenteni, kik fogják hitelesíteni a jegyzőkönyvet.

— Erről intézkedett az alakuló közgyűlés, mely állandó hitelesítőket küldött ki — kiáltotta Misi.

— Nohát ez zsarnokság — nevetett és lár-mázott Csapodi... Ez valósággal tirannizmus. Kedves Misikém, maga egy talpraesett gyerek, de megjegyzem magamnak, hogy óriási hajlama van a diktátorságra.

De legyintett és a fiúk nagy nevetése közben kiment a teremből.

— No ezt okosan csinálta — mondta Pétery s odajött Misihez. — Bakaj, a hatodikos, a Csapodi kedvence, ellenindítványt akart tenni.

— Azt úgysem lehet. Ha valaki indítványt akar tenni, azt a gyűlés előtt három nappal be kell jelenteni az ifjúsági elnököknek.

Pétery nagyon nevetett:

— A persze, azért van kiküldve a tanár elnök, hogy az ő engedélyével akárki akármit indítványozhat.

— Rendben van, de én akkor levonom a konzekvenciákat.

Nyilast körülvették, ünnepelték. Még soha diákot ebben az iskolában így nem ünnepeltek. Ő meg volt hatva, mert ha a választógyűlésen nem is volt ilyen ünneplése, annál jobb, hogy a munka során következett ez el.

Csak így tovább, akkor nincs semmi baj.

2.

A fiúk hamar szétoszlottak. A tisztviselők még együtt maradtak, mert egyetmást meg kellett beszélni.

Misi kiadta az utasítást, hogy a bizottsági tagok gyűjtsék össze a kérelmezőket és írják össze a kívánságokat. Ezt Keresztes vállalta magára, hogy az összes osztályokban el fogja intézni. Keresztes visszaadta az elnök írását, amit felolvassott. Misi ezt átadta Jákobnak, hogy vezesse be a jegyzőkönyvbe.

Látta, hogy Jákob gúnyosan nézi a papírt.

Ezért nem állott fel, mikor a tisztviselők is indultak. Ülve maradt, hogy Jákob is ottmaradjon.

— Láttam, hogy gúnyosan nézted ezt a papírt — mondta neki csöndesen, de sértődötten.

Jákob a nadrágzsebébe süllyesztette ökleit s előreterpeszkedve, gúnyosan mondta:

— Affektálás.

— Mi az az affektálás? Mért affektálás?

— Lepezett diktatúra ... Szeretem, mikor a diktátor az alkotmányosság látszatát úgy akarja elérni, hogy nem maga mondja ki a bírói ítéletet az ellenségeire, hanem a törvényes bíróságokkal mondatja ki... De a bíróság, a független bíróság próbáljon valami más ítéletet hozni, mint amit parancsba kapott, akkor nyugdíjba megy.

Misi hallgatott.

— Igen ... Nem akarok mindenben első személyben elől állani. Utálatosnak tartom, ha valaki mindent maga csinál. Hát legalább szétosztom a fiúk között a feladatokat.

Jákob még gúnyosabban nevetett.

— Szóval beismered a zsarnokságot.

— Nem ismerem, mert csak jót akarok.

— Míg lehet. Ha szükség lenne rá, akkor erőszakot is alkalmaznál.

— Mire itt erőszak?

— Voltaképpen itt is erőszak van ... Mit szóltál volna, ha például Keresztes a saját fejétől tett volna indítványt?

— Ha ugyanezt indítványozta volna, akkor örültem volna neki.

— Ugyanezt. Ugyanezt nem indítványozhatja más. Éppen ez az, ragaszkodsz ahhoz, hogy mindenki más úgy gondolkodjék, ahogy te. Ez a tirannizmus lényege ... A tirannusok legnagyobbbrészt jót akartak. Csak akkor fajult el a dolog, mikor az emberek észbe kaptak, hogy itt senki sem akar mást, csak

amit a tirann akar. Akkor aztán a tirann megeresz-
tette a hóhért s lecsapatta a lázongók fejét, akik nem
úgy akarták a jót, ahogy ők.

— Ezt akarom megakadályozni azzal, hogy
nem hívom ki magam ellen az ellenszenvet.

— Ez csak idő kérdése, hogy mikor jönnek rá
a fiúk, hogy itt zsarnokság alatt vannak. Nem
olyan nehéz elképzelni, hogy valaki kitalálja és
a többit felvilágosítja.

— Szóval te vagy az, aki ellenem intrikálsz *í*

— No tessék. Itt van, kibújt a szeg a zsákból.
Már is megjelent a zsarnok dühe.

— Én nem vagyok dühös ... Én ezt az egészet
azért csinálom így, mert engem sért, hogy senkinek
semmi ideája nincs. Én úgy szeretném elképzelni a
társadalmat, hogy mindenki a köz javáért dol-
gozik. Hozzá akartam szoktatni a fiúkat, hogy
mindenkinek legyen beleszólása.

— Azért nem adtál engedélyt a hozzászólásra.
Bezártad a gyűlést, mielőtt valaki megmondta
volna, hogy mit gondol a pénzek szétosztása felől.
Tudtad, hogy lenne ellenindítvány?

— Nem tudtam. Én csak azt akartam megaka-
dályozni, hogy Csapodi még egy prédikációt tartson
az istenről és az emberszeretetről.

— Szóval úgy tünteted fel magadat, hogy te
felfelé érezteted a zsarnokságot.

Misi elgondolkozott:

— Én nem akarom feltüntetni magamat se-
hoggy. De ebben igazad van. Engem rettenetesen
elkeserít, hogy a felül álló hatalmasok meg akarják
akadályozni, hogy az alattuk levők éljenek és cse-
lekedjenek. Egyáltalán a legnagyobb mértékben

ellensége vagyok annak, hogy az embereket az orruknál fogva vezessék ...

— Akkor nem vagy alkotmányos ember. Az alkotmány feltételezi, hogy vannak vezetők és vannak vezetettek. Csak alkalmat ad az alkotmányozott rétegnek, hogy neki is legyen beleszólása a dolgokba.

— De nem az történik az életben, hanem az, hogy a tömeggel valamit csinálnak. És akik az élen vannak, azok a saját hasznukra gondolnak és nem a tömegre.

— A tömeg buta. Ahogy az emberek összegyűlnek, megszűnnek gondolkodni. Gyerekek lesznek s úgy kell velük bánni, mint a gyerekekkel. Éppen azért sokkal tisztességesebbnek tekintem, hogy a zsarnok nem visel álarcot. Úgyis ő is csak azt csinálja, amit a többi. Tessék hát vállalni érte a felelősséget. Így elbújsz a felelősség alól, mert olyan gyáva és alázatos kutyákkal dolgozol, akik a te szavaidat ugatják. Próbálj egyszer olyat mondatni velük, amiből baj lesz, vállalja-e valaki a felelősséget? Abban a percben ki fogja kürtölni, hogy te adtad a kezébe a papírt s ő csak felolvasta, amit a teljhatalmú diktátor parancsolt.

Misi csalódottan és kedvetlenül látta be, hogy Jákobnak igaza van.

— Mit lehet akkor az emberiséggel csinálni?

— Semmit. Nem kell avval semmit sem csinálni ... Megvan a társadalmi rend, megy minden a maga útján.

— De én nem vagyok megelégedve evvel a társadalommal és még kevésbé vagyok megelégedve az állammal.

— Az a te bajod, nem a társadalomé!... az már évezredek óta hozzá van szokva, hogy ez a rend.

— Mert nem érti a helyzetét és nem tudja, hogy máskép is lehetne.

— Szóval te be tudnád rendezni a társadalmat egészen újonnan.

— Nem tudnám ... Ma még semmi esetre sem tudnám... Lehet, hogy lesz idő, mikor erre is éppen úgy lesznek gondolataim, ahogy ma vannak a Segélyegyletre.

Jákob hallgatott. Az is szokatlan, hogy nem szól ellent. De meglepte a barátja nagy önérzete s el kellett ismernie magában, hogy csakugyan vannak érdemei.

— Én sohasem foglalkoztam ilyen gondolatokkal, — mondta Misi — csak egy hónapja, hogy az Egyesületen gondolkoznom kell, de azóta úgy kinyílt előttem a társadalom, mint egy könyv. Már egészen jól el tudok tájékozódni a fejezetek között. Meg tudnám írni a tartalomjegyzékét.

— S mi van ebben a könyvben?

— Még nem tudom elég jól olvasni és azt hiszem, ahhoz nagyon sokat kell még tanulni, hogy egészen megértsem... Ezt éppen úgy meg kell tanulni minden részletében, mint akármilyen tudományt. Most még csak vázlatosan beszélhetnék róla ...

— És érdekes?

— Nagyon érdekes és félelmes... A villamosság kérdése is érdekes a fizikában, de rám az is félelmes hatást tesz, mert a villám éppolyan félelmes volt, míg meg nem ismertük a lényegét, mint a magas feszültségű áram. Az is félelmes, ha avatat-

lan kezelők nyúlnak hozzá... Én még csak arról tudnék valamit beszélni, hogy az, ami van, csodálatosan rossz. Nézd, én figyelem a fiúkat. Az életüket, a szüléikről amit megtudhatok... Én már látom, hogy a társadalom berendezése véletlenül jött létre s éppen azért nagyon rendetlen, de van benne logika ... Ugyan csak annyit tudunk, hogy vannak gazdagok és vannak szegények. A papok is folyton azt prédikálják, hogy vannak gazdagok és szegények, mára Krisztus idejében is voltak ... Én előttem az a szó, hogy gazdagok, már számos síkra tagolódtott... Van a király. Az ő kezében van a központi főhatalom. Az övé a hadsereg, amivel bármely percben féken tarthatja az egész országot. Ő hívja össze az országgyűlést és ő oszlatja fel. Ha az országgyűlés nem az ő érdekeit védi, akkor megsemmisítheti a határozatait...

— Nos.

—Utána következnek a főnemesség, a mágnásréteg ... Ezeknek a kezében van az ország földjének túlnyomó része. Ezek a királlyal érintkeznek és ezért csak azt teszik, ami a királynak jó ...

— Azután.

— Azután következik egyfelől a dzsentrí. A nagyobb földbirtokosok és kisebbek rétege, amely úgy akarna élni, ha tudna, ahogy a főnemesség.

— Értem.

— Ez a három a szentháromság, az ő kezükben van minden hatalom. Ők az uralkodó réteg. Ők belülük kerülnek ki az összes főtisztségek a parlamentben, a vármegyén, a bíróságoknál és mindenütt, ahol döntenek.

— Igen.

— És ezek együtt vannak, összetartanak és egy táborba tartoznak. Nekem úgy tűnik fel, hogy ez egy vár az ország belsejében. Ide bejutni lehetetlen, vagy majdnem lehetetlen. Ezt a várat sokáig, egészen a modern pedagógia koráig megmászni, megostromolni lehetetlen volt.

— Pedagógia?

— Igen: az iskola létrája.

S elmondta, amit Balabástól, a finánctól tanult.

— Ezen a létrán az újabb időben egyre szorgalmasabban kapaszkodnak felfelé a váron kívül eső rétegek gyermekei. Aki elér egy létrafokot, közelebb jut a vár köfalának magaslatához. Aki minden fokot megmászott, úgy huszonöt éves korban jogosultságot szerzett, hogy belépjen a várnak a kapujába. De ez még nem biztosítja arról, hogy be is jusson. Mindenesetre megadja a lehetőséget és ez a legnagyobb vívmány, amit a modern kor szelleme el tudott érni... Hiába nézelődöm, más ostromlást nem látok... Én tehát a legnagyobb mértékben az iskola mellett állok és roppant hasznosnak találom, hogy az emberiség ezt az ártatlannak látszó utat ki tudta magának harcolni.

— Akkor ez nagyszerű.

— Nem elég nagyszerű. Most még az volna hátra, hogy akik az iskolákat elvégezték, csakugyan hozzá is juthassanak a kormányzáshoz. Ezt azonban nem látom biztosítottnak. Az iskolai bizonyítványba minden év végén csak azt írják be, hogy: »felsőbb osztályba léphet«. Azt nem írják, hogy köteles belépni, sem azt, hogy aki ennyit már elért, ha a szüleinek nincs tovább anyagi ereje, akkor valami hatalom gondoskodik róluk, hogy föl-

tétlenül be is lépjenek ... Úgy gondolom, így van a diplomával is... Aki a diplomát megszerezte, az képesítve van, hogy az életben a megfelelő rangú hivatalt vagy hivatást teljesíthesse. De hol van az a hivatal és az a hivatás, mit meg is tudnak kapni? ... Itt jön megint a társadalom rétegeződése. Egész biztos, hogy Pétery előtt és Kiss Pali előtt azonnal megnyílik a minisztérium ajtaja, vagy az a hivatal, amit kiszemelnek maguknak. De ha Torony András valami csoda folytán eléri a diplomát, semmi reménye nem lehet arra, hogy bejusson a minisztériumba.

— Nemcsak a minisztérium van a világon.

— Nem ... És itt az érdekes dolog. Erről már Géza bátyámmal is sokat beszéltem ... A kormányzóhatalom mellett más hatalmak is megjelentek. Az iparban, a kereskedelemben óriási hatalmasságok tűntek fel. Iparmágnások és bankarisztokrácia. Ezek konkurrenciát csinálnak bizonyos fokig a hivatali hatalomnak ... De a hivatali szerkezet el tudja látni saját magát emberekkel a maga régi rétegeiből — ezek a civilhatalmak rá vannak szorulva olyan munkaerőkre, akiket a tömegből kell szedniök ... Torony András tehát bejuthat egy iparvállalathoz vagy egy bankhoz, vagy a nagykereskedelem valamelyik fiókjába. Mindenesetre nagyon érdekes, hogy a falusi csendőrtől a miniszterig mennyi végtelen sokféle fokozata van a hivatalnoknak. Éppen így a másik oldalon is, az ügynöktől a bank vezérigazgatójáig számtalan sarzsi van ...

— Akkor jó.

— Hiszen csak tudnám, hogy jött ez létre s mi lesz ennek a vége ... Nekem már úgy látszik, az

egész ország s így az egész emberi társadalom úgy elhivatalnokoskodik, hogy a végén már senki sem dologzik, csak szervez. Nem tudom, hány száz gimnázium s egyéb középiskola van az országban, de biztos, hogy évente sok-sok ezer képesített fiút bocsátanak ki. Ezek aztán valahogy befűrják magukat azon a fokon, ameddig az iskolával eljutottak, abba a szintbe, ahova felmásztak.

Elhallgatott. Aztán:

— Hát ennyi az, amit ma látok. Nem látom, hogy indult meg ez és hova megy?

— Nem tudod? Hát én megmondom neked ...
Az anarchiába.

Misi ijedten nézett rá:

— Mi az az anarchia?

Jákob:

Az anarchizmus azt jelenti: uralomnélküliség.

— Ez nagyszerű. Én is effélet gondoltam.

— Az ideális anarchizmuson egy olyan társadalmi-rendet kell érteni, amely minden külső hatalom és erőszak nélkül, tisztán az emberek szabad együttélésén alapul.

— Ez lehetséges?

— Várj. A mai, erőszakon épült uralmi rendszer a magántulajdon, a jog és az állam kényszerintézményein áll: ezzel szemben az anarchikus társadalmat az ember természetében lévő szolidaritás, az egyenlőség, az önkéntes együttműködés és így az igazi szabadság adja.

Soká hallgattak.

Misi megdöbbenve mondta:

— Honnan tudod? Én erről még nem olvastam semmit.

Jákob nevetett:

— Nem elég, hogy az ember maga gondolkozik, már ezeket a dolgokat mások is végiggondolták és amin mi törjük a fejünket, annak esetleg már régen neve van a tudományban.

— Szóval ez már tudomány... És végrehajtható?

— Azt nem tudom. Két ellenérv van ellene. Egyik az, hogy az anarchia zűrzavart teremt, az anarchisták a királygyilkosok, a bombavetőök és általános felfordulást és káoszt akarnak teremteni a mai szép rend helyett... A másik pedig az, hogy az anarchia évezredekkel veti vissza a társadalmat, mert az ember sokkal gyarlóbb, mint hogy az ideált meg tudná érteni.

— Ez lehet, de ennek az az oka, hogy nagyon rosszul nevelnek bennünket.

— Én magam is azt hiszem, — mondta Jákob — hogy ha most egyszerre kikiáltanák az anarchiát s feloszlatnák a katonaságot és a csendőrséget, abból nagy felfordulás lenne.

— Na igen, mert ma úgy van berendezve az élet, hogy keveseknek a kezében van minden és sokaknak semmijük sincs... Tehát az alsó rétegek egyszerre meg akarnák kapni mindazt, ami ma a felsőbbeknél van.

— Ma még néhány rajongón kívül mindenki meg van győződve, hogy a béke, a rend és a műveltség fentartása céljából föltétlen szükség van egy felsőbb hatalomra és a jogszabályokra és a fegyveres közegekre, akik ezeket a jogszabályokat megvédik.

— Igen, — lobban fel Misi — mert mit kell védeni? ... azt kell megvédeni, hogy akik a leg-

felsőbb hatalom birtokában vannak, biztosan és vidáman élvezhessék a véletlenül kezükbe került jó életet... De hisz az emberiségnek nem arra van szüksége, hogy néhány család nagyszerűen éljen, hanem arra, hogy minden ember elérje az emberi életet...

— Igen, hisz erről vitatkozunk. Én nem mondom, hogy az anarchizmus pártján vagyok. Csak éppen megmagyaráztam, mert azt mondom, nem tudod mi az.....Én nem vagyok a mai társadalmi rend pártján sem. Igazságtalannak tartom, de ha nem lehet ellene tenni...

— Eljön az idő, mikor lehet.

— Azt már nem várom meg. Ahhoz még nehéz századok kellene. Addig még sok háború lesz. Sok ember vére locsolja a földanya testét.

— Nézd Jákob, én nem akarom ezt a mai feudális rendszert és nem akarok anarchiát sem. Én csak egyet szeretnék: azt, hogy az emberek tanuljanak... De ne csak azért tanuljanak, hogy a Balabás létráján fölmásszanak a pozíciókba, hanem azért, mert ez az egyetlen út, hogy az ember saját magát megtalálja ... Olvastam a napokban egy cikket, hogy Magyarországon, ma a század utolsó évében, 1899-ben az ország lakosságának egy harmada analfabéta ... Hát nem rettenetes? ... Hogy annyi millió ember a nevét sem tudja leírni... Hát hogy tud nyugodtan aludni egy főúr, mikor a birtokain analfabéta cselédség lakik? ... És egyáltalán, hogy nyugodhatik meg valaki ebben az országban, míg a néptömeg analfabéta sötétségben, babonában és éhségben él?

— No ne aggódj rajtuk, egészen jól alusznak. Inkább azt hiszik, akkor lesz vége az ő szép életüknek, ha felszabadul a sötétségből a nép ...

— Rettenetes, rettenetes... Ezeknek az elvakultsága éppen olyan babona, mint a szegény parasztnak a kísértet és varázslás.

— Én azt hiszem, az emberiség még nagyon a kezdetén van a civilizációnak.

— Nagyon a kezdetén. A legkezdetén.

— Amiről mi itt ketten beszéltünk, kell annak egy évezred is, míg átmegy a köztudatba. Hát nem fölösleges akkor evvel ölni magunkat?

— El kell kezdeni... Valakinek el kell kezdeni.

— Kezdd el, ha jól esik... Én nem kérek belőle... De úgy látom, te sem azt kezded, amit beszélünk, hanem hajlandó lennél a kezdedbe venni az Isten szerepét és újra teremteni a világot a magad képére és hasonlatosságára.

— Mért mondod, Jákob?

— Látom, hogy ezt akarod megcsinálni a Segélyegyletben, de nem tudod más útját, csak azt, hogy fellépsz, mint egy diktátor és azt hiszed, ha kiosztod a szerepeket, akkor már meg van mentve az emberiség... Barátom, az csak véletlen adomány, hogy neked egy-két jó gondolat eszedbe jut: ha neked van gondolatod, ez a hülye Keresztes még attól nem lesz bölcs. Ez csak egy szajkó, de neked jó, mert vakon csinálja, amit akarsz ... Messze van az és az a baj, hogy nem is fogja az emberiség elérni soha, hogy az ivadékok különbek legyenek az apáiknál.

— Hogy az ivadékok különb lelkiségűek legyenek az apáiknál, ezt jó neveléssel el lehetne érni.

— De azt nem, hogy tehetségesebbek legyenek.

Jákob felállott:

— No szervusz, nekem el kell menni... Kádár tanítóékhöz megyek. Van ott egy kislány. Ezzel mindent megmondtam.

Misi lehajtotta a fejét. Az iratokat összeszedte, magával vitte.

Nagyon le volt hangolva. Az emberiség jövője meggyötörte.

3.

Most hova menjen? Mindenki elment a vasárnap délutánt örülni s ő egyedül maradt az uccán. Nézte a házakat. Itt a kollégiummal szemben terjedelmes nagy épületek voltak. Mind földszintes ugyan, de egy családnak nagyon is nagyoknak látszanak. Mind olyan önző, hasas ház. Úgy tűnt fel neki, mintha öreg komondorok lennének s valamennyi mérgesen vicsorog, hogy valaki be ne lépjen belé.

A boltok be vannak zárva, a vasajtók még nagy keresztvasakkal is megerősítve, hogy valaki be ne törjön. Az ablakokon vasrácsok. Még a legkisebb nyílás is vasablakkal lezárva. A kerítések három méter magas deszkaépítmények s a kapuk ugyanoly magasak, hogy még szekérről se lásson be senki az udvarokra.

Mitől félnek így az emberek?

Csak az embertől.

S mért félnek annyira egymástól?

A Fussbaum házban nagy tükörüveg ablakok vannak és valamennyi ablak világos. Itt most vendégek vannak. Náci bizonyára referál a gyűlésről. Vígán vannak. Az öreg Fussbaumné — néni? — boldog. Megörökítette Raoul fia emlékét. Nagyszerű síremléket állított a diákság előtt. Háromszáz korona, melynek kamatait felekezeti különbség nélkül kell kiadni. Ő mindenesetre vigyázni fog, hogy csak zsidó fiúk kapják az első évben. Van elég szegény zsidó. Éppen olyan sok, mint keresztény.

Tovább ment a piac felé.

A sarkon a rektor háza. Alacsony, öreg épület. Nem lakik benne senki, csak az öreg nyugdíjas rektor meg a felesége. Ketten a hosszú sarokházban. Van benn vagy húsz helyiség. Bizonyosan az uccai kétszobában laknak, a többi üres. Ennek a háznak boltíves nagy tölgyfakapuja van, óriási kilincsek, régi kovácsolás. Mért nem hív meg az öreg rektor néhány családot. Gyerekes családokat, hogy élénkség legyen az udvarban?

Utána nagy, magas, zöldre meszelt földszintes ház. A református lelkész és a hivatal. Milyen jó egy papnak, aki ebbe a városba tud bejutni. Akkora háza van, mint valami kastély. Itt is világosak az ablakok. Öreg pap lakik benne, vastag hangú, bozontos szemöldökű, deres szakállú Öreg ember. Senkije sincs, csak a felesége. Nyolc ablak van az uccára és még az udvar felől is vannak szobák. Két öreg ember lakik a házban. Itt élnek vagy harminc éve ... Az ablakok világosak, tehát itt is vendégek vannak. Zongoraszó szűrődik ki, ahogy elmegy az ablakok alatt. Fiatalság van. Kik lehetnek? Milyen jó lenne, ha ő csak úgy

bemehetne és részt vehetne a vidámságban. Ma nagybácsija lenne az öreg pap. Még élhetne az ő nagyapja, az is pap volt. Nem is lenne öregebb, mint ez. Milyen furcsa és jó lenne, ha éppen ő volna itt a lelkész ... A nagybátyjának is jobb lenne. Akkor a többi nagybátyja is kitanult volna s talán itt lennének a városban. Egyik, aki kovács, lehet hogy járásbíró lenne, a másik aki suszter, talán takarékpénztári igazgató. Az öreg pap nagyapja kicsinálta volna. Összeházasodtak volna a helybeli nagybirtokosokkal és uralkodnának a kis városon...

A járásbíró onnan jut eszébe, hogy a következő ház még nagyobb, de az is földszintes, — a városban csak egy emeletes ház van, a gimnázium — s ez a járásbíróság. Itt uralkodik Piskorán járásbíró, de nem itt lakik. Egész másutt, a mág-nás uccában a szép lányaival... Ott is nagy vidámság van most, sok szép lány, a fiatal emberek ott vannak, zenélnek és táncolnak ... Oda is jó lenne bemenni, ha rokon lenne, vagy jóbarát...

De neki senkihez sem lehet elmenni a szép decemberi vasárnapon.

Haza nem akar menni, mert a nagyanya alszik, vagy olvas. Most nem akarja zavarni. Vagy sajátmagát nem akarja?

Kiss Paliékhoz esetleg elmehetne. Hisz az volna jó, ha csak úgy benyitna hozzájuk, de nem teheti. Nincs meghívva. Nem mehet be meghívás nélkül egy úri családhoz. Kollmann Bandi mehet, az mindig meg van hívva. Ha jön, örülnek. Az apja ügyvéd és összetartoznak, családirag, gyerekkoruktól s mindig öröm, ha találkoznak.

Esetleg elmehet Babarczy Pimpihez. Azok elég messze laknak, a Kevi uccának a végén. Pimpi éppenúgy van, mint ő. Egész életét magánsan tölti. Soha, sehova nem megy. A bátyja nem igen van otthon: valahova meg van hívva. De Pimpi ott bogarászik a kis házban. Olvasgat vagy az írásbelit csinálja, vagy papírból vág ki figurákat. Olyan, mintha nem érettségiző lenne, hanem kisdiaák, el tud moszatolni... Ennek a sorsa egészen az övé. Csak éppen nem töri a fejét Segélyegyleten, meg ilyesmin ...

Már lassan be is kanyarodott a Nagyvendéglő mellett a Kevi uccába.

A Nagyvendéglő előtt megállott. Megnézte a nagy épületet. Az ám, ez emeletes! Az emeleten óriási ablakok, a bálterem ablakai. Itt fogják tartani a bált.

A bál gondolata megütötte a szívét.

Szinte látta, hogy a fekete ablakok ki lesznek világítva. Tömérdek fiatalság fog ott nyüzsögni. Táncos párok... Már egyszer volt itt bálon. Tornaünnepről érkeztek meg Aradról és a tornászok dresszben voltak a bálban. Búzavirágkék blúza volt és fehér hosszú nadrág s hozzá lakkcipő. Mind a tizenketten így voltak jelen, akik ki voltak küldve az országos versenyre. Roppant tömeg volt a bálban. Nyár volt, június eleje és nyári ünnepet, a majálist pótolta ez a mulatság. Emlékszik, hogy a lányok megbámulták őket és sikere volt neki is a lányoknál. Egy igen helyes kislány valószínűleg belészeretett. Nem ismerte. A rendező mutatta be, vagy akkor még az sem kellett, aki dresszben volt, minden lányt felkérhetett. Csak

arra emlékszik, hogy az a lány úgy hozzá simult, úgy hozzászorította magát, az egész testén érezte, ahogy rátapad és áhítattal ölel belé. Igen édes izgalom futkosott benne s mikor másodszor táncoltak, óvatosan megcsókolta a vállát. A lány lángvörös volt és boldog volt és sírt. Mikor leadta a mamájánál, az mérgesen nézett őrá, biztosan meglátta a csókot. Később kereste a kislányt, de eltűnt, nem találta meg. Bizonyosan elvittéka bálból. Azóta nem is látta. Most a kislányoknál valahol a városban délutáni összejövetel van. Vigan vannak. De ő biztos benne, hogy ebben a pillanatban a lány éppenúgy emlékszik a búzavirágkék fiú csókjára, mint ő ...

Még mindig ott állott a Nagy vendéglő előtt. Irénkével fog táncolni. Éppenúgy magához szorítja, mint akkor a kislányt. Meg fogja csókolni.

Nem, mert ezt már magáénak tekinti.

Ezt már nem fogja nyilvánosság előtt kompromittálni.

Milyen számár, hogy elmulasztja a jó alkalmat s nem csókolózik vele a francia órákon. Azóta sem csókolta meg.

Forrón futkosott benne a vér. Irénkééknél is bizonyosan zsúr van. Sokan vannak. Kik?

Mindenki boldog a kisvárosban a vasárnap délutánján, csak ő boldogtalan egyedül.

Hát egyetlen hely sincs, ahova elmehessen?

A Fertő kamarába mehetne, ott bizonyára nagy ujjongással fogadnák.

De megalázó, hogy éppen a rossz és szegény tanulók közé menjen ma. Azok mind segílyt várnak tőle ...

Nem, oda nem mehet.

Hopp. Elmegy Jákob bácsiékhoz.

Jákob bácsi parasztember, nem is rokona a másik Jákobnak, a tanítónak, csak névrokonság. Ezekkel jóba vannak. A nagybátyja valamikor ott lakott a kisházban, amit ezek ki szoktak adni. Azóta megmaradt a barátság.

Itt laknak a Kevi uccán.

Sietve meg is indult.

Elment a polgármesterek nagy háza mellett. Nagy barna ház. Az ablakok oly magasan vannak, hogy kézzel sem érné el az alsó párkányukat. Itt is világosak az ablakok. Most mindenütt vendégek vannak. Az ember nem is tudja, ha mindenki vendégségbe megy, ki marad otthon? Markosaknál több fiú van, a legkisebb az ő osztálytársa. Itt is zenét hallott. Hegedűt. Itt is vannak fiúk és lányok, táncolnak. Minden házban táncolások folynak. Fiúk és lányok összeölelkeznek a szobákban és egymás forró testét szorongatják.

A Markos fiút tanította s erről eszébe jutott a végrehajtóék fia, Samu, akit szintén tanított és Ilonka, a Samu nővére, akit annyit csókolt múlt nyáron... Ott van a házuk csaknem szemben. Ez is nagy ház. Friss, sárga téglából rakva az egész fala. Fényes téglából. Egy végrehajtó építhet szép sárga házat. Bizonyosan végrehajtáskor, árveréskor vásárolta a telket egy megszorult adóstól, olcsón ... Ott is világosak az ablakok. Ilonka táncol. Gazdag parasztfiúk jártak már akkor a házhoz. Férfjhez fog menni egy gazdag cívishez, ez való neki. Olyan buta lányt még sohasem látott... Talán nem is buta, csak alszik

a lelke ... Jó gazdasszony lesz belőle, sok gyereket fog szülni.

Elpirult. Egyik sem lesz az ő gyereke.

Nevetett s benyitott Jákobokhoz a rozoga kisajtón.

— Jó estét, Jákob bácsi.

Jákob bácsi ott állott az udvaron. Nagy, bozontos bajusza széthúzódott és melegen nézett Misire:

— Ej, Misi úrfi. Ez szép, hogy eszébe jutunk. No tessék besétálni.

Kis idő múlva már ott ült a két öreg között az asztalnál, a kis petróleumlámpa világában.

Milyen kedves emberek. Milyen szívesek. A Jákob néni hogy siet előhordani mindent, ami jó. Túrós kapros bélest tesz az asztalra.

Megbeszélik, hogy- van a tekintetes igazgató úr, hogy van a nagytiszteletű tiszteletes asszony, meg ő. Mi újság az iskolában. Misi örül, hogy nem tudnak semmit arról, hogy Segélyegylet is van a világon s hogy akörül mennyi furcsaság... Úgy érzi, egy mély, szép meleg világban ül és minden érdekli, amit az öregek beszélnek ...

— Jákob bácsi, mondja csak. Mért csinálnak ebben a városban ilyen magas deszkakerítéseket?

— Nem tudom, Misi úrfi. Így szokás.

— De valami okának kell lenni. Valaki, aki elkezdte, valamiért csinálta!

— Azt má nem tudom. Már az apáink is így cselekedték.

— Azt mondja meg nekem Jákob bácsi, mi haszna van magának abból, hogy csendörök van-

nak, meg bíróságok vannak, meg polgármester van, meg közigazgatás van?

Jákob bácsi nevetett:

— Hát ők szedik az adót.

— Hát mondja meg, mi haszna van *magának* abból, hogy az országban adókat szednek?

Jákob bácsi még jobban nevetett. Nagy, bozontos bajusza rezgett még akkor is, mikor már nem lehetett hallani a nevetését.

— Az országnak csak szüksége van rá. Ha nem lenne, talán csak nem szednék?

— No, figyelje csak, mit gondolok: az ország azért szedi az adót, hogy a polgárságnak hasznára lehessen. Általában mindenkinek, aki az országban lakik... Hát ha nem volna polgármester és minden, ami van, járásbíró, szolgabíró, alispán, miniszter: akkor maga másképp élne, mint ahogy most él és dolgozik?

— Énnye de furákat kérdez Misi úrfi — mondta Jákob néni és pergamentszáraz, ráncos arca szintén nevetéssel volt tele, mintha őt csalogatnák túrós bélessel.

— Én nem, én csak azt csinálnám, amit így csináltam életemben. Tavasszal kimentem szántani, nyáron aratni, elvégeztem a dolgomat ...

— Sose volt a felettes hatóságra szüksége.

— Nekem ugyan nem, nekik volt énrám szükségük.

— Mi szükségük volt magára?

— Hát az adó.

— Szóval maga úgy gondolja, hogy a maga adójáért semmit se csináltak magának?

— Azt nem gondolom ... Mert mégis csak kell csendőrség.

— Mire kell?

— Hát a tolvajok. Meg a gazemberek ellen. Mert tudja Misi úrfi, sok ám a csavargó, léhűtő, betyár a világon. Van, hogy kimegy az ember a mezőre aratáskor és mire kinyitja a szemét, már valami bitang le is szüretelt.

— Ki csinálta azt...? Kiss Gedeon nagyságos úr is képes lenne rá, hogy a más terményét le-
arassa?

— Hát az aztán nem, — nevetett Jákob bácsi — mer az olyan ember, hogy inkább adna. Engem ingyen gyógyított meg a szömbetegségből ezelőtt vagy harminc esztendővel.

— Ki tenné akkor? Czakó nagygazda meg-
tenné?

— Nem a nagy gazdák teszik azt, Misi úrfi, hanem a sömmitlen szegény csavargó félék.

— Azok ellen kell a csendőr — erősítette Jákob néni is, mintha egy gyermeket akarna meg-
okosítani.

— De, ha mindenkinek lenne anyyija, amire szüksége van. Ha nem lenne senki, akinek vagyona ne lenne, vagy legalább anyyija, hogy az élelme biztosítva legyen — akkor ki csinálna ilyeneket?

— Vannak azért rosszlelkű emberek, Misi úrfi. Vannak. Nem lehet azt mondani, hogy nem lennének ... Itt van az én vőm is... Már a fogadott lányomnak az ura ... Az is megtette egy nyáron, hogy eljött a szomszéd városból, szekérral és megaratta a búzámat s elvitte. Csak a csendőrök szedték elő.

— És maga megbüntette?

— Hát én nem, mert keserűségébe tette.

— Hát szükség volna ilyen nagy karhatalomra, hogy azokat megfélezzék, akik keserűségükben megtesznek ilyet?

— Azok ellen nem, de a nincstelen, csavargó bitangok ellen mégis csak meg kell védelmezni az ember vagyonyját.

— Értem. Szóval maga úgy gondolja, hogy a vagyon őrzésére kell a csendőrség.

— Meg hát a gyilkosok? — mondta a néni.
— Akadnak olyanok kérem, hogy még az apját is megöli.

— De kik? ... Volt már olyan gimnáziumi tanár, aki az apját megölte?

Nevettek.

— Azt nem hallottam. Meg nem is hiszem. Egy úriember csak nem tesz olyat?

— De ha mindenki úriember lenne az egész világon, akkor is kellenének csendőrök? ... Úgy gondolom, hogy ha senki sem lenne országfutó szegény, akinek sehol semmije és azonkívül az emberiség eljutna oda, hogy kivétel nélkül mindenki tanulna és művelt ember lenne, akkor is kellenének csendőrök, meg katonaság, meg annyi bíróság, alispán, főispán, miniszter? ... Hát az emberek akkor nem tudnának egymás mellett úgy élni, hogy ne ártsanak egymásnak, hanem inkább segítsék egymást?

— Nézze, Misi úrfi, gondolom én, hogy nem bolondság, amit maga firtat... De azért mégis csak van itt valami bibi... Azért, ha valaki úriember ruhájába jár, lehet az kérem olyan gaz-

ember, mint az a szegény pára, akinek semmi ennivalója nincs, azért nyúl a máséhoz... Itt vannak mingyárt az ügyvédek... Hát kérem, amennyi istentelenséget ezek csinálnak... Elperelik ezek még a Krisztus palástját is, mert ők akarnak gazdagodni...

— Szóval, Jákob bácsi, én már kezdem látni, hogy a legnagyobb baj az, hogy az emberek a tulajdont szeretik. Mindenki úgy gondolkozik, hogy az az övé, ami törvényes birtokába kerül. Az ügyvédek is azért nyúznak, perelnek a saját javukra, hogy biztosítsák a vagyont és a gyerekeikről gondoskodjanak... Az ügyvéd is jót akar a családjának ...

— No megette a fene, ha a kliensét meg megnyúzza.

— Azért teszi, hogy az neki idegen, ellenség: a maga gyermekének akar kedvezni... De ha, figyeljen csak, ha az állam, vagy valaki mindenkiről gondoskodna, hogy legyen neki a foglalkozásához illő jövedelme, és magántulajdona senki-nek se legyen ... akkor is csalnának és fosztogatnának?

— Akkor is kérem, akkor is, mert az ügyvéd arra van kaptatva, hogy azt tegye.

— De ha nem volna belőle semmi haszna. Se neki, se a gyerekeinek, mert nem volna szabad hogy valakinek saját tulajdona legyen?

— Ej Misi úrfi, Misi úrfi, ne tessék ilyeneken gondolkozni, mert megbolondul. Nem jó az ... Úgy van, ahogy van ... Akinek van, annak van; akinek nincs, az meg elveszi a másét. Ez a természet rendje ... Hiszen nézze, ha ma szétosztá-

nák az egész világot, akkor is már másnap nem úgy lenne, ahogy ma csinálták. Van, aki rögtön eladná azt, amije van és akkor már valakinek két része lenne a közösbül.

— Misi úrfi,—mondta a néni — nézze, a kezemen is öt ujj van, de mind az öt másféle.

S az asztalra tette görcsös, munkában meggyötört nagy kezét.

Misi szánalommal nézett a munkás asszonykézre s arra gondolt, hogy a Kiss Gedeonné keze milyen selymes, puha... Az is női kéz, ez is. De hogy lehetne ezt megcsókolni?

Nem akarta nagyon erőltetni a dolgot: ezek az egyszerű emberek úgy sem érthetik meg az ő gondolatait. Ezeket már nem lehet kizökkeníteni a saját beléjük rögzött gondolataikból.

— Igaza van, Jákob néni. Az emberiséget nem lehet egyik napról a másikra átváltoztatni. Csak ezt akartam megtudni, hogy maguk hogy gondolkoznak erről a dolgról.

— Hát az iskola hogy megy, Misi úrfi?

— Bizony sok a dolog. Már az érettségire készülünk s nincs idő semmire, folyton tanulni kell. Megyek is, csak egy kicsit be akartam nézni, hogy vannak kedves Jákob néniék.

— De má addig nem megy el Misi úrfi, míg ezt a tál túrósbélest meg nem eszi.

Misi felnevetett.

— Bizony még hozzá se nyúlt a sok bolond beszédűl — unszolta a néni is és elébe tolta a tarka tányért a szép bélesekkal.

— Bált rendez az ifjúság a Nagyvendéglőben, — harapott bele Misi egy szép bélesbe — re-

mélem, Jákob néniék eljönnek, hogy megforgassam eccer.

— Hogyne, persze hogy el. Mán csak az hibádzik nekem — nevetett a néni. — Majd a csontgavallérral. A pászol ilyen öregasszonyhoz.

— De ha fiatalok volnánk, eljönnének?

— Hát akkor se — mondta a bácsi. — Mindenki maradjon a maga világába. Páva pávával, varnyú varnyúval.

Misi most tisztán megérezte, hogy amit ő most kiokoskodott a társadalmi rendekről és szintekről, az valóság. Oly távol van ez a két derék öreg attól a világtól, amelyben ő él, mintha a Marsba hívnák meg őket bálba.

A kis lámpa kevés világosságot adott. A kemence már sötétben bujkált s az ágyak alól mély árnyékok nyújtogatták a karjukat. A kicsi ház olyan volt, mint egy titkos világ.

De neki kedves volt. Hozzá volt szokva. Éppen ilyen ház volt odahaza falun az övék, de különösen a Pusztaiéké, Deszkáséké, a nagy paraszt rokonoké, ahova kisfiú korában eljárt s ahol a néha feltörő keserűség mellett sok meleg és bizodalmas emlék is fűzte.

Íme, itt ő az összekötő kapocs a két oly távoli világ között. Ha Jákob bácsi megszólalt, pontosan és szóról-szóra ugyanazt mondta volna. Pedig milyen távol van ide az a falu. Soha senki nem volt innen ott. Feltűnt előtte, hogy a mély parasztvilág annyira egyforma gondolkozású, műveltségű, stílusú, mintha ...

S most eszébe jutott a fizikából a közlekedő edények törvénye: a víz egy színvonalra törekedik.

Ha összekötetése van két edénynek, a víz szintje tökéletesen ugyanarra a magasságra emelkedik .. . Ez a parasztság, amelybe Jákobék tartoznak, ugyanarra a magaslatra törekszik, mint a magyar faluk egész parasztsága .. . Vájjon, ha a parasz-
tok kultúráját az országban valahol magasabbra emelnék, akkor ez a többlet magával vonná az egész nívót? Vagy eloszolnék az egész felületen?

Milyen lehet a német parasztság, a francia, az angol, a kínai?

Vájjon azok is ebben a magasságban élnek pontosan mint a magyar falué? Vagy az ország és nyelv határok, a politikai és faji elválasztások, külön rétegződést jelentenek?

— De aztán táncoljon Misi úrfi, a kutyafáját abban a bálban. Ugrassa meg a lányokat. Mert az már igaz, akár úri kisasszony, akár parasztlány, az mind szeret táncolni. Ej, de szeretik a lányok, ha jól megnyomorgatják őket a bálban. Nem bánja az, ha a lelkét kiszorítja is a legény.

Hát ebben, a szerelemben egyformák? akár urak, akár parasztok? Ez is titok...

4.

Egész ijedten nézett Irénkére.

Most aztán igazán nem tudta, mi történt evvel a lánnyal. Hova lett a régi szorgalma és ambíciója. Már nem készült el a feladott leckékkal, nem csinálta meg a dolgozatait. Bele kezdett s néhány sor után abbahagyta. Az is tele hibával.

— Mi van magával?

A lány vállatvont s dobálta a könyveit, füzeteteit.

— Hát kérem, ha nem akar tovább tanulni...

— Akarok.

— De hát nem csinál semmit.

— Nem volt időm.

Misi elgondolkozott:

— Eleinte annyi örömöm volt magában ... Még mondtam is, hogy sohase láttam senkit, aki olyan buzgón és sikerrel dolgozott volna ...

Iréнке vállat vont.

— Hát ennyi egy lányban a ... kötelesség-tudás? ...

— Füttyülök rá.

— Az életben a legfontosabb a kötelesség — morogta Misi a foga közt.

Igazán nem tudta, mit kezdjen vele. Ha egy lány megmakacsolja magát, arra még rá sem lehet kiáltani... Csak a lelkére kell hatni...

— A nőnek is meg vannak a kötelességei... Úgy gondolom, hogy a férfi és nő közt nincs is semmi különbség, szellemileg... Nincs női lecke és fiú lecke ... Aki egy nyelvet meg akar tanulni, csak egyformán teheti... Ma már nem tekintik a nőt másnak, csak ami a fiú ... A gimnáziumokat is megnyitották a lányoknak, sőt az egyetemeket is ...

Röstellte, hogy neki kifogást kell tennie Irénke ellen. Nagyon röstellte, hogy ez az érthetetlen változás beállott... Már arra is el volt szánva, hogy ha nem javul a helyzet, abba hagyja a tanítást. Ez már nem tanítás és nem tanulás, csak kínlódás.

— Már Angliában a nők az egyenjogosításért küzdenek...

— Ne prédikáljon már — csattant fel írénke s felállott. Ingerülten a kis szekrényig ment, mely meg volt rakva mindenféle csecsebecsékkel.

Misi megdöbbenve nézett utána. A lány duzmaszkodva állott, mint a tépett veréb.

Várt, nem tudta, mit tegyen. A tornác felé lesett s úgy látta, onnan a falnál álló szekrényig nem lehet belátni. Felállott, ellenkező oldalon körülsétált a szobában, aztán a lányhoz ért.

Megállott felette s nagyon gyöngéden mondta:

— Beteg?

Írénke csak megrázta magát s nem szólt.

Lehajolt hozzá. Közelebbről nézte az arcát. Mintha bizony egy kicsit sápadtabb lenne.

Megfogta az állát, mint egy kis gyereknek, jóval magasabb volt a lánynál. Megborzongott, hogy az nem mozdult, nem hessentette el.

Hirtelen az arcába hajolt és megcsókolta.

— Beteg? — suttozta újra.

— Igen — mondta nyafogva a kislány és beledörzsölődött a fiú karjai közé. Úgy helyezkedett el, mintha simogatást, becézést, gyógyítást várna.

Ettől a fiú elvesztette a fejét és csókolgatni kezdte. A lecsukott szemeit, az arcát, a száját.

Írénke most egy kis erősebb mozdulatot tett, de nem távozásra, hanem még jobban belefurakodott a fiú karjaiba:

— Jaj de egy komisz disznó maga — mondta, mintha egy kis madár csicseregne.

Misi megijedt. Nem tudta, mit akar. Azért, mert megcsókolta?

— No — nyújtotta fel a száját a lány.

Erre aztán még az ő buta fejével is megértette. Hozzá fogott csókolni. Nem volt óra a kezében, hogy lestoppolja, meddig tartott a csókolózás, de a végén a lány kiugrott az öléből és kacagva szaladt az asztalhoz:

— Már nem akar tanulni?

Misi boldogan és szédülve tántorgott a helyére. Le volt forrázva és boldog volt, rémült is volt, ujjongani is szeretett volna.

— Verbes réfléchis ou pronominaux ... visszaható igék, úgy-e? ... Vegyük pl. ezt az igét: se tromper, csalatkozni, megcsalódni.

— Az jó.

— Indicatif. Présent. Je me trompe ...

— Tu te trompes — nevetett Irénke.

Furcsán nézett rá s nem folytatta.

— Il se trompe, elle se trompe ... — sürgette Misi.

— Je me trompe ... mais tu te trompes... aussi... — mondta a lány s elkapta a szemét.

Misi előtt fellobbant valami láng. Csak most értette meg, hogy nem ragoz, hanem beszél.

Elöntötte a kéj, újra felállott, körülment az asztalon, mintha csak sétálna, hogyha valaki figyelemmel kíséri, szintén elle se trompe ... álljon elő. A lány fölött megállott, lenézett rá, meglátta könnyű blúzá, melyen meglehetősen nagy kivágás volt s valami démoni ötlettel, amit sohasem tett fel magáról, belenyúlt, a kezét beeresztette a mélybe s megfogta a blúz alatt a lány mellét.

S Irénke úgy tett, mintha semmit se venne észre.

A fiú megrémült a gyönyörtől. A lány már teljesen kifejtett volt. Görcsösen megmarkolta és sokáig így maradtak, hogy szorította az ujjával, a szemét lehunyta és elöntötte a bíbor öröm.

Végre a lány mozdult, karjával magához szorította a fiú kezét, akkor elbocsátotta.

Misi kivette a kezét s szégyenkezve tovább sétált:

— Nous nous trompons. . . Vous vous trompez, ils se trompent.

De a lány nem folytatta, hanem kacagni kezdett s a hajába nyúlt. Misi ahogy visszanézett rá, izgalommal látta, hogy emeli fel a két pici kezét, milyen fehérek és dologtalanok... s a haját rendezgeti, mint egy cica.

— Rózsaszínben leszek — mondta a lány.

Misi megint nem értette. Irénke furcsán kacagott:

— No, hülye ... A bálban . . .

— Ja, a bál... Az még messze van ... Február elején ...

— Azért készülni kell. Nem? ... A vizsga még messzebb van, június elején... Mégis kínoz miatta ... Tíz fodor lesz a szoknyámon. Olyan pici fodrok ... Jó?

— Jó.

— A hajamat még nem tudom . . . Kontyba, vagy gretchenbe.

— Magának minden jól áll. . . Inkább gretchen ...

— Nagyon kislányos.

— Maga kislány.

— Ezt maga mondja?

Misi arcát elfutotta a vér. Kinyújtotta az asztalon keresztül a kezét a lány elé, ez megfogta s teljes erőből megszorították egymás kezét.

A mama odakint mozogni kezdett. Eleresztették egymást s komolykodva ültek neki a leckének.

Misi nagyon örült, hogy a mamának csak most jutott eszébe helyet változtatni.

— No conjugálja végig: Je me trompe ...

— Et tu te trompes parfaitement...

— No ne bolondozzon.

— Én bolondozok? Maga bolond.

Most újra fel kellene ugrani, rárohanni, azt az elképzelhetetlen édességet, ami ebből a félig gyermeklányból ki tudott szikrázni, az olimpusi istenek is megirigyelhették volna.

— Még tanultok, gyerekek? — lépett be a mama.

— Ó igen. Borzasztó sokat kell még megtanulni, úgy-e tanár úr?

Misi nem mert volna a világerért sem szólani, mert azt hitte, elsüllyed vele a föld. De a lány annál jobban kacagott és csacsogott.

— Még semmit sem tudok ... Az utóbbi időben nagyon sokat mulasztottam... Meg is szidott Misi... tanár úr ... De most már biztos vagyok benne, hogy mindent megtanulok tőle. Úgy-e Misi?

— Ne illetlenkedj, — mondta a mama — ne vegye rossz néven — békítette a nevelőt. — Az utóbbi időben nem tudom, mi van vele. Olyan, mint egy háborodott. Semmit sem csinál, csak tör-zúz. Ma is egy szép vázát tört el, meg se merem mondani az ügyvéd úrnak, megölné.

Misi csak lehajtotta a fejét: közben megütötte a fülét, hogy ez az asszony mindig ügyvéd úrnak mondja az urát ... Talán mégis igaz, hogy csak gazdasszony volt... Hát a társadalmi különbséget még a házasság sem szünteti meg?

De nem tudott végiggondolni gondolatot, csak éppen felvillant benne ez is. Oly kimerült és zavart volt, mintha átragadt volna rá az Irénke betegsége.

De Irénke annál egészségesebb és vidámabb lett.

Dúdolni kezdett:

Ich bin eine Witwe,

eine kleine Witwe

doch die Kusse so gewöhnt ich

dass ich vergiss nicht...

— Szépen tanulsz — brummogott az anya és lustán elment a konyha felé.

Mikor magukban maradtak, Irénke kivicsorította mind a harminc fogát — bölcsességfogai még nem voltak — és hangtalanul kacagott.

— Így lehet tanulni — mondta s a két kis öklével verte egymást.

5.

Karácsonyi szünidő után már csak a bálról beszéltek. A bál előkészítő-bizottságában öten voltak: Pétery, Kiss Pali, Langschein, Fussbaum és Keresztes. De Fussbaum csak külső tagnak számított, vele csak az üzleti dolgokat beszéltek meg. Voltaképpen Misi volt itt is az intéző, nála volt a pénz.

A pénz fontosságot ad az embernek.

Egyáltalán sok átalakulás történt vele. A fiúk bevették maguk közé s ha mégsem volt teljes az

összhang, az volt az oka, hogy ő nem engedte magát fölfalni. Nem volt hajlandó azt a léha hangot vállalni, ahogy a három fiú élt. Pedig most már folyton a nyakán lógtak, hívták Kiss Paliékhoz, hívták Langscheinhoz, mert legtöbbit ennek a lakásán folyt a báli tanácskozás. Langschein Kollmannéknál lakott, a Kollmann Bandi szobájában. Ez egy egészen különálló szoba volt, a kertre nyílt, külön kijárata volt s akármit is csinálhattak, onnan a családot nem zavarták. Bort, sőt lányokat is szoktak magukhoz vinni, de Misi ezt csak hallotta. Ha ő jelen volt, egy kicsit fékeztek a nyelvüket és szebbnek mutatták magukat, mint rendesen, mintha csak egy tanár lett volna jelen.

Misi jobban érezte a saját szobájában magát. Ez a szoba a gimnáziumban a portai külön szoba volt. Szokatlanul keskeny szoba, melyben egy álló íróasztal és egy szekrény s hat szék voít. Sose tudta megmondani senki, milyen célra szánta az építész. Valószínűleg kimaradt neki a tervrajznál s gondolta, valamire csak felhasználják.

Itt tartotta a segélyosztásokat. Minden héten kétszer volt hivatalosan, de ő még órákőzben is odament s akárki jőhetett hozzá.

Már lassan minden iratát áthordta a szekrénybe. Különös jó érzést adott neki a kopár, rideg szoba, melyben három nagy kép lógott, mintha csak el lettek volna dugva a nyilvánosság elől. Kossuth Lajos régi poros képe, a papírja sárgás foltokat kapott, valahol nedves helyen állhatott, azért is nem tették ki dísznek olyan helyre, ahol látható lett volna. Mellette Görgeinek egy kisebb képe. A két nagy ellenfél itt is

sorsuknak megfelelően volt megmutatva. Kossuth öregen, szakállasan, szilaj s mégis nyugalmas fejtartással, Görgei szigorú kék szemeivel, sima homlokán a sebhellyel a tar koponya tetején. A két öreg fej itt békésen megfért.

Misi megállott előttük s gyakran igen soká nézte őket.

A magyar sors két döbbenetes alakja. Az egyik hivatalnok gyereke: ügyvéd fia ... Másik a tönkrement dzsentrí maradéka. Ezek harcolnak az életben legközelebről. Nem értik meg egymást. Nem érthetik meg egymást. Egyik a szürkeségből feltörekvő, a másik a családfák múltjából robban ki, hogy mégegyszer visszahódítsa befolyását a nemzet felett.

A harmadik kép egy nagy Mária-kép, vagy inkább Veronika-kép volt. Valaki felajánlotta a gimnáziumnak s mivel katolikus jellegű kép volt, nem teheték közszemlére a kálvinista iskolában, ide dugták. Acélmetszet volt, nem lehetett tudni, ki festette az eredetit, de csodálatos kép volt: az átszellemültségnek a tetőpontja. Misi úgy fogta fel, hogy az eget képviseli. Az égi távolságokat. A nő, aki a mennyet nyitja meg.

Ebben a környezetben úgy érezte magát, mintha egy idegen és inspiráló helyen volna. Egészen más volt, mint a lapos kisváros, mely szakadatlanul zajlott. Itt csönd volt, csak az órák alatt szűrődött be a fiúk lármája. De ő itt be volt zárva, mint valami börtönbe. A falon a festés poros volt, megkopott, szürke. Ez mind nagyon illett az ő hangulataihoz.

Ha benyitott egy fiú, — eleinte tömegesen jöttek s akkor nem tehetett mást, mint a leggyorsabb tempóban átadta a szekrényből, amit kértek, — de később egyesével jöttek egy-egy füzetért, miért. Akkor vizsgálat alá vette az illetőt, kikérdezte, kik a szülei, hogy él, mi a célja s igyekezett megismerni a jellemét és kereste a jövőjét a nagy életben, a nemzet életében.

Voltak fiúk, akikhez szólni sem lehetett.

— Ki az apja?

— Négy füzetet és egy ceruzát kérek.

Azonnal elhallgatott s kiadta, amit kért.

De a legtöbb fiú, különösen a kisebbek, a legnagyobb örömmel nyitották ki életüket. Misi már egy pillantásra felismerte, milyen világból, milyen környezetből való. A gazdag családok gyermekei persze nem jöttek. Csak a szegények, kisiparosok, kishivatalnokok fiai. A parasztfiút már messziről látta, hogy az. A parasztgyerekek egy pillanatig mind gyanakodva összehúzott szemmel néztek, aztán a barátságos szóra azonnal megjuháztak és oly kedvesen s szépen elmondták a szüleik minden baját, hogy öröm volt hallgatni. A kisiparos fiúk rögtön megijedtek s csak takargatták az életüket. Lassan aztán elmondták a bajokat, de megmagyarázták, hogy nekik nagy családjuk volt, mindnek akadt pap, vagy tanító, jegyző, sőt magasabb rokonsága is. Mind azért tanult, hogy ő is visszajusson abba a ragyogó és boldog világba, ahonnan a szüleik lecsúsztak. A hivatalnok fiúk eleinte indignálódva s kurtán válaszoltak a kérdésekre, attól féltek, hogy ha megmondják mi az apa, akkor esetleg, mint hivatal-

nok gyerekek, nem fognak kapni semmit. De, ha megnyíltak, Misinek ezekben volt a legtöbb öröme. Intelligenciát hoztak magukkal hazuról, jól neveltséget és szorgalmat. Nagy részük nem is akart több lenni, mint az apja.

Ez nagyon különös volt neki. Hogy egy jegyző fia ne akarjon más lenni, mint falusi jegyző . . . A jegyzők jegyzőket szülnek. De volt ezek közt is, aki tovább akart tanulni. Egyetemet, de akkor sem nagyon vágytak többre, csak körorvos lenni, vagy efféle. Egy kis fokkal feljebb, mint a szülők. Úgy látszik, egy orvosnak mégis gondtalanabb élete van, mint a jegyzőnek. Általában azt szokták mondani, hogy az apa nem akarja, hogy fia ne az ő foglalkozását folytassa. A szülők legtöbb esetben arra biztatták a fiukat, hogy legyenek ügyvédek, bírák, de ezekben a fiúkban nem igen volt ambíció. Nem kívánták a nehéz tanulásokat, alig várták, hogy valami kenyér kerüljön a kezükbe. Legfeljebb a vármegyéhez vágytak, mert ott semmit sem kell csinálni.

Misi egyre többet gondolkozott az életen. Alapjában véve egyszerű dolognak látszik az élet ezeknek a fiúknak a reményein át. Nincs komplikáció. A cél az, hogy biztos és nyugdíjas állásba kerüljenek. A házasságról nem igen esett szó, de bennük volt, hogy ezek hamar meg fognak nőszülni és boldogan élnek a legszerényebb körülmények közt is. Vagyonra sem vágytak:

— Édesapám azt mondta — beszélte egy kedves kis szőke fiú, — hogy a mi családukban háromszáz év óta senki sem örökölt.

Misi nevetett.

— Hogy lehet az?

— A mi ősünk mind hivatalban voltak háromszáz év óta. A hivatalnok nem tud szerezni semmit. Örül, ha szépen, csendesen megélhet. Ha meghal, akkor a fia is hivatalnok lesz és a szülő örül, hogy a gyereke is szépen fog élni az államnál, vagy a községeknél.

Misinek a pénz nem imponált. A vagyon nem kápráztatta. Eszébe sem jutott, hogy vagyont szerezzen. De viszont neki semmi pénz és semmi vagyon sem látszott lehetetlennek, hogyha akarja, meg ne szerezze. Nem értette, hogy ebben a fiatal korban a legtöbb hivatalnokgyerek annyira igénytelen. Azok a vadszemű kis parasztfiúk sokkal mohóbbak voltak. Azok pénzt akartak, azaz, hogy földet, minél több földet, akármi áron. Nem sokat, nem ábrándoztak ezer holdakról, csak valamit mégis, no. A szüleinek tíz, húsz, harminc holdja volt és az is tele adóssággal. Ők szerettek volna százat adósság nélkül... Az iparosfiúk már többet kívántak: magas állást, jó életet s ezért vasszorgalommal tanultak, pedig kevés volt köztük a jó tanuló. A kereskedőfiúk rendszerint zsidók voltak, ezek elviccelték a dolgot. Egyik azt mondta, ha leérettségiz, elmegy tojás-kereskedőnek Bécsbe.

Ezeket legkevésbé értette meg Misi, mert ő nem tudna kereskedő lenni. Otthon a szülei akár milyen szegények voltak is, oly kereskedőellenes szellemben éltek, hogy nekik a boltos valami megvetett foglalkozásnak tűnt fel.

Misi már a maga csekély közgazdasági ismereteivel is, elméletileg nagyra becsülte a kereskedelmi

pályát, de csodálkozott, hogy van fiatalember, diák, gyermek, aki erre a furcsa foglalkozásra kíván menni, Ő csak annyit tudott a kereskedőről, hogy olcsón vásárol, drágán akar eladni és az egész élete hajszában telik el. Sokszor megállott egy-egy boltban, ha vásárolt és szagolta a szokatlan szagokat a szűk boltokban. Nézte a félig felbontott ferslógokat s csodálkozott azon a nagy tevékenységen, amit a bolt háttérében látott. Lehet, hogy ez is szép munka, de neki ismeretlen . . .

A múltkor Géza bátyja vett egy lámpát. Körégős, új rendszerű. Három korona ötven fillérért vette s elmesélte, hogy a kereskedő azt mondta róla:

— Igazgató úr, ez megmutat egy öt koronát.

Nevettek rajta.

Hozzá fogott megírni egy tanulmányt arról, hogy: *Az élet síkjai*. Mire készülnek a diákok? De nem haladt előre, mert még nem volt mindennel tisztában. Nagyon sokat kell még ahhoz tanulnia, hogy erről írni tudjon.

Olvasni otthon is lehetett volna, de neki külön izgalmat adott, hogy itt olvasott, lámpa mellett egész vacsoráig, amikor persze haza kellett mennie.

Kereste Björnson műveit, de nem talált mást, csak véletlenül az Olcsó Könyvtárban a Leonardát.

Ez a darab nagyon meghatotta. Arról van benne szó, hogy egy idősödő nőbe beleszeret a lánya vőlegénye s a nő nem megy hozzá feleségül... A darab meglehetősen idegen volt neki, Norvégiában kissé másképp beszélnek és élnek az emberek. Úgy tudta volna elképzelni, hogy a Kiss Pali anyja,

milyen szép asszony még ma is... Ha azt érte volna egy ilyen eset... Hallott valahol egy pletykát, hogy Kiss Gedeonék szeretnék, ha Vilmát, a lányukat az ő bátyja elvinné .. . Úgy realizálta a dolgot, hogy ez a Vilma ugyan nagyon szép, kövér lány, de neki csakugyan jobban tetszik a mamája. .. Finomabb, komoly és nagyon szép... Mi lett volna, ha tegyük fel, Géza bácsival történik ez? ... Mondjuk, Kiss Gedeon, aki meglepően öreg, már meghalt volna, a néni özvegy...

Új drámát épített a Björnsonéból. Szinte halotta a néni hangját, ahogy elutasító...

Este a vacsoránál szóba hozta a dolgot.

— Tetszik ismerni a Leonardát?

— Nem, mi az?

— Björnson darabja.

— A, Björnson... Kiment a divatból. Ibsen átvette a szerepét. Ugyanazokat a dolgokat sokkal jobban írja. Olvasd Ibsent. Az nagyon jó drámaíró.

— Ez is elég jó. Csak hát ebben a darabban olyan témát ír meg, ami lehetetlen.

— Ezek mind társadalmi problémákkal foglalkoznak. Ha egyszer megvalósul az, amiért küzdenek, akkor a drámáik megszűnnek ... Nem igazi lelki problémák az Ibsen problémái sem. Mindig valami agyafűrt témát eszel ki, hogy valami társadalmi ferdeséget megvilágítson.

— Igen, — mondta gondolkozva Misi — ez is társadalmi probléma, mert a közélet nem engedi, hogy megtörténhessen valami, amit ő bemutat...

— No miről szól ez a dráma?

— Egy úriasszonynak van egy lánya. Ezt az úriasszonyt egy fiatal pap megrágalmazta, mert nem

ismeri és pletykából azt hallja, hogy kétes életet él... Aztán megismeri a lányát és ezen keresztül beleszeret az idegen, ismeretlen, sőt egy kicsit idősebb nőbe ... és nem a lányát akarja elvenni, hanem az anyát. ..

A nagymama ijedten nézett Misire és szerette volna kitalálni, hogy hallgattassa el.

— Ne beszélj ilyen ostobaságokat — mondta.

— Nem, nagyon szép ... Különösen a nagy jelenet, mikor Hagbart megvallja a szerelmét. Leonarda azt mondja neki: »A mi kötelességünk az, hogy ezt az erőt fékezzük ... Ha igaz, amit mond, akkor viseltessék tisztelettel irántam . . . erre jogom van ...» Ez nagyon szép egy nőtől, mert hiszen ő is szereti a lelke mélyén Hagbartot.

— Meg vagy örülve — kiáltott fel a nagymama.

— Hagyja csak édesanyám. Dráma. Mondd csak Misi.

Misi tovább beszélt:

— A nő, Leonarda arra hivatkozik, hogy a társadalom jeges levegője beleszól a családi életbe is... De azért nem ez dönti el elhatározását, hanem az, hogy arra gondol, hogy ő hamarabb megöregszik és féltékeny, unalmas lesz, a fiú viszont még vidám és fiatal marad ...

Géza bácsi minden ok nélkül felállott az asztaltól s kiment. Misi csodálkozva nézett utána. Hallani lehetett, hogy az írószobába megy az előszobából.

A nagymama egész testében remegett s ingerülten szólt:

— Te ostoba.

A nagymama ha haragudott, könnyen mon-
dott erős szavakat, de Misi most nem tudta elkép-
zelní, mit vétett.

A nagymama elővette kis feketeszegélyű zseb-
kendőjét és sírdogált s törülgette a szemét.

— Én nem tudom, mit tettem — dadogott
Misi, mert látta, hogy valamit nem helyesen tett.

— Nem kellett volna ezt az ostoba darabot
emlegetni. Micsoda ostobaságokat írnak ezek az
írók.

Misi megrettenve hallgatott.

— Majd egyszer elmondom — sírt a nagymama
s nem tudott beszélni.

Kiment s Misi egyedül maradt az el nem
fogyasztott vacsora mellett. Úgy gondolta, hogy
nem illik, hogy ő magában tovább egyen, azért
abbahagyta az evést.

Már minden megfagyott s nem jött vissza se
a bátyja, se a nagymama. Végre ez bejött.

— Mért nem eszel? Azért egyél.

— Én nem tudok enni. Én kétségbe vagyok
esve. Megbántottam valakit?

A nagymama odahajolt és:

— A Géza bátyád esetét mondtad el. . . Azért
nem házasodott meg... Mikor Pozsonyban volt
tanár ... beleszeretett egy úriasszonyba ... egy
dúsgazdag asszonyba, aki... Meg is kérte a ke-
zét .. . S az azt mondta neki: »Ugyan kedves
Isaák, hiszen nézzen rám. Én tíz év múlva egy
fonnyadt öregasszony leszek, maga pedig akkor
fogja kezdeni az életét...«

Misi mélyen megdöbbsent. Hát az élet valóban
produkál ilyen eseteket? . . . Nem hitte volna.

Azért beszélt a darabról, mert sértette az írónak ez a lehetetlen beállítása, hogy egy fiatalember és egy hervadó nő ...

— Eredj a szobádba. Feküdj le.

Misi felállott és bement. Az írószobát egy ajtó választotta el az ő szobájától.

Soká figyelt, de a másik szobában semmi neszt sem hallott. Lehet, hogy a bátyja elment hazulról. De az is lehet, hogy dolgozik a Kipling fordításon. Az is lehet, hogy felszakgatta a sebeit és most újra átéli az elmúlt szenvedéseket... Már öt éve van itt ebben az alföldi városban ... Ki tudja, mennyi ideig tart, míg egy ilyen seb begyógyul...

Mindenesetre nagyszerű dolog, hogy ő most színről-színre látta a tragédiát.

A bátyja már harminckettedik éves és nem nőszül. Pedig ott van a híres szép lány, Kendeffy Sárika ... Hatszáz holdja van ... És örömmel hozzáadnák ... S nem jár utána ... A főgondnok is szeretné, ha a lányát elvinné. Az is gazdag.. . Igaz, azt a lányt ő se venné el, mert nagyon sovány... Kiss Vilma kövér ... azt se venné el... Nem tudja mért, de nem . . . Irénkét elvinné. El is fogja venni.

Hirtelen nevetni kezdett: Itt nincs az a veszedelem, hogy ennek az anyjába beleszeressen ... Abba a lusta szakácsnőbe, aki még azt sem veszi észre a tornácról, ha a lányát a nevelő csókolgatja és...

Mikor lefeküdt, a paplan alatt arra gondolt.

— Ez valóban szép és költői helyzet, ha egy fiatalember egy szép, művelt és gazdag asszonyba beleszeret... Ő is szeretne egy ilyen esetet meg-

élni. . . Talán ő is írna belőle egy ilyen tragédiát . . . Vájjon Björnson a maga esetét írta meg? ... Valószínű, mert ő nem tudna mást írni, csak ami vele megtörtént...

6.

Egész elszégyelte magát: már régen nem olvasott újságot s nem tudott semmit az angol-búr háborúról.

Különös volt elgondolni, hogy mialatt ő nyugodtan alszik az ágyban, Transzvámban a férfiak éccakáról-éccakára sátrakban ülnek és lesik a percet, mikor rohanhatják meg a kifáradt ellenséget.

Ez nem fért a fejébe, a háború.

Őket az iskolában arra tanítják, azt követelik, hogy soha senki a másiknak egy rossz szót ne mondjon. S ott azt követelik, hogy fenevadak legyenek ... Talán nem is igaz ... Talán csak rossz tréfa az egész ... Hogy városokat felgyújtanak. Leég a templom, az iskola, a családok házai. A szülők mit csinálnak? ... Vállukra veszik a gyermekeket és szaladnak? a pusztába, az ellenség elé? Lelövik az apát, mikor a gyerekét viszi a karján. Emberi dolog ez?

Egyszer látott tüzet közlről. Kispatakon kigyúlt egy ház s véletlenül a hídon volt és a Bodrogot nézte, hogy kavarog. Félreverték a harangot s ő is futott az éppen akkor kitört füst felé.

Egy kis házacska égett. Kis parasztház. Még be lehetett járni, hordták kifelé a bútorokat, ő is segíteni akart. Berohant. Nevetséges volna azt mondani, hogy élete kockáztatásával. A padlás

felett lobogott a láng, mint egy máglyarakás, de a padlás jól volt tapasztva és még tartotta a tüzet. Olyan volt a szoba, mint akármikor máskor lehetett. Nem is attól volt annyira meg-rémülve, hogy rászakad, semmi veszélyérzés nem volt benne a tűzzel szemben, de irtózatosságműletben volt a szegény emberek sorsa miatt, mi lesz velük és azonkívül a tűz, mint pusztító elem hatott rá, ahogy elemészti tél elején egy kis család hajlékát s talán az is eszébe jutott, hogy ilyen lehetett, mikor az ő házuk leégett otthon a kis faluban, mikor ő még debreceni diák volt... Menteni, menteni, amit lehet... Felkapott valamit s vitte ki... Egy dézsa mos'ék volt, azt vette fel s a legnagyobb gonddal vigyázott, hogy ki ne löttyenjen. Valaki nevetett, akkor vette észre... Utána mások ágyneműt hoztak ... Már többször nem lehetett bemenni, beszakadt a padlás és nemsokára nyaldosta a láng az ablakkereteket...

De ez csak véletlen tűz volt. Ott a gazdag angolok tudatosan, nagy hadi művészettel gyűjtjék fel a szegény búrok házait, a legnagyobb és legértékesebb palotákat... Ez hősiesség? ... Mért?... hogy elvehessek tőlük az aranybányákat ...

Megfejtetetlen dolgok folynak szakadatlan az emberek életében.

Az ő életük is tele van különös bajokkal. Az édesapjától levél jött, hogy építsenek házat a szőlőben. Az a szegény Miska se tud hova lenni. Most tél van, olcsón lehet építeni.

Géza bátyja odaadta neki a levelet, hogy olvassa el. Elkomorodott rajta. Ismerte az apjá-

nak üzleteit. Biztosan nincs semmi munkája, biztosan nincs otthon ennivaló, azért jut eszébe, hogy a Géza költségén házat építsen. Már senki mást nem tud beleugratni valami vállalatba s élni kell s másból nem élhet, csak hogyha épít . . .

— Mit szólsz hozzá, Misi? .. . Pénzem nincs, apádnak lehet, hogy igaza van és télen olcsóbban lehet építeni . . . Szegény Miska testvérem az is igaz, ha nincs ház a szőlőben, messze kell kijárni, nem művelheti a szőlőt jól ...

Misi érezte, hogy most neki valamikép kezeséget kellene vállalni az apjáért. De nem teheti, mert most közelebb van hozzá Géza bátyja, nála van ... Ha otthon lenne, akkor bizonyosan együtt reménykednék a családdal, hogy vájjon az a Géza belemegy-e? Ha igen, akkor van egy pár hétre ennivaló, a gyerekeknek biztosan lyukas a cipője, meg lehet csináltatni... De azt sem teheti, hogy a bátyját bele vigye egy kiadásba ... Mert az nem igaz, hogy annyiból fel lehessen építeni akármilyen kis házat is, amennyit az apja ír ... Ismeri ezeket a spekulációkat...

— Édesapám, — mondta csöndesen és fanyarul — a magyar ember legjobb típusa . . . Lobbanékony, amit elgondol, már készpénznek veszi. Az sem lehetetlen, hogy már meg is alkudta a fát, a követ, a meszet... Én csak annyit mondhatok, hogy sokkal többbe fog kerülni, mint amit ő itt ír.

— Ez csalás volna.

Misi megrántotta a vállát. Csalás. Hányszor hallotta, mikor az építetők ezt a szót vágták az apja szemébe ... Csalás .. . Megbecstelenítő

szó . .. Lehet, hogy csalás, de azért az apjának is igaza van mindig, mikor azt mondja:

— Én csaltam meg magát? Ki meri azt mondani? Magamnak építettem a házat, vagy magának? Maga még száz évig lakik benne, én pedig elnyűttem magamat rajta, hiába ... Nem látta, mibe került minden hozzávaló? ... Az Isten tudta, hogy magának ilyen nagy ablak kell, hogy hosszabb lesz a háza, mint először beszél-tük? ...

Meg ilyenek. Itt is az lesz. Most egy olyan parányi kunyhóról beszél, amibe csak éppen meghúzhatja magát az a Miska bácsi... Mikorra készen lesz, szép kétszobás épület lesz. Az persze háromszor annyiba kerül... De ezt sem mondhatja mind el. Nem akadályozhatja meg a nagybátyját abban, hogy higgyen az apjában? ... Ő ismerte az édesapját. Tudta, hogy nem tud számítani. A reményei megcsalják. Lehet, hogy ő maga is arra gondol, hogy csak fogjanak bele, a többi lesz, ahogy lesz ... Ő nem egy szakképzett vállalkozó. Még a mesterségét sem tanulta ki. Leült a főszolgabíróval mulatni Tiszalökön és másnap hozta haza az ácsmesteri vállalkozói engedélyt... A segédeitől tanulta meg a faragást, a szemével lopta el s még most lesi és tanulja a komplikáltabb gerendakötéseket. A nyáron, mikor otthon volt, dicsekedett az édesapja: »Csináltam egy olyan iksznit... Megnézheti a herkópáter is.« »A fene tudta, mi az az ikszni... Mikor a lovat őriztem a Nagyszegben, nem is hallottam, hogy az is van a világon...« És nagy homlokán az értelem fénye csillogott... Szegény, ő ma is

paraszt: pedig már tizennégy éve, hogy iparra került. ..

— Nem tudom, mit tegyek. Felvegyek rá megint pénzt?

És ő nem merte azt mondani, hogy ne vegyen. Mert az volt az eszében, hogy ennek a szőlőbeli háznak a terve régen lóg a levegőben. Mindegy, mibe kerül, hadd csinálják meg...

így én is becsapom szegény Géza bátyámat. Ha édesapám csaló, most akkor én is az vagyok.

S közben magára ismert: az apja éppen így csinálta volna az ő helyében ezt az egész Segélyegyletet, a gyűjtést... Csak az a különbség, hogy neki sikerült s az apjának nem sikerült volna ... Neki soha semmi sem sikerült és mégis kitanítatja a hat fiát. .. Már négy fia gimnazista ... Csoda ez ... Mennyi ilyen jóhiszemű csalást kellett ezért elvégeznie ... Nem lopott, nem károsított meg senkit másban, csak a reményeiben, abban, hogy minden többbe került, mint amennyiért vállalta... Ott állanak a házak. Laknak benne. Néha azt mondja szegény: »No, gyere csak velem, nézd meg, mit csináltam én már Úristen.« Sorra vitte őt egy vasárnap és megmutatott vagy tizenöt házat, amit ő épített. »Fiam, ez tovább él, mint én.«

Akkor neki azt kellett volna mondani: »Inkább ne épített volna édesapám, hiszen mind a tizenöt építető becsapva érzi magát?«

Itt valami igazságtalanságnak kell lenni.

Az emberek a semmire építenek: a kimondott szóra. Ha valaki ezt kimondta, mást is mondhatott volna.

— Miért vállal édesapám ilyen olcsón — kérdezte egyszer tőle.

Jól emlékszik az apja furcsa nevetésére:

— Fiam, máskép nem építtetnének énvelem.

Tehát az emberek maguk is tudják, hogy lehetetlen oly olcsón megcsinálni a házat. De reménykednek, hogy hátha sikerül becsapni a mestert. Akkor pedig ők is csalók.

És ezt mind a pénz csinálja. Ha nem azért építenének, hogy pénzt keressenek vele, hanem mindenkivel azt csináltatnák, amihez ért, — akkor nem lenne érdeke senkinek, hogy alacsony árakat kalkuláljon és rossz munkát végezzen.

Valahogy máskép kellene a világot berendezni. Most nem számít más, csak a pénz. Az nem számít, hogy az édesapja csakugyan úgy dolgozik, mint a tűz, ropogva és sajátmagát felemészítve. Mert azt látni, ahogy ő végzi a munkát, az még látványosnak is csodálatos. Nála mindenkinek úgy kell dolgoznia, mint ő, teljes erőből és villámgyorsan. Mindenki el van ámulva azon, hogy milyen hamar elkészül valamivel. Amin más napokig pizsmog, azt ő órák alatt csapja össze. Hát ez nem érték? ... Látta egyszer, mikor kiment az apjával egy második munkához, — kettőn is dolgozott, nem lehetett egyszerre mindeniknél jelen ... Ahogy kimennek, az édesapja megnézi a falat, amit a kőművesei raktak. Elkezd borzasztóan káromkodni:

— Az Isten erre arra ... micsoda falat raknak maguk ... Bontsák le ... ha a tetőt rárom, kidül... Görbe, mint az anyád szája ...

De a kőművesek kezdték magyarázni, hogy így, meg úgy, jól van az...

Erre az édesapja nekiment a falnak egy gerendával, megnyomta, mint valami kis Sámson, sa fal ledült... Majdnem őt magát is agyoncsapta. Csak akkor ijedt ő meg az apjáért ... de nem soká volt ijedt, mert boldogan kezdett kacagni... ő is látta, hogy a fal ferdesíkban van rakva ...

Nahát, egy ilyen emberre azt mondani, hogy csalás, ha többbe kerül a ház, mint amennyiért vállalta. Amit ő épít, nála egy percig sem számít, hogy mennyiért vállalta, csak az, hogy jó legyen. Ezt külön meg kellene fizetni az építetőnek, de az még soha senkinek nem jutott eszébe, hogy a szorgalmat, hűséget, jóakaratot becsületességet megjutalmazza. Csak azon jár mindenkinek az esze, hogy a pénzen spóroljon ...

Ezt mind magyar erénynek tekintette Misi, azzal a hiányossággal együtt, hogy a pénzzel nem tud bánni... Bizony nem tud ... Böven fizet. Ha a napszámosának baja van, pénzt ad neki: »Nesze, ne koplalj, az istenedet, akkor nem tudsz dolgozni.« Egy segédjének meghalt a felesége. Adott neki egy csomó pénzt, hogy menjen, temettesse el... Neki a pénz nem isten.

De hát persze, azért valami pénz csak kell otthon is. Sokan vannak. Sok éhes száj. És nem szereti, ha a gyerekei koplalnak.

Egyszer vacsora mellett ültek, mikor bejön Grünfeld, a boltos. Azért jött, hogy egy kis törlesztést kivasaljon. Ott ült mellettük s nézte a vacsorájukat s pipázott. Megszóal:

— No mester uram . . . Ezt nem tudom, mire ez a vacsora.

— Hát maguk nem vacsoráznak, Grünfeld úr?

— Nálunk a gyerekek hamar lefeküsznek, elalusznek, eszükbe sem jut a vacsora. Az alvásban nő a gyermek.

Sokat nevettek ezen azután.

— Hát én pedig úgy tartom, a gyerek akkor nő, ha eszik — mondta az édesapja.

Ilyen embert első szóra csalónak nevezni. Ezt nagyon zokon vette még a Géza bátyjától is.

Különben is minél tovább foglalkozott az emberek életével a Segélyegylet miatt, annál jobban látta, hogy igen nagy tévedések vannak az életben.

Undorodott már tőle, hogy minden csak a pénzre van építve. Hiszen ő maga is elítélte magát, hogy Irénkééktől pénzt fogad el, mikor igazság szerint neki kellene ajándékokat vinni azért a sok kedvességért és jó érzésért, amit mellette élvez. De nem volt pénze. Elsején a tizenhat koronát mindig átadta a bátyjának, mert ezt is igazságosnak találta. Ő tartja el, ő fizet helyette minden kiadást. Hogy fogja ő ezt valaha viszonzni? De így viszont soha nem volt egy fillérje sem.

Itt jön a bál is. Elgondolta, hogy nincs több fekete ruhája, csak az, amit hatodikban csináltatott neki az édesapja még Patakon. Egy disznóolat csinált a mesternek érte. A ruha nagyon jó anyagból készült, kamgarn, de a szabása már akkor sem volt valami tökéletes. Hogy fog ő ebben kiállani szavalni a bálban — mert abban

már megállapodtak, hogy műsoros estéllyel nyitják meg a bált.

Hát egy délben, ülnek az asztalnál, jön be a cseléd s mondja, hogy itt a szabó.

— Várjon egy kicsit.

Ő nem gondolt semmire. A nagybátyja igen elegánsan öltözött. Nemrég, mikor Budapestről jött, új barna keménykalapot hozott s azt mondta:

— Az elegáns embernél legfontosabb, hogy a kalapja és a cipője kifogástalan legyen.

Ő akkor rápirítva érezte magát. Kalapja ócska volt és cipője csámpás. Igaz, neki nem kötelező az elegancia. Mikor a legutolsó fizetését megkapta, volt is benne egy kis habozás, hogy megmondja a bátyjának, hogy venni kellene rajta egy kalapot s egy pár cipőt. De valamit hallott, hogy sok a kamat... így nem szólott, nyugodtan járt a régiben. Ő benne nem is volt az az erős vágy az eleganciára. Ő azt tartotta, hogy akkor sem lesz más, ha bármibe öltözik.

Mikor megebédeltek, szól a bátyja:

— Bejöhet a szabó.

A szabó bejött. Vékony, sápadt és hajlongó ember volt, mint minden szabó.

— Alázatos szolgája tekintetes igazgató úr, hoztam mintákat.

— Hát Misi válassz.

Ő azt se tudta, melyik lábára álljon.

Oly boldog lett, ki sem lehet mondani. Neki csináltatott a bátyja egy fekete zsakettruhát. Ez volt a vágyainak a csúcsa. Egy zsakett a jövőjéhez nagyon kellett. Ez volt akkor az elegáns viselet. Misi mindig félt, hogy mégegyszer szalon-

kabátot kap, mint a régi. Az az lett volna, Ferenc-józsef, ahogy hívták, de röstellte, ha fel kellett vennie. Iskolai ünnepélyen még megjárta, bár kinőtte már, rövid volt az ujja s mindig húzogatni kellett, mert az egész mancssettája kibillant. De zsakettet s a bátyja szabójától... Túl nagy boldogság volt.

Kudela, a szabó, a próbákon elmondta, hogy az ő fia is gimnazista és halk hangján a legnagyobb hálát rebegette, hogy a fiatalúr mindig oly előzéke-nyen kiszolgálja az ő fiát. Bizony nagyon rá vannak szorulva, mert olyan világot élünk, hogy egy iparos még azokat a drága füzeteket sem tudja megvenni, nem a többi költséget... Ha még azt el lehetne érni, hogy a második félévben a tandíjat kifizetné a Segélyegylet...

Misi nem emlékezett a fiúra.

— Dehogynem. Ki is tetszett kérdezni, hogy mi az apja és mindent. Én vagyok az, akinek a szíve a jobboldalon van ...

— Á, már emlékszem. — S egy kis szőke fiúcska jutott eszébe, aki olyan félénken és halkán beszélt, hogy alig hallotta, mit mond. Már azt is tudta, hogy magában megállapította, hogy ez a fiú egész életében napidíjas lesz, eltaposott szegény emberke, annyira tehetetlen és gyámoltalan s tanulónak is gyenge.

— Mért taníttatja Kudela úr, ha a gyermek olyan nagy megerőltetéssel tanul?

— Kérem, míg bírom, taníttatom, mert egy iparosnak semmi becsülete kérem. Ha csak napidíjas lesz is, akkor is biztos kenyere lesz és tisztességben főg élni, úri környezetben ...

Szomorú és szerény képe ez a kisiparos életek összetört vágyainak. Már ebben az a nagy látás sincs, ami a parasztból lett finác képben van a létráról, mely a mesebeli égig érő fának a tetejére visz. Misi úgy látta, ezek az emberek a végső csüggedésben egyszerűen arra vágnak, hogy a gyermeküket egy kicsit mentesítsék a nehéz testi munka és a bizonytalan kereset rémei elől.

Az ő édesapja nemhiába nem igazi iparos, jobban hasonlít a Balabás-féle gondolkodóhoz. Az ő apja azt mondta:

— Fiam, ne legyél hivatalnok, vagy más ilyen fixes nyavaja. Á, mikor egy férfinak egy krajcárja sincs, mert a felesége minden fillérjéről tud, az nem embernek való élet, csúnyább a »hátramenésnél«... Legyél fiskális, az ebattát, pereld vissza azt a sok pénzt, amit tőlem elszedtek ezek a csorvaszok.

Úgy jegyezte fel magának a tanulmányaihoz, hogy őserő csak a parasztrétegben van. Annak még van hite az életben. A kisiparosok csak meg akarják menteni végső kétségbeesésükben gyermekeiket a nyomortól, azért tanítatják őket, erejüket megmegaladó költséggel.

Mikor ezt éppen lejegyezte s elzárta a fiókba, mert csengettek, nyílt az ajtó s egy kis csillogó szemű zsidó fiú jött be:

— Bácsi kérem, — mondta — az atyus kéreti, legyen szíves fogadni.

— Mit fiam? Hányadikba jársz?

— Másodikba, bácsi kérem, az atyus kéreti, legyen szíves fogadni ötöt.

— Ki az atyus?

— Weisz Náthán, a papírkereskedő.

— Mit akar mondani?

— Azt nem mondta, csak azt, hogy bácsi kérem, legyen szíves fogadni.

— Jól van fiam, csengettek, menjünk órára. Mondd meg az atyusnak, hogy délután négy órakor itt leszek, jöjjön be.

— Igenis bácsi kérem.

A gyerek meghajlott, összecsapta két kis bokáját és újra meghajlott. Látszott, hogy megtanították erre az előkelő mozdulatra s elfutott, mint a nyúl.

Délután el is felejtette, hogy vendége jön és csaknem elment az iskolából. Sok gondja van, nem csoda. De önkénytelen megfordult s bement a külön szobájába, jegyzeteket írni.

Pár perc múlva kopogtatnak.

— Tessék.

Belépett Weisz Náthán. Kis vörös ember volt, éppen olyan, mint a fia. Misi szinte röstelkedve gondolt rá, hogy majdnem elment.

— Tessék.

— Kérem, elnök úr, egy igen nagy kéréssel jötte i.

— Tessék helyet foglalni.

Weisz Náthán leült.

— Kérem, elnök úr, az az igen nagy kéréssem volna, hogy a papírbeszerzések egy bizonyos percentjét, nagyon kérem, méltóztassék nálam beszerezni... Ugyanis kérem, mi ketten vagyunk a városban, akik papírral foglalkozunk s mivel úgy hiszem, nem méltánytalan

a kérésem, vagyok bátor bejelenteni, hogy én is szállítom azt a minőséget, amit akar ki, s garantálom, hogy tíz százalékkal olcsóbban, mint akar ki.

Misi azonnal elismerte magában, hogy a Segélyegylet jövedelmének túlnyomó része a zsidó Nőegylet adományából jött össze, ezért a legnagyobb készséggel szólt:

— Igaza van, Weisz úr, a legnagyobb örömmel.

— Nagyon szépen köszönöm, igazán hálás vagyok. Meg voltam győződve felőle, hogy csak ezt a választ kaphatom szeretett elnök úrtól. A feleségem azt mondta, ne jöjjek, ne tegyem ki magam esetleges félreértésnek, de mért ne, kérem? Én is kereskedő vagyok, nekem is idejár a fiam a gimnáziumba és ha Isten éltet, a többi fiam is ide fog járni. Nem elég szép, hogy az én fiam nem jön papírt és ceruzát kérni, hát legalább én ...

— Hogy tanul a kis fia, Weisz úr?

— Hálistennek, — megkopogtatta az asztalt — briliánsán. Micsoda feje van a drága életnek.

— Mit akar belőle nevelni?

— No az még messze van ... Mondja kedves elnök úr, mit nevelhet egy zsidó kiskereskedő a fiából? ... Szolgabíró? ... No lássa ... Elvégzi az iskolákat helyben, aztán fel fog menni Pestre ... Mit csináljon ma egy zsidó falun?

Persze Pestre.

— Maga hova készül, milyen pályára, drága elnök úr?

Misi elgondolkozott. Hogy ő milyen pályára készül, arról nem beszélhet. Nem mondhatja, hogy író akar lenni, vagy újabban politikus.

— Én is Pestre megyek.

— Lássá. Nem lehet másutt. Itt, ebben a porban, piszokban és szegénységben? ... Ha csak valaki nem tekintetes igazgató úr, vagy tekintetes tanár úr, vagy ilyen. Hova küldje a fiát egy szegény zsidó ember? . . . Kérem, az én apám kocsmáros és boltos volt egy kis faluban. A nagyatyám bőrrrel kereskedett, kicsiben... Mi lehet az én Nácikámból? ... Kérem, azelőtt nem volt más, csak a falu, és a falun nem volt semmi, csak gabona és marha. Pénz nem volt. Az én nagyatyám nagyon jól jött ki, megvette a bőrt és tovább adta a nagykereskedőnek. Ő volt a bevásárló. Igen szépen meg tudott élni belőle. Azt mondta a fiának: Náci fiam, én már szereztem annyit, kapsz egy kis házat a faluban, legyél te szatócs, ne futkoss annyit az országúton, mint nekem kellett. Az atyám ott volt a faluban és nagyon jól kijött belőle, hogy volt neki egy kis boltja, amiben minden volt és azután lett neki egy kis kocsmája. Nekem azt mondta az atyám: Náthán fiam, ne maradj te falun, én már szereztem annyit, eredj te a városba és legyél ott kereskedő. Itt már nem lehet megélni, mert itt a szövetkezet és itt a takaréék. Már a parasztnak nem kell a zsidó portéka és nem kell a zsidó pénze ... így én idejöttem tanulónak s itt nyitottam üzletet... Kérem, most itt állok, nem tudom, mit mondjak a fiamnak. Azt mondom neki: Náci fiam, a kisvárosban ne nyomorogj. Itt nem nő fű. Itt az emberek szegények, falun még szegényebbek.

Ma már bőrrel nem lehet kereskedni, ma már gabonával nem lehet kereskedni, de papírral legkevésbé lehet kereskedni. Eredj te Budapestre. Budapest egy szép és nagy város. Világváros. Kultúrembernek sehol sem lehet megélni ebben az országban, csak Budapesten, az isten áldja meg azt a szép és jó Budapestet.

— Igaza van, Weisz úr, ha én a jövőmet elgondolom, én sem tudok a vidéken mit kezdeni. Én a vidékért akarok élni, de a vidékből nem tudok megélni.

— No ahogy mondom. Kérem, ez egy nagyon furcsa dolog. A zsentri elgádzádkodta a vagyontát, megy Pestre. Ott várja őtet a jó hivatal, a városnál, a minisztériumban, mindenütt.

— Nem vagyok dzsentri, — tiltakozott Misi nevetve — az én apám egyszerű kisiparos.

— Bocsánat, nem akartam megsérteni, elnök úr. Csak mondom, lassan mindenki Pestre megy. Vidéken nem maradhat, csak akinek van valamije, vagy nincs semmije, — s a homlokára mutatott. — Aki a szabad foglalkozásban akar élni, ügyvéd, orvos, kereskedelem, haut finansz, bank, újság-író... az csak megy Budapestre, nem igaz? A nagytata kordén járta a falvakat, az unoka fog autón futni a seft után ... Kérem elnök úr ez a kényszer.

Mikor Weisz Náthán elment, Misi az álló asztalhoz lépett és leírta szóról szóra az egész beszélgetést, mint a jövő útjának csodálatos vázát.

Mikor kiállott a dobogóra, megszűnt minden láza.

Végignézett a hatalmas termen. Minden hely el volt foglalva, de neki ez is kevés volt. Ő úgy képzelte, hogy a zsúfoltság még nagyobb lesz. Hogy egy széken ketten ülnek, hogy a széksorok közt az eljárást rendőrök sem tudják megtisztítani, hogy az embereknek szárnya nő s a levegő is tele lesz arcokkal és fejekkel... Körülhordozta tekintetét s igen nagyinak, üresnek látta a termet, csak falak... a karzat milyen kicsi, csak mennyezet, csak levegő és az apró székeken apró emberek ülnek, emberkék, fiatalok, öregek, mind olyan, mint egy lekicsinyített játékszoba, vagy felnagyított, már nem is tudja.

A lengyelek fehér asszonya.

Írta: Jókai Mór.

Mikor kiejtette a címet, megállott s elmosolyodott. Eszébe villant, hogy Babarczy tanár úr próbaszavallást tartott vele s ő nem akart, de mégis rá való tekintettel... s Babarczy sokallotta a tónusát, színészkedésnek mondta, pedig ő viszatartotta magát, nem adott ki mindent... meglepetés... meghatás ... megdöbbenés jöjjön ...

Éjszaka van ... minden alszik
magas cár engedelmével...

Tompán és nyugodtan mondta s utána még mélyebben:

csak a sírban lakó rémek
s a Kormányzó nem alusznak ...

Oly tiszta volt a feje. Semmi láz és semmi izgalom. Úr volt a hangján. A teste soha ennyire nem volt az övé. A hangjában szinte gyönyörködött. Most meg fogtok döglenni a boldogságtól. A jegyeket azért vették meg, hogy Nyilas is szaval. Az egész város kíváncsi volt erre a Nyilasra.

Aztán meglepetéssel vette észre, hogy tovább is visszafojtott maradt. Nem adta ki a legmagasabb hangokat, a legveszettebb gesztusokat. Látta az emberek arcát, már is annyira komolyak voltak, hogy nem érezte szükségesnek rémítgetni őket. Az értelemre gondolt és egy pillanatra sem esett színfalhasogatásba.

Mint egy álom, úgy folyt le a szavalás s mint valami dübörgő mozdony haladt előre a költemény: ez maga dolgozott, zakatolt és rettegettet az ő hangján, testén keresztül... mintha ágyban feküdne lázálomban s a testén száguldana át a vonat csattogó kerekkel...

Távozz, távozz, ne lássalak ...
maradj el a szemem elől...

Ahogy szeme elé kapta a kezét, a rémült gyermek rettenése.

S közben folyton attól félt, ha egyszer elakad... Soha életében semmit sem tanult meg szó szerint,

betűről betűre . .. Milyen csoda, hogy nem kellett súgó, nem kellett a zsebében levő szöveget kivenni, — erre is el volt készülve — mintha tőle egészen független lett volna a vers, mintha most ő maga írná, vagy a szívéből fakadna, mint a megszárt disznó torkából a vérsugár . ..

Mikor vége lett s lecsapta a fejét és újra felvetette, az arcok mint lázban villogtak előtte és tomboló siker.

Tapsolt az a kevés ember abban a nagy teremben s most jó volt, hogy oly magasak voltak a falak, oly üres a mennyezet, visszaverhette a közönség tapsolását és ordítását. A diákok kezdték: Nyilas, Nyilas. S a felnőttek is mind azt kiáltották: Nyilas.

Mikor harmadszor is kidobták a dobogóra, hogy megmutassa magát, eszébe jutott egy félvak öreg ember arca az első sorban: ez az egész szavalás alatt oly unott és közömbös volt. Minek jön ide egy ilyen lélektelen öreg gazember?

Fájdalmas volt, hogy ennek is vége lett. Utána zeneszám következett. Fussbaum Náci ült a zongoránál és egy zsidólánnyal, Balu fűszeres lányával négykezeset játszott. Ő a mellékajtón nézte. Unalmas volt. Pötyögtetett muzsika ... Csajkovszkij ... Aztán egyszer csak elkezdték verni a zongorát... Harsogott és megőrült a zongora ... Irigyen nézett körül: az arcok épen úgy fel voltak hevülve mint az ő szavalása alatt... Ez nem lehet, ez nem igaz ...

Hátat fordított és kihúzódott a szomszéd-szobába, ahol tíz-tizenöt fiú csoportban diskurált

s nevetgél... Vájjon ezek az 6 szavalaása alatt sem voltak bent? ... Ezekre nem tartozik a műsor?

Mintha hideg zuhanyt kapott volna ...

Nagy léptekkel járkált le s fel.

Most Fussbaumot ünneplik? Vagy Csajkovszkijt?

Csak már vége lenne ... Irénkét akarta már látni... Szerencséje volt, hogy benne volt a műsorban, emiatt neki nem kellett résztvenni semmiben. Ki volt kapcsolva az előkészítésből. Neki csak a verssel volt szabad foglalkozni... De ha ő fellépett, mire akkor más?

Égő féltékenység volt benne Fussbaum Náci-val szemben, de ez most nem a zeneszám miatt, annak már vége is van. Náci kijött frakkban, fehér nyakkendővel... Sápadt volt és kék pattanások voltak az arcán. Nagy, éles orra kutatva szimatolt s azt mondta:

— Brávó Nyilas, — azzal elment, mint egy felnőtt s otthagya őket az unatkozó fiúkat.

Hova megy? ... Irénhez? ... Tegnap délután elment francia órát adni. De csak annyi sikerült, hogy lopva megcsókolta Irént s az nevetve és sietve elküldte, hogy ruhapróbája van. Mutassa a ruháját. Nem lehet, meglepetés... Nácinak nagyon tetszett...

Akkor derült ki, hogy Náci eljár hozzájuk. Ő erről egész évben semmit sem tudott: most, mint egy bősziült tigris tombolt és már látta, hogy Náci a nézőtéren van és Irén mellett... Vetélytárs?

Elviselhetetlen gyötirelem ...

S a műsornak nem akar vége szakadni. Egyszer ének, aztán színdarabocská, aztán kórus. Már tizenegy óra, még mindig? Mingyárt éjfél.

Végre, mintha álomból riadna fel, mozgás. Megtelik a szoba emberekkel. Sokan jönnek hozzá, tanárok is, gratulálni, a fiúk ünneplik. A közönség is betódul. De a közönség tagjai a saját fiaikat és lányukat keresik. Megoszlik az ünneplés.. . Ezt nem bírta el. Megszökött s elrohant a terembe, ahonnan már a diákok hordják ki a székeket. Percek alatt üres az egész terem s a pódiumon a cigánybanda van és játszik. Tánczene. Még alig tűntek el a székek, már tánc van a banda előtt. Leventéi Kovách, a takarékpénztári könyvelő táncol elől egy szép asszonnyal, s több pár ... Hol lehet Irénke ... Talán már táncol Nácival? ...

Hosszú, hosszú idő telik el. Még vannak, akik felismerik, még hallja itt-ott a suttogást: »Ez a Nyilas...« Kislányok csillogó szemmel néznek rá... Az első sorban ült egy búzaszőke lány, ezt kétszer is látja, ahogy nagy kék szemeivel ránéz s mintha hívná ... De nem ismeri... Csak Irénkét keresi... sehol... Hová lett? Hol csókolózik? melyik sarokban? Nácival. .. aki egész évben eljárt hozzá, anélkül hogy ő tudta volna ...

Egyszer csak ráteszi egy hölgy a kezét a vállára, odanézi: Irén.

Irtóztató félelem és iszonyat tört benne: ez Irén?

Lehetséges, hogy ez a dekoltált nő Irén?

Mint a villámsújtott fa áll... Iréne nagy ruha van. Slepkes nagy báli ruha. Uh, de rosszul áll a kis gömbölyű testén ...

Sohasem látta másként, csak kis blúzokban, kis csipkés, fodros háziruhákban: .amilyen enni való volt azokban, oly rettenetes a nagyruhában ... Elkapja a szemét, nem mer ránézni. . . Mellei csaknem kibuggyannak a fűzőből, fel vannak szorítva kurta nyakáig .. . Fehérek, hófehérek, amint odales, mint egy bűn, látja, ki van fehérítve rizsporral s mint a kirakat. . .

Annyira meg van döbbenve, hogy néhány pillanat és elrohan.

Ki a teremből... Ez a lány megőrült: azok a szép, kemény, gömbölyű mellei, amiket sokszor megtapintott s mindig tüzláz tört ki tőle rajta, — most ki vannak emelve és kirakva a szemeknek .. . Ez nem az ő ízlése, ez a Náciké ... Ez nem az ő párja: a Náciké ...

Kimeredt szemmel állott a lépcsőházban, a cúgban és hidegben a zsakettben és szerette volna, ha a szél felkapja és kisodorja a távolba, ki a pusztára, hogy vége legyen ez életnek ...

— Maga mit búsul? — ütött a hátára egy ismeretlen fiatalember. Csak lassan ismerte meg Kollmann Bandit, akivel sose volt jóba. Ez a kolozsvári jogász. Mennyi pénzük van ezeknek, hazajött a bálra.

— Jó volt a szavalat, csak egy kicsit több tűz ... Tavaly ezt szavalt Beretvás... Az igen, az kitett magáért, még le is térdelt, mikor a fehér asszony beszélt...

Otthagya, durván és neveletlenül...

Mintha dolga lenne, lerohant a lépcsőn. A pénztáros jött elébe:

— Óriási pénz, — mondta — 345 korona ...

Még ennyit soha nem vettek itt be a bálon. Most két hete az Elite Bálon tizenhat pár táncolta a francia négyest. Most legalább kétszáz pár lesz. Nem is tudom, hogy férnek el.

Akkor a fülébe súgta:

— A fiúk azt akarják, egy hordó sört vegyek.

— Miből? A bevételből?

— Igen — nevetett Keresztes.

— Soha . . . Add ide a pénzt . . . Mint elnök követelem, hogy tessék átadni a pénzt.

Ott a lépcsőn leszámoltatta s a pénzt átvette.

Nem tudott vele mit csinálni. Egész zacskó pénz volt.

— Átadom az igazgató úrnak.

A fiúk kedvetlenül és dühösen néztek utána.

Mikor a nagybátyját sikerült megtalálni, az egy tanártársával beszélgetett a másik történelem-tanárral, Hadfalvyval és annak a csudálatos szép feleségével és ott volt a búzaszöke lány.

— No, itt van Misi, — mondta az igazgató s bemutatatta a lánynak. — Hadfalvy Klárika.

Esetlenül hajlott meg. A szöke lány nagyon együgyű kis ruhában volt. Könnyű színes kelme, jól illett a szökeségéhez, de olyan volt, mint egy vidéki kislány. S milyen magas és vékony.

— Tessék ezt elhelyezni valahol — súgta a bátyjának és a markába nyomta a zsák pénzt.

Az nagyot nézett.

— Mit csináljak vele? ...

— Misi, menjenek táncolni — mondta Hadfalvy né kacagva.

Misinek menni kellett a szökeséggel. A vére elkezdett zuborogni, amint a derekára tette a kezét.

Soká táncoltak. Valcert. Repültek a deszkákon. Durva, kikopott deszkázása volt a teremnek telehintve vastagon fődervájsszal. De a valcerhez nagyon kellemetlen talaj volt.

— Szép bál — mondta a lány s Misi azt látta, milyen hosszú fehér fogai vannak. Keskeny fogak és hosszúak. Egy picit ki is állanak a felső ajak alatt. Irénkének csodálatos apró gyöngyfogai voltak ... De a szőke lány varázsereje a hajában volt. Oly szőke, amelyet még soha nem látott.

— Hova való? — kérdezte tőle lihegve.

— Erdélyország — mondta nevetve a lány.
— Csíkkarcfalu ...

Milyen furcsa nevek. Hadfalvy, Csíkkarcfalu, Erdélyország.

Úgy tűnt fel neki, most egy erdélyi havasokból leszállott nimfa hálójába esett. Érezte, hogy halálosan szerelmes... Mily szerencse, hogy Irénkéből éppen kiábrándult.

A muzsikának vége lett. Karonfogta a lány kezét s hazavitte.

Vájjon hol van Irén?

Irén eltűnt, egész este nem látta többet.

8.

— Kezdődik a szupécsárdás, kezdődik a szupécsárdás.

Misi a lépcsőházban állott a kiforrósodott fiúkkal, nem hallott semmit, nem törődött semmivel. A földig érő nagy tükörbe nézett s a tömegben meglátta saját alakját. Megütődött: csinos. Fehér csokornyakkendője volt a fekete zsakett-

hez, — ebben az időben ez így dukált, ez jelezte a báli jelenlétet — s ez az arcát, a fehér pille, egészen megvilágosította. Az új ruha karcsúvá tette és elegánsná. Nem akart hízelegni magának, de egész szép fiúnak látta magát. Különben mindenki feketében volt, de frakk alig volt három-négy, azok is zsidó fiúk. Még Kiss Pali sem vett frakkot, mert azt mondta: diákbálon csak a proccok feszítenek frakkban.

Kavargott előtte a tömeg. Rengetegen voltak. Most, hogy lent s köztük állott, az emberek mintha megsokszorozódtak volna. A bál kipirította az arcokat, a szemek csillogtak. Ez hát az emberiségnek a nagy pillanata, ez az ünnep. Ezért dolgoznak, hogy egyszer-egyszer bálban jelenhessenek meg. Már mindenki bort ivott — ő egy kortyot sem. A legnagyobb rész cigarettázott, azért jött ki a lépcsőházba, mert a teremben nem volt szabad. Élvezte a nyüzsgést, a forrongást.

— Igazgató úr keres, eredj táncolni.

Sietve ment be. Már a tánc javában folyt. Odaverekedett, számtalan balanszírozás után, szinte korcsolyázva a fehérre csiszolt deszkákon, a nagybátyja társaságához.

A szőke lány már messziről nézett rá, most egész fehér volt a haja a nagy fényben. Még képeken sem látott ilyen varázslatos szőkeséget. Nem emberi, túlvilági.

A cigány csárdást húzott, ropogó vidám csárdást. Percek múlva belibbentek a tömegbe. Misi a cigány elé törtetett, de sok időbe került, míg egész előre tudta dolgozni magát. Mosolygott, erősnek, győzelmesnek, fiatalnak érezte magát. Most nem

volt benne a szociális félretaposottság érzése. Csárdást táncolt úgy, mint akárki és a táncosnője szebb volt, mint akárkié. Figyelte magában a szerelem zúgását.

S oly lelkesedéssel táncolt, úgy kidolgozta magát, mint egy tornaversenyen. Buta dolog a tánc, gondolta, helyben járás egy, kettő. De ha mindenki azt teszi, akkor ennek így is kell lenni. Az emberiség tudja, mért teremtette meg a táncot éjfél után.

Csárdás közben beszélgetni is lehetett. Megkérdezte a lányt, mi a kedvenc színe, mi a kedves illata, milyen virágokat szeret. Milyen a falu, ahol laknak. Elmondta, hogy neki Erdély úgy tűnik fel, mint valami mesevilág... A lány véghetetlenül bájos volt. Furcsa, hát minden lány bájos? vagy neki olyan szerencséje van, hogy csak bájos lányokkal hozza össze az élet?

Ahogy megnézte a szomszéd táncosokat, egy lányt sem vállalt volna a teremben: neki csak ez az egy tetszett... S milyen jó, hogy a nagybátyja helyesli, maga mutatta be, maga küldött utána, hogy jöjjön már ...

A csárdás egy félóráig tartott egyfolytában. Mikor a cigány megállott, az egész tömeg zúgni kezdett: »Hogy vót«. Ő is rikoltott s a lány nevetett.

Már fáradt volt pedig. Nem tréfa az, félóráig egy merő elszántsággal rakni a lábakat, mint valami örült. De hogy sikerült a cigányt újra munkába állítani, annál tüzesebben forgatta a lányt. Milyen furcsa, ezek a törekeny teremtések hogy bírják a táncot. A fáradtságnak legkisebb nyoma sincs. Észrevette a nagybátyját, aki egyszer csak

mellettük táncolt egy igen szép asszonnyal, meglátta, hogy Ő már nem strapálja magát: inkább a nőt ugratja, de maga csak kis lépésekkel tipeg, kényelmesen ... Erre ő még jobban beleszédült a táncba s úgy vágtatott, mint valami szilaj csikó.

Most volt életének csúcspontján, érezte. Ez nem fog ismétlődni soha. Ezzel felszökött a legmagasabb pontra. Már csak azt várta, hogy egyszer csak elrepülnek s fent az azúrban folytatják világ végéig a tánc forró rezgését, mint a fény ... az is rezeg ... vájjon hány rezgésszámnak felel meg az ő tánca? ... Milyen fényt adna, ha egy távoli égitestről nézné valaki. ..

Negyedóra múlva a cigány újra megállott: még szenvedélyesebb új rázás. Már ő oly kimerült kezdett lenni, hogy szólni, lélegzeni nem bírt, de becsület kérdése, az utolsó rúgásig kibírni... Hadd emlegesse meg a lány Székelyországban, még harminc, negyven év múlva is ezt a táncot...

Pont egy óráig tartott az önkívületes vitustánc. Akkor a cigány kidőlt s a táncoló tömeg szétomlott. Misi körül sem bírt nézni, olyan szédülést, kimerültséget és ájulást érzett. Csak mikor elszédelgett az ajtó felé, akkor vette tudomásul, hogy alig húsz-harminc pár táncolta végig az egész szupécárdást.

Jaj csak kijusson a friss levegőre, jaj csak össze ne roskadjon idebent. Elképzelhetetlen ájult fáradtság volt benne, már a falba kapaszkodott, az oszlopokba, úgy vonszolta magát, csak itt össze ne roggyon, míg emberek látják ...

Sikerült. Mint valami életmentés, olyan volt, hogy ki tudott jutni a szabadabb levegőre. Neki-

esett a korlátnak és fűjt, mint egy kovácsfűjtató ... Hideg verejték gyöngyözött a homlokáról, az egész teste átizzadva, egy lucsok. Az új ruhán átszivárgott az izzadtság. Szédült és a szemei lecsukódtak ... Most meg kell halni... ennél szebb halál nincs...

— Éljen Nyilas.

Erre volt még némi érzéke, hogy ennek örülni tudjon, akkor ráborult a lépcső korlátjára s percekig nem tudott magáról. Sose hitte, hogy van ájulás a világon, de ez az volt.

Mikor a szeme lassan felnyílt, csak azt látta, hogy a fiúk nevetnek rajta.

— Fáradt vagy?

— Dehogyan ... Akár újra kezdeném . . .

Pedig a halálos hideg fagyosította a homlokát s a testét... Leülni. Mindegy hova ... Ide a lépcsőre ...

Valaki karonfogta és egy székhez vezette s leültette.

— Mit örülsz, — mondta Jákob — én bizony egyet sem táncoltam. Nevetségesnek tartom, hogy felnőtt emberek összekapaszkodnak és kiadják a nyelvüket.

Lenézte érte Jákobot. Nem irigyelte, hogy frissen és okosan tud ott állani a őrző tömegben.

Vagy egy negyedóráig ült ott, fejét a falnak támasztva s fél önkívületben hagyta, hogy zsi-bongjon körülötte az élet, mint valami tenger-moraj l ás.

Valaki poharat hozott és a szája elé tartotta. Jót ivott. Bor volt. Valami könnyű bor, nem erő-

sebb, mint a limonádé. Jól esett. Most először életében ízlett neki a bor. Szinte felfrissült tőle és valami melegség gyuladozott a belsejében.

Már fel is tudott állani. Nem tudta, ki szánta meg. Az arcok még szivárványosak voltak.

Lassan elindult lefelé a lépcsőn. Kábultság jött rá a bortól, egy új és idegen kábulat. Mintha az élet elvesztette volna a szilárd halmazállapotát s gázossá lett volna. Mindenki nevet. Mért nevetnek, minek örülnek annyira? . . .

Sokára eszmélt annyira, közben hol itt, hol ott támaszkodott meg, hogy a fiúkkal, akik mintha cirkuszt néznének, egy kis barna ajtón tolódnak befelé, ő is bekerült. . . Irtózáttal ébredt magára. Két tanár ült egy hosszú kocsmaasztal mellett, a kövér természetrajztanár és egy klasszika filológus . . . Kasznár és Illyés... Kasznár oly veres volt, a feje mint egy érett disznótök, Illyés, mint egy fakó aszalvány. Mind a kettő halálos részeg. Ezek már készen vannak. Kasznár disznóságokat mondott, Illyés vad filozofálással mulattatta a diákokat.

— Mint valami orgia — mondta Misi és kitántorgott.

Kiss Pali karonfogta.

— Barátom, bent voltam a hetesben. Míg ti táncoltatok, én a muzsika ritmusára csókoltam a kasszirlányt.

Megundorodott. Otthagyta. Kirántotta magát. Most hova menjen?

Legjobb volna haza ... A csöndes szobájába, ahol kitervezte ezt a dáridót. ..

Szédült és ökröndözött.

— Én is részeg vagyok. Az egész élet egy nagy részegség ...

Megkapaszkodott a lépcső korlátfájában és tehetetlenül, kimeredt szemmel nézett maga elé...

— Ezért kell hát élni? Ez az a jó, amit az ember ebben az életben kaphat?

Egy bál? . . . S holnap jön a kijózanodás? . . .
A kaccenjammer, ami rajta már ki is ütött . . .
Tanulás, okosság, munka és becsület: ez mind felolvad egy csúnya, fertelmes báli hangulatban ...
A bál elmosza az életet? ... Ó, nyomorult élet...

VÉGE